

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

BUDAY-SÁNTHA JUDIT ANDREA

A KOMMUNIKÁCIÓS JOG ÉS RENDSZERE

PhD ÉRTEKEZÉS

TÉMAVEZETŐ

DR. DR. h. c. ÁDÁM ANTAL

professor emeritus, az MTA doktora

PÉCS 2015

TARTALOMJEGYZÉK

I. A KUTATÁS CÉLJAI ÉS MÓDSZEREI	8
1.1 A témaválasztás indoka, a kutatási téma háttere és időszerűsége.....	8
1.1.1 A témaválasztás indoklása	8
1.1.2 A téma társadalmi, gazdasági háttere, reálfolyamatai	9
1.1.3 A téma főbb hazai és nemzetközi aktualitásai	9
1.2 A kutatás célja, módszere és az értekezés felépítése.....	11
1.2.1 A tudományos célok, feladatok	11
A) A kutatás szükségszerűségét igazoló jelenségek	11
B) A kutatás céljai.....	13
1.2.2 A kutatás, feldolgozás módszere és a források.....	13
1.2.3 Az értekezés szerkezeti felépítése	14
II. A KOMMUNIKÁCIÓS JOG KIALAKULÁSA ÉS TÖRTÉNETE.....	17
2.1 A kommunikációs jog normáinak kialakulása.....	17
2.2 A kommunikációs jog a tradicionális jogban (1789-ig).....	20
2.3 A kommunikációs jog a modern jogban (1789-től 1989-ig)	22
2.3.1 A kommunikációs alapjogok kialakulása	22
2.3.2 A kommunikációs jogok fejlődéstörténete.....	23
2.3.3 Kiemelt jelentőségű nemzetközi alapidokumentumok	25
2.3.4 Kiemelt jelentőségű regionális egyezmények	29
2.4 A kommunikációs jogok megjelenése az EU normarendszerében	31
2.4.1 Az Európai Unió alapidokumentumai	31
2.4.2 Az EU lépései az információs társadalom megteremtéséhez.....	33
2.5 A kommunikációs jog a posztmodern jogban (1990-től napjainkig).....	37
2.5.1 A kommunikációs jog kiemelkedő nemzeti jogalkotási elemei.....	37
2.5.2 A kommunikációs jog szabályozása az EU-ban.....	39
A) A médiaszabályozás.....	40
B) A reklám- és fogyasztóvédelmi jog	43
C) Az elektronikus hírközlés szabályozása	45
D) Az internet szabályozása	46
E) A szerzői jog	47
F) A védjegyjog	48

G) Az adatvédelmi jog	48
H) A kommunikációs jog az egyéb jogterületeken.....	50
2.6 A kommunikációs jog magyar alkotmányi jogfejlődésének főbb állomásai.....	52
2.6.1 A kommunikációs jog megjelenése a történeti alkotmányban.....	52
2.6.2 A kommunikációs jog jelenléte a kartális alkotmányokban	55
III. A KOMMUNIKÁCIÓS JOG ALAPTÖRVÉNYI RENDSZERE.....	64
3.1 A kommunikációs jog alapjogi rendszere	64
3.1.1 A kommunikációs jogok a hazai jogirodalomban	64
3.1.2 A kommunikációs jogok a nemzetközi jogirodalomban	70
3.2 A kommunikációs szabadság.....	75
3.2.1 A kommunikációs szabadság vizsgálati elemei	76
A) A kommunikációs szabadság fogalmi köre.....	76
B) A kommunikációs szabadság tartalma	78
C) A kommunikációs szabadság korlátai.....	80
D) A kommunikációs szabadság alanyai és címzettjei	83
E) A kommunikációs szabadság elemei és alaptörvényi kapcsolódásai.....	83
3.3 A kommunikációs jog „Hálómodell” alaptörvényi alkotóelemei.....	85
3.4 A kommunikációs jog és kapcsolódásai az Alaptörvényben.....	87
3.4.1 A gondolat szabadsága.....	87
3.4.2 A véleményszabadság.....	88
A) A véleményszabadság fogalmi köre	88
B) A véleményszabadság tartalma.....	89
C) A véleményszabadság korlátai	91
D) A véleményszabadság alanyai és címzettjei.....	93
E) A véleményszabadság alaptörvényi kapcsolódásai.....	93
3.4.3 A szólás- és a sajtószabadság	95
A) A szólás- és a sajtószabadság fogalmi köre	95
B) A szólás- és a sajtószabadság tartalma.....	96
C) A szólás- és sajtószabadság alanyai és címzettjei.....	96
D) A szólás- és a sajtószabadság korlátai	99
E) A szólás- és a sajtószabadság alaptörvényi kapcsolódásai.....	105
3.4.4 Az információs szabadság.....	106
A) Az információs szabadság fogalmi köre	106

B) Az információs szabadság tartalma.....	111
C) Az információs szabadság alanyai és címzettjei.....	115
D) Az információs szabadság korlátai	117
E) Az információs szabadság kapcsolódásai.....	120
3.4.5 A gyülekezési szabadság.....	120
A) A gyülekezési szabadság fogalmi köre	120
B) A gyülekezési szabadság tartalma	123
C) A gyülekezési szabadság alanyai és címzettjei.....	124
D) A gyülekezési szabadság korlátai	126
E) A gyülekezési szabadság alaptörvényi kapcsolódásai	128
3.4.6 Az egyesülési szabadság	128
A) Az egyesülési szabadság fogalmi köre	128
B) Az egyesülési szabadság tartalma.....	129
C) Az egyesülési szabadság alanyai és címzettjei	134
D) Az egyesülési szabadság korlátai	134
E) Az egyesülési szabadság alaptörvényi kapcsolódásai	135
3.4.7 A lelkiismereti szabadság.....	135
A) A gondolat, a lelkiismereti és a vallásszabadság fogalmi köre	135
B) A lelkiismereti szabadság tartalma	137
C) A lelkiismereti szabadság alanyai és címzettjei.....	138
D) A lelkiismereti szabadság korlátai	138
E) A lelkiismereti szabadság alaptörvényi kapcsolódásai	139
3.4.8 A vallásszabadság.....	139
A) A vallásszabadság fogalmi köre	139
B) A vallásszabadság tartalma.....	140
C) A vallásszabadság alanyai és címzettjei.....	142
D) A vallásszabadság korlátai	143
E) A vallásszabadság alaptörvényi kapcsolódásai.....	143
3.4.9 Az alkotás és a tanítás szabadsága.....	145
A) Az alkotás és a tanítás szabadságának fogalmi köre.....	145
B) Az alkotás és a tanítás szabadságának tartalma	148
C) Az alkotás és a tanítás szabadságának alanyai és címzettjei	150
D) Az alkotás és a tanítás szabadságának korlátai.....	150

E) Az alkotás és a tanítás szabadság alaptörvényi kapcsolódásai	151
3.4.10 Az Alaptörvény egyéb kommunikációs kapcsolódásai	152
A) Az alapjogok egyéb kommunikációs kapcsolódásai	152
B) A jogállam és a kommunikációs jog alkotmányi kapcsolata.....	153
IV. A KOMMUNIKÁCIÓS JOG JOGSZOCIOLÓGIAI ASPEKTUSAI.....	160
4.1 A kérdőíves felmérés kutatási alapadatai	160
4.1.1 Fieldwork report - beszámoló a megfigyelésről, a megvalósulás körülményeiről.	160
4.1.2 A válaszadók jellemzői	161
A) A válaszadók neme és életkora.....	161
B) A válaszadók iskolai végzettsége és foglalkozása	162
4.2 A kérdőíves felmérés eredménye	163
4.2.1 A kommunikációs jog mint önálló jogág.....	163
4.2.2 A kommunikációs jog területei	165
4.2.3 A kommunikációs jog szabályozása	167
A) A kommunikációs jog szabályozásának általános megítélése	167
B) A kommunikációs jog vonatkozásában megjelenő szabályozási igények	169
4.2.4 A kommunikációs jog szabályozásának jövője.....	177
4.3 Jogismeret a kutatás tárgykörében	180
4.3.1 A kommunikációs jog ismerete	181
4.3.2 A kommunikációs kötelezettségek ismerete	186
4.4 Az intézményrendszer ismerete	189
4.5 A jogsértések alakulása a kommunikációs jog terén.....	191
4.6 A kommunikációs jog oktatásának kérdése.....	194
4.7 A kommunikációs alapjogok érvényesülése hazánkban	196
V. A KUTATÁS FŐBB EREDMÉNYEI, KÖVETKEZTETÉSEI ÉS AJÁNLÁSAI....	201
5.1 Következtetések („theses”), a tudományos eredmények összefoglalása.....	201
5.1.1 Kommunikáció és kommunikációs jog.....	201
5.1.2 Kommunikációs jogtörténet	210
5.1.3 A kommunikációs jog és az Alaptörvény	212
5.1.4 A kommunikációs jog és jogszociológia	216
5.2 Javaslatok (de lege ferenda), a tudományos eredmények hasznosítási lehetőségei.....	221
5.2.1 A jogalkotás számára hasznosítható eredmények	221
5.2.2 A jogelmélet számára hasznosítható eredmények	227

5.2.3 A jogalkalmazás számára hasznosítható eredmények	227
ÖSSZEFOGLALÁS	230
SUMMARY	233
IRODALOMJEGYZÉK	237
FÜGGELÉK	256

I. A KUTATÁS CÉLJAI ÉS MÓDSZEREI

I. A KUTATÁS CÉLJAI ÉS MÓDSZEREI

1.1 A témaválasztás indoka, a kutatási téma háttere és időszerűsége

1.1.1 A témaválasztás indoklása

Az elmúlt két és fél évtizedben a rendszerváltás, a NATO- és EU-csatlakozás, valamint a kommunikációs és információs forradalom, a globalizáció, a multinacionalizálódás, a digitalizáció, a robbanásszerű technikai fejlődés, a gazdasági világválság jelentősen átalakította hazánk társadalmi, gazdasági, politikai és jogi berendezkedését, alkotmányi és társadalmi alapértékeit, valamint értékrendjét. E folyamatok hatására a joganyag nagy része kicserélődött, és napjainkat a jogalkotási dömping jellemzi. A kommunikációt érintő, azt szabályzó jogi normák mennyisége felduzzadt és *új jogterületek, jogágak jelentek meg, köztük a kommunikációs jog*. Ez az átalakulás rengeteg társadalmi-gazdasági, elméleti-gyakorlati, tudományos és szakmai problémát, gondot és kérdést vetett és vet fel napjainkban, amelyek jogi tisztázása, rendezése, illetve szabályozásának vizsgálata feltétlenül szükséges, hisz ezek állandó hírértékű, társadalmunkat foglalkoztató témák.

Eme folyamatot magánemberként személyesen átéltem és két évtizedes szakmai munkásságom alatt szakemberként megtapasztaltam. A rendszerváltással egy időben kezdtem foglalkozni a kommunikáció közgazdasági és jogi vonatkozásaival, ez irányú tanulmányaimmal és munkásságommal párhuzamosan. Életemet, szakmai és tudományos munkásságomat mindvégig átszötte a kommunikáció, a jog, az oktatás, a kutatás, amely a kommunikációs jog tárgykörét érintette. Egyetemi tanulmányaim alatt írt, mindhárom szakdolgozatom¹ témája kapcsolódott tudományos témámhoz. 25 éves szakmai pályafutásom során szerzett elméleti tudás és gyakorlati tapasztalás tette számomra lehetővé értekezésem a kommunikációs jog problémáinak, a tudományos megalapozás hiányának, összefüggésrendszerének felismerését, alapgondolatainak és rendszerének, területeinek rögzítését, valamint bátorkodtam megkísérelni a kommunikációs jog *tudományos igényű, hazai feldolgozását*. A BGF KKK Társadalmi Kommunikációs Intézetében² 2009 óta oktatom a „Kommunikációs és médiajog” elnevezésű kötelező tárgyat. Értekezésem alapját nemcsak kutatási eredményeim és publikációimban kifejtettek képezik, hanem a hivatkozott kommunikációs jog elnevezésű felsőoktatási tantárgy tananyag kidolgozásának is „terméke.”

¹ „Az egyházak alkotmányjogi fejlődése”, PTE ÁJK 1990; „Marketing-kommunikáció”, PTE KTK 1992; „Az információs társadalom”, PTE KTK EU Regionális politika 2000

²Hivatalos nevén: BGF KKK Társadalmi Kommunikáció és Média Intézeti Tanszéke.

Ezek mindegyikét hasznosítom munkámban, valamint a hazai és külföldi jogi szakirodalomban megjelenő eltérő nézetek, megközelítések és megállapítások tömör ismertetésére, értékelésére, továbbá fogalomalkotásra, a kommunikációs jog sajátosságainak, rendszerét prezentáló „Hálómodell”-jének bemutatására törekszem.

1.1.2 A téma társadalmi, gazdasági háttere, reálfolyamatai

A jog magatartási szabályok összessége, valamely társadalom szabályrendszere a társadalmi, gazdasági folyamatok jogi tükröződése. Így azok a társadalmi, közgazdasági (stb.) evidenciák biztosítására, védelmére vagy korlátozására, szankcionálására, azaz szabályozására hivatottak. De melyek is ezek a folyamatok, tények, amelyek indukálják a jogi szabályozást?

Egyes szakértők szerint a világban kb. 350 család kezében van a *hatalom*, ami a következő évtizedekben tovább *centralizálódik*. A globalizálódás, a multinacionalizálódás és a digitalizálódás, a robbanásszerű technikai fejlődés nemcsak a gazdaságban érezteti hatását, hanem megannyi területen jelen van, azaz mindennapi életünk szerves részét képezi. Az információs társadalmakban a *kommunikáció, az információ* szerepe és jelentősége közgazdasági és jogi értelemben egyaránt *felértékelődött*. Még a nonprofit szervezeteknek is for profit módon kell gondolkodni. Tényként rögzíthetjük továbbá, hogy az információ mint szükséglet és mint termelési tényező szerepet tölt be napjainkban, mintegy meghatározó eleme fejlett világunknak. A kommunikációs és információs forradalom hatására a kommunikációs iparág a *legnagyobb ütemben fejlődő területté vált*. A kommunikációs piacon a kommunikációs termékek és szolgáltatások köre és forgalma, valamint bevétele lineárisan *emelkedik a kommunikációs* szükségletek növekedésével párhuzamosan. A gazdasági és politikai *hatalom számára* ezért is *oly fontos a média, az információ, a nyilvánosság és a törvényhozás birtokosának lenni*.

Korunkban már nem a határokon átnyúló területi, gazdasági vagy pénzügyi, hanem *kommunikációs, információs gyarmatosítás* dominál, mint az *újkor „hatalmi modellje”*, megoldása a vezető, irányító szerep megszerzésében és fenntartásában, sőt jelentős hatással bír a jogi normaalkotásra is. Ezek a folyamatok indukálják a kommunikációs jog fejlődését.

1.1.3 A téma főbb hazai és nemzetközi aktualitásai

Amióta ember létezik a földön, kommunikál, mégis az információs társadalmak korában jutottunk el oda, hogy emberi, alapjogi szabályozás által biztosított, az ebből származtatott jogi normák rendszerének integrálódása figyelhető meg, ugyanakkor jogelméleti tisztázása

hazánkban hiányzik. A kommunikációs jog létével, jogi helyzetével, szerepével foglalkozó, és a megnyilvánulásainak szabályozását tárgyaló hazai és nemzetközi elméleti *kutatások* (mint pl. Halmai,³ Sárközy,⁴ Trócsányi,⁵ Gálik, Polyák,⁶ Drinóczi,⁷ Ambrus,⁸ Caristi-Davie⁹) az elmúlt években, évtizedekben számtalan új kérdést, tudományos igényvel és módon megközelíthető problémát vetettek fel, ami indokoltta tette a kommunikációs jog összefoglaló, tudományos igényű, hazai megfogalmazását, rendszertani helyzetének tisztázását.

A téma nemcsak a szűk jogi szakma *érdeklődésének középpontjában* áll, hanem a hazai, a nemzetközi közvélemény és média is nagy érdeklődést tanúsít a hazánkban folyó e tárgyú jogalkotás iránt. Legyen az alkotmányozás (ezen belül is kiemelt figyelmet kapott a kommunikációs jog körébe tartozó kommunikáció szabadság, a véleménynyilvánítás-, a sajtó-, az információ- és vallásszabadság stb., új alaptörvényi szabályozása és módosításai). A nyilvánosság és a média szabályozása (gondoljunk itt pl. az új médiaalkotmány, a médiatörvény, az infotörvény vitatott szabályozási megoldásaira). Vagy egyéb kommunikációs tárgyú törvényalkotói döntés (mint pl. a reklámadó; az internetadó; az új egyházi törvény; a választójogi törvénynek, a határon túli magyarok postai úton történő ellenőrizhetetlen szavazási lehetősége; vagy a lobbitevékenységről szóló törvény, a nyitott jogalkotásról, információszabadságról szóló törvény, a sztrájk törvény hatályon kívül helyezése; de akár az új Ptk. és Btk. jó néhány szabályozási megoldása, illetve módosítása).

Napjaink aktualitása, hogy a hazánkban folyó - különösen a kommunikációs jog tárgykörébe tartozó - jogalkotás külföldön is heves vitákat generál-generált. Sokszor bejárja-bejárta a világsajtót, valamint már több *nemzetközi vizsgálat és döntés* is született e tárgykörben. Gondoljunk itt pl. az Európai Unió által elfogadott, az alapvető jogok magyarországi helyzetéről szóló Tavares-jelentésre, Velencei Bizottságnak az alaptörvényünket érintő döntéseire, vagy akár a világnyilvánosság előtt megfogalmazott politikai üzenetekre (pl. USA elnöki nyilatkozat), továbbá az Amerikában minden évben közzétett „sajtószabadság” világjelentésben hazánk értékelésére, miszerint a részben szabad országok között tartanak számon. Ezeknek kétség kívül politikai és ideológiai indíttatása is lehet, de az bizonyos, hogy foglalkozni kell vele. Csakúgy, mint a demokráciadeficit, a

³Halmai Gábor: Kommunikációs jogok. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest 2002

⁴Sárközy Tamás: Az információs társadalom és a jog. In: Az információs társadalom és jogrendszere. (Szerk.: Glatz Ferenc), MTA Társadalomkutató Központ, Budapest 2002

⁵Trócsányi Sára: A kommunikáció jogi alapjai. Osiris Kiadó, Budapest 2004

⁶Gálik Mihály - Polyák Gábor: Médiaszabályozás KJK-KERSZÓV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005

⁷Drinóczi Tímea: A kommunikációs jogok áttekintése. Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny, Romániai Magyar Jogászok Egyesülete, Média Index Egyesület Kiadó, Kolozsvár 2005. 1. sz.

⁸Ambrus, Z: Dreptul comunicării (Kommunikációs jog). Status Printers Siculeni, Miercurea-Ciuc 2010

⁹Caristi, D - Davie W R: Communication Law. Electronic Publishing Services. United States of America, New Jersey 2012

jogbizonytalanság (pl. felkészülési idő hiánya), a jogállami súlyok-ellensúlyok kérdésével, a kommunikáció szabályozásának krízispontjaival, a tartalomszabályozással, a kommunikációs platformok (pl. az Internet) és elemek (pl. termékbemutatók, kéréslevelek, kiber támadások) aktuális kérdéseivel, valamint a kommunikációs jellegű normaalkotás egyéb problémáival. Gyorsan változó környezetünk újra és újra termeli az újszerű kommunikációs élethelyzeteket, és teljesen új, digitalizált társadalmi, gazdasági berendezkedés irányába haladunk, ahol - feltételezésem szerint - *a kommunikációs jog* sajátos, fejlődő, egyben *meghatározó elemként funkcionál*.

1.2 A kutatás célja, módszere és az értekezés felépítése

1.2.1 A tudományos célok, feladatok

A) A kutatás szükségszerűségét igazoló jelenségek

E jelenségek - amelyek egyben *hipotéziseim* - a következők:

- a) folyamatosan gyarapszik a kommunikációs jog tárgykörébe tartozó normák száma;
- b) új és új kommunikációs élethelyzetek alakulnak ki, melyek igénylik a jogi rendezést;
- c) nő a kommunikációval, kommunikációs tevékenységgel elkövetett visszaélések és jogsértések száma;
- d) az egyén és a társadalom minden szereplőjének napi szintű tevékenységévé vált a kommunikáció, valamint a tudatosan tervezett és szervezett kommunikáció szerves része a gazdasági, társadalmi, politikai és állami életnek;
- e) alacsony a jogismeret, jogtudat és a jogkövetés a kommunikációs jog terén;
- f) a kommunikációs jog átszövi az egész jogrendszert, jelentős joganyagot képez;
- g) a kommunikációs jog alapjogi, emberi jogi alapértékei, a kommunikációs jogok nemzetközi és alkotmányi szinten rögzítettek. Ugyanakkor az abból származtatott kommunikációs joganyag kellő átláthatósága, követhetősége, ellentmondásainak feloldása, valamint kellő rendezettsége, megfelelő szabályozási szintjének (alul- és túlszabályozás megszüntetése) biztosítása, és a kommunikációs jog egyértelmű megfogalmazása, e jogok és kötelezettségek maradéktalan érvényesítése még komoly kihívás a jogalkotóknak, a jogalkalmazóknak, a jogtudomány képviselőinek, valamint a társadalom egyéb hatalmi tényezőinek hazánkban és a világban egyaránt;
- h) a jogalkotó a kommunikációs tárgyú jogi normákat nem meghatározott rendszer elemeként kezeli és abba elhelyezve alkotja meg ezeket, illetve az érintett szakmai párbeszéd, az előzetes

egyeztetés is gyakran elmarad. Így sok esetben nem felelnek meg a valós szakmai, társadalmi (szabályozási) igénynek, vagy nem kellően összehangoltak. Ezért a kommunikációs tárgyú jogszabályokban a kommunikációs megnyilvánulások gyakran alul- vagy túlszabályozottak, ugyanakkor sok a joghézag;

i) a hazai tudományos kutatók a kommunikációs jog jogforrási szintjeinek részleteit kutatják, definiálják, de nem foglalkoznak azzal rendszerszerűen;

j) a hazai jogtudományban hiányzik a kommunikációs jog elméleti, tudományos igényű megfogalmazása, rendszerelméleti megalapozása;

k) eme jogág szegmensei folyamatosan foglalkoztatják a polgárokat, a közéletet, a széles nyilvánosságot, így a társadalom tagjai gyakran kommentálják, értékelik az új kommunikációs normákat, azaz a közbeszédnek, az értelmiségi diskurzusoknak állandó témái;

l) a nemzetközi szervezetek, az EU, a világ fejlett országai egyre nagyobb figyelmet fordítanak a kommunikáció szabályozására, az e tárgyú problémák felszámolására, valamint az új megoldások életre hívására;

m) a kommunikációs jog elméleti kérdéseinek a tisztázása segítené a jogalkotók és a jogalkalmazók munkáját;

n) mindezek előmozdítják a jogtudományi diskurzust, ami pozitívan hat a kommunikációs jog fejlődésére;

o) a felsőoktatásban kommunikációs jogot (illetve e tárgykört) oktatók számára nincs - azt egységesen és rendszerszerűen bemutató - magyar nyelvű szakkönyv;

p) a kommunikáció állami, társadalmi, gazdasági, szakmai és politikai intézmény-, illetve szervezetrendszere megváltozott. Általános tendencia, hogy ezeknek a szervezeteknek a száma és feladatköre egyrészt folyamatosan bővül, másrészt integrálódik;

q) a demokrácia, a jogállamiság sine qua non-ja a szabad kommunikáció, a nyilvánosság, a transzparencia, az alapvető emberi jogok, köztük a kommunikációs jogok feltétlen érvényesülésének állami garanciája, valamint ennek megfelelő tartalmú jogi normák megléte, érvényesülése, és feladatkörű állami intézmények működése, amelyet hazánkban az elmúlt időszakban többször megkérdőjeleztek tudósok, kutatók, szakemberek és a társadalom egyes csoportjai, valamint nemzetközi szervezetek egyaránt.

r) A kommunikációs jog normáinak rendszerbe foglalása megalapozza az információs társadalom létrejöttét, illetve fejlődését.

A megjelölt okok, hiányosságok szerepet játszanak abban, hogy ezek folyamatosan foglalkoztatják a jogtudomány és a társadalom szereplőit egyaránt, így a kommunikáció

tudományos vizsgálata nemcsak a kutatók és jogtudósok, hanem az egész társadalom számára szükséges, és kellő hasznossággal jár.

B) A kutatás céljai

Kutatásom célja, hogy a kialakult, új információs társadalom jogrendszerében modellezem a kommunikáció jogi normarendszerét, annak összetevő elemeit és összefüggéseit. Keresve a választ arra, hogy a kommunikációs jog önállóan körülhatárolható rendszert alkot-e és ez jogágazatnak tekinthető-e. Az értekezés központi kérdése továbbá, hogy szabályozása hol helyezkedik el a jogrendszerben, mi a tárgyköre, tartalma, melyek a gyakorlási formái? Eme jogág a jelen, illetve a jövő jogága-e? Valójában ezekre az átfogó kérdésekre kívánom megadni a választ, ezért értekezésem a kommunikációs jog tudományos igényű fogalmának megalkotására, rendszerbehelyezésére és néhány következtetés, javaslat kifejtésére irányul. Így a kutatás konkrét feladatai a következők:

- a kommunikációs jog *meghatározása*, szerepének, jogi elhelyezkedésének dogmatikai, jogelméleti rendszerezése, alkotmányi összetevő elemeinek, kapcsolódásainak, valamint közjogi megközelíthetőségének és magánjogi megnyilvánulásainak, a tradicionális jogágakhoz képest fennálló *újszerűségeinek* feltárása;
- a kommunikációs jog normarendszerének osztályozási, csoportosítási lehetőségeinek, alapelveinek, az általános és különös, a közjogi és magánjogi kereteinek, *intézményeinek* és szervezeteinek bemutatása, valamint ezeknek a rendszerszintű „Hálómodell”-en belüli elhelyezése;
- a kommunikációs jog új alaptörvényi, nemzetközi, európai normáinak *fejlődéstörténeti* feltárása, alapjogi tartalmának és *kapcsolódásainak* vázolása, a felmerülő kérdések megválaszolásának elősegítése;
- *de lege ferenda javaslatok* kidolgozása, mint pl. az alaptörvényben sarkalatos törvényként minősített kommunikációs törvénykönyv megalkotásának szükségessége, amely az összefüggések figyelembevételével, egységes egészében kezelné a kommunikációs jog alkotóelemeit;
- a kommunikációs jog területén felmerülő jogalkalmazói *problémák bemutatása*, és javaslattétel azok megoldására.

1.2.2 A kutatás, feldolgozás módszere és a források

A kommunikációs joggal kapcsolatos kutatásom *többszínű* (primer és secunder) vizsgálati módszerre és forrásra épül. A vizsgálat keretei közt:

- áttekintem a kommunikációs jog közjogi elemeinek *jogtörténeti* előzményeit a tradicionális jogtól a modern jog kialakulásáig, valamint vizsgálom a hazai alkotmányfejlődés főbb, kommunikációs jogi állomásait, és az Alaptörvénnyel szemben felmerült jogfejlesztő észrevételeket;
- ismertetem a kommunikációs jogot, illetve jogokat érintő *nemzetközi* és regionális egyezményeket, az Európai Unió vonatkozó normarendszerét;
- részletesen és rendszerszerűen elemzem az új *Alaptörvény* kommunikációs alapjogi elemeit;
- bemutatom a kommunikációs jogról a főbb hazai és nemzetközi szakirodalomban megjelent aspektusokat, komparatív és teoretikus elemzés útján;
- nagy mintavételű, primer (kérdőíves) felmérés révén átfogó *empirikus kutatást* végeztem a kommunikációs jog helyzete és rendszere, valamint a kommunikációs jogok és kötelezettségek ismerete, gyakorlati érvényesülése tárgyában;
- felidézem a kommunikációs jogot érintő főbb Alkotmánybírósági döntéseket, valamint megjelenítem a kommunikációs joghoz kapcsolódó adatokat, és megfogalmazom az ebből eredő következtetéseket;
- elméleti és pragmatikus ismereteimet, kutatási eredményeimet felhasználva törekszem a kommunikációs jog szempontjából kiemelkedő jelentőségű *fogalmak definitív leírására*, és a *klasszikus jogágakhoz képest fennálló újszerűségeinek bemutatására*.

1.2.3 Az értekezés szerkezeti felépítése

a) Az értekezés szerkezeti struktúrája, - amely utal széles tartalmi spektrumára - a hipotéziseimben megfogalmazottak igazolását szolgálja. Eme cél figyelembevételével a disszertáció - „A kutatás céljai és módszerei” című I. fejezetet követően - a kommunikációs jog feltárt összefüggéseinek képi bemutatását is szolgáló „Hálómodell” részeinek fejezetenkénti megjelenítése mellett - az alábbiakat tárgyalom:

- a kommunikációs jog kialakulását és történetét (II. fejezet);
 - a kommunikációs jog alaptörvényi rendszerét (III. fejezet);
 - a kommunikációs jog jogszociológiai aspektusait (IV. fejezet);
 - a kommunikációs jog kutatás főbb eredményeit, következtetéseit és ajánlásait (V. fejezet).
- Végezetül csatolom a „Felhasznált irodalmat” és a „Mellékleteket”.

b) Ehelyütt szükségesnek tartom jelezni, hogy az értekezés tartalmi kereteit a kommunikációs jog és kapcsolódó alapfogalmainak megalkotása, önálló jogági létének indoklása és

rendszerének kidolgozása, modellszerű bemutatása, valamint egy új rendszerszemlélet megteremtése adja.

A vizsgálatra demokratikus jogállami környezetben kerül sor. Ezt azért fontos hangsúlyozni, mert az antidemokratikus hatalomgyakorlás, a diktatórikus állami berendezkedés esetén ugyancsak találkozhatunk a kommunikációs jog szabályozásával, amely akár felül is múlhatja a jogállamok szabályozási körét. Így az autokratikus államok jogrendszerének is releváns részét képezik a „kommunikációs jogok”.

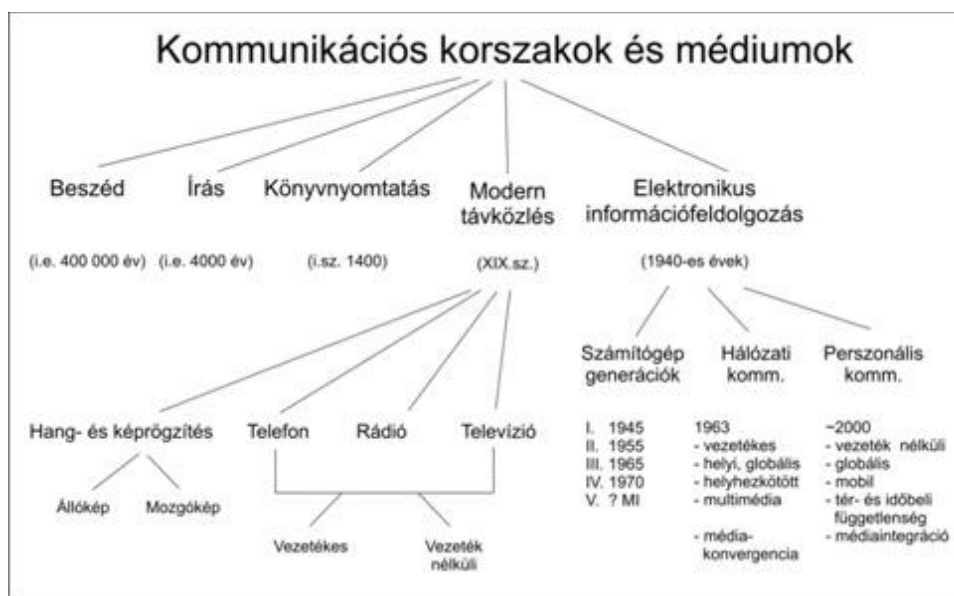
A kutatás nem terjed ki a kommunikációs jognak se a történeti, se a közjogi - magánjogi - büntetőjogi aspektusainak, valamint intézményrendszerének, illetve ezek elméleti vonatkozásainak kimerítő tárgyalására. Egyrészt a terjedelmi korlátok, másrészt a kommunikációs jog anyagának állandó módosulása, fejlődése, harmadrészt a jogrendben szétszórtan megjelenő jogi normák és jogszabályhelyek végtelen, szinte feltérképezhetetlen terjedelme miatt.

II. A KOMMUNIKÁCIÓS JOG KIALAKULÁSA ÉS TÖRTÉNETE

II. A KOMMUNIKÁCIÓS JOG KIALAKULÁSA ÉS TÖRTÉNETE

2.1 A kommunikációs jog normáinak kialakulása

A kommunikációs jog történeti áttekintése több megközelítés szerint bemutatható. Egyrészt feldolgozható az őskortól a napjainkig megjelenő emberi, közösségi, társadalmi együttélési szabályok tartalmán keresztül. Másrészt a kommunikációs jogot megközelíthetjük az emberi, illetve alapjogok kialakulása és fejlődése útján, de akár a médiumok fejlődésével, a kommunikációs forradalmakkal párhuzamosan megalkotott kommunikációs tárgyú normák bemutatása folytán. A kommunikációs forradalmak korszakait a kommunikációs szakirodalom az alábbi ábra szerint taglalja, mely jól prezentálja, annak valamennyi korszakát, átfogó voltát.

1. számú ábra: A kommunikációs korszakok és médiumok

Forrás: Forgó Sándor – Tóth Tibor (2011)¹⁰

A kommunikáció¹¹ története egyidős az emberi léttel, hisz az ember létezése óta kommunikál. Az emberiség napi információs és egyéb létszükségleteinek az alapját

¹⁰Hangsúlyozandó, hogy a kommunikációs forradalmak korszakait a kommunikációs szakirodalom az alábbi szerint taglalja: a beszéd megjelenése; az írás (kézírás, betűírás) kialakulása; a nyomtatás feltalálása, kizárólagossá válása; az elektronikus távközlés kiépítése; az elektronikus információ-feldolgozás (a hálózati kommunikáció kialakulása, a multimediális kommunikáció megjelenése, a perszonális kommunikáció elterjedése). Vö.: Forgó Sándor - Tóth Tibor: Médiumismeret II. Eszterházy Károly Főiskola, Budapest 2011

¹¹A kommunikáció fogalmának számtalan meghatározása született, de nincs egységes normaként kezelhető definíciója. Általános megközelítés szerint, a kommunikáció - információcsere két vagy több személy, az adó és a vevők közt - biztosítja, hogy segítségével a személyek kifejezhetik egymásnak érzéseiket, gondolatainkat, véleményeinket (stb.). A

kommunikáció útján, annak üzenetközvetítő voltán keresztül biztosította, ami egyben minden közösség, illetve társadalom létezésének az alapfeltétele és legfontosabb életjelensége. Az emberiség történelme alatt nagyon sokat változtak a kommunikáció formái, megjelenési alakzatai.¹² Ugyancsak átalakultak az információcsere módjai, a kommunikációs eszközök, és az információhordozók, valamint a különböző platformok, a médiumok (közvetítő) ahol ezek megjelennek. Tény, hogy a „média kulcsfontosságú szerepet játszik a társadalom életében. A média teszi lehetővé és hozza létre a társadalmi életet, később persze ez utóbbi visszahat a médiára. Minden társadalom a média köré szerveződik. Egyetlen társadalom sem működhetett a közvetítés (médiation) különféle eszközeinek segítségével nélkül. Az eszközök közül pedig a legfontosabbak a különböző médiumok.”¹³

Mindezek igazolják, hogy a kommunikációs normák gyökereinek megjelenése is egyidős az emberrel. A *kommunikációs aktusok* az évezredek alatt óriási fejlődésen mentek keresztül. Bizonyos magatartási és kommunikációs szabályok „természetesen a társadalmak archaikus, állam előtti állapotában is léteztek, ezek kikényszerítése azonban nem önálló, elkülönült, professzionális szervezetek útján történt, mint napjainkban, hanem közösségi, lényegében öngazgató formában.”¹⁴ Kezdetben elsődlegesen *erkölcsi* normákban, rítusokban, szimbólumokban, jelképekben, elvárt *családi normákban*, közösségi attitűdökben, *vallási szabályokban*, majd a kialakult *ősi jogban*, a *szokásjogban és kánonjogban jelentek meg*. Ezeket követték, illetve kiegészítették az uralkodók kommunikáció tárgyú döntései, rendeletei, majd a francia forradalommal jutott el az emberiség az első emberi alapjogok, köztük a kommunikációs jogok (pl. a szólás és a véleménynyilvánítás szabadságának) kivívásához. Az idők során a kommunikációs jogok tárháza folyamatosan gazdagodott, majd a második világháború sokkját követően indult meg a nemzetközi, regionális szintű egyezmények, szabályok megalkotása, amelynek az újabb lendületet a kilencvenes években megjelenő információs-kommunikációs forradalom, az információs rendszerek térnyerése adta. Ezen folyamattal párhuzamosan gyarapodott a kommunikációhoz kapcsolódó alapjogi,

kommunikációnak folyamat jellege van. Valamely személy által birtokolt „adat”, csak a kifejezéssel, annak megismertetésével válik más személy(ek) számára információvá. A kommunikáció megnyilvánulási alakzatai végtelenek. Megnyilvánulási formája azonban nemcsak aktív, hanem passzív is lehet. Így a kommunikációtól - az információ átadástól - való tartózkodás vagy annak megtagadása is a kommunikáció megnyilvánulása. A kommunikáció fogalmi körének összetettségére, a jogi normákban történő megjelenésére az értekezés során kívánok rámutatni, illetve ennek fényében fogalmát rögzíteni, amelynek központjában az a gondolat áll, hogy minden emberi magatartás egyben kommunikáció, amely újabb és újabb kommunikációt szül.

¹²Verbális kommunikáció: eszköze a nyelv, amely közös nyelvrendszer az emberek között, melynek megjelenési formái a beszéd és az írás, és bármilyen információ, gondolat, hír, értesülés (stb.), azaz adat továbbítására alkalmas;

Vokális kommunikáció: a hangerő, a hangsúly, a hangszín, amelyek közvetíthetik az ember érzéseit, lelkiállapotát is;

Non-verbális kommunikáció: a nem szavakkal való közlés, nem tudatos és nem szándékos, hanem un. rejtett közlésmód, azaz a „testbeszéd,” mint pl. a mimika, tekintet (szemkontaktus-szemmozgás), a testtartás, a gesztusok, a távolságtartás, az érintés, a szimbolikus jelek.

¹³Barbier, F – Lavenir, C B: A média története. Osiris Kiadó, Budapest 2004. 13. o.

¹⁴Székelty László: Magyar sajtó- és médiajog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2007. 9. o.

az abból származtatott törvényi és egyéb normák rendszere, az etikai kódexekkel, az ön- és társszabályozással ellensúlyozva a joghézagokat. Ma ez a bővülő joganyag átszövi az egész jogrendszert, olyan, mint az emberi idegrendszer.

Így a *kommunikációs jog* írott jogfejlődése, egyrészt *szorosan összefonódik az emberi alapjogok, a kommunikációs jogok*, illetve az abból levezethető (származtatott) jogi normák (törvények, rendeletek) alakulásával, valamint a nyilvánosság és a kommunikáció megnyilvánulásainak, közvetítő (médiumok) eszközeinek jogtörténeti *fejlődésével*. Eme új jogág¹⁵ fejlődésének *összegző szakirodalmi bemutatása még nem történt meg*. A jogirodalomban csak a kommunikációs jog részét képező egyes jogágak, mint pl. a médiajog vonatkozásában találhatunk forrást. A jelen jogtörténeti áttekintés célja: a kommunikációs jog főbb fejlődési szakaszainak és a stádiumait képező főbb közjogi, elsődlegesen nemzetközi és EU jogi normáknak a bemutatása, valamint annak a folyamatnak a reprezentálása, ami a mai szabályozottsági szintig vezetett. Eszerint a kommunikációs jog fejlődését három fő szakaszra bonthatjuk:

1. Az őskor, ókor és középkor időszakát felölelő, kommunikációs jog íratlan, majd írott gyökereit, első jogalkotási nyomait tartalmazó *tradicionális jogi szakasz* (1789-ig);
2. Az újkor (korai újkor és modernkor) hozta reformáció és felvilágosodás, valamint a polgári (ipari, média) forradalmak által kivívott - a kommunikációs jog alkotmányi szinten rögzített - alapjogok katalógusának gazdagodását jelző, a törvényi és egyéb jogforrási szabályozás megjelenését képező, 200 éves, *modern jogi korszak* (1789-től 1989-ig);
3. A posztmodern kor a kommunikációs jogot alkotó életviszonyok szabályozásában - az információs és kommunikációs forradalom következtében - kialakuló „jogalkotási bumm”, valamint a kommunikációs jog önálló jogági rangjának a kivívásának az időszaka a *posztmodern jogi szakasz* (1989-től napjainkig).¹⁶

¹⁵A jogrendszer egyik vizsgálati szempontja a „jogágiság” kérdése, ami a római jogig vezethető vissza. A közjogban az „alárendeltséget”, a magánjogban a „mellérendeltséget” jelölték meg egyik fő szempontnak. A közjogból és magánjogból önállósult jogágak szaporodtak az évszázadok alatt, majd a múlt században alakultak ki a vegyes jogágazatok, mint például a környezetvédelmi jog, a pénzügyjog, a sportjog, a médiajog, az állami egyházjog (stb.). Esetükben a tradicionális jogági besorolás feltételei csak részben állnak fenn, mégis kellő önállósággal, körülhatárolhatósággal, egyedi tartalmi egységgel bírnak, létező, önállósult egységei a jognak. Ezek vegyes, összetett jellegű sui generis (különös, egyedi) jogágazatoknak tekinthetők, amelyek közt a kommunikációs jog is helyet foglal. Ennek kapcsán felmerül a kérdés, hogy a jelzett, markáns fejlődési irány nem indokolná-e a jogági besorolás újragondolását, differenciáltabb jogtudományi megközelítést. A kommunikációs jog sui generis (sajátos, különös, egyedi) jogági jellemzői az értekezés során kerülnek bemutatásra.

¹⁶A történelmi korszakok megalkotásának célja, hogy egységekre bontsa a történelmi időfolyamatot és elnevezést adjon az egységeknek. A történelem azonban valójában folyamatos, tehát minden felosztás önkényes. Eltérő nemzetek és kultúrák különböző módon osztják fel a korokat. A dinamikus átalakuló koroknak többnyire van megnevezhető átalakulási évük, sokszor azonban nem szükségszerű a változások időbeli alakulása szerint felosztani a történelmet. A korok elnevezései mindig újra elökerülnek és újra meghatározandók. Ezen gondolatok jegyében, a kommunikációs jog főbb fejlődési szakaszait figyelembe véve jelöltem meg e három fő fejlődési szakasz. Vö.: http://hu.wikipedia.org/wiki/Történelmi_korszakok.

2.2 A kommunikációs jog a tradicionális jogban (1789-ig)

Az *Őskorban*, amikor a nyelvi és a nonverbális kommunikáció kifejlődött, nagyon primitív formái voltak.¹⁷ A közösségekben a családi normák, törzsi, közösségi szabályok, az erkölcs, a szokások, a rituálék, az ősi emberi magatartási minták képezték a kommunikáció íratlan szabályait, és a vallás részeként a varázslat (mágia, mint pl. esőtánc, rajzvarázslat) a barlangrajzokon,¹⁸ sírfeliratokon keresztül az egyéb megjelenési formáit. Így az őskorban kommunikációs normák már születtek, ám azok nem jogi kötelező erővel bíró és kikényszeríthető szabályok voltak, a követését, betartását csak a közösségi kontroll, az öngazgatás biztosította.

Az *Ókorban* kialakult az írás, így ezen letűnt civilizációk után már maradt fenn írott történelem. Az ókori kelet világában a gondolataikat, véleményüket írásfajtként más-más információhordozóra rögzítették, mint a papirusz, kő, agyagtábla, papír, selyem, csont vagy cserép. Hellász (ókori Görögország) városállamaiban és az ókori Rómában a fejlett kultúra (szobrászat, építészet, irodalom, tudomány) államformájában megjelent a királyság, a köztársaság és az első demokrácia (Spártával szemben Athénban a nép uralma győzedelmeskedett, az ókori Rómában pedig a királyság, köztársaság és császárság államformák váltották egymást). A törvényalkotás mindig az állam keletkezésével jelent meg; a törvény és az állam létezése kölcsönösen feltételezték egymást. A törvény a társadalom uralkodó rétegének állami jogszabállyal szentesített akarata volt. Ebben a korban már az ősi normaformák és a szokásjog mellett találkozhatunk a királyság és az uralkodó osztály kiváltságait, valamint az alapvető magatartási szabályokat, szankciókat rögzítő uralkodó hatalom jogalkotásával. (Gondoljunk itt az ókori keleten Hammurapi szigorú törvényeire [pl. „Szemet szemért”], a görög városállamokat egyesítő Nagy Sándor döntéseire, vagy a Tizenkét táblás törvényre, majd a római birodalom ideje alatt kialakult és az egész kontinentális jogrendszer alapját képező római jogra.) Mindezek már „kézzelfogható nyomai” a kommunikációs jog gyökerét képező első írott normáknak. Egyúttal ekkor jelentek meg az első neves gondolkodók (a görög filozófusok, nagy gondolkodók és véleményformálók: Szókratész, Arisztotelész, Platon, polihisztorok és történétírók), művészek, akik igen értékes

¹⁷A kommunikációs eszközök eleinte nagyon egyszerűek voltak. Ilyen volt például a füstjel, amit az amerikai őslakosok és a kínaiak egyaránt használtak. A hírt, egyéb fontos információt kihirdették, „kidobták” a közösség tagjainak vagy akár egy futár is közvetíthette. Állítólag a perzsa futárok voltak a leggyorsabbak a világon, akik az időjárási viszonyoktól sem riadtak vissza, ha egy hírt minél hamarabb el kellett juttatni a megadott helyre. Az üzenet szállítására postagalambot is használtak, amiket betanítottak az útvonalra. Manapság a közvetítő eszközök széles skálája (az okos telefonoktól az internet nyújtotta lehetőségekig) áll rendelkezésre a gondolat, a vélemény, a hír, értesülés vagy bármely információ továbbítására, illetve megjelenítésére.

¹⁸A leghíresebb barlangrajz az Altamira-barlangban található.

gondolatokat, üzeneteket hagytak hátra, befolyásolva koruk és utókoruk gondolkodását. E korban elsődlegesen az uralkodó, másodlagosan a hatalom egyéb birtokosai, a tudomány és művészet gyakorlói a kommunikációs jogok, a vélemény, a gondolat, a kifejezés, lelkiismeret, az egyesülés vagy akár a gyülekezés, a nyilvánosság társadalmi formálásának kizárólagos birtokosai és irányítói.

Ezek gyakorlásának az elsődleges médiuma az egyszerű szóbeli közlés (személyes társalgás, eszmecsere, utasítás, prédikációk stb.), de emellett megjelentek már az írott közlések (pl. papírra vetett feljegyzések, levelezések, írott uralkodói döntések, rendelkezések), de a tanácskozások, a gyűlések, a társasági élet egyéb formái, a művészi, irodalmi, zenei alkotások is. Szintén információhordozóként szolgáltak a hírnökök, futárok, postakocsik, bemutatók, vagy akár a név-, illetve hirdetőtáblák is. E korban a vallásnak nagy szerepe van, és az egyes vallások közül egyre inkább elterjed a kereszténység Európában.

Rómában adták ki az első írásos (szenátusi, főpapi határozatokat ismertető) tájékoztatót, és Caesar parancsára Róma és a provinciaközpontok fórumán függesztették ki az Acta Diurniát, (kézzel írott lapot). A közvélemény befolyásolására pedig alkalmi kiadványokat (röpiratokat) készítettek.¹⁹ A híres *római jog* szabályaiban már számtalan joghelyet találhatunk, amelyek a joghatást kiváltó verbális és írott kommunikáció konkrét elemeit, formáit szabályozzák. Nevezetesen rögzítette:

- a nyilvánosságot (Publicitas - pl. ingatlanügyletek, jelzálog telekkönyvezése);²⁰
- a szóbeli, verbal contractus-okat (Verborum obligatio), mint pl. az eskü (Jusiurandum liberti), hozomány ígéret (Dotis dictio),²¹ Stipuláció, a hitelszerződés (a hitelező ünnepélyes kérdésére az adós által nyomban adott kérdéssel egybehangzó felelettel jött létre, mely külsőségeiben is szigorú szabályokhoz volt kötve);²²
- a tisztességtelen (Fides-ellenes) contractus-okat;²³
- a képviselőlet jogügyleteknél (képviselői jog szabályozása), ahol vagy segédkező, üzenetvivő (Nuntius), az ún. ügyleti segéd vagy az ügyfél helyett eljáró, nyilatkozó, az ún. képviselő eljárási szabályait;²⁴
- a kijelentés, nyilatkozat (akaratnyilvánítás) szabályait;²⁵

¹⁹Zsolt Péter: Médiaháromszög. EU-Synergion Kft., Vác 2006. 10. o.

²⁰Publicitas (nyilvánosság), azaz „minden kívülálló személy által felismerhető legyen” In: Marton Géza: Római jog. Egyetemi jegyzet, JPTE, Pécs 1985. 177. o.

²¹Marton Géza: Római jog. Egyetemi jegyzet, JPTE, Pécs 1985. 201. o.

²²Marton: uo. 199-200. o.

²³Marton: uo. 193. o.

²⁴Marton: uo. 82. o., 142. o.

²⁵Marton: uo. 73. o.

- a meghatalmazás, megbízás (Mandátum), megbízás nélküli ügyvitel (Negotium gestro) normáit;²⁶
- a színlelt ügyletet (Negotium simulatum), az eltakart ügyletet (Negotium dissimulatum), de rögzítette a normális nyilatkozatot,²⁷ a színlelt pert;²⁸
- dolus (csalárd, rosszhiszemű, szándékos, megtévesztés) fogalmát;²⁹
- a megtévesztés, csalárdság (Dolus malus), a tévedés (Dissensus), tévedés folytán³⁰ vagy a megfélemlítés (Vic ac metus), kényszer, fenyegetés hatása alatt tett nyilatkozatot, az ily módon létrejött szerződést deliktummá minősítette; továbbá³¹
- a tárgyi jog meghatározott, követendő eljárási módozatokat állapított meg (stb.).³²

Ezek az írott normák váltottak ki joghatást, az íratlan szabályok csak morális, illetve vallási jelentőséggel bírtak.³³

2.3 A kommunikációs jog a modern jogban (1789-től 1989-ig)

2.3.1 A kommunikációs alapjogok kialakulása

Az emberi jogok, kommunikációs *alapjogok* kialakulása, elfogadása az emberiség hosszú évszázadokon át tartó küzdelmének eredménye, amely kiemelkedő *történelmi eseményekhez* kapcsolódik. Ezek elfogadtatásának stádiumai a *médiaforradalmakhoz köthetők*. Az első forradalom a nyomtatás volt, amelynek folytán kialakult a Gutenberg-galaxis. Ez tette lehetővé az írott szó, az információ és a képzés terjesztését a haladók körében. De nagy áttörést jelentett Samuel Finley Breese Morse találmánya is, a távíró a kommunikációban. Morse 1838-ban bemutatott szerkezete jelentősen megkönnyítette az üzenet továbbítását, hiszen a távíró segítségével gyorsan és nagy távolságra tudták eljuttatni az információt. „A második forradalmat a rádió hozta el, amely az információ, az oktatás és a szórakozás tágabb terét nyújtotta a fogyasztónak. A harmadik forradalmat a televízió (a mozgó kép) jelentette, amely a friss híreket, információkat közvetlenül az otthonokba hozta. Jelenleg a negyedik média forradalom, a számítógép,³⁴ mobiltelefonok és egyéb információs-technológiák megjelenésének a korát éljük, amelyet az informatika, a televízió és a telefon hálózati rendszereinek kiépülése (pl. internet), valamint e technológiák egyesülése jellemez.

²⁶Marton: uo. 83. o.

²⁷Marton: uo. 77. o.

²⁸Marton: uo. 149. o.

²⁹Marton: uo. 157. o.

³⁰Marton: uo. 75-76. o.

³¹Marton: uo. 74. o.

³²Marton: uo. 72. o.

³³Marton: uo. 231. o.

³⁴Galánfi Csaba: Ki ellenőrzi a kommunikációt az új évezredben? PR Herald 1996. 5. sz.

Az újkor technikai vívmányai vezettek az információs társadalmak kialakulásához, valamint a kommunikációs jogok körének bővüléséhez. A közérdekű adatok megismerésének és terjesztésének jogával kiegészülve - amely pl. a német alaptörvényben már 1949 óta szerepel - a nyilvánosság jogi garanciarendszerét gazdagította. Eme emberi alapjogok érvényesülését a világban a nemzetközi dokumentumokban rögzített emberi, szabadság- és kommunikációs jogok biztosítják, amelyek beépülnek az egyes nemzetek jogrendszerébe, alaptörvényi és egyéb jogi formában.

2.3.2 A kommunikációs jogok fejlődéstörténete

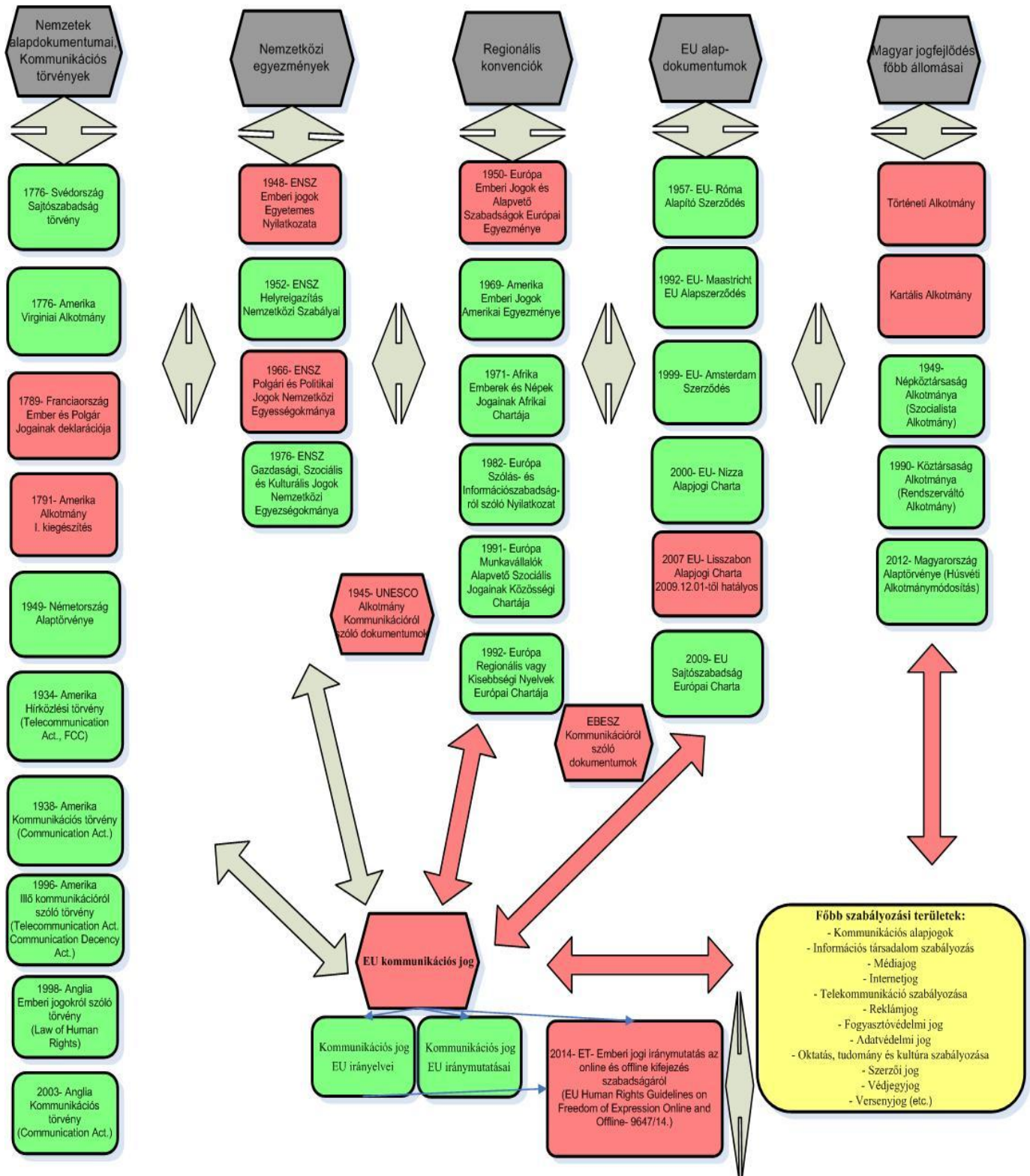
A felvilágosodás és a liberalizmus idején e jogokért küzdő polgárság hosszú harcot vívott a cenzúrával szemben, amely alapjaiban gátolta a kommunikációs jogok gyakorlását. A kommunikációs alapjogok történelme tehát nem nyúlik vissza hosszú időkre. A 18. század második felében Európában és az Egyesült Államokban egyaránt találkozhatunk olyan jellegű javaslatokkal, normatívákkal, amelyek a szólás-, a vélemény-, a sajtó-, majd később az információszabadságot említik, illetve szabályozzák.

A kommunikációhoz, a kommunikációs joghoz kapcsolódó „szabályozás kiindulópontja a véleménynyilvánítás szabadságának és az abból levezethető kommunikációs jogoknak alapvető emberi jogként történő elismerése.”³⁵ E jogok feltérképezéséhez nemzetközi alapdokumentumok nyújtanak megfelelő áttekintést. A vélemény- és a sajtószabadság magában foglalta és saját érvényesülésén keresztül biztosította – természetesen a különböző korok viszonyainak megfelelően – a közérdekű információkhoz jutást.³⁶ A kommunikációs alapjogok kezdetének tekinthetjük a 1789. évi francia deklarációt, valamint az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának első kiegészítését, amelyek ha nem is nevesített formában, de foglalkoztak eme szabadságjogokkal. Az igazán nagy áttörést azonban az 1848-as *forradalmakkal kivívott változások*, a cenzúra eltörlése jelentette.

³⁵Gálik Mihály - Polyák Gábor: Médiaszabályozás. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005. 48. o.

³⁶Kardos Dávid: Az információszabadság és korlátai. In: www.jogiforum.hu/publikaciok/64, Letöltés ideje: 2009.01.13.

Kommunikációs jog Jogtörténet „Hálómodell”

2. számú ábra: Kommunikációs jog nemzetközi, európai és hazai fejlődésének főbb állomásai

Forrás: Saját szerkesztés

Az emberi jogok történetének következő fordulata a *második világháborút követően* indult *nemzetközivé válás*, azaz az emberi jogok katalógusának nemzetközi egyezményekbe foglalása, jogérvényesítési fórumainak kialakulása volt.³⁷ E nemzetközi dokumentumok már a modernkori alaptörvények megoldásait követik. Az európai jogrendszerekben a véleménynyilvánítás szabadságának körébe tartozó kommunikációs jogosultságok viszonylag részletes szabályozása jelenik meg (pl. az 1949. évi német alkotmány).³⁸

A XX. század második felében a szólás és a sajtó hagyományos szabadságát kiterjesztették más kifejezési formákra (pl. az elektronikus médiára), amely a közlő helyzetén és szempontjain túlmutat, a polgárok közösségét illető tájékoztatói jogra (az információhoz jutás szabadságára) utal. Intézményes szabadság illeti meg a médiumokat, ehhez megfelelő biztosítékok alakultak ki, amelyek garantálják szabad és független működésüket.³⁹

Napjainkra a civilizáció és a technika előrehaladtával, a globalizációs növekedés eredményeként a szólás-, a vélemény- és sajtószabadság már kevésnek bizonyult ahhoz, hogy a nagytömegű információ átlátható és kezelhető legyen. Ez arra sarkalta a törvényhozókat, hogy kevésbé elterjedt szabadságjoghoz, a közérdekű adatok nyilvánosságához nyúljanak, amely az információszabadság másik gyökerét jelenti. A XX. század végéig csak regionálisan, illetve időlegesen alkalmazták ezeket a normákat. E területen az újabb áttörést az európai uniós szabályozás hozta meg.

2.3.3 Kiemelt jelentőségű nemzetközi alapidokumentumok

a) Svédországban 1776-ban elfogadott *Sajtószabadságról szóló törvény*

A kommunikációs jogok egyik bölcsőjének tekinthetjük a XVIII. századi Svédországot. 1776-ban többen betekintést szerettek volna nyerni a korábbi kormányzatok titkos dokumentumaiba. A kezdeményezés sikeresnek bizonyult és új sajtószabadságról szóló törvényt adtak ki, amely a sajtószabadság mellett kimondja a közérdekű információkhoz jutás jogát. Miszerint „bárminek szabad hozzáférést biztosítanak valamennyi közhivatalban lévő dokumentumhoz.”

b) Franciaországban 1789-ben elfogadott „Az Emberi és Polgári Jogok” deklarációja

A véleményszabadság kiemelt jelentősége az alapjogok sorában a modern demokráciák alkotmányi gyakorlatának közhelyévé vált. Ezt a folyamatot az ember és polgár jogainak - 1789. évi francia deklarációja indította el, amelyre az V. Köztársaság hatályos alkotmánya is

³⁷Gálik Mihály - Polyák Gábor: Médiaszabályozás. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005. 49. o.

³⁸Halmi Gábor: Kommunikációs jogok. Új Mandátum Kiadó, Budapest 2002. 6. o.

³⁹Sajó András: A szólásszabadság kézikönyve. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005. 14. o.

hivatkozik. Európában a francia forradalom eredményeként „Az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatának” 11. cikkelye elsőként deklarálta a szólás- és sajtószabadságot, amely a következőket rögzíti: „Gondolatainak és véleményének szabad kinyilvánítása az ember egyik legbecsesebb joga. Így tehát minden polgár szabadon nyilatkozhat szóban, írásban, nyomtatásban; de a törvényben megállapított minden esetben felelős azért, ha visszaél a szabadsággal.”

Ez a dokumentum kifejezte egyrészt a gondolat szabadságának, másrészt a véleménynyilvánítás szabadságának kitüntetett jellegét az alapvető jogok között. A vélemény szabadságát kiterjesztette az elérhető valamennyi közlési formára, médiumra. Azonban elsőként deklarálta e szabadság korlátlanosságát, valamint a jogsértés esetén a joggyakorló fennálló felelősségét is, amely ma is irányadó.⁴⁰ A nyilatkozat eredménye továbbá, hogy 14. cikkelye kimondja: „A polgároknak joguk van ahhoz, hogy a közkiadások szükségességét akár személyesen, akár képviselőiken keresztül megvizsgálják, azokhoz hozzájáruljanak, felhasználásuk módját ellenőrizzék, a megosztásukat, kivetésüket, behajtásukat és fenntartásuk tartalmát megállapítsák.”

A közérdekű adatok, információk megismeréséhez való jognak, azaz az információszabadságnak az igénye a megjelenéssel azonban nem önállósodott, hanem egyelőre megmaradt a vélemény- és sajtószabadság keretei között. A francia forradalom után még évtizedeknek kellett eltelni, hogy eltűnjön a formális cenzúra. Az új politikai eszmék, művészeti alkotások továbbra is üldöztetésre (pl. elkobzásra) voltak „ítélve”. Nehéz volt a lapalapítás és a tartalomhoz közvetlenül nem kapcsolódó személyek (pl. nyomdász, szerkesztő, laptulajdonos) büntetőjogi felelőssége továbbra is fennállt.

c) Amerikai Egyesült Államok Alkotmányának 1791. évi *első kiegészítése*

Az Európa országaiban dúló harcok, tiltakozások eredményei az Egyesült Államokban is éreztették hatásukat. A *virginiai alkotmány* alapjogi kódexe 1776-ban fogalmazta meg először e jogokat. Ezt követően, az 1791. december 15-én az Amerikai Egyesült Államok Alkotmányának *Bill of Rights* nevű első kiegészítése, híressé vált tilalma mondja ki, hogy: „A Kongresszus nem alkot törvényt vallás alapítása vagy vallás szabad gyakorlásának eltiltása tárgyában; nem csorbítja a szólás- vagy sajtószabadságot; nem csorbítja a népnek a békés gyülekezéshez való jogát, valamint azt, hogy a kormányhoz forduljon panaszok orvoslása céljából.”

⁴⁰Gálík Mihály - Polyák Gábor: Médiaszabályozás. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005. 54. o.

Az amerikai alkotmány eme kiegészítése magában foglalta a vallásszabadságot (freedom of religion), a szólásszabadságot (free speech) és a sajtószabadságot (freedom of the press), a gyülekezés szabadságát (freedom of assembly) és a panaszjogot. Mára a kifejezés szabadsága (freedom of expression) terjedt el, amely már magában foglalja a szólás, a sajtó, a filmkészítés és rádiózás szabadságát, a gyülekezési és egyesülési jogot, a vallás szabadságát, valamint a panaszjogot, továbbá az egyéneknek és a sajtónak a bírósági tárgyaláson való részvételi jogát. Így a demokráciák között egyedülálló helyet biztosít az Egyesült Államoknak a szinte korlátlan szólás- és vélemény szabadság.⁴¹

d) ENSZ 1948. évi „*Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata*”

Az ENSZ által 1948-ban elfogadott „Emberi jogok egyetemes nyilatkozata” az első a nemzetközi emberi jogi dokumentumok közt, amely 19. cikkében rendelkezik kommunikáció (kifejezés) szabadságról. Eszerint:

„Minden személynek joga van a vélemény és a kifejezés szabadságához, amely magában foglalja azt a jogot, hogy véleménye miatt ne szenvedjen zaklatást, és hogy határookra való tekintet nélkül kutathasson, átvihessen és terjeszthessen híreket és eszméket bármilyen kifejezési módon.”

e) ENSZ 1952. évi „*A helyreigazítás nemzetközi szabályairól*” szóló egyezmény

Az ENSZ közgyűlése által 1952. december 16-án elfogadott és 1962-től hatályos, a helyreigazítás nemzetközi szabályairól szóló egyezmény, a sajtó-helyreigazítási eljárások államok közti normáit rögzíti. Eme szabályok azt a helyzetet kezelik, amikor egy államról egy másik állam sajtótermékében vagy elektronikus médiumában jelenik meg a valóságnak nem megfelelő tudósítás. Az egyezmény alapvetően a tudósítók által készített hírjelentés hírügynökségek útján történő terjesztéséhez kapcsolódó helyreigazítások lehetőségét szabályozza. Lényege, hogy ha a hírjelentés az adott ország presztízsét, jó hírnevét sérti, vagy az államok egymás közötti kapcsolatát rombolja, a sértett állam megkeresheti az adott másik államot és kérheti a helyreigazítás lefolytatását. A megkeresett állam öt napon belül köteles közzétenni a megkereső állam hivatalos véleményét. A szabályozás jellemzője, hogy a sértett állam nem az érintett újságíróval vagy hírügynökséggel, hanem közvetlenül a megkeresett állammal kerül jogviszonyba.⁴²

⁴¹Halmi Gábor: Kommunikációs jogok. Új Mandátum, Budapest 2002. 15. o.

⁴²Szeles Péter (Főszerk.): Nagy PR könyv. Management Kiadó, Budapest 2006. 2. 31/4 1. o.

f) Kiemelkedő jelentőségű *nemzetközi egyezségokmányok és regionális konvenciók*

Míg az ENSZ 1948-ban elfogadott „Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata” jogi kötelező erővel nem rendelkezik, addig a nemzetközi jog későbbi, az emberi jogok általános védelmét biztosító jogforrásai már kötelező erővel bírnak, és az *alapjogokat az „egyetemes jogok” szintjére emelték*. Ezek elsődlegesen az alábbi nemzetközi dokumentumok:

- Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966);
- Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1976); valamint három regionális konvenció:
- az Emberi jogok és alapvető szabadságok 1950. évi európai egyezménye;
- az Emberi jogok 1969. évi amerikai egyezménye;
- az Emberek és népek jogainak 1971. évi afrikai chartája.⁴³

g) ENSZ 1966. évi, „*Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya*”

A kommunikációs jogok egységes nemzetközi jogi alapforrása az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 1966-ban elfogadott nemzetközi egyezségokmányának 19. cikke, mely így szól:

„1. Nézetei miatt senki nem zaklatható.

2. Mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra; ez a jog magába foglalja mindenfajta adat és gondolat határokon való tekintet nélküli – szóban, írásban, nyomtatásban, művészi formában vagy bármilyen más tetszése szerinti módon történő – keresésének, megismerésének és terjesztésének a szabadságát is.

3. Az e cikk 2. bek.-ben meghatározott jogok gyakorlása különleges köteleességekkel és felelősséggel jár. Ennélfogva az bizonyos korlátozásoknak vethető alá, ezek azonban csak olyanok lehetnek, amelyeket a törvény kifejezetten megállapít, és amelyek

a) mások jogainak, vagy jó hírvének tiszteletben tartása, illetőleg

b) az állambiztonság vagy a közrend, közegészség vagy a közérkölcsvédelme érdekében szükségesek.”

Az egyezségokmány eme cikkelye az ENSZ 1948. évi Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatához hasonlóan *deklarálja a kommunikáció szabadságát* és vele együtt a nézetek miatti zaklatás tilalmát, valamint az információs szabadságot.⁴⁴ A hivatkozott cikk minden ember jogának nyilvánítja a szabad véleménynyilvánítást, történjen az bármilyen kifejezési formában. A 3. pontjában leszögezi azt is, hogy a véleményszabadság gyakorlása

⁴³Ádám Antal: Bevezetés a közjogtanba. JPTE Állam-és Jogtudományi Kar, Pécs 1999. 153. o.

⁴⁴Halmi Gábor: Kommunikációs jogokról. Médiakutató 2001. 3. sz. 3. o.

kötelezettségekkel és felelősséggel jár. A joggyakorlást csak törvény által, a hat deklarált esetben lehet korlátozni.⁴⁵ Eme jogforrás nyilatkozik más alapvető törvényi korlát felállításáról is, így a 20. cikk (2) bekezdése kimondja: „Törvényben kell megtiltani a nemzeti, a faji, vagy a vallási gyűlölet bármilyen hirdetését, amely megkülönböztetésre, ellenségeskedésre vagy erőszakra izgat.” E szakasz már megfogalmazza a diszkrimináció tilalmát.

2.3.4 Kiemelt jelentőségű regionális egyezmények

a) Európa Tanács 1950. évi „*Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok védelméről szóló egyezménye*”

A nemzetközi közösség egészére kiterjedő nemzetközi egyezmények mellett jelentős regionális (az államok meghatározott köre által elfogadott) egyezmények is születtek, amelyek közül kiemelkedő – a hazai jogfejlődést is döntő módon befolyásoló – az Emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló deklaráció. Az Európa Tanács keretében megszületett,⁴⁶ Rómában 1950-ben kelt európai egyezménynek a *kommunikációs szabadságról* szóló 10. cikke a következőket rögzíti:

„1. Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. E jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárokon túl és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhasson. E cikk nem képezi akadályát annak, hogy az államok a rádió-, mozgókép- vagy televízió vállalatok működését engedélyezéshez kössék.

2. E kötelezettségekkel és felelősséggel együtt járó szabadságok gyakorlása a törvényben meghatározott olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankcióknak vetendő alá, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a területi sértetlenség, a közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírneve vagy jogai védelme, a bizalmas információk közlésének megakadályozása vagy a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából.”

Eme cikkely a vélemény- és információszabadság védelme mellett, az államoknak megengedi, hogy azok az elektronikus médiát működtető társaságok működését engedélyhez kössék. Emellett a gondolat gazdája számára biztosított gondolatszabadságot az

⁴⁵Szeles Péter (Főszerk.): Nagy PR könyv. Management Kiadó, Budapest 2006. 2. 31/4. 1. o.

⁴⁶Gálík Mihály - Polyák Gábor: Médiaszabályozás. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005. 50. o.

egyezménynek a vallásszabadságot is szabályzó 9. cikke garantálja.⁴⁷ Az emberi jogi egyezmény létrehozta az Emberi Jogok Európai Bíróságát a kötelezettségek tiszteletben tartásának biztosítása céljából.⁴⁸ A Bírósághoz magánszemélyek fordulhatnak, ha egyéni jogséremlük tárgyában már kimerítették a hazai jogorvoslati lehetőségeket.

b) Európa Tanács 1982. évi, a „*Szólás és Információszabadságról*” szóló Nyilatkozat

Az Európa Tanács által kibocsátott nyilatkozat az információszabadság körében a következőket fogalmazza meg:

„1. Az információszabadság a valódi demokrácia, a törvények hatalma és az emberi jogok tiszteletben tartása elveinek alapvető eleme.

2. Az információszabadság elengedhetetlen valamennyi emberi lény társadalmi, gazdasági, kulturális és politikai fejlődéséhez, valamint megteremti a szociális és kulturális csoportok, nemzetek és nemzetközi közösség harmonikus fejlődéséhez a feltételeket. A tagállamok megerősítik határozott elkötelezettségüket az információszabadság, mint demokratikus és plurális társadalom alapeleme iránt. Kinyilvánítják, hogy törekednek mindenki jogának védelmére az információk és eszmék követeléséhez és megszerzéséhez, valamint egy nyitott információpolitikára – beleértve az információhoz való hozzáférést – a nyilvánosság előtt annak érdekében, hogy ösztönözzék a politikai, szociális, gazdasági és kulturális kérdéseknek az egyén által történő megértését és elősegítsék képességét, hogy ezekről nyíltan vitatkozhasson.”

c) Az EU 2009. évi *Sajtószabadság Európai Chartája*

A sajtószabadság első európai chartája a különféle médiumok és az Európai Bizottság közötti gyümölcsöző tárgyalások egyik kézzelfogható eredménye. A Chartát 2009. május 25-én 19 ország 48 európai újságírója írta alá. Célja, hogy a sajtó számára védelmet nyújtson a *kormányok beavatkozása ellen*, az újságíróknak pedig biztosítsa az információforrásokhoz való hozzáférést. A Chartának fő célkitűzése továbbá Európa régen várt zurnalisztikai szempontú egyesítése, valamint hogy a sajtószabadság megsértése esetén az újságírók bizvást hivatkozhassanak a lefektetett alapelvekre, amelyeket a hatóságoknak e szakmai körrel való érintkezés során tiszteletben kell tartaniuk.

A Sajtószabadság Európai Chartája újbóli, jelentős megerősítése azoknak az alapértékeknek – többek között a médiapluralizmusnak, a szólásszabadságnak és az

⁴⁷Halmai Gábor: Kommunikációs jogokról. Médiakutató 2001. 3. sz. 4. o.

⁴⁸Gálík Mihály - Polyák Gábor: Médiaszabályozás. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005. 50. o.

információhoz való hozzáférés szabadságának –, amelyekben Európa demokratikus hagyományai gyökereznek, és amelyek több alapvető nemzetközi jogi szövegben is rögzítésre kerültek. A Charta továbbá arra is figyelmeztet, hogy a valódi sajtószabadság megteremtésében a hatóságoknak is fontos szerep jut, hisz készen kell állniuk arra, hogy megvédjék a szólásszabadságot és elősegítsék annak megerősödését – jelentette ki Viviane Reding, az EU információs társadalomért és a médiaügyekért felelős biztos. „A Charta tehát fontos lépést jelent ezen alapvető értékek és jogok megerősödése felé vezető úton, hiszen az újságírók - amennyiben úgy érzik, hogy munkájuk szabadságát indokolatlanul korlátozzák - bátran hivatkozhatnak rájuk a kormányokkal vagy a hivatalos szervekkel szemben.”⁴⁹

A Charta tíz cikkben foglalja össze azokat az alapelveket, amelyeket a kormányoknak az újságírókkal való érintkezés során tiszteletben kell tartaniuk. Foglalkozik többek között a cenzúra tilalmával, az újságíróknak a bel- és külföldi hírforrásokhoz való hozzáféréssel, valamint az információszerzés és -terjesztés szabadságával. A Charta továbbá hangsúlyozza az újságírók megfigyelésével szembeni védelmének fontosságát és sürgeti az újságírók jogait védő hatékony jogrendszer kiépítését. A Charta jelenleg nyolc nyelven érhető el, és azt az érdeklődő újságírók az interneten online aláírhatják.⁵⁰

2.4 A kommunikációs jogok megjelenése az EU normarendszerében

2.4.1 Az Európai Unió alapidokumentumai

Az Európai Unió működésében is meghatározó mércét jelentenek az alapjogok, azaz a szabadságjogok, a szociális jogok és az információs jogok, melyek kiemelt védelemben részesülnek.⁵¹ Ezért már az Európai Uniót létrehozó *Maastrichti szerződés* is rögzíti, hogy az Európai Unió tiszteletben tartja az alapvető jogokat mint a közösségi jog általános alapelveit, az információk szabad áramlásának biztosítását. Az Európai Unió Bírósága már az 1970-es években a közösségi jog ún. általános jogelvei közé emelte az alapvető emberi jogokat.⁵² Az *Európai Unió Alapjogi Kartájának*⁵³ 11. cikke garantálja az információs és szólásszabadságot. „Mindenkinek joga van a szólásszabadsághoz. Ez a jog magában foglalja a véleménynyilvánítás szabadságát és az információk és eszmék átvételének és átadásának

⁴⁹Európai Bizottság Média Munkacsoportjának IP/09/891. számú közleménye, Brüsszel 2009.06.09.

⁵⁰http://ec.europa.eu/magyarország/press_room/press_releases/20090610_reding_biztos_udvozli_a_sajtoszabadsag_europai_chartajat_hu.htm, Letöltés ideje: 2015.01.20.

⁵¹Ádám Antal: Biztonság, kötelességek, felelősség, mint alkotmányos alapérték c. előadása, PTE Doktori képzés, Pécs 2006

⁵²Gálik Mihály - Polyák Gábor: Médiaszabályozás. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005. 50. o.

⁵³Az Alapjogi Charta II. - Szabadságok - Cím alatt deklarálja az EU által elismert kommunikációs szabadságjogokat: A személyes adatok védelme; A gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadság; A véleménynyilvánítás és a tájékozódás szabadsága; A gyülekezés és az egyesülés szabadsága; A művészet és a tudomány szabadsága; Az oktatáshoz való jog. In: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>, Letöltés ideje: 2012.01.12.

szabadságát a közhatóságok beavatkozása nélkül és határoktól függetlenül. Tiszteletben kell tartani a sajtószabadságot és a sajtó pluralizmusát.” Az Európai Unió Alkotmány I-50. cikkében megjelennek az információszabadság garanciái is. „A jó kormányzás előmozdítása és a civil társadalom részvételének biztosítása céljából az Unió intézményei, szervei és hivatalai munkájuk során a nyitottság elvének a lehető legnagyobb mértékű tiszteletben tartásával járnak el.” A II-71. cikk pedig nyilatkozik a vélemény és tömegtájékoztatás szabadságáról. „Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát, valamint az információk és eszmék megismerésének és közlésének szabadságát anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhatna országhatárookra való tekintet nélkül. A tömegtájékoztatás szabadságát és sokszínűségét tiszteletben kell tartani.”

Az információszabadság kialakulásának fontos lépése volt, hogy az Európai Unió 2001-ben megalkotta a *közösségi dokumentumokhoz való hozzáféréshez szükséges rendeletet*, ezzel főszabállyá tette a nyilvánosságot az EU szerveinek gyakorlatában is.⁵⁴ Az Európai Unió információszabadságról szóló szabályozása szerint, e jog kötelezettségi körébe tartozik az Európai Parlament, a Tanács és a Bizottság, és az általuk létrehozott összes szerv. Azonban kivételek is vannak, amelyek a hozzáférhetőség mértékének korlátozása alapján több fokozatba rendeződnek. Az első fokozatba tartoznak: a közbiztonságot, a honvédelmi és katonai ügyeket, a nemzetközi kapcsolatokat, a Közösség és a tagállamok pénzügyi, monetáris vagy gazdasági politikáját, a magánszférát és az egyén integritását sértő dokumentum nyilvánossá tétele. A második fokozatban a nyilvánosság hozzáférési joga kevésbé korlátozott, az információ kiadása megtagadható: a természetes vagy jogi személy kereskedelmi érdekét (ideértve a szellemi tulajdont is), a bíróságok eljárását és a jogi tanácsadás védelmét, valamint a vizsgálatok, nyomozások, könyvvizsgálatok céljának védelmét sértő közzétételek. A harmadik fokozatba: dokumentumok, illetve a folyamatban lévő eljárások adatai tartoznak, amelyek nyilvánosságra kerülése veszélyeztetné a döntéshozó eljárást. Az általános védelmi idő 30 év. Kivételes esetben (pl. „érzékeny” dokumentumok, mint a magánszféra, kereskedelmi adatok) ez a védelem tovább is tarthat.⁵⁵

⁵⁴Az Európai Unió új követelményeinek, köztük a jogrendszer átláthatóságának, a nyilvánosságnak, illetve ezek garanciáinak a biztosításában Magyarországon óriási szerepet játszott az elektronikus információszabadságról szóló (2005. évi XC. tv., III. rész) törvény megalkotása. E jogforrás megeremeltette társadalmi akarat információáramlásának nyitottságát, a nyitott jogalkotást és jogalkalmazást, azaz a jogszabályok nyilvánosságát, az anonimizált bírósági határozatok nyilvánosságát, valamint ezek törvényi garanciáit. Ez a törvény egyedülálló szabályozás volt Európában, hisz az állam átláthatóságának biztosítása mellett garantálta a demokratikus részvételt a jogalkotásban. A demokrácia alapját képezi a nyitott jogalkotás, így a kérdést mindig fel kell tennünk: a jelen jogalkotás tükrözi-e a társadalom valós akaratát?

⁵⁵Kardos Dávid: Az információszabadság és korlátai. In: www.jogiforum.hu/publikaciok/64, Letöltés ideje: 2009.01.13.

2.4.2 Az EU lépései az információs társadalom megteremtéséhez

„Az Európai Unió deklarált célja, hogy információs társadalommá váljon.”⁵⁶ Felismerték, hogy irányt és lehetőséget kell adniuk a globális társadalmi átalakulásnak, mivel így erőteljesebben szolgálhatja a kontinens versenyképességének növelését, csökkentve egyúttal a jelentkező negatív következmények (bűnözés, elidegenedés) veszélyét.⁵⁷ „Az Európai Közösség hivatalos dokumentumaiban az információs társadalom fő funkcióit az alábbiakban határozzák meg: az európai gazdaság versenyképességének növelése, a gazdaság és társadalom szerkezetében végbemenő változások támogatása, a tudomány és alkotás minőségének fejlesztése.

Az Európai Közösség az információs társadalom fő szereplőinek a multimédiát (a digitálisan tárolt adatok, szövegek, hangok és képek összekapcsolását), a telekommunikációs rendszereket, a személyi számítógépeket és az elektronikus információszolgáltatókat tekintik. Különösen fontos szerepet tulajdonítanak az internetnek, amely globális kommunikációs platformmá alakult. Felfedezték az óriási gazdasági lehetőségek születését és azt, hogy a kommunikáció térbeli és időbeli határai lebomlanak. Az információs társadalom előnyei:

- az információ gyors és nagy használati értékkel való tárolása és továbbítása;
- az automatizált szolgáltatások árának csökkentése;
- a virtuális közösségek létrehozásának lehetősége.⁵⁸

Az európai információs társadalmat leginkább az internet elterjedésével jellemezhetjük.⁵⁹ Az internet rohamosan növekvő fontosságú és hallatlan dinamizmussal fejlődő rendszer, amelyet egyre több célból és a társadalmi élet egyre több területén használnak fel.⁶⁰ Összegezve megállapítható, hogy az EU fejlődési pályája egyenlő az információs társadalmi berendezkedéssel.

Az Európai Unió jövőképeinek megfogalmazásában a három alaptényezőt - a versenyképességet, a kohéziót, a jólét igazságos elosztását - együttes célnak tekinti. A három alaptényező mindegyikének megvalósulásában jelentős, mondhatnám meghatározó szerep jut a kommunikációs, informatikai, digitális rendszereknek. Európa lemaradása Amerikától az információs, telekommunikációs forradalomban egy rendkívül koncentrált beavatkozást tenne szükségessé, hogy a fennálló hátrányát ledolgozza. Kétségtelen tény, hogy az Európai Uniót

⁵⁶Wittorino Antonio Brüsszelben: az Európai Parlament Cybercine konferenciáját tartott beszéde (Fighting) Cibercine-what are the Challenges facing Europa). 2000. szeptember 19.

⁵⁷Szűts Márton: eEurope. Külgazdaság 2009. 9. szám

⁵⁸Tattay Levente: Az EU és az információs társadalom. www.jak.ppke.hu/tanszek/polgarjog/letoltes/eu2.doc, 5. o., Letöltés ideje: 2010.03.21.

⁵⁹Verebics János: Szellemi tulajdon az információs társadalomban. MIE Közlemények 41/2000. 113. o.

⁶⁰Tattay Levente: Az EU és az információs társadalom. www.jak.ppke.hu/tanszek/polgarjog/letoltes/eu2.doc, 5. o., Letöltés ideje: 2010.03.21.

alkotó ipari társadalmak az információs társadalom irányába mutató radikális fejlődési változáson mennek keresztül. Jelei a mindennapi életben tapasztalható csakúgy, ahogy az Európai Unió dokumentumaiban, stratégiájában, célkitűzéseiben, alapelveiben is megmutatkozik. De nézzük konkrétan, mely területeken, illetve milyen formában nyernek megfogalmazást az információs társadalom kialakítására utaló elemek.

- Az Európai *Közösségi szerződés* több cikke (3., 52., 59., 60., 85., 86., 90., 100a, 128., 129a, 129b, 129c, 129d, 130.) fogalmaz meg az információs társadalomra vonatkozó célkitűzéseket közvetve vagy közvetlenül. E cikkekben megfogalmazza célkitűzésként az európai gazdaság növekedésének, versenyképességének fokozását, a társadalmi, gazdasági szerkezetben végbemenő változások elősegítését, a kutatás, a tudomány, az oktatás minőségének fejlesztését. Ezek megvalósításának eszközéül szolgál az információs társadalom európai szabályozási és technikai kereteinek kialakítása, az informatika technikai innováció elősegítése, a kapcsolódó projektek támogatása, valamint az információs versenyben az esélyegyenlőségek biztosítása.
- Az információs forradalom kihívásaira tesz utalást az 1993-ban kiadott, a növekedésről, versenyképességről és foglalkoztatásról szóló *Fehér Könyv*. A könyvben megfogalmazott javaslatok alapján az Európai Tanács 1994-ben 11 jelentős projektet fogadott el, köztük az „információs sztráda”, azaz az információs infrastruktúra kialakításának projektjét.
- A *Bangemann-jelentés* („Európa és globális információs társadalom - 1994”) fogalmazott meg már olyan konkrét javaslatokat, ajánlásokat, amelynek eredményeképpen az Európai Bizottság cselekvési programot alkotott „Európa útja az információs társadalomba” címmel. Itt megfogalmazást nyert az információs társadalom jogi, szolgáltatási, technikai alapelvei rögzítésének szükségessége. „A jelentés az új társadalom alapjának a kommunikációs közösséget tekinti, amelynek komponensei: az információt közvetítő hálózatok, az információ használatát biztosító alapszolgáltatások és a fogyasztóhoz vagy véghasználóhoz történő eljutást megkönnyítő alkalmazások.”⁶¹ A dokumentum olyan társadalmat vetít elő, amely a jövőben gondoskodik a társadalomról és fogyasztókról.⁶²
- A felmerülő problémák és feladatok újabb és újabb *szervezeteket hívtak életre*, amelyek az információs társadalommal kapcsolatos teendők megoldásában nyújtanak segítséget az Európai Bizottságnak. Ezek például az Információs Társadalom Projekt Iroda, az Információs Társadalom Fórum és a digitalizálás jogi kérdéseit egyeztető Jogi Tanácsadó Testület. E szervezetek javaslatokat, intézkedéseket fogalmaznak meg, állásfoglalást alakítanak ki.

⁶¹Kondricz Péter - Timár András: Az elektronikus kereskedelem jogi kérdése. Osiris Kiadó, Budapest 2000. 27-29. o.

⁶²A fogyasztói jogokról új irányelvet fogadtak el a közelmúltban.

- Több tanácskozás és konferencia is tárgyalta az információs forradalom által az EU számára megfogalmazott kihívásokat (pl. Brüsszel, Dél-Afrika, Róma, Prága).
- Az évek során összegyűlt programok, javaslatok, állásfoglalások képezték az ún. *Zöld Könyveknek* az alapját, amelyek az információs társadalom által felvetett társadalmi gazdasági és jogi kihívásokat foglalják össze. Ezek közül is kiemelkedően fontos az 1984. évi „Zöld Könyv” a műsorszolgáltatási közös piac létrehozásáról, különös tekintettel a kábeles és műholdas műsorszolgáltatásra, a műhold és vezeték útján történő rádiózás és televíziózás közös piacának megteremtésére. Fő célkitűzése a határon átnyúló szabad információszolgáltatások, a nemzeti piacok egyesítésével az egységes audiovizuális piac megteremtése, valamint a jogi keretek biztosítása.⁶³ Jelentős figyelmet kapott továbbá az 1996. évi Zöld Könyv, amelynek címe: „Élet és munka az információs társadalomban: Első helyen az ember”, amely az információs társadalom műszaki és szociális kérdéseit részletezi.⁶⁴
- Az Európai Unióban a kommunikációs eszközök közül kiemelt helyet és szerepet kap a média. Az EU rendelkezik önálló médiapolitikával, ami viszont kizárólag az audiovizuális médiumokra vonatkozik. Az EU célja az *egységes európai médiapiac* kialakítása, a média versenyképes és jövőorientált fejlődésének a támogatása, a műsoripar versenyképességének fokozása. Az EU ennek megvalósítása érdekében pénzügyi alapokat létesített és cselekvési tervet fogadott el. A médiának, a tömegkommunikációnak fontos társadalmi szerepe van, megteremti a kapcsolattartás lehetőségét és központosítottan allokálja az információkat. Ugyanakkor az identitás erősítésének, kifejezésének is rendkívül fontos eszközt jelent.
- Az EU az elektronikus médiára összpontosít, a nyomtatott sajtóra önálló direktívája nincsen, az információ szabad mozgásának, áramlásának alapelvét vallja és garantálja. Olaf Hillenbrand (müncheni egyetem) meglátása szerint, a média világa az egyik legnagyobb jövőbeli európai piac. Brüsszelben a multimédia információs társadalmára való belépést nagy lehetőségként értékelik.⁶⁵
- Az Európa Tanács 1991-ben elfogadta a *Munkavállalók Alapvető Szociális Jogai* Közösségi Chartájának jegyzőkönyvét és azokat az alapjogokat, amelyeket a munkavállalók az egész közösségben érintenek. Itt is megfogalmazást nyert mint alapjog az információ, az információhoz jutás, az információ mindenki általi elérhetőségének biztosítása.
- Az Európai Unió a *regionális alapelvei* közt rögzíti a partnerséget, ami az együttműködés

⁶³Tattay Levente: Az EU és az információs társadalom. www.jak.ppke.hu/tanszek/polgarjog/letoltes/eu2.doc, 7. o., Letöltés ideje: 2010.03.21.

⁶⁴Európa A-tól Z-ig. Európai Integráció Kézikönyve, Belgium 1997. 203. o.

⁶⁵Európa A-tól Z-ig: uo. 209. o.

követelményét jelenti a különböző szintek és szereplők között a célok megfogalmazása és megvalósítása során. A partnerség, a regionalizmus, a területfejlesztés elengedhetetlen feltétele, ám önmagában pusztába kiáltott szó. Megvalósításában jelentős szerepet kapnak a kommunikációs eszközök az információs technológiák, infrastruktúrák, akárcsak a versenyképességében. A regionális politika elsődleges tárgyaként nyernek megfogalmazást az információs, a technológiai, az üzleti (marketing, informatika, tanácsadó) szolgáltatások, ágazatközi kapcsolatok. A sikeres régiók fejlődésének hajtóerői a „4K”: a kompetencia, kommunikáció, kultúra, kreativitás köré csoportosíthatók. A gazdaság, illetve a terület (régió) fejlesztéséről beszélni nem lehet e fogalmak nélkül.⁶⁶

- Az Európai Unió *eEurope* elnevezéssel akcióttervet készített és valósított meg. 2000-ben Lisszabonban fogadták el az „eEurope = információs társadalom mindenkinek” programot, és célul tűzték az „internet és az információs társadalom adta kihívások és a tudásalapú társadalom megteremtését, ami megkövetelte nemcsak a távközlés, internet, multimédia, mobiltelefonok, személyi számítógépek műszaki fejlesztését, hanem ezeknek a társadalom valamennyi területén történő alkalmazásának elősegítését.”⁶⁷A dokumentum alap gondolata az állampolgári jog alapján biztosított internet, az emberek informatikai, digitális képzése és a szociálisan átjárható társadalom.⁶⁸Az információs társadalom kiépítése az Európai Unió egyik fontos politikájává emelkedett.⁶⁹ Az eEurope program szinte minden fontos területet felölel: olcsó internet, e-kutatás, hálózatok biztonsága, e-oktatás, e-munka, az információs társadalomban való részvétel biztosítása, e-kereskedelem, e-kormányzat, e-egészségügy, e-elektronikus tartalom, e-közlekedés. Az eEurope 2002 akciótterv, sikerére épít az „eEurope 2005” program, amely az Európai Közösség legversenyképesebb,⁷⁰ integrációvá, gazdasági hatalommá fejlesztését irányozza elő.⁷¹ Az eEurope 2005 cselekvési program 4 kiemelten fontos alaptervekenységet, az e-üzletet, e-kormányzást, e-tanulást, e-egészségügy területét érinti.⁷²

⁶⁶Horváth Gyula: Európai regionális politika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 1998. 193. o.

⁶⁷Szűcs Márton: eEurope. Külgazdaság 2002. 9. sz.

⁶⁸Tattay Levente: Az EU és az információs társadalom. www.jak.ppke.hu/tanszek/polgarjog/letoltes/eu2.doc, 9. o., Letöltés ideje: 2010.03.21.

⁶⁹Molnár Bíró György: Távközlési politika. In: Az Európai Közösség politikái. (Szerk.: Kende Tamás - Szűcs Tamás), Osiris Kiadó, Budapest 2002

⁷⁰Az elektronikus rendszereknek az élet minden területére kiterjedő használata jelentős költségcsökkentést, hatékonyság növelést, ezáltal a versenyképesség fokozását biztosítja. Magyarországon például, éves szinten 100Mrd forint megtakarítást jelentene a nemzetgazdaságnak, ha a munkáltatók a munkabérek kifizetése terén a fejlett elektronikus, egyben készpénzkímélő banki átutalásra térnének át.

⁷¹Tattay Levente: Az EU és az információs társadalom. www.jak.ppke.hu/tanszek/polgarjog/letoltes/eu2.doc, 9. o., Letöltés ideje: 2010.03.21.

⁷²Ezek a következőket foglalják magukba: E-bussines (üzlet) felőleli egyrészt az elektronikus kereskedelmet (on-line árubeszerzés és szolgáltatás, másrészt a vállalati rendszer átépítését (struktúra, ügykezelés, logisztika stb.); E-governement (kormányzás) a prioritások között tartja az elektronikus igazgatás térnyerését; E-learning (tanulás) alprogram célja az oktatás elősegítése (pl. legfeljebb 15 diák jusson egy számítógépre), és informatikai képzési programok indítása a lakosság széles

- Az EU által indított *keretprogramok* is jelentősen elősegítették az információs társadalom fejlődését, és fokozatosan növekvő támogatását biztosítják az ún. kutatási- és technológiafejlesztési keretprogramok.⁷³
 - *Az információs társadalom hajtóereje a kommunikációs iparág*, elsősorban az internet és a mobiltelefon. Az Európai Unió ezért is támogatja a kommunikációs és információs technológiák és egyéb az információs társadalom fejlődését biztosító innovációt. Ennek jogi környezetének fejlettsége, a társadalmi beágyazottsága nagyon fontos tényező. Így pl. az EU az elektronikus kommunikáció jogszabályainak felülvizsgálata során az alábbi 5 *irányelvet vizsgálja*: a Keretirányelvet, az Engedélyezési irányelvet, a Hozzáférési irányelvet, az Egyetemes szolgáltatási irányelvet és az Elektronikus hírközlési, adatvédelmi irányelvet.⁷⁴
- Jól láthatjuk, hogy Európa irányvonalai, alapelvei, jogi követelményei az információs társadalom fejlesztését célozzák meg.⁷⁵

2.5 A kommunikációs jog a posztmodern jogban (1990-től napjainkig)

2.5.1 A kommunikációs jog kiemelkedő nemzeti jogalkotási elemei

A nemzetek kommunikációs jogi jogalkotásaiban találkozhatunk nagyon fejlett, előremutató megoldásokkal, amelyek közül néhányat kiemelnék:

a) Az európai tagállamok alkotmányai közt találkozhatunk olyan alaptörvényi megoldással, ahol már a kifejezés szabadságát önállóan nevesíti - mint például a *Román alkotmány*⁷⁶ - és

rétegei számára; E-health (egészségügy) alprogram az informatika lehetőségek széleskörű alkalmazását célozta meg az egészségügyben, így a kórházi és igazgatási adminisztráció költségeinek fokozott csökkentését, a távgyógyászat, az egészséges életmóddal kapcsolatos információk fokozatos terjesztését, gyógyszeradatbázis létrehozását. Vö. Szűts Márton: eEurope. Külgazdaság 2002. 9. sz.

⁷³Az Első Keretprogram az 1984-1987 közötti időszakot ölelte át. Az ipar versenyképességét növelő kiadások 32%-ot tettek ki. Költségvetése igen szerény, 3,8 milliárd ECU volt;

- a Második Keretprogram az 1987 és 1991 között zajlott, költségvetése 5,4 milliárd ECU. Jelentős figyelmet fordított az információs és kommunikációs tevékenységre. Második prioritását képezte az információs és kommunikációs társadalom kiépítése, információs technológiák, távközlés és új közszolgáltatások;

- a Harmadik Keretprogram az 1991-től 1994-ig tartott. Költségvetése meghaladta az 5,5 milliárd ECU-t, ebből mintegy 40%-ot, 2,2 milliárd ECU-t költöttek információs és kommunikációs technológiákra;

- a Negyedik Keretprogram az 1994-1998 közötti időszakot ölelte fel, költségvetése 13,2 milliárd ECU volt, ebből 3,4 milliárd ECU-t költöttek információs és kommunikációs technológiákra;

- az Ötödik Keretprogram (1998-2002) második legfontosabb célkitűzéseként a felhasználóbarát információs társadalom létrehozását jelölte meg. Költségvetése 15 milliárd ECU volt, ebből mintegy 4 milliárd ECU-t fordítottak az információs társadalom kiépítésére;

- a Hatodik Keretprogram a 2002-2006 éveket fogja át, összköltségvetése 17,5 milliárd ECU. Másodikként kiemelt terület az információs társadalom és technológiák fejlesztése, amelyre több mint 5 milliárd ECU jutott.

In: Mezei István: Kutatási politika. In: Kende Tamás - Szűcs Tamás (Szerk.): Az Európai Közösség politikái. Osiris Kiadó, Budapest 2002. 414-422. o.

⁷⁴http://europa.eu/legislation_summaries/information_society/l24216c_de.htm, Letöltés ideje: 2015.01.20.

⁷⁵Áttekintésem a terjedelmi korlátokra tekintettel nem kimerítő, az EU lépéseinek csak a kiemelten fontos megnyilvánulási formáit törekedtem összefoglalóan bemutatni.

⁷⁶A román Alkotmány 30.§-a deklarálja a kifejezés szabadságát.

ezzel a legszélesebb körű alkotmányi védelmet biztosít a kommunikációs jognak.

b) *Amerikában* a szinte korlátlan kifejezés, szólás és véleménynyilvánítás szabadságának hazájában több olyan törvényi szabályozás látott napvilágot, amely e különös jogág fejlődését mutatja. Ezek közül kiemelt jelentőségű volt a *1934. évi kommunikációs törvény* (Communications Act). A ma is hatályos törvény intézményesítette a Szövetségi Kommunikációs Bizottságot (Federal Communications Commission)⁷⁷ mint felügyeleti szervet, amelynek jogköre 50 államra terjedt ki. A telekommunikáció és média szabályozását rendezi a *Telekommunikációról szóló 1996. évi törvény*. Nemcsak az amerikai, hanem a nemzetközi és hazai jogtudomány képviselői is eltérő veszélyeket látnak és eltérő befolyásolási képességet tulajdonítanak az írott, az elektronikus (a rádió, a televízió) és az online médiáknak. Az amerikai Legfelsőbb Bíróság például a véleményszabadság alkotmánysértő korlátozásának minősítette az 1996. évi telekommunikációs törvény (Telecommunications Act) részét képező „*Illő kommunikációról szóló törvény*” (Communications Decency Act) két rendelkezését is, mely internet tartalomra vonatkozott, a telekommunikációs eszközökön (pl. internet) keresztül megjelenő obscén szavak, kijelentések és írások használatát kívánta korlátozni. Azonban ezek megsemmisítésre kerültek, az interneten keresztül történő szabad véleménynyilvánítás védelmére hivatkozva. Indoklásában jelezte többek között, hogy az internet nem olyan mértékben befolyásoló, mint a rádió vagy a televízió.”⁷⁸ Véleményem és tapasztalatom szerint, az internet a leggyorsabb hírközlő, sok rádió és televízió is az online portálok híreiből dolgozik. Továbbá az internetes szakemberek szerint, ma az interneten „bármit meg lehet csinálni”. A veszélyek gazdasági, politikai és társadalmi üzenetek formájában is megjelennek, komoly károkat okoznak (pl. spam-ek). Úgy gondolom, hogy rövid időn belül *a legnagyobb információs hatalom az online médiatulajdonosok birtokában lesz*. Az államnak olyan alkotmányi rendelkezéseket kell rögzíteni és törvényi szabályozókat kell kialakítani, melyek egységes rendszerben kezelik a kommunikációt és a médiumokat.⁷⁹ Az államnak a semleges beavatkozás magatartása mellett, pozitív, tevéleges módon kell

⁷⁷Halmi Gábor: Kommunikációs jogok. Új Mandátum, Budapest 2002. 54. o.

⁷⁸Gálík Mihály - Polyák Gábor: Médiaszabályozás. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005. 66. o.

⁷⁹Magyarországon a médiumokat érintően két igen jelentős új törvényt alkotott a Parlament. 2011. november 2-án fogadta el az Országgyűlés a „Médiaalkotmányként” elhíresült, a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CI. törvényt, amely minden médiumra, így a hírportálokra, internetes újságokra is kiterjed. A jogszabály meghatározza a közönség jogait és a sajtó kötelezettségeit is. Ezzel a Polgári Törvénykönyv helyett a „Médiaalkotmány” tartalmazza a sajtó-helyreigazítás szabályait is. A törvény védi az oknyomozó újságírást, és kimondja: az állami, önkormányzati intézmények képviselői kötelesek segíteni a médiát tájékoztatási feladata elvégzésében. Ezt követően pedig, az Országgyűlés a 2010. december 20-i ülésén fogadta el a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló, a médiumok működésére vonatkozó új szabályozást tartalmazó 2010. évi CLXXXV. törvényt. Az új „Médiatörvény” hazai és nemzetközi vonatkozásban is nagy visszhangra talált, viták keresztjébe került, így 2011. január 01-i hatálybalépését követően az Európai Unió által lefolytatott vizsgálat és szakmai kritikai vélemények eredményeként már többször módosították.

biztosítani a kifejezés/kommunikáció szabadságát, amely nem korlátozza, hanem az alkotmányos követelmények szerint aktív alakításával garantálja annak érvényesülését.⁸⁰

c) *Angliának* nincs chartális alkotmánya, a Magna Charta adja meg a kereteket. Az *emberi jogokról szóló 1998. évi törvénnyel* az Emberi Jogok Európai Egyezményének érvényesítését célozták meg. Az információs társadalomban zajló folyamatok is - mint korábban már kifejtettem - a kommunikációs eszközök, csatornák, formák és szakmák integrációs folyamatát jelzik, és ezt a törvényalkotásnak is követnie kell. Az Egyesült Királyságban 2003-ban megjelent *kommunikációs törvény* (Communications Act of 2003), nemcsak a médiaszabályozás reformját tartalmazza, hanem a kommunikációs iparágak vonatkozásában is előírásokat fogalmaz meg a kommunikációs szabadságjogokra építve.⁸¹ A világban és Európa több országában is alkottak kommunikációs törvényt az elmúlt évtizedekben. Ennek fontosságát az EU-s országok törvényhozó hatalma is felismerte.

Az Egyesült Királyság ide vonatkozó szabályozásából érdemes még kiemelni az információs szabadságot biztosító rendelkezéseket. A közérdekű adatok nyilvánosságát garantáló külön nevesített intézmények közt tartják számon a minisztériumokat, az állami tulajdonú gazdasági társaságokat, a köztisztviselőket, a Nemzeti Egészségügyi Szolgálatot, a helyi hatóságokat. E jog kötelezettség körében nevesítették még a miniszterek és hatóságok által kinevezetteket, közhatalmi funkcióval rendelkezőket, valamint egyéb olyan szervezeteket, amelyek királyi előjog (royal prerogative), törvény vagy más létező hatóság rendelkezése alapján jöttek létre, ha a költségvetésük legalább 50%-át közpénzekből fedezik.”⁸²

2.5.2 A kommunikációs jog szabályozása az EU-ban

A kommunikációs jogok vonatkozásában további fontos EU-normák születtek a kommunikációs jog tárgyában. (Mint pl. az információs társadalmi szolgáltatások, digitális kommunikáció, internet, tisztességtelen piaci magatartás, adatvédelmi jog, szerzői jog, szellemi alkotások joga, CSR.) Eme normák közül azokra a kiemelt jelentőségű szabályozásokra térek ki, melyek a kommunikációs jog fontosabb területeit érintik.

⁸⁰Gálik Mihály - Polyák Gábor: Médiaszabályozás. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005. 67. o.

⁸¹Gálik Mihály - Polyák Gábor: uo. 44. o.

⁸²Kardos Dávid: Az információs szabadság és korlátai. In: www.jogiforum.hu/publikaciok/64, Letöltés ideje: 2009.01.13.

A) A médiaszabályozás

Az Európai Unió tagállamai egymástól független, önálló audiovizuális politikát folytatnak, az Unió azonban szabályok és iránymutatások révén védelmezi a médiát.

Az 1989/552/EU irányelv a televíziós műsorsugárzó tevékenységek folytatására vonatkozó egyes tagállami előírások összehangolásáról rendelkezik. A 1989/662/EGK szerződés pedig a tagállamok *audiovizuális médiaszolgáltatások* nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolására vonatkozóan a negyedik pontjában kimondja: „Az audiovizuális médiaszolgáltatások fogyasztókhöz való eljuttatására vonatkozó új technológiákra, a televíziós műsorszolgáltató tevékenység folytatására vonatkozó szabályozásnak figyelembe kell vennie a strukturális változásokat, az információ és kommunikációs technológiák („ICT”) elterjedésének és a technológiai fejlődésnek az üzleti modellekre - különösen a kereskedelmi műsorszolgáltatás finanszírozására - kifejtett hatását, valamint biztosítani kell az európai információs technológiák, médiaágazatok és szolgáltatások versenyképességéhez szükséges optimális feltételeket és a jogbiztonságot, továbbá a kulturális és nyelvi sokszínűség tiszteletben tartását.” Az Unió ezzel kívánja előmozdítani, hogy a határokon átlépő televíziózás folyamatosan kövesse a technológiai változásokat és lépést tartson velük, úgy, hogy közben az alapelveket és jogokat figyelembe vegye.

A *határokon átlépő televíziózásról* szóló 1998. évi nemzetközi egyezmény szabályozza az európai egységes piacon a határokon átívelő televíziós műsorterjesztést. Napjainkban már lehetővé vált, hogy a televíziós adásokat ne csak a televízió készüléken, hanem a számítógép, az internet, sőt a mobiltelefonok és egyéb technikai eszközök (pl. iPad) révén akár utazás közben is megtekintsük.⁸³ 1989 októberében a tagállamok elfogadták a Bizottság által már 1986-ban előterjesztett, a határokon átnyúló televíziózásról szóló irányelvet. Ez a jogforrás közvetlen következménye az 1984-ben kiadott Zöld Könyvnek, amely a kiemelkedő fontosságú tényezőnek minősítette a televíziós és rádiós programok határokon átnyúló sugárzását és ezek egységes szabályozást uniós szinten a belső piac szempontjából. Az irányelv szerint a televíziós adások az Unió területén szabadon foghatók és tovább sugározhatók. A kommunikációs jogok szempontjából fontos az irányelv preambuluma, mert rendelkezik a véleménynyilvánítás szabadságáról, illetve az információk és eszmék szabad áramlásának biztosításáról.

Korlátozó intézkedések meghozatalát azonban lehetővé teszi az irányelv. A Bíróság szabályozásában rögzítette azt is, hogy adott esetben a fogadó állam nemzeti jogi

⁸³http://europa.eu/pol/av/index_hu.htm, Letöltés ideje: 2011.04.12.

szabályozása korlátozhatja a más tagállamból érkező műsor tovább sugárzásának szabadságát, mivel ez sértheti az irányelv joghatóságra vonatkozó rendelkezéseit. Az irányelv 2. a) cikk 1. bekezdése kimondja, hogy kizárólag a származási ország jogosult a műsorszolgáltató jogsértése esetén fellépni.

Az irányelv „egységesíti a televíziós reklámozásra vonatkozó legfontosabb előírásokat. Az általános reklámtilalmak és az egyes termékek reklámozására vonatkozó tilalmak és korlátozások megállapítása mellett megszabja a reklámnak a műsorban való megjelenítésére és a műsoridőn belüli arányára, a szponzorálásra, a teleshoppingra és a kiskorúak védelmére vonatkozó főbb követelményeket is.”⁸⁴

Az Európai Parlament 2010/13/EU irányelvet fogadott el 2010. március 10-én az *audiovizuális médiaszolgáltatásokról*, ugyanis a technológiai fejlesztések és az újabb technológiák térhódítása igényt fogalmazott meg az Európai Unióban arra vonatkozóan, hogy felülvizsgálják az audiovizuális és médiapolitikai normarendszert. Az új szabályozás a nemzeti jogszabályok összehangolására kötelezi a tagállamokat. Főbb normái közé tartozik, hogy az egységes piacon a televízióműsorok és a lekérhető (on-demand) videó-szolgáltatások terjesztése ne ütközzön akadályokba. Valamint, hogy a televíziós csatornáknak a lehetőségekhez mérten a műsoridejük legalább felét Európában készült filmek és műsorok számára kell fenntartani és a lekérhető szolgáltatásoknak is népszerűsíteniük kell az európai alkotásokat. A védőintézkedéseknek biztosítaniuk kell a legfontosabb közérdekű célkitűzéseket (például a kulturális sokféleség) védelmét; a tagállamoknak külön figyelmet kell szentelniük annak, hogy a jelentősebb események (pl. olimpiai játékok) ne csak a fizetős csatornák nézőihez, hanem a nézők legszélesebb rétegeihez jusson el. Ugyanakkor az Unió kiemelten védi a kiskorúakat, ezért erőszakos vagy pornográf tartalmú műsorok vetítésére csak éjszakai műsorsávban kerülhet sor. A kereskedelmi kommunikáció szempontjából fontos szabály, hogy minden audiovizuális médiaszolgáltatásnak meg kell felelni bizonyos minimumkövetelményeknek. Ezek pl. a burkolt reklámok tilalma, az emberi méltóság tiszteletben tartása, az alkohol- és dohánytermékek, valamint a gyógyszerek reklámozására vonatkozó korlátozások. Rögzítésre került az is, hogy minden csatornának be kell tartani az egységnyi idő alatt sugározható maximális reklámmennyiséget, azaz tizenkét percnyi reklámot sugározhat óránként.⁸⁵

Az 1999-ben hatályba lépett *Amszterdami Szerződésben* a tagállamok kifejezésre jutatták közcélú műsorszolgáltatás melletti elkötelezettségüket. A Szerződés megerősíti, hogy a

⁸⁴Pázmándi Kinga: A reklám a tisztességtelen verseny elleni jog és a modern reklámjog határán. PhD értekezés, Budapest 2005. 71. o. és Pázmándi Kinga: Modern reklámjog. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2007

⁸⁵http://europa.eu/pol/infso/index_hu.htm, Letöltés ideje: 2011.05.23.

tagállamoknak megkülönböztetett figyelmet kell szentelniük a közcélú műsorszolgáltatásnak, mivel az alapvető szerepet játszik a társadalom demokratikus, szociális és kulturális igényeinek kielégítésében, valamint segít megőrizni a média sokszínűségét.⁸⁶

Az Unió médiapolitikájának egyik célja, hogy a tagállamok televíziós csatornáinak programjaiban egyre nagyobb teret hódítsanak az európai produkciók, ezért is tagja azon *UNESCO-egyezménynek*, amely a kulturális kifejezési normák sokszínűségének védelméről és előmozdításáról szól, ezért saját kulturális sokszínűségének és a helyi alkotások támogatása céljából mentességet kapott a Kereskedelmi Világszervezet szabad kereskedelmi szabályai alól. A 'kulturális kivétel' elveként, lehetővé teszi a tagállamoknak, hogy korlátozzák a kulturális termékek, például a filmek behozatalát.⁸⁷ Az Unió a médiapolitikája második pilléréként dolgozta ki, a MEDIA 2007 programot, európai produkciók sugárzására vonatkozó kvóták teljesíthetőségének előmozdítása végett. Ennek révén az EU pénzügyi támogatást nyújt az Unió tagállamaiban készülő színvonalas filmek és televíziós műsorok előállítására, azok Európa-szerte és Európán kívül történő terjesztésére és a helyi filmgyártók nemzetközi versenyképességének növelésére. Az első ilyen program 1990-ben indult, ezt követte a 2007-től 2013-ig tartó program, amely főként filmek és más audiovizuális alkotások gyártására, terjesztésére és népszerűsítésére összpontosult.⁸⁸

Az EU rendkívül előremutató döntést alkotott azáltal, hogy 2014 májusában elfogadta az *online és offline kifejezés szabadságáról szóló iránymutatást*.⁸⁹ E dokumentumok kiemelt érdeme, hogy az online és offline médiumokra egységes normákat állapít meg, emellett részletesen kitér a kommunikációs visszaélések formáira, és kötelezettségeket fogalmaz meg ezek a visszaszorítása céljából. Általánosságban elmondható, hogy a jelkor különös jellemzője, hogy már egyre nagyobb nyilvánosságot kapnak a kommunikációs jogokkal való visszaélések (egyéni, szervezeti, államhatalmi) megjelenési formái. A nemzetközi emberi jogi szervezetek és az Európai Unió is deklarálta a küzd ezek ellen. Az EU jogalkotásában egyre több jel mutat arra, hogy fel kívánja tární, és gátat kíván szabni a visszaéléseknek.

⁸⁶uo.

⁸⁷uo.

⁸⁸uo.

⁸⁹2014/9647 EU Human Right Guidelines on Freedom of Expression Online and offline direction, Annex I, 16, Council of the European Union, Foreign Affairs Council meeting, <http://www.consilium.europa.eu/Newsroom> és www.eucra.hu Brussels 12 May 2014., Letöltés ideje: 2015.01.20.

B) A reklám- és fogyasztóvédelmi jog

Az 1957. évi *Római Szerződés* megteremtí a reklámozás védelmének garanciáját, amelyet az áruk és a szolgáltatások szabad áramlásával összefüggő szabadságjoggal biztosítja. Az alapító szerződés 30. cikkelye a reklámokra is alkalmazható: „A tagállamok között tilos a behozatal mennyiségi korlátozása, valamint bármilyen ezzel egyenértékű hatású intézkedés, kivéve, ha az alábbiak másképpen rendelkeznek.” A reklámozással kapcsolatba hozható a Szerződés 28. és 29. cikkelye is, amelyek a tagállamok közötti árubehozatalt, illetve kivitel szabályozzák. A mennyiségi korlátozások alóli mentességet rögzíti a Szerződés 36. cikkelye. „A 30-34. cikkely előírásai nem zárják ki a behozatalra, kivitelre vagy az áru-tranzitra vonatkozó olyan tilalmat vagy korlátozást, amelyet a közérkölc, a közrend vagy a közbiztonság érdekei, az emberek, állatok életének, egészségének védelme, a növények védelme, a művészeti, történelmi vagy régészeti értékű nemzeti kincsek megóvása, az ipari és kereskedelmi tulajdon védelme indokol. Az ilyen korlátozások azonban nem lehetnek önkényes hátrányos megkülönböztetés vagy az álcázott kereskedelmi korlátozás eszközei a tagállamok között.”⁹⁰ Tehát a reklámok megjelenítése ezen okokból és körben korlátozhatók, hisz ugyanolyan a megítélése, mint a szolgáltatásoké, az áruké vagy éppen az információé. A közösségi jog a reklámok szabályozását elsősorban másodlagos jogszabályok révén, az alábbi területeken szabályozza.

1978 óta elfogadott a *címkézéssel* kapcsolatos szabályozás. A legfontosabb vonatkozó irányelvek: a 2000/13/EK európai parlamenti és tanácsi irányelve a címkézésről, a 2002/91/EGK tanácsi rendelet a mezőgazdasági termékek és élelmiszereken használt jelölésekről, illetve a 2002/67/EK irányelv a kinin-, és koffeintartalmú élelmiszerek címkézéséről, valamint az egyes termékek, szolgáltatások speciális szabályozása a 76/768/EGK tanácsi irányelv a kozmetikai termékekre vonatkozó szabályok közelítéséről.

Fontos normákat tartalmaz a tisztességtelen üzleti módszerekről szóló 2005/29/EG irányelv és a *félrevezető reklámozással kapcsolatos* 1984/450/EGK irányelv. Az Európai Unió 2005/29/EG irányelve a tisztességtelen üzleti módszerekről részletes szabályozást nyújt, különösen a reklámozást érintően. Eszerint a tisztességtelen módszerek és versenyselekmények tilalmának sérelmét jelenti: a hírnévrontás (valótlan tény állításával vagy híreszteléssel, valós tény hamis színben való feltüntetésével, illetve egyéb magatartással szóban, írásban, vagy bármilyen más, közlésre alkalmas eszközzel); az üzleti titok (minden olyan tény, adat, megoldás, információ, ami a gazdasági életéhez kapcsolódik és amelynek titokban maradásához a jogosultnak méltányolható érdeke fűződik) megsértése;

⁹⁰Balogh Zsolt György: Cím nélkül. Fundamentum 2004. 4. sz. 55-58. o.

szolgai utánzás, a bojkott, illetve a tisztességtelen versenyeztetési, árverési és tőzsdei eljárások.⁹¹

A tisztességtelen kereskedelmi módszerekkel kapcsolatos szabályozásban azonos elbírálás alá esik a fogyasztó megtévesztése és a megtévesztő reklámozás, ugyanakkor a két fogalmat el is választja egymástól. A megtévesztés abban az esetben nem minősülhet reklámnak, ha a kereskedelem, ipar, kézműipar, ingatlanipar és egyéb meghatározott területen az értékesítés előmozdítása érdekében végzett tevékenység. Ezzel védett a közösségen belüli teljes piaci tevékenység. A megtévesztés kiterjed a fogyasztói manipulációra és a tisztességtelen befolyásolást eredményező megtévesztésre egyaránt.⁹² Az Irányelv szerint támogatni kell az önszabályozást, főként azért, mert így, az „autonóm önkorlátozó testületek által gyakorolt, a megtévesztő reklám kiküszöbölésére irányuló ellenőrzés szükségtelenné teheti a közigazgatási vagy bírósági eljárást.”⁹³

A 1997-ben elfogadott 1997/55 EU *irányelv az összehasonlító reklámokra* vonatkozóan, a fogyasztói érdekek még hatékonyabb védelmét tűzte zászlójára, melynek célja a tisztességes és tárgyilagos összehasonlítás objektív feltételeinek megteremtése. Az irányelv megengedő kritériumai szerint, ha a reklám azonos igényeket és azonos célt szolgáló termékeket hasonlít össze, illetve azonos eredet-megjelölésű vagy származási helyű terméket mutat be, nem lehet megtévesztő. Az összehasonlításnak objektívnek kell lenni, nem becsülheti le a versenytársat és nem okozhat összetévesztést, valamint feltétel még, hogy a konkurencia ellenőrizhető, tisztességes módon kiválasztott tulajdonságát használják az összehasonlító reklámban.⁹⁴

A reklámszabályozásnak azonban még számos más területe is van, melyet érint a közösségi intézkedés. A legfontosabbak talán a *dohányárak reklámozásáról* szóló 1989/622. sz. Irányelv, az emberi használatra szolgáló *gyógyszertermékek reklámozásáról* 1992/28. sz. Irányelv,⁹⁵ és az *alkoholreklám* normái.

Komoly szigorítást jelentett a 2007.12.12-én hatályba lépő *új EU-irányelv*,⁹⁶ amely az új szabályokkal a *megtévesztő hirdetési és agresszív értékesítési (kereskedelmi) gyakorlat* betiltását (megtévesztő reklámoktól a piramisjátékokon és reklámcikkeken [advertorial] át egészen a hamis egészségügyi állításokig), a fogyasztóknak és a vállalatoknak az egységes

⁹¹www.jegyzetportal.hu/versenyjog, Letöltés ideje: 2015.01.20.

⁹²Balogh Zsolt György: Az infokommunikációs jogról. Infokommunikáció és jog 2004. 2. sz.

⁹³Pázmándi Kinga: A reklám a tisztességtelen verseny elleni jog és a modern reklámjog határán. PhD. értekezés, Budapest 2005. 63.o. és Pázmándi Kinga: Modern reklámjog. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2007

⁹⁴Balogh Zsolt György: Az infokommunikációs jogról. Infokommunikáció és jog 2004. 2. sz.

⁹⁵Pázmándi Kinga: A reklám a tisztességtelen verseny elleni jog és a modern reklámjog határán. PhD. értekezés, Budapest 2005. 63. o. és Pázmándi Kinga: Modern reklámjog. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2007

⁹⁶Európai Bizottság: Új uniós szabályok a félrevezető reklám és az agresszív eladási gyakorlatok letörésére. Brüsszel, 2007. December 12. Lásd In.: http://ec.europa.eu/consumers/rights/index_en.htm, http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/fair_bus_pract/ucp_en.pdf, Letöltés ideje: 2015.01.20.

piacba vetett bizalmának megerősítését tűzte célul. Meglena Kuneva, az EU fogyasztóvédelmi biztosa úgy nyilatkozott, hogy a tisztességtelen praktikák megkárosítják a fogyasztókat és torzítják a versenyt a piacokon. Európa egységes piacán nincs hely olyan kereskedőknek, akik nyomást gyakorolnak az emberekre és zaklatják vagy megtevesztik őket. Ezek világszerte a félrevezető és agresszív értékesítés elleni legszigorúbb szabályok közé tartoznak. Az irányelv négy fő elemből áll: egy kiterjedt általános záradékból, amely a tisztességtelen és ezért tiltott gyakorlatokat határozza meg; részletes meghatározásokból a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok két fő kategóriájáról, a félrevezető (cselekedetek és mulasztások) és agresszív gyakorlatok tekintetében; biztosítékok megfogalmazásából a kiszolgáltatóknak, melyek olyan rendelkezések, amelyek a kiszolgáltatók fogyasztók kihasználását hivatottak megelőzni, valamint a „feketelista:” a minden körülmények között tiltott gyakorlatok listája.⁹⁷ Az új normák ezzel megerősítik a félrevezető hirdetésre már létező uniós normákat, és új szabályokat vezetnek be a zaklatás, a kényszer, a nem megengedett befolyás gyakorlása ellen. Az Unió azonban a reklámokkal kapcsolatos részletszabályozást a nemzeti jogokra bízta, néhány megkötéstől eltekintve, de ezek kodifikációjának elmaradása eljárást von maga után.

C) Az elektronikus hírközlés szabályozása

Az Európai Unió 2002 óta több irányelvet fogadott el az elektronikus hírközlés tárgyában, melyek a következők: az *elektronikus hírközlő hálózatok* és *elektronikus hírközlési szolgáltatások közös keretszabályozásáról* szóló 2002/21/EK irányelv; az elektronikus hírközlő hálózatokhoz és kapcsolódó hozzáférésről, valamint azok összekapcsolódásáról

⁹⁷ Az irányelv tisztességtelen praktikának minősíti, és minden körülmények között tiltott magatartásként rögzít több mint 30 olyan gyakorlatot, ezek:

1. Csalogató reklám: arra csábítja a fogyasztót, hogy a reklámozó cégtől nagyon alacsony áron vásároljon egy terméket, amelyből a cégnek nincs ésszerű készlete raktáron.
2. Hamis „ingyenes” ajánlat: ingyenesnek tűnő ajánlat, amikor a fogyasztónak valójában fizetnie kell.
3. Gyermeknek közvetlen felszólítása arra, hogy vásárolják meg a hirdett terméket („Vedd meg most!”), vagy „nyaggatással” győzzék meg szüleiket vagy más felnőtteket, hogy vegyék meg nekik a reklámozott dolgot.
4. Valótlan állítás a termék gyógyító képességéről.
5. Reklámciikk (advertorial): egy médium szerkesztett tartalmának felhasználása egy termék reklámozására, amikor a kereskedő anélkül fizetett a reklámért, hogy ezt észre lehetne venni.
6. Piramisjáték: olyan piramiselvre épülő reklámozási rendszer, amelyben az ellentételezés elsősorban más fogyasztóknak a rendszerbe való bevonásából és nem a termék eladásából vagy fogyasztásából ered.
7. Nyeremény: olyan hamis benyomás keltése, hogy a fogyasztó díjat nyert.
8. A fogyasztók törvényes jogára vonatkozóan olyan látszat keltése, mintha az a kereskedő sajátossága lenne.
9. Korlátozott ajánlat: annak hamis kijelentése, hogy a termék csak rendkívül korlátozott ideig áll rendelkezésre.
10. Az eladás utáni szolgáltatások kizárólag egy idegen nyelven történő nyújtása, anélkül hogy ezt előzetesen világosan a vevő tudomására hozták volna.
11. Nem kért értékesítés: leszállított, de a fogyasztó által meg nem rendelt termékért azonnali vagy halasztott fizetés követelése, illetve azok visszaszállításának vagy megőrzésének követelése
12. Egész Európára érvényes garancia: olyan hamis benyomás keltése, hogy egy termékkel kapcsolatos értékesítés utáni szolgáltatás elérhető egy az értékesítés helyszínétől eltérő tagállamban is.

szóló 2002/19/EK irányelv; és az elektronikus hírközlő hálózatok és az elektronikus hírközlési szolgáltatások engedélyezéséről szóló 2002/20/EK irányelv. A mindezeket módosító 2009/140/EK irányelvben kimondja, hogy az elektronikus hírközlés belső piacának kiteljesítéséhez meg kell reformálni az elektronikus hírközlő hálózatok és a hírközlési szolgáltatások uniós keretszabályozását. A szabályozás 3. pontjában az alábbiakat rögzíti: „A reform tartalmazza továbbá az egységes európai információs tér megvalósítása érdekében egy hatékony és koordinált spektrum-gazdálkodási stratégia meghatározását, valamint a minden felhasználó előtt nyitott információs társadalom megvalósítása érdekében a fogyatékkal élő felhasználókra vonatkozó rendelkezések megerősítését.”

Az irányelv 13. pontja leszögezi továbbá, hogy meg kell erősíteni a nemzeti szabályozó hatóságok jogkörét és függetlenségét is, a döntéseinek kiszámíthatósága végett. „Ebből a célból a nemzeti jognak kifejezett rendelkezést kell tartalmaznia, amely biztosítja, hogy az előzetes piacsabályozásért vagy a vállalkozások közötti jogviták rendezéséért felelős nemzeti szabályozó hatóságok feladataik ellátása során védve legyenek az eléjük kerülő kérdések független elbírálásának veszélyeztetésére alkalmas külső beavatkozástól vagy politikai nyomástól.” Kitér a szabályozás a tagállamokban az analógról a digitális földfelszíni sugárzásra történő átállásra, a rádiók spektrumgazdálkodására, a biztonsági követelményekre és a piaci versenyhelyzetre.

D) Az internet szabályozása

Az EU az internet szabályozásával kapcsolatosan a nemzetközi tárgyalások elkötelezett híve. A 2003-2005 között megrendezett Információs Társadalmi Csúcstalálkozók (WSIS) résztvevői meghatározták azokat a legfontosabb alapelveket, amelyekre az internet közérdekkel összhangban történő koordinálása céljából tekintettel kell lenni. Az EU mindvégig az internet folyamatos biztonságának és stabilitásának garantálása mellett állt ki.⁹⁸ Az EU meggyőződése továbbá, hogy az internet szabályozása során figyelembe kell venni olyan alapelveket, mint az emberi jogok és a szólásszabadság tiszteletben tartása.⁹⁹ Ugyanakkor a szabályozási szervek döntései által érintettek számára biztosítani kell a jogorvoslat, a független bíróság előtti fellebbezés lehetőségét. A Bizottság azt is javasolta, hogy a hálózat irányítását állami hatóságok által meghatározott keretek között működő magánszervezetek végezzék, de a napi működést illetően a kormányoknak ne legyen

⁹⁸http://www.cco.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=255:az-internet-nyitottsagat-biztosito-alapelvek-&catid=37:hirek-a-web-vilagabol, Letöltés ideje: 2011.05.03.

⁹⁹uo.

beavatkozási joguk. A 2011. (05.25.) évi új uniós *Hírközlési Szabályzat* végrehajtása eredményeként, a gyakorlatban is érvényesülniük kell az internet nyitott és semleges jellegét garantáló alapelveknek. A Szabályzat előírja, hogy a tagállamokban az internet-felhasználók „hozzáférhessenek és terjeszthessék azokat, illetve használhassák az általuk választott alkalmazásokat és szolgáltatásokat.” A szabályozás követelményként írja elő az átláthatóságot, a szolgáltatás minőségét, valamint a szolgáltatók közötti váltás ügyintézési idejének 1 napon belüli csökkentését. Rendelkezik továbbá a jogszerű internetes adatforgalom blokkolásáról és a sáv szélességről.¹⁰⁰

E) A szerzői jog

Az Európai Unió már 2005-ben ajánlás formájában szólította fel a tagállamok kormányait az egységes jogdíjkezelő rendszer kidolgozására, de a javaslat nem kapott támogatást. A Bizottság azonban kiadott egy *Zöld Könyvet*, a „Szerzői jogok a tudásalapú társadalomban” címmel. A Bizottság célja az volt, hogy konzultációra ösztönözzön a szerzői jog és a mai modern, tudásalapú társadalom kapcsolatáról. Középpontjában annak vizsgálata áll, hogy az oktatásban használt anyagok mennyire hozzáférhetőek a nyilvánosság számára. „A két részből álló Zöld Könyv első része a szerzői és szomszédos jogok tulajdonosainak kizárólagos jogaira vonatkozó kivételek általános problematikáját tárgyalja. A második részt a tudás terjesztése szempontjából legfontosabb kivételekhez és korlátozásokhoz kapcsolódó kérdéseknek szenteli, valamint annak a kérdésnek, hogy a digitális terjesztés korszakában szükség van-e a kivételek újragondolására.”¹⁰¹ Ezt követően a Bizottság (2008.01.03.) konzultációs eljárást indított el az európai online tartalomszolgáltatásban rejlő lehetőségek fejlesztése és egy egységes szabályozás megteremtése végett. Azt kívánták elérni, hogy minél több zenei anyag, film, tévéműsor és játék váljon gyorsan és könnyen elérhetővé a felhasználók számára az interneten, a mobiltelefonokon és egyéb telekommunikációs eszközökön keresztül. Még ebben az évben megkezdődtek a tárgyalások a szerzői jogi jogsértések (mint pl. kalózkodás, illegális letöltések) visszaszorításáról, valamint a parlament elkezdte vizsgálni, hogy miként lehetne visszaszorítani a letöltéseket és fájlcseréket,¹⁰² mivel ezek komoly problémák és jelentős károkat okoznak napjainkban.

¹⁰⁰http://www.cco.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=255:az-internet-nyitottsagat-biztosito-alapelvek-&catid=37:hirek-a-web-vilagabol, Letöltés ideje: 2011.05.03.

¹⁰¹Lásd Az Európai Unió Hivatalos lapja, 2009.09.22.

¹⁰²Jogi Fórum: <http://www.jogiforum.hu/hirek/25285#axzz1MbMJb7Tl>, Letöltés ideje: 2011.04.30.

F) A védjegyjog

Az Európa Parlament és Tanács 2008-ban fogadta el a *védjegyoltalomról* szóló 2008/95/EK irányelvet, amellyel biztosítja e terület jogszabályi hátterét. Az irányelv 5. cikke szerint, a védjegyoltalom a jogosult számára kizárólagos jogokat biztosít azonosság és összetéveszthetlenség ellen, a jó hírű védjegyeket pedig eltérő termékekre sem lehet alkalmazni. Az irányelv normáit a tagállamok beépítették a saját jogrendszerükbe.¹⁰³ Az internet térhódításával párhuzamosan ugyanakkor egyre több online visszaéléssel találkozhatunk, mivel domainnévvel, illetve metaadatok használatával is el lehet követni védjegybitorlást. E témakörben új kérdéseket vetnek fel az egyelőre még nem kodifikált védjegycsalád, sorozatvédjegy fogalmak, amelyekre csak joggyakorlat van. Eszerint: „Védjegycsaládnak nevezzük a megjelölések egy csoportját, amely közös megkülönböztető képességgel rendelkezik, és ennek folytán a fogyasztó nemcsak az egyes védjegyeket, hanem az egész védjegycsaládot köti egy adott jogosulthoz. Akkor is lehet szó védjegycsaládról, ha a védjegyek egyenként nem lennének hasonlóak, de összességében a fogyasztó arra gondolhat, hogy egy adott védjegycsalád újabb eleméről van szó.”¹⁰⁴ Megjegyzendő azonban, hogy a védjegycsalád és a jó hírnév eltérő fogalmak. „A jó hírnév bizonyítása komplikált, nem elég ugyanis a nagyfokú használat bizonyítása. Érdemes marketing-adatokat becsatolni, amelyek bizonyítják, hogy az információ nagyszámú emberhez eljutott, így alakult ki a jó hírnév megállapításához szükséges fogyasztói tudattartalom.” A megoldás természetesen az lenne, ha kodifikálnák a védjegycsalád fogalmát, és így egyértelmű lenne a hozzá kapcsolódó többletvédelem is,¹⁰⁵ ezért központi kérdések ezek az EU jogi fórumain.

G) Az adatvédelmi jog

Az adatvédelem az „EU kulcsfontosságú vezérelvévé és az EU több tagállama jogrendszere fejlődésének hajtóerejévé válik” - áll az Európai Unió Alapjogi Ügynökség (European Union Agency for Fundamental Rights) európai adatvédelmi hatóságokról szóló jelentésében. A 2010 végén közzétett jelentés az adatvédelem, mint alapvető jog területén elemzi a nemzeti adatvédelmi felügyelő szervek szerepét, értékeli hatékonyságukat, működésüket és függetlenségüket.¹⁰⁶ A jelentés megállapítása szerint az EU adatvédelmi rendszerében az a legfőbb szerkezeti probléma, hogy hiányzik több adatvédelmi felügyelő szerv esetében a függetlenség. Ennek számos adatvédelmi hatóság esetében az alacsony

¹⁰³Jogi Fórum: uo.

¹⁰⁴Jogi Fórum: uo.

¹⁰⁵Jogi Fórum: uo.

¹⁰⁶Jogi Fórum: uo.

létszám- és a forráshiány az oka, máshol pedig a korlátozott hatáskör okoz gondot. További gondot jelent, hogy nem alkalmaznak az adatvédelmi jogszabályokkal való összhang megteremtésénél „kemény” eszközöket, és ezeket nem kényszerítik ki. Mindez alááshatja az adatvédelmi jog hitelességét.¹⁰⁷

Az égetően fontos *adatvédelmi reform* kezdetét jelölte, hogy az Európai Unió 2013-ban új szabályok elfogadását javasolta az adatlopás vagy illetéktelen adatfelhasználás áldozatává váló vállalkozások védelmében.¹⁰⁸ Az Európai Bizottság meglátása szerint, az új szabályok azoknak a vállalkozásoknak a helyzetén tudnak javítani, amelyek az értékes információk ellopása vagy illetéktelen felhasználása folytán kárt szenvednek. Célja, hogy ilyen esetben a nemzeti bíróságok egyszerűbben járhassanak el, a sértettek pedig könnyebben kaphassanak kártérítést. Ezen kívül a Bizottság az egész Európai Unióban egységesíteni kívánta az üzleti titok meghatározását.¹⁰⁹ Az Unió 19 éves adatvédelmi szabályait¹¹⁰ sürgősen módosítani kellett annak érdekében, hogy választ nyújthassanak az új információs technológiák és a globalizáció kihívásaira. Az adatvédelmi szabályok gyökeres átalakítása során született döntés három fő összetevőre terjed ki.

a) Az EU-n kívüli országhoz irányuló *adatátadás engedélyeztetése* - Az uniós polgárok személyes adatainak védelmére szolgáló erősebb biztosítékokról, amelynek folytán az adatok tulajdonosai jobban érvényesíthetik az adataik fölötti ellenőrzést. Ezzel erősebb védelmet kívántak biztosítani az uniós polgároknak a megfigyelésekkel szemben. Ezért amennyiben egy vállalat (pl. keresőcég, közösségi oldal, felhőszolgáltató) uniós polgárnak bármilyen személyes adatát EU-n kívüli országnak szeretné átadni, az adattovábbítás előtt, ehhez engedélyt kell kérnie a tagállam nemzeti adatvédelmi hatóságától, valamint az érintett személyt is értesítenie kell.

¹⁰⁷Jogi Fórum: uo.

¹⁰⁸Egy közelmúltbeli felmérés szerint az elmúlt tíz évben a vállalatok egyötödétől próbálták meg üzleti titkot lopni, és a jelenség egyre gyakoribbá válik. Ennek magyarázata többek között a kiélezett globális versenyben és a digitális technológiák egyre elterjedtebb használatában keresendő. In: Ügyvédi Kamarai hivatalos tájékoztató, 2013. december 19.

¹⁰⁹Az üzleti titok védelmének megerősítése az Európai Unióban, Ügyvédi Kamarai hivatalos tájékoztató, 2013. december 19., Lásd részletesen, In:<http://www.pbkik.hu/hu/enterprise-europe-network/cikkek/az-uzleti-titok-vedelmenek-megerosítése-az-europai-unio-ban-66755>,http://ec.europa.eu/internal_market/iprenfor_cement/trade_secrets/index_en.htm#maincontentSec1,<http://ec.europa.eu/news/business/131128>, Letöltés ideje: 2015.01.20.

¹¹⁰EU adatvédelmi normái:

- a) a személyes adatok feldolgozása vonatkozásában az egyének védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról szóló, 1995. október 24-i 95/46/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv;
- b) a környezeti információkhoz való nyilvános hozzáférésről és a 90/313/EGK irányelv hatályaon kívül helyezéséről szóló, 2003. január 28-i 2003/4/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv;
- c) a közzétett információk további felhasználásáról szóló, 2003. november 17-i 2003/98/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv;
- d) a büntetőügyekben folytatott rendőrségi és igazságügyi együttműködés keretében feldolgozott személyes adatok védelméről szóló, 2008. november 27-i 2008/977/IB tanácsi kerethatározatban új elemként jelenik meg büntügyi együttműködés normái.

b) *Elrettentő bírságok* - A szabályszegő vállalatokkal szemben kiszabható büntetés összegét az éves globális forgalmuk öt százalékának megfelelő, de legalább 100 millió eurós bírságra emelték.

c) *Adatbiztonság növelése az interneten* - Az új szabályok biztosítják a személyes adatok törlésének jogát és keretek közé szorítják a profilalkotást.¹¹¹ A vállalatoknak egyértelműen és közérthetően kell megfogalmazniuk, milyen módon garantálják a felhasználók magánéletének tiszteletben tartását, és bármely személyes adatot kezelő szolgáltatónak ehhez előzetesen meg kell szereznie az adattulajdonos megfelelő tájékoztatás után adott, önkéntes és konkrét hozzájárulását.

Az adatvédelmi csomag két fő részből áll. Az általános rendelet az uniós személyes adatkezelés nagy részét (mind a nyilvános adatforgalom, mind a magánszektor területén) lefedi. Másik részében pedig a bűncselekmények megelőzése, felderítése és a bűnüldözés, illetve a büntetés-végrehajtás során kezelt adatokkal foglalkozik¹¹² az irányelv.¹¹³

Az EU-ban az adatvédelmi intézményi reform megvalósulása után, a folyamatos technológiai fejlődés szükségessé teszi az ezzel párhuzamos jogalkotást.

H) A kommunikációs jog az egyéb jogterületeken

Az EU által szabályozott egyéb jogterületeken is megjelenik a kommunikációhoz való jog, amelyre az alábbi példákkal utalok.

a) A *versenyjog* szorosan kapcsolódik kommunikációs joghoz, hisz a kommunikációs ágazat versenyszereplőire (kommunikációs szolgáltatók, médiapiaci szereplők stb.) is érvényes szabályokat tartalmaz. A versenyjog szabályozás alapjai¹¹⁴ már az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó Római Szerződésben (1957) megjelennek. A Szerződés 3. cikkelye rendelkezik: a négy alapszabadság (áru, szolgáltatás, tőke, személyek szabad mozgása) megvalósulásáról; a szabad verseny megóvásáról, a közös vámtarifa és kereskedelempolitika bevezetéséről (eltörli a vámokat és a mennyiségi korlátozásokat); a jogharmonizációról; valamint létrehozza az Európai Szociális Alapot és az Európai Beruházási Bankot. A 85. cikke rögzíti, hogy tilos a vállalatok közt olyan megállapodás és összehangolt magatartás, melynek célja vagy hatása a közös piacon belüli verseny akadályozása, korlátozása vagy torzítása, és amely alkalmas a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására. Ez a

¹¹¹Pl. amikor elemzik vagy előrevetítik egy ember munkahelyi teljesítményét, gazdasági vagy földrajzi helyzetét.

¹¹²A személyes adatokat a bűnüldözési szervek is egyre gyakrabban gyűjtik.

¹¹³Európai Parlament: Adatvédelmi Irányelvtervezet, In: <https://hirkozpont.magyarorszag.hu/hirek/ep2.html>, Letöltés ideje: 2014.03.13.

¹¹⁴A versenyjog a versenypolitikában alkalmazott jogi normákat, a kialakult joggyakorlatot, és intézményi hátterét egyaránt tartalmazza.

közösségi kartelljog alapja. A monopol helyzetben lévő vállalatok visszaéléseivel szemben, a 86. cikkely konkrétan rögzíti, hogy „A közös piaccal összeegyeztethetetlen és tilos a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés a közös piac területén vagy annak egy jelentős részén akár egy, akár több vállalat által, ha ez alkalmas a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására. Ez a visszaélés különösen a következő formákban valósul meg: méltánytalan beszerzési vagy eladási árak, egyéb üzleti feltételek közvetett vagy közvetlen kikényszerítése; a termelésnek, a forgalmazásnak vagy a műszaki fejlesztésnek a fogyasztók hátrányára történő korlátozása; azonos ügyletek esetén eltérő feltételek előírása a különböző kereskedelmi partnerekkel szemben, hogy azok így hátrányos versenyhelyzetbe kerüljenek; a szerződés megkötésének olyan többletszolgáltatásokhoz kötése a szerződő felekkel szemben, amelyek sem természetüknél fogva, sem a kereskedelmi szokások szerint nem állnak kapcsolatban a szerződés tárgyával.”

b) A *büntető jog* terén kiemelendők a tisztességes eljáráshoz való jog kapcsolatában megjelenő, új kommunikációs jogosítványok biztosítását garantáló irányelvek. Ezek rendelkeznek a büntetőeljárásban a bűncselekmények felderítése során használt személyes adatok védelméhez,¹¹⁵ a tájékoztatáshoz, a tolmácsoláshoz és fordításhoz, az ügyvédi segítség igénybevételéhez, valamint a letartóztatást követő kommunikációhoz való jogról.¹¹⁶

c) A *PR-jog* területén¹¹⁷ kiemelendő a vállalatok társadalmi felelősségvállalásáról (CSR¹¹⁸), azaz a közjó szolgálatáról elsőként rendelkező 2003/51/EK direktíva.¹¹⁹ A 2000-es évek közepén, az EU meghirdette a CSR évét, ezzel előmozdítva a vállalatok társadalmi célú tevékenységét. E társadalmi hasznossággal járó közhasznú tevékenység egyben a vállalatok a kommunikációs stratégiájuk részévé vált. Hisz a közjó szolgálata mellett társadalmi kapcsolataikat, kommunikációjuk eredményességét is növelik ezzel. Az EU 2011-ben elfogadott a CSR stratégiája a vállaltoknak a társadalmi jóléthez való hozzájárulása mellett, a vállalati szektorban vetett bizalom helyreállítását tekinti kulcskérdésnek.¹²⁰ Az EU CSR

¹¹⁵Európai Parlament: Adatvédelmi Irányelvtervezet, In: <https://hirkozpont.magyarorszag.hu/hirek/ep2.html>, Letöltés ideje: 2014.03.13.

¹¹⁶A tisztességes eljáráshoz való jogról. In: Ügyvédi Kamarai hivatalos tájékoztató, 2013. szeptember 23.

¹¹⁷Az Európai Bizottság 2002 júliusában tette közzé első CSR-stratégiáját, cselekvési programját egy Közlemény formájában.

¹¹⁸A rövidítés megfelelője: corporate social responsibility.

¹¹⁹Lásd részletesen: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:178:0016:0022:en:PDF>, Letöltési ideje: 2011.06.04.

¹²⁰A CSR hosszú távú munkavállalói, fogyasztói és állampolgári bizalmat építve szolgálja a fenntarthatóság elvét, illetve új üzleti, növekedési lehetőségeket is tartogat.

szabályozása definiálja a CSR fogalmát,¹²¹ nevesíti a területeit, szól a fenntarthatóságról és egyúttal konkrét kötelezéseket¹²² is megfogalmaz a gazdasági vállalkozások számára.¹²³

2.6 A kommunikációs jog magyar alkotmányi jogfejlődésének főbb állomásai

Hazánkban a kommunikációs jog közjogi fejlődését jogtörténeti szempontból két fő korszak jellemzi. A történeti alkotmány (honfoglalástól a II. világháborúig) és a kartális alkotmány (Magyarország első alkotmányától napjainkig) időszaka, amelyek eltérő jegyeket viselnek magukon.

2.6.1 A kommunikációs jog megjelenése a történeti alkotmányban

Az ezeréves alkotmány időszakában már találkozhatunk a kifejezési (kommunikációs) jogok „előfutáraival”, első alapjogi elemeinek megjelenésével, illetve a kor fejlettségi szintjének megfelelő társadalmi kommunikációs rendszerrel. Ennek a keresztény, feudalisztikus állami berendezkedés és hatalommegosztási-gyakorlási mód, valamint az ebből származó kiváltságok adják meg a kereteit.

A kommunikációs jog tradicionális korszakának általános jellemzői.

- A társadalmi berendezkedés meghatározza a kommunikációs jogok fejlődését. A magyar királyság zárt társadalmában korlátozott és privilegizált uralkodói, majd később polgári nyilvánosság volt, amelyben az információbirtokosok kizárólag az uralkodó osztály tagjai.
- A kommunikációs jog szabályozásában a korlátozás dominanciája tükröződik. Normáiban markánsan a korlátok, tilalmak (tiltott gondolatok, vallások üldözése), felelőségek, szankciók jelentek meg egészen a XVIII. századig. A felvilágosodás korára tehető a jogosultságok első egzakt deklarációja.
- A médiumok, a kommunikációs formák (döntően a verbális kommunikációhoz) és eszközök (tárgyi eszközökhöz, használati, illetve természeti tárgyakhoz köthetők) nagyon kezdetlegesek (pl. a kereskedelemben még csak „eladáshelyi reklámról”, személyes meggyőzésről beszélhetünk), amit később a médiaforradalmak hatására megjelenő új médiumok lehetősége

¹²¹EU CSR definíciója: „a vállalatok felelőssége a társadalomra gyakorolt hatásaikért.”

¹²²Ilyen kötelezés pl. hogy a vállalatok olyan belső folyamatokat működtessenek, amelyek révén a szociális, a környezetvédelmi, az etikai és az emberi jogi szempontok érvényesüljenek üzleti tevékenységükben.

¹²³Ez összhangban van a nemzetközileg elfogadott CSR alapelvekkel és iránymutatásokkal, köztük a 2011-ben elfogadott ENSZ - az üzleti szféra és az emberi jogok kapcsolatáról szóló - Irányelvvel (UN Guiding Principles on Business and Human Rights). Lásd: <http://www.hrportal.hu/hr/uj-iranyvonalak-az-unios-csr-strategiaban-20120223.html>, Letöltési ideje: 2013.05.20. és Vö.: Kun Attila: Új irányvonalak az uniós CSR stratégiában. Lex-HR-Munkajog, Complex Kiadó, Budapest 2012. decemberi sz.

(pl. hirdetések) bővített, de közjogi elemei (pl. a szólás-, a sajtószabadság) csak a XIX. században jelennek meg.

- Jogforrásai közt a legnagyobb súlyt az erkölcs, az etika (pl. tisztesség) és a vallás (non ius) képviselték, a szokásjog,¹²⁴ a privilégium (kiváltság), majd a különböző sarkalatos törvények által alkotott történeti alkotmány¹²⁵ (ius) mellett. A kommunikációs jogok első közjogi elemei az 1848-49. évi polgári forradalom alapjogi vívmányaiként jelentek meg.

A kommunikációs jog történeti alkotmányozás időszakának fontosabb közjogi fejlődésre utaló *jogalkotási eredményei* az alábbiak.

- A magyar alkotmányfejlődés, illetve a kifejezési (kommunikációs) jogok kezdete egészen *Ősszerződésig* (Vérszerződés) *vezethető vissza*. A Vérszerződésből olyan elvek (mint pl. a nemzetszuverenitás elve, ennek értelmében mindenkinek joga és kötelezettsége, a közügyekben való részvétel) származtathatóak, amelyek végigkísérik a magyar alkotmányfejlődést. Az államalapítás hatalommegosztási és -gyakorlási módja is sajátos választási (pl. a főhatalom, a fejedelmi tisztség választás jellegű keletkeztetése), illetve tájékoztatási formákat eredményezett.

- *István törvényei* az első komoly jogalkotási tényezők voltak, amelyek kialakították a keresztény jogrendet. A büntető jellegű, ugyanakkor komoly szakrális és erkölcsi tartalommal bíró királyi törvények megteremtették a latin írásbeliséget, a keresztény világnézetet, vallásgyakorlást, az oktatás és művelődés alapintézményeit. A törvényhozásnak¹²⁶ kialakult rendje volt, amelynek során megjelentek a véleménynyilvánítási és konzultatív fórumok,¹²⁷ valamint azok közzétételének, nyilvánosságra¹²⁸ hozatalának formái. Két törvénykönyv több cikkelyében pedig megjelennek kommunikációs jogi vonatkozások (pl. lelkiismereti szabadság; hírnév, becsület, méltóság védelme; nyilvánosság; becsületsértés, rágalmazás, gyalázkodás; tévedésbe ejtés, téves informálás (tájékoztatás); személyi szabadság [22. cikk]; tisztességes eljárás [24. cikk]; névviselés [26. cikk]).¹²⁹

¹²⁴A legrégebbi és a legfontosabb jogforrása a szokásjog, amely olyan ismétlődő eljárásmodként, - döntések és cselekvések sorozataként - határozható meg, amely a fennálló erkölcsi renddel összhangban lévő magatartási, együttélési szabályokat eredményeznek. Vö.: Zétényi Zsolt (Szerk.): A történeti alkotmány - Magyarország ősi alkotmánya. Magyarországi Kulturális Egyesület, Budapest 2010

¹²⁵Trócsányi László: Magyarország alaptörvényének létrejötte és az alaptörvény vitatott rendelkezései. Lásd In: http://kommentar.info.hu/iras/2011_4/magyarorszag_alaptorvenyenek_letrejotte_es_az_alaptorveny_vitatott_rendelkezesei. Letöltés ideje: 2015.01.14.

¹²⁶Akárcsak királyi végzéseknél, a királyi tanács határozatainak, vagy a bírói szokásnak (szokásjog).

¹²⁷István a dekrétumait (oklevelek) a királyi gyűléssel történő tanácskozást követően hozta meg.

¹²⁸Az összesereglett nép előtt hirdették ki.

¹²⁹http://hu.wikisource.org/wiki/I._István_magyar_király_törvényei, Letöltés dátuma: 2013.09.05.

- Az *Aranybulla* (1222) 31. pontja elsőként deklarálja az ellenállási jogot (*ius resistendi*).¹³⁰ A *Tripartitum*¹³¹ (1514) biztosította a nemesség politikai joggyakorlását, politikai érdekeit, kiváltságait és a jogvédelmet a népre (*populus*) is kiterjesztette.¹³² A Hármaskönyv is kodifikálta az ellenállási jogot, amely a hatalom kontrollját, az elégedetlenség kifejezését tette lehetővé,¹³³ ezzel alkotmányjogilag megteremtette a jogalapot a későbbi felkelésekhez, szabadságharcokhoz.
- A 1848. évi szabadságharc alatt számos reformtörvényt fogadtak el, amelynek célja az alapjogok rögzítése, a feudális viszonyok felszámolása és az abszolutizmusról az alkotmányos jogállamra való áttérés,¹³⁴ és ezzel a polgári parlamentáris berendezkedés megteremtése. Az Áprilisi törvények már deklarálták a szólás- és sajtószabadságot,¹³⁵ a vallásszabadságot (bevett keresztény felekezetek egyenjogúságát), a népet politikai jogokkal (pl. választójoggal) ruházták fel, valamint megszülettek a nemzet önazonosságát adó szimbólumok (pl. nemzeti szín, címer). Nagy hiányosság volt, hogy a törvényi rendelkezések egy része diszkriminatív jellegű volt, nem kollektíve az egész népnek biztosított egyenlő jogokat,¹³⁶ a nemzetiségek nem kaptak egyenjogúságot, a politikai jogaikat csak mint egyén gyakorolhatták. Ugyanakkor ezek - az alkotmányi jogfejlődését meghatározó - sarkalatos törvények lerakták a későbbi modern, polgári társadalom alapjait.
- A *Tanácsköztársaság alkotmánya* (1919) megfogalmazta a valódi polgári demokrácia feltételit. A népet felruházta a törvényhozó-, végrehajtó- és bírói hatalommal, és megfogalmazta az egyenjogúságot, eltörölve az előjogokat. A törvények, rendeletek bevezették az általános választójogot, a véleménynyilvánítás szabadságát és új típusú szociális jogokat. Rövid hatályossága folytán nem tekinthető alaptörvénynek, mert nem realizálódott, de a kommunikációs jog terén, a kor társadalmi igényeit szimbolizálta.

¹³⁰A polgároknak jogában áll fegyverrel is kényszeríteni az ország törvényeinek, a bulla rendelkezéseinek betartását anélkül, hogy ezzel felségsértést követnének el.

¹³¹„Tripartitum opus iuris consuetudinarii inlyti regni Hungariae” - „Nemes Magyarország szokásjogának Hármaskönyve”

¹³²„Én mindenkinek egyformán, személyi kedvezés nélkül tartozom igazságot szolgáltatni és nem tagadhatom meg, hogy az azt keresőnek megadjam [...]”

¹³³Vö.: Zétényi Zsolt (Szerk.): A történeti alkotmány - Magyarország ősi alkotmánya. Magyarországért Kulturális Egyesület, Budapest 2010

¹³⁴Ogris, W: A 200 éves OPTK honoris causa doctor et professor-i székfoglaló előadás. PTE ÁJK Jogtörténeti Tanszék kiadványai 12. szám, Pécs 2012. 6. o.

¹³⁵Az 1848. évi XVIII. törvénycikk a sajtószabadság biztosítékául úgy rendelkezik, hogy „gondolatait sajtó útján mindenki szabadon közölheti és terjesztheti.” A terjesztés szabadságának deklaráálásával, már utal az információszabadság egyik elemére.

¹³⁶A nemesség, papság megtarthatta jogait, és választójogot kaptak azok a 20. életévüket betöltött férfiak, akik legalább 300 forintértékű telekkel, házzal, vagy birtokkal rendelkeztek, illetve kézművesként, kereskedőként, vagy gyárosként dolgoztak, és saját műhellyel rendelkeztek, továbbá legalább egy segédjük volt. Választójoga volt az értelmiségieknek (mérnök, tanár, ügyvéd, stb.), vagyonos polgárságnak is (cenzus).

- Hasonlóan nem tekinthető alaptörvénynek az 1946. évi I. törvény (ideiglenes „kisalkotmány”),¹³⁷ amelynek kiemelt érdeme, hogy már preambulumban releváns értékeket, az alkotmányosság legfőbb elemeit (a nemzeti önrendelkezés; a demokratikus államrend és köztársasági államforma; a törvényesség, egyenlőség biztosítása, a tulajdonhoz, a személyi biztonsághoz, a munkához és méltó emberi megélhetéshez, a szabad művelődéshez való jog), a legfontosabb alapjogokat (az ember elidegeníthetetlen jogai és a békés együttélés, együttműködés; a személyes szabadság), köztük a kommunikációs jogokat (a gondolat és a vélemény szabad kinyilvánítása; a szabad vallásgyakorlás; az egyesülési és gyülekezési jog; az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog; a társadalmi részvétel joga) hangsúlyozta.¹³⁸
- A kommunikációs jog a magánjogi normaalkotásban is mindvégig - de leginkább a sajtó, a kereskedelem¹³⁹ és a büntető jogban¹⁴⁰ - jelen volt.¹⁴¹

2.6.2 A kommunikációs jog jelenléte a kartális alkotmányokban

A kartális alkotmányozás időszaka radikális előrelépést hoz a kommunikációs jogok kodifikációjában. Modern alkotmányaink a nemzetközi egyezményekhez és EU alapjogi rendszeréhez igazítják közjogi berendezkedésünk (Alaptörvényünk) alapjogi katalógusát.

A kommunikációs jog modern (újkor) korszakának általános jellemzői.

- A kommunikációs alapjogok katalógusának alkotmányos jogfejlődése szorosan összefonódik a kontinentális joggal.
- A II. világháború sokkját követően a közjogi elemek alkotmányi fejlődését jelzi, hogy a kommunikációs alapjogok elfogadása és deklarálása hazánkban is megtörtént, de gyakorlásuk jogállami feltételei és garanciarendszere csak a XX. század végére alakult ki.

¹³⁷E jelzőt Kukorelli István használja. In: Kukorelli István Tradíció és modernizáció a magyar alkotmányjogban. Századvég, Budapest 2006

¹³⁸Kukorelli István: „Miért nem figyeltek a tűzoltókra?” Mérlegen az Alaptörvény. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2013. 56. o.

¹³⁹Kiemelt szerepet játszik a liberális szellemiséget képviselő 1914. évi sajtótörvény, mely a 1848-as sajtószabályozás helyébe lépett.

¹⁴⁰A Csemegi Kódex (Büntető Törvénykönyv 1878. évi V. törvénycikk) például kimondta a személyes szabadságot és sérthetlenséget, a 172. § (2) bekezdés büntetni rendelte azt, „aki valamely gyülekezeten nyilvánosan, szóval, vagy aki nyomtatvány, irat, képes ábrázolás terjesztése vagy közszemlére kiállítása által valamely osztályt, nemzetiséget vagy hitfelekezetet gyűlöletre a másik ellen izgat.” Az 1921. évi II. törvénycikk 8. §.- a már bünteti a magyar állam vagy nemzet ellen gyalázkodó kifejezést. Az 1946. évi VII. törvénycikk az állam és az állampolgári szabadság elleni lázítás és izgatás tényállásait is bevezette, majd a 1948. évi XLVIII. törvénycikk a rágalmozást kiegészítette a nemzeti, nemzetiségi és felekezeti érzület büntetőjogi védelmével. A rendszerváltó alkotmányozást követően, kiemelten fontos a 30/1992. (V.26.) AB határozat.

¹⁴¹Mint pl. a vallás szabad megválasztásáról és gyakorlásáról 1895-ben született törvényt; a sajtóról szóló 1914. évi XIV. törvénycikk; a 1920. évi kereskedelmi törvényt. A Horthy-korszak idején azonban bevezették cenzúrát, továbbá szigorították az újságárusító engedélyeket. Ezt a rendszert a „bethleni konszolidáció” ideiglenesen enyhítette, azzal, hogy a sajtóalap központosítását elrendelte és a főispánokra bízta vidéki lapok irányítását. Vö.: Sári János: Alapjogok. Alkotmánytan II. Osiris Kiadó, Budapest 2000

- A kommunikációs jogok korlátozásának dominanciáját a védelmi jelleg erősödése váltotta fel.
- Jogforrási rendszerében minden típusú jogi és társadalmi normacsoport megtalálható, de a hangsúly áthelyeződött a sarkalatos törvények részletszabályaira, és a magánjogi szabályozásra.
- Az információs társadalomban a nyílt társadalmi berendezkedés igénye, a többszintű nyilvánosság minél szélesebb térnyerése, a médiumok megsokszorozódása („új médiumok” mindenhova „beették magukat”) az alkotmányi és törvényi szabályozás szükségességének a kereteit átalakítják. Alkotmánybíróság 18/2000. (VI.6.) határozatban fejtette ki, hogy „a társadalmi, politikai fejlődés jelen korszakának nagyhatású jelensége a nyilvánosság minden korábbit meghaladó mértéke. E nyilvánosságot a táv-, tömeg- és multikommunikáció folytonosan bővülő technikája, korábban elképzelhetetlen eszközei és módjai, a tájékozódás, a tájékoztatás, a befolyásolás lehetőségei és ténylegesen alkalmazott formái határozzák meg. Ez az első megközelítésben a hamis információkkal szembeni védekezés eszközeinek erősítését indokolja.”¹⁴²
- E korszak különös jellemzője,¹⁴³ hogy már egyre nagyobb nyilvánosságot kapnak a kommunikációs jogokkal való visszaélések (egyéni, szervezeti, államhatalmi) megjelenési formái. A nemzetközi emberi jogi és az európai uniós szervezetek is deklaráltnan küzdenek ezek ellen.¹⁴⁴

A kommunikációs jog kartális alkotmányozás időszakának fontosabb közjogi fejlődére utaló *jogalkotási eredményei* a következők.

- Magyarország első kartális alapokmánya az *1949. évi XX. törvény*¹⁴⁵ volt, amely a szocialista világnézet szovjet típusú, egypártrendszerű népköztársaság („minden hatalom a dolgozó népé”) alapelveit tartalmazta. A demokratikus alapjogok is bekerültek az alkotmányba, mint választójog, a gyülekezés-¹⁴⁶ a vallás- és a sajtószabadság,¹⁴⁷ illetve a véleménynyilvánításnál szűkebb szólásszabadság. Deklarálta a diszkrimináció tilalmát, a törvény előtt egyenlőséget, és egyenlő állampolgári jogokat. Megjelentek az oktatási,

¹⁴²18/2000. (VI.6.) AB határozat.

¹⁴³Ádám professzornak „A posztdemokrácia főbb jellemzőiről” szóló gondolatai összefoglalóan bemutatják a mai kor alkotmányos jogállami demokrácia gyakori jellemzőit. Lásd In: Ádám Antal: Bölcseszabályok, vallások, jogi alapértékek. MTA-PTE, Kódex Nyomda, Pécs 2015. 398-402. o.

¹⁴⁴Lásd részletesen pl. az EU online és offline kifejezés szabadságáról szóló irányelvet és a tárgyú rendelkezéseit.

¹⁴⁵Hazánkban 1938-ban jött létre a Sajtókamara. Ezt a 1946. évi alkotmányozás követte. A második köztársaság 1946. évi I. törvényekké csak a véleménynyilvánítás szabadságáról rendelkezett.

¹⁴⁶Az 1985-ben elfogadott gyülekezési jogról, az egyesülési jogról (már tartalmazza a pártalapítás lehetőségét) és a vallás- és lelkiismereti szabadságról szóló törvények már jelezték a diktatúra felpuhulását, amely egy új időszak kezdetét jelentette.

¹⁴⁷Ugyanakkor a 11.290/1947. (IX.23) számú, majd a 26/1959. (V.1.) számú kormányrendeletek megszüntették a sajtószabadságot, a sajtótermékek kiadását, terjesztését állami engedélyhez kötötték. De még az első, 1986. évi I. szocialista sajtótörvény is fenntartotta az állami beavatkozást, egészen a rendszerváltó alkotmányozásig.

kulturális és szociális jogok. Az alkotmányt többször módosították,¹⁴⁸ azonban lényegét tekintve semmi nem változott, a valós életben a cenzúra és a diktatúra jellemezte e korszakot. Az alkotmány kommunikációs alapjogi rendelkezései egyáltalán nem vagy csak látszólagosan teljesültek.

• Gyökeres változást az *1989-90. évi alkotmányozás* hozott, amelyre nagy hatással volt a 1949. évi német alaptörvény. A szocialista államberendezkedést és az egypárti diktatúrát, a többpárti demokráciát, a parlamentáris köztársaságot, a piacgazdaságot váltotta fel. A rendszerváltó alkotmánymódosítások a hatalmi ágazatokat elválasztotta, az Alkotmánybíróságot felállította, és biztosította a szabad választásokat. Az egyik legfőbb eredménye a demokratikus jogállam értékrendjét megjelenítő alapjogi katalógus létrejötte.¹⁴⁹ A nyilvánosság jogi garanciarendszere élén a klasszikus szabadságjogokkal.¹⁵⁰

Az alkotmány - a nemzetközi normákra utalva - az általános rendelkezések közt rögzítette, hogy „a Magyar Köztársaság jogrendje elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait, biztosítja továbbá a nemzetközi jogi kötelezettségek és a belső jog összhangját.” (Alk. 7.§ (1) bek.) E szakasz garantálta a nemzetközi dokumentumokban rögzített emberi, szabadság- és kommunikációs jogok érvényesülését hazánkban. Ezt erősítette továbbá az Alkotmány 8.§ (1) bekezdése, mely kimondta: „Magyar Köztársaság elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait, ezek tiszteletben tartása és védelme az állam elsődrendű kötelessége.”

Az első jogállami alkotmány XII. fejezete foglalta össze az egyes alapjogokat, de más fejezeteiben is megjelentek. Az alapjogok érvényesítésének feltételeit, alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó részletszabályokat további törvények határozták meg, melyek az alapvető jog lényeges tartalmát nem korlátozhatták (Alk. 8.§ (2) bek.), és elfogadásukhoz többnyire a jelenlévő képviselők kétharmadának szavazatára volt szükség.¹⁵¹ Kiemelt

¹⁴⁸Az 1972. évi I. törvény átfogó alkotmányreformja során elhelyezést nyertek az alkotmányba a nemzetközi szerződésekben rögzített emberi jogok. Az 1983. évi II. törvény létrehozta az Alkotmányjogi Tanácsot, mely a jogszabályok és a jogi iránymutatások alkotmányosságát kontrollálta. Az 1985. évi VI. törvény a parlamenti mandátum idejét 5 évre módosította. Az 1987. évi XI. törvény szabályozta a jogalkotás rendjét, eszerint az Országgyűlés a törvényhozási tárgyak felsorolásával korlátozta az Elnöki Tanács rendeletalkotási jogkörét. A törvények közül fontos kiemelni a változásokat már jelző, a sajtóról szóló 1986. évi II. törvényt, mely kimondta, hogy a Magyar Népköztársaság Alkotmánya biztosítja a sajtószabadságot. Mindenki joga van a sajtó útján közölni nézeteit, alkotásait, amennyiben azok nem sértik a Magyar Népköztársaság alkotmányos rendjét. A sajtótörvény megfogalmazta a tájékoztatáshoz való jogokat, kötelezettségeket, valamint egyes korlátokat is, mint pl. azt, hogy nem sérthet személyhez fűződő jogokat, közérkezőt, titkokat.

¹⁴⁹Gálik Mihály - Polyák Gábor: Médiaszabályozás. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005. 51. o.

¹⁵⁰Fleck Zoltán: A véleménynyilvánítás határai a magyar bírói gyakorlatban. Alkotmány és Jogpolitikai Intézet, Budapest 1996. 6. o.

¹⁵¹E tárgykörbe tartozó törvények:

- a személyes adatok védelméről szóló törvény (Alk. 59.§ (2) bek.);
- a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló törvény (Alk. 61.§ (3) bek.);
- a sajtószabadságról szóló törvény (Alk. 61.§ (3) bek.);
- a közszolgálati rádió, televízió és hírugynökség felügyeletéről, valamint vezetőinek kinevezéséről (Alk.61.§. (4) bek.);
- a kereskedelmi rádió és televízió engedélyezéséről szóló törvény (Alk. 61.§. (4) bek.);

jelentőségű tényező, hogy biztosította az emberi méltóság védelmét, az állampolgárok jó hírnevének, valamint a magántitok és a személyes adatok védelmét (59.§.). A 60.§. kimondta, hogy mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és vallás szabadságához, a 61.§. a szólás- helyett a tágabb véleménynyilvánítást és a sajtószabadságot,¹⁵² a 62.§. a gyülekezésjogot, a 63.§. az egyesülési jogot garantálta. Új elemként jelent meg a közérdekű adatok megismerésére és terjesztésére vonatkozó alapjog. Mindezekkel a kommunikációs jogok alkotmányi köre kiegészült és a gyakorlatban valós tartalmat kapott.

A kommunikációs alapjogok védelme a jogrendszerben több jogalkalmazó szerv tevékenységének eredményeképpen valósult meg. A bíróságok jogalkalmazó tevékenységét az Alkotmány kifejezetten kiterjesztette az alapvető jogok megsértése miatt keletkezett igények bíróság előtti érvényesíthetőségére. (Alk.70/K.§.) Biztosította az alapjogvédelem döntő fontosságú intézményét, az alkotmánybíráskodást, amelynek feladata a jogszabályok alkotmányossági szempontú felülvizsgálata volt. Az alapjogok hazai védelmében továbbá fontos szerepet töltött be az országgyűlési biztos intézménye. A biztos feladata¹⁵³ volt az alkotmányos jogokkal kapcsolatban a tudomására jutott visszasságok kivizsgálása vagy kivizsgáltatása és orvoslásuk érdekében általános, illetve egyedi intézkedések kezdeményezése.¹⁵⁴ E jogalkalmazó szervek jogértelmezési gyakorlata meghatározó szerepet játszott a kommunikációs jogok – pl. a véleménynyilvánítás szabadsága, a sajtószabadság, az információszabadság – érvényesülése terén, melyek a legtágabb értelemben vett társadalmi kommunikációt szolgálják.¹⁵⁵ A kommunikációs jognak – a közjogi rendelkezése mellett – számos alsóbb fokozatú jogi normája is született,¹⁵⁶ amelyekre jelentős hatással volt EU-ba lépésünk feltételeként előírt, kötelező jogharmonizációs kodifikáció.

- a tájékoztatási monopóliumok megakadályozásáról szóló törvény (Alk. 61.§. (4) bek.);

- a gyülekezési jogról szóló törvény (Alk. 63.§. (3) bek.);

- az egyesülési jogról szóló törvény (Alk. 63.§. (3) bek.).

Lásd In: Szeles Péter (Főszerk.): Nagy PR könyv. Management Kiadó, Budapest 2006. 2. 31/4 2. o.

¹⁵²Az 1986. évi sajtótörvény a rendszerváltás után is hatályban maradt, amelyet módosítottak, illetve több rendelkezését az Alkotmánybíróság semmisítette meg (pl. 20/1997. (III.19.) AB hat.).

¹⁵³Az állampolgári jogok országgyűlési biztosáról szóló 1993. évi LIX. tv. 1.§.-a szerint.

¹⁵⁴Gálik Mihály - Polyák Gábor: Médiaszabályozás. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005. 67. o.

¹⁵⁵Halmi Gábor: Kommunikációs jogok. Új Mandátum, Budapest 2002. 4. o.

¹⁵⁶1992. évi LXIII. törvény - a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról. Az adatvédelmi törvény meghatározta a személyes adatok kezelését, továbbítását, a titkok körét, a Közfeladatot ellátó szervnek a közvélemény gyors, pontos tájékoztatási kötelezettségét. 1995-ben az Országgyűlés megválasztotta Majtényi Lászlót az első adatvédelmi biztosnak, akit 2008-ban Jóri András követett. Mindezekkel lehetővé tették az információszabadság helyes működését, garanciális elemeinek fejlődését. Új alaptörvényünk azonban e biztos jogintézményét megszüntette, helyette 2012-ben felállították a Nemzeti Adatvédelmi és Információ Hatóságot, amely hatósági, jogvédelmi és szankcionálási jogkörrel egyaránt bír. Lásd részletesen az Infotörvényt.

1995. évi CXIX. törvény - rendezi a közvetlen üzletszerzés, a közvélemény és tudományos kutatás célját szolgáló adatok kezelésének szabályait [Direct Marketing szabályok].

1996. évi I. törvény - a rádiózásról és televíziózásról - a média szabályozása, kiegyensúlyozott és tárgyilagos tájékoztatás, emberi jogok védelme állt a központjában.

1996. évi LVII. törvény - a versenytörvény szabályozza a jó hírnév védelmét.

1997. évi CLV. törvény - a fogyasztóvédelmi törvény véd a fogyasztói megtévesztése ellen.

• A 2010-ben a „rendszerátalakító” jogalkotással és alkotmányozással jelentős változások kezdődtek a kommunikációs jog szabályozásában. A 2012. évtől hatályos új Alaptörvényünk (*Húsvéti alkotmány*), a Médiatörvény, a Médiaalkotmány, az Infotörvény, a Választási törvény, az egyházi törvény és más kommunikációs tárgyú vagy kihatású új sarkalatos törvény látott napvilágot, amelyek sok vitát váltottak ki mind hazai, mind nemzetközi¹⁵⁷ viszonylatban. Egyes kutatók szerint az alapjogok, köztük a kommunikációs jogok, valamint az állami berendezkedés tekintetében visszalépést, mások szerint előrelépést jelent az új alaptörvény. Mindenesetre, a törvényhozás és a társadalmi diskurzus középpontjába kerültek a kommunikációs jogok és ez vitathatatlanul utal kiemelkedő társadalmi szerepükre, valamint a továbblépés és fejlődés lehetőségét is magában hordozza.

Új Alaptörvényünk modern, *egységes jogállami alkotmány*. Elkötelezett a jogállamiság, a demokrácia, a törvényesség és az emberi jogok mellett. A kommunikációs jogok gazdagságát jelzi, egyúttal több új pozitív elem is megjelenik (pl. az együttműködés¹⁵⁸ követelménye végigvonul az egész Alaptörvényen). Mindezek ellenére számtalan kritika érte. A leggyakrabban megjelent véleményekből kiemelnék néhányat, amelyek a kommunikációs jogok szempontjából is releváns *probléma*-felvetésre mutatnak rá.

- Indokolatlan volt az új Alkotmány megalkotása.¹⁵⁹

1998. évi megalkotása után, 2001. évi I. törvény, majd a 2008. évi, a gazdasági reklámtevékenységről szóló törvény szabályozta: a megtevesztő reklám, összehasonlító reklám feltételei, borkult reklám; az egyes áruk reklámozási tilalma (pl. dohány, fegyver, gyógyszerreklám).

2001. évi CVIII. törvény - az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről - weboldalak, világháló üzemeltetése, E-mail normái jelentek meg.

2001. évi XCVI. törvény - a reklámfeliratok szabályait rendezi.

2000. évi C. számviteli törvény - rendelkezett a társadalmi felelősségvállalásról (CSR), a goodwill mérlegben önálló tételként szerepeltetéséről és apportálható voltáról is (BH 1990/476).

2005. évi XC. törvény - elektronikus információszabadságról szóló törvény új elemei a jogalkotás, jogalkalmazás nyilvánossága, jogszabály előkészítésben való részvétel lehetősége.

2006. évi lobbitevékenységről szóló törvény az érdekvédelem előmozdítására szolgáló tevékenység folytatásához kapcsolódó jogi követelményeket, technikai, és adminisztratív szabályokat rögzítette.

1999. évi LXXVI. törvény - a szerzői jogi törvény korlátokat állít a személyhez fűződő jogoknak.

A Sport törvényben és ESZCsM rendeletben is megjelenik - a Szponzoráció szabályozása.

Számtalan elsőbrendű jogi és etikai norma is született, mint pl. Minisztériumi, Önkormányzati rendelet és Hatósági szabályok [VJ], Önszabályozás, Etikai Kódex (Gyógyszer-kommunikációs ágazat Etikai kódexe [MAGYOSZ], Gazdasági és Szakmai Szervezetek [MPRSZ, RSZ, MOL] Etikai kódexei, Újságírók Etikai Kódexei [MÚOSZ, MUK, MAKUSZ] vagy Tájékoztatói Szabályzat [PTE].

¹⁵⁷Lásd pl. a Velencei Bizottság véleményét: CDL-AD(2011)001 on Three Legal Questions Arising in the Process of Drafting the New Constitution of Hungary (2011.03. 28.) és CDL(2011)032 Draft Opinion on the New Constitution of Hungary (2011. 06.06.); vagy az Európa Tanács és az Európai Parlament e tárgyban készült előterjesztéseit (pl. Tavares-jelentés), állásfoglalásait, döntéseit, Európai Parlament Állampolgári Jogi, Bel- és Igazságügyi Bizottság „Az alapvető jogok helyzetéről Magyarországon: normák és gyakorlatok” (az Európai Parlament 2012. február 16-i állásfoglalása) alapján (2012/2130(INI), In: <http://eur-lex.europa.eu> vagy <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2013-0229+0+DOC+XML+V0//HU>, Letöltés ideje: 2015.08.05.

¹⁵⁸Pl. már a Preambulum kimondja: „Az egyéni szabadság csak másokkal együttműködve bontakozhat ki.”- hangsúlyozva a közösség szerepét. Az egyéni alapjogok mellett a közösségi felelősség szempontjai is megjelennek.

¹⁵⁹Sólyom László, a volt köztársasági elnök számtalan nyilvános fórumon kifejtette eme álláspontját. Ezzel szemben Trócsányi László egyrészt a 89-es alkotmány ideiglenes jellegével, és a 2/3-os parlamenti többség kötelezettségével, másrészt az új kormány azzal a politikai szempontjaival indokolja, miszerint a családok közhangulaton új jövőképet felállításával kívánt változtatni, a gyenge állam helyett az erős állam eszméjét célozta meg, valamint a szétesett állami gépezetet, az országot kívánta újjászervezni. Értékelése szerint, „az Alaptörvény elfogadásának elsősorban politikai okai voltak, és csak

- Az Alaptörvény elfogadásának módszere¹⁶⁰ és körülményei,¹⁶¹ a társadalmi párbeszéd és a konszenzus hiánya megkérdőjelezi legitimitását.¹⁶² Rövid időn belüli elfogadása¹⁶³ és túlgyakori módosítása¹⁶⁴ vagy az alkotmányellenesnek minősített normaszöveg alkotmánymódosító törvénnyel való elfogadása.¹⁶⁵
- A preambulomot (Nemzeti Hitvallás) inkább politikai deklarációként kellett volna elfogadni.¹⁶⁶
- A kommunikációs alapjogok – a 89'-es alkotmány által – deklarált védelem helyett, csak a „biztosítás” követelményét támasztja az állammal szemben.
- A kommunikációs alapjogok (pl. a sajtó-, az információ-, a vallás- és a gyülekezési szabadság) sarkalatos törvényeinek némely új normatívái, szervezeti megoldásai a jogállami jelleget megkérdőjelezzik.¹⁶⁷
- A médiamonopóliumok létrejöttét tiltó rendelkezés hiánya az Alaptörvényből, amely fontos garanciaelem volt a korábbi Alkotmányunkban.
- A különleges jogrend esetén a tömegközlés szabadsága valamennyi (nyomtatott sajtó, rádió, televízió) médiumra kiterjedően korlátozható.
- A véleménynyilvánító népszavazás kikerült az Alaptörvényből.¹⁶⁸

másodlagosak a jogi indokok.” Lásd Trócsányi László: Magyarország alaptörvényének létrejötte és az alaptörvény vitatott rendelkezései. Kommentár - Közéleti és Kulturális folyóirat, Budapest, 2011/4 szám, és http://kommentar.info.hu/iras/2011_4/magyarorszag_alaptorvenyenek_latrejotte_es_az_alaptorveny_vitatott_rendelkezesei. Letöltési ideje: 2015.08.04.

¹⁶⁰Ádám és Petrétei professzorok egyaránt akként vélekednek, hogy az Országgyűlés alkotmányozó jogosítványainak megszüntetése mellőzhetetlen. Az alkotmányozás szerepét olyan alkotmányozó hatalmi mechanizmusnak kell gyakorolni, amely végső döntését az alkotmányozó népszavazás hozhatja meg. Lásd In: Ádám Antal: Bölcseszettek, vallások, jogi alapértékek. MTA-PTE, Kódex Nyomda, Pécs 2015. 356-357 o., Vö.: Petrétei József: Az alkotmányozó hatalomról. Jura 2008. 1. sz.

¹⁶¹Az ellenzék az alkotmányozás vitatott legitimitációja okán nem vett részt az alkotmányozásban. Takács Péter meglátása szerint a jogi legitimitáció megkérdőjelezhetetlen. Takács Péter: Az Alkotmány legitimitása. Alkotmánybírói Szemle 2011.1. 58-65. o., Idézi: Trócsányi László: Magyarország alaptörvényének létrejötte és az alaptörvény vitatott rendelkezései. Kommentár 2011. 4. sz.

¹⁶²Sólyom László véleménye szerint: „A mostani alkotmányozás titokban folyt, és elődjénél sokkal kevésbé fejez ki közakaratot.” Lásd részletesen „A határig el kell mennem” című interjúban. In: Mérlegen az új alaptörvény. Interjúkötet hazánk új alkotmányáról. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2013. 19. o.

¹⁶³Herbert Küpper kifejtette, hogy olyan döntéseket, amelyek évtizedekre meghatározóak, nem illik az „egyik percről a másikra hozni.” In: „Hol vagyok én a szövegemben?” című interjú. Mérlegen az alaptörvény. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2013. 95. o.

¹⁶⁴Alaptörvény öt módosítása: 1. 2012.06.19-én hatályba lépett, az átmeneti rendelkezéseket alkotmányi rangra emelő és a volt köztársasági elnökre is kiterjesztő elnöki javadalmazásról rendelkező szabályok; 2. 2012.11.09-én kihirdetett, a választói névjegyzékkel kiegészített átmeneti szabályozás, melyet később az AB megsemmisített és törölt; 3. 2012.12.21.-én a földtörvényt sarkalatos törvényi szintre emelő rendelkezése; 4. 2013.04.01. az átmeneti rendelkezéseket hatályon kívül helyező és új alkotmányi szabályokat, mint pl. az AB jogkörét, a nemzetiségi és egyetemi autonómiát csorbító rendelkezések; 5. 2013.10.01.-ei a negyedik módosítás kritikákkal érintett részeinek módosítása.

¹⁶⁵Herbert Küpper szerint, az alkotmányban tételesen rögzített mérce híján nincs joga ellenőrizni a módosítások tartalmát, így az AB-nek vagy új szabályokat kellene felállítani az alkotmánymódosítások alkotmányosságára vagy minden módosítást alkotmányellenesnek kellene minősíteni, mert a régi állapottal szemben hoz valami újdonságot. „Hol vagyok én a szövegemben?” című interjú. In: Mérlegen az alaptörvény. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2013. 91. o.

¹⁶⁶Kukorelli István: „Miért nem figyeltek a tűzoltókra?” című interjú. In: Mérlegen az Alaptörvény. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2013. 56. o.

¹⁶⁷A médiaszabályozással kapcsolatos problémák részletesen olvasható In: Buday-Sántha Andrea: A kommunikációs és médiapiaci szabályozásának változásai és kihívásai a XXI. században. „XXI. század kihívásai és Magyarország jövőképe” c. Tanulmánykötet, Komárom 2011

- Az alkotmányjogi panasz intézményének, alkotmányossági vizsgálat indítványozói körének szűkítése.
- Az Alaptörvény világnézeti semlegességének hiánya, az állam és egyház viszonyának meghatározása,¹⁶⁹ a támogatott egyházak megkülönböztetése, a vallás- és a lelkiismereti szabadságra is korlátozó hatással van.¹⁷⁰
- A több jogállami és alkotmánybírói elvi tétel maradt ki, mint pl. a hatalommegosztás, a népszuverenitás, a visszamenőleges hatály tilalma,¹⁷¹ vagy pl. a tisztesség, méltányosság.
- Az Alkotmánybíróság – amely az alkotmányosság „őre” és a hazai szokásjog alkotója, fontos demokráciaépítő eszköz – „politikai fogságba” került hatáskörileg (a 37. cikk 4. bekezdés hatáskör korlátozása folytán), és személyi összetételében (tagjai számának felduzzasztása, politikai elkötelezettsége okán) egyaránt.¹⁷² Az alaptörvény záró rendelkezései közt rögzítette, hogy a hatálybalépése előtt született AB döntéseket hatályon kívül helyezi.¹⁷³
- Adatvédelmi ombudsman intézményének megszüntetése, helyette az Információs Hatóság (NAIH) felállítása (vezetőjét a kormányfő nevezi ki).
- A közméltóságok kinevezési idejének jelentős meghosszabbítása politikai egyensúlytalanságot eredményezhet.
- A sarkalatos törvények száma,¹⁷⁴ a felesleges kétharmados törvényhozási tárgyak,¹⁷⁵ valamint e törvények kétharmados¹⁷⁶ („sarkalatosági záradék”¹⁷⁷ jelzi, hogy a paragrafus minősített vagy egyszerű többségi) volta zavarokat okoz¹⁷⁸ a törvényalkotás és -módosítás rendszerében.¹⁷⁹

¹⁶⁸Kukorelli István: „Miért nem figyeltek a tűzoltókra?” című interjú. In: Mérlegen az Alaptörvény. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2013. 60. o.

¹⁶⁹Ádám Antal: Bölceletek, vallások, jogi alapértékek. MTA-PTE, Kódex Nyomda, Pécs 2015. 360. o.

¹⁷⁰Az EU Bíróság az alkotmányi szabályozás és az új egyházi törvény több rendelkezését alkotmányellenesnek diszkriminatívnak minősítette, és kötelezte az államot új egyházi törvény elfogadására.

¹⁷¹Kukorelli István: „Miért nem figyeltek a tűzoltókra?” című interjú. In: Mérlegen az Alaptörvény. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2013. 46. o.

¹⁷²Kukorelli István: „Miért nem figyeltek a tűzoltókra?” című interjú. In: Mérlegen az Alaptörvény. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2013. 47-48. és 51. o.

¹⁷³Az Alkotmánybíróság az Alaptörvény által hatályon kívül helyezett döntéseit a Marenics-ügyben (politikai véleménynyilvánítás tárgyában) hozott, 13/2014. (IV. 18.) AB határozat során állítja helyre, a korábbi döntések megerősítése útján.

¹⁷⁴Összesen 31 sarkalatos törvényről rendelkezik. E tárgyban a 13/2013. (VI.17.) AB határozat kimondja, hogy az Országgyűlés túllépte az Alaptörvényben részére biztosított felhatalmazás kereteit azzal, hogy olyan szabályokat minősített sarkalatos jellegűnek, amelyekre az Alkotmány nem adott felhatalmazást.

¹⁷⁵Ádám Antal: Bölceletek, vallások, jogi alapértékek. MTA-PTE, Kódex Nyomda, Pécs 2015. 356. o.

¹⁷⁶Patyi András csökkentené az alkotmányos jelentőségű, kétharmados sarkalatos törvények számát, hosszúságát és tárgyköreit. Nyilatkozatának részletei a „Szokatlan idők, szokatlan megoldásokat szülnek” című interjúban olvasható. In: Mérlegen az Alaptörvény. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2013. 141. o.

¹⁷⁷A 31 sarkalatos törvények tárgya igen széleskörű, számtalan alkotmányi intézményt érint.

¹⁷⁸Kiss László Alkotmánybíró az Alaptörvény 4. módosítása (2013.03.25.) tárgyában hozott 12/2013. (V.24.) AB határozathoz fűzött különvéleményében részletesen kifejti a felmerülő alkotmányozási és alkotmányossági problémákat. Vö.: Az Alkotmánybíróság hivatalos lapja (2013.06.04.), 13. 12. sz. 542–566. o.

¹⁷⁹Kukorelli István: „Miért nem figyeltek a tűzoltókra?” című interjú. In: Mérlegen az Alaptörvény. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2013. 53-56. o.

A törvényhozó általános – válaszként megfogalmazott – érvelése, hogy Alaptörvényünknek nincs olyan intézménye, amely valamely EU-tagállam jogállami alkotmányának nem képezi részét. Ellenben volt olyan kutatói vélekedés, hogy nem az egyes elemekkel van a probléma, hanem azok viszonyával, összefüggésrendszerével és hatásával.¹⁸⁰

A kommunikációs jog alkotmányi kereteit, hatályos alaptörvényi elemeit, ezek jellemzőit és kapcsolódásait részletesen a következő fejezetben tárgyalom.

¹⁸⁰Kim Lane Scheppelle professzornő, az amerikai Princeton University Law and Public Affairs programjának igazgatója ekként vélekedett, aki évek óta sokat írt a magyar alkotmányos fejlődésről. Cikkei olvashatók In: http://hvg.hu/cimke/Kim_Lane_Scheppelle, Letöltési ideje: 2015.10.01.

III. A KOMMUNIKÁCIÓS JOG ALAPTÖRVÉNYI REDNSZERE

III. A KOMMUNIKÁCIÓS JOG ALAPTÖRVÉNYI RENDSZERE

3.1 A kommunikációs jog alapjogi rendszere

A kommunikációs jog normarendszerének gyökereit, Magyarország történeti jogfejlődését alapvetően a nemzetközi egyezmények és EU-normák képezik,¹⁸¹ melyek egyben determinálják hazánk alkotmányi fejlődését, alapjogi rendszerét.

A kommunikációs jogot alkotó és az ahhoz kapcsolódó alapjogok hazánkban is önálló alkotmányos jogként fogalmazódnak meg, de ezek illetve kapcsolódásaik együttes tárgyalása szükséges az összefüggések, és azok hálószerű rendszerének bemutatásához. Az alapjogok, illetve azok kapcsolódásainak ún. kommunikációs jogi jellege, azért igényel mélyebb vizsgálatot, mert manapság egyre többször felvetődik a kérdés, hogy mely jogok tartoznak a „kommunikációs alapjogok együtteséhez”.¹⁸² Bármely kifejezés, vélemény, bármely formában megvalósuló megnyilatkozása a kommunikációs jogok, illetve kifejezési jogok körébe tartozik-e, valamint annak összetevői, tartalmi elemei alapján kommunikációs jognak minősíthető-e. Tisztázandó, hogy a kommunikációs jog alaptörvényi szinten is önálló, hálószerű rendszert alkot-e? A vizsgálatot indokolja az is, hogy mind a külföldi, mind a hazai jogi szakirodalomban eltérő fogalmi, tartalmi megközelítésekkel, osztályozásokkal találkozhatunk.

Mindezek megválaszolása érdekében bemutatom a hazai és nemzetközi irodalomban megjelenő fontosabb álláspontokat, majd a fogalmi és tartalmi alapvetések tárgyalása után, a saját véleményem, a kommunikációs jog alaptörvényi alkotóelemeinek kifejtésére és hálómodellszerű bemutatásra kerül sor.

3.1.1 A kommunikációs jogok a hazai jogirodalomban

a) *A kommunikáció-, a kifejezés- és véleményszabadság fogalmi megközelítései*

Az jogirodalomban a kommunikáció-, a kifejezés- és véleményszabadság fogalmi használata, alkotóelemei és jellemzői tárgyában eltérő megközelítésekkel találkozhatunk. E dogmatikai probléma feloldásaként szükséges ezek tisztázása. A kommunikáció szabadság olyan alapfogalom, melynek használatát még az első nemzetközi dokumentumok intézményesítették. A későbbi nemzetközi és EU-okmányok, valamint az egyes nemzetek jogalkotásában, a kommunikáció, a kifejezés, a véleménynyilvánítás szabadságának fogalmi

¹⁸¹Lásd a II. fejezetben bemutatott hazai, nemzetközi és EU-s jogfejlődés főbb állomásait.

¹⁸²34/1994. (IV. 24.) AB határozat fogalmi használata.

használata egyaránt megjelenik. A szabadság kifejezéssel elsőként az amerikai jogirodalomban, majd az EU normarendszerében találkozhatunk.

Hazánkban pedig a kommunikáció, a kifejezés, a véleménynyilvánítás szabadságfogalma egyaránt alkalmazott. Megfigyelhető, hogy az EU-irányelvek fordítása során a kifejezés szabadság helyett a vélemény (-nyilvánítás, -alkotás) szabadsága fogalmat használja jogalkotónk. Az Alkotmánybíróság pedig e szabadságot alkotó jogok összességét „kommunikációs jogok” jogegyütteseként jelölte meg,¹⁸³ intézményesítve hazánkban eme kifejezést. A hazai szakirodalomban ezeket a fogalmakat, hol egymás szinonimájaként, rokon értelmű szavakként, hol gyűjtőfogalmakként használják. Ezt a véleményt fogalmazza meg például Koltay is, aki írásaiban egyértelműen rögzíti, hogy a „szabad kommunikáció lehetőségét biztosító alapjogot illethetjük a szólásszabadság, vélemény szabadság, véleménynyilvánítási szabadság vagy a kifejezés szabadsága elnevezéssel is, és ezeket a fogalmakat egymás megfelelőinek tekinthetjük.”¹⁸⁴ „Ennek megnyilvánulása, legyen az szóbeli, írott, nyomtatott vagy elektronikus, illetve bármely más formában megjelenő kifejezés, véleménynek (illetve szólásnak) minősül.”¹⁸⁵

Drinóczi szerint a *kommunikációs szabadság fogalmára és funkciójára vonatkozóan egységes álláspont még nem alakult ki.*¹⁸⁶ Trócsányi azt fejti ki, hogy a hosszú évszázadokon át kialakuló alapvető jogokat a jogi szakirodalom és a különböző alaptörvények is eltérően csoportosítják.¹⁸⁷ A „nemzetközi terminológiában a „freedom of expression”, azaz a kifejezés szabadsága az elterjedt, ami szélesebb tartalmú, mint a véleménynyilvánítás.”¹⁸⁸ A kommunikációhoz való jogot pedig *harmadik generációs jogként* határozza meg.¹⁸⁹ Véleménye szerint e jog különös jelentőségét az adja, hogy nem csupán az önkifejezés, az önmegvalósítás, hanem a demokratikus társadalom működésének is elengedhetetlen eszköze.¹⁹⁰ Polyák Gábor is a kifejezés szabadságát (freedom of expression) véli a kommunikációs jogok átfogó kategóriájának.¹⁹¹

¹⁸³ Az AB német alkotmánybíróságtól vette át a „kommunikációs jogok” elnevezést.

¹⁸⁴ Koltay András: A véleménynyilvánítás és a sajtó szabadsága. In: Alkotmányjog-Alapjogok. (Szerk.: Schanda Balázs - Balogh Zsolt), Pázmány Press, Komáromi Kiadó Kft., Budapest 2014. 177. o.

¹⁸⁵ Koltay: uo. 178. o.

¹⁸⁶ Drinóczi Tímea: A kommunikációs jogok áttekintése. Romániai Jogtudományi Közöny, Romániai Magyar Jogászok Egyesülete, Média Index Egyesület, 2005. 53. o.

¹⁸⁷ Trócsányi Sára: A kommunikáció jogi alapjai. Osiris Kiadó, Budapest 2004. 59. o.

¹⁸⁸ Trócsányi: uo. 75. o.

¹⁸⁹ Trócsányi: uo. 59. o.

¹⁹⁰ Trócsányi: uo. 76. o.

¹⁹¹ Gálik- Polyák: Médiaszabályozás. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005. 57. o.

b) Az *Alkotmánybíróság* az elmúlt 25 évben nagyon értékes megállapításokat tett és foglalt határozatba¹⁹² a kommunikációs jogok tekintetében.¹⁹³ Az AB ebben a tárgykörben a véleménynyilvánítás fogalmának használatával élt, olykor azonban a kifejezés szabadságára is utal.

Alkotmányossági vizsgálat során az AB először a 30/1992. (V.26.) határozatban foglalkozott a véleménynyilvánítási szabadság jelentőségével, szerepével. Eszerint: „A véleményszabadság az alkotmányban biztosított jogok képzeletbeli hierarchiájában az abszolútnak ítélt élethez és emberi méltósághoz való jog után foglal helyet.” [...] „A véleménynyilvánítás, illetve az ebbe beletartozó sajtószabadság a plurális, demokratikus társadalom alapvető értékei közé tartoznak. A véleménynyilvánítás szabadságának *kitüntetett szerepe* van az alkotmányos alapjogok között, tulajdonképpen „anyajoga” többféle szabadságjognak, az ún. *kommunikációs alapjogoknak*. Ebből eredő külön nevesített jog a szólás- és a sajtószabadság, amely felöleli valamennyi médium szabadságát, továbbá az informáltsághoz való jogot, az információk megszerzésének a szabadságát. Tágabb értelemben a véleménynyilvánítási szabadsághoz tartozik a művészi, irodalmi alkotás szabadsága, és művészi alkotás terjesztésének szabadsága, a tudományos alkotás szabadsága és a tudományos ismeretek tanításának szabadsága. A véleménynyilvánítási szabadsághoz kapcsolódik a lelkiismereti és vallásszabadság, valamint a gyülekezési jog is.”¹⁹⁴ Ezek tiszteletben tartásáról hatályos Alaptörvényünk is rendelkezik.

Az AB határozatában úgy nyilatkozik, hogy a *kommunikációs jogok* „*jogegyüttese*” teszi lehetővé az egyén megalapozott részvételét a társadalmi és politikai folyamatokban”, utalva politikai, társadalmi szerepére. Deklarálja, hogy „az eszmék, nézetek szabad kifejtése, a mégoly népszerűtlen vagy sajátos elképzelések szabad megnyilvánulása a fejlődni képes és valóban eleven társadalom létezésének alapfeltétele.” Az Alkotmány a szabad kommunikációt

¹⁹²E tárgykörben elvi jelentőségű megállapításokat tett: 48/1991. (IX.26) AB hat. (a véleménynyilvánítás szabadságának a büntetőjog eszközeivel való korlátozhatóság a tárgya), 30/1992 (V.26.) AB hat. (Bt. jogi ügyben- kommunikációs jogok, véleményszabadság szerepét megfogalmazza), 37/1992. (VI.10.) AB hat. (Közzolgálati média ügyben- a sajtó-, a véleménynyilvánítási és a tájékoztatói szabadság tartalmára tér ki), 74/1992. (XII.28.) AB hat. (a lelkiismereti és vallásszabadságról), 4/1993. (II.12.) AB hat. (a vallásszabadság összetevőit rögzíti). 36/1994. (VI.24.) AB hat. (Bt. jogi ügyben- a közszereplők, közfeladatot ellátó személyek bírálhatóságát indokolja), 47/1994. (X.21.) AB hat. (Közmédia ügyben- sajtószabadság – „az államtól való szabadság” - garanciáiról szól).

¹⁹³Ezeknek a döntések figyelmen kívül hagyását, még akkor sem tehetem, ha Magyarország új alaptörvényének „Záró és egyes rendelkezések” 5. pontjában a törvényalkotó kinyilvánítja: „Az alaptörvény hatálybalépése előtt meghozott alkotmánybírósági határozatok hatályukat veszítik. E rendelkezés nem érinti az ezen határozatok által kifejtett joghatásokat.” Egyrészt az érintett, már kivívott szabadságjogok nemzetközileg elismert tartalma nem változott, másrészt az AB, mint a legmagasabb jogértelmező, és a hazai szokásjogot alkotó fórum, az új alaptörvény hatálybalépése óta nem határozott új tartalmú állásfoglalásról, harmadrészt az 5. pont második fordulata némi ellentmondást hordoz azért, hogy az AB korábbi határozatai által kifejtett joghatásokat elismeri. Így például a 22/2012. (V.11.) sz. AB határozata az alaptörvény értelmezési hatásköre tárgyában egyértelműen rögzíti, hogy szövegegyezés esetén irányadónak tekinti a korábbi, adott szakaszhoz fűződő alkotmánybírósági gyakorlatot. Emellett az AB több döntésében már a korábbi határozataira megerősítő jelleggel hivatkozik. Lásd pl. az AB (13/2014. (IV. 18.) AB hat.) Marenics-ügyben hozott döntését.

¹⁹⁴30/1992. (V. 26.) AB határozat.

- mint az egyéni magatartást, és mint társadalmi folyamatot egyaránt - biztosítja, annak tartalmára tekintet nélkül.

Az alkotmánybírósági határozat rögzíti továbbá, hogy a „a kifejezés szabadsága körében - egyidejűleg, egymást nem kizárva - az egyéni véleménynyilvánítás, a saját törvényei szerint kialakuló közvélemény, és ezekkel kölcsönhatásban a minél szélesebb körű tájékozottságra épülő egyéni véleményalkotás lehetősége élvez alkotmányos védelmet.”¹⁹⁵ A véleménynyilvánítás részben tehát a beszélő önkifejezésének, személyisége szabad kibontakoztatásának lehetősége. A *kommunikációhoz való jogot* (a véleményszabadság individuális igazolása alapján) egyrészt következményei, másrészt az a mindenkit megillető morális jog - hogy azt mondjon, amit akar - támasztják alá. E felfogás szerint az emberi szabadságok, köztük a kifejezés szabadságának *az alapja az autonómia*.¹⁹⁶ Továbbá e jog „nem csupán alapvető alanyi jog, hanem e jog objektív, intézményes oldalának elismerése egyben a közvélemény, mint alapvető politikai intézmény garantálását is jelenti.”¹⁹⁷ A véleménynyilvánítás e megközelítésben tehát az az eszköz, amely *működteti a társadalmi nyilvánosságot*, és a vélemények nyilvános ütköztetésével biztosítja az egyén megalapozott véleményalkotásának és demokratikus részvételének feltételeit (instrumentális igazolás).¹⁹⁸ Ily módon kimondják a közszerplők, köztisztséget viselők bírálhatóságát. A Bíróság határozatainak ismétlődő tétele: a pluralizmus, a tolerancia, a nyíltság, a (vélemény) szabadság mint a demokratikus társadalom alapköve.¹⁹⁹

Az AB határozatainak tartalmából az derül ki, hogy a kommunikációs jog anyajogának nem a kommunikáció vagy a kifejezés szabadságát, hanem a véleménynyilvánítást tekinti. Fontos megjegyezni, hogy ennek a valós indoka az a kényszerhelyzet volt, hogy a rendszerváltó Alkotmány a kifejezés szabadságát nem deklarálta,²⁰⁰ az AB pedig kötve volt az Alkotmányban rögzített alapjogokhoz, annak keretein nem terjeszkedhetett túl. Azonban a döntésekben, illetve azok indoklása során több alkalommal kitér a kommunikáció és a kifejezés szabadságára, azok szerepére, így mutat utat a jogalkotóknak és jogalkalmazóknak.

c) Neves alkotmánybírónk, *Ádám Antal* véleménye szerint a *kommunikációs jogok* csoportjába tartozó jogosultságok (a lelkiismereti, a vallás, a tudomány, a művészet, a tanulás, a tanítás, a tüntetés stb. jogának) a lehető *legszélesebben értett kommunikációnak*, azaz

¹⁹⁵AB: uo.

¹⁹⁶AB határozatot idézi: Gálík Mihály - Polyák Gábor: Médiaszabályozás. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005. 58. o.

¹⁹⁷30/1992. (V. 26.) AB határozat.

¹⁹⁸AB határozatot idézi: Gálík Mihály - Polyák Gábor: Médiaszabályozás. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005. 58. o.

¹⁹⁹36/1994. (V. 24.) AB határozat.

²⁰⁰Ádám Antal ny. alkotmánybíró nyilatkozata-PhD konzultáció, PTE ÁJK, Pécs 2014.05.14.

bármely tartalmú döntés, bármilyen formában történő kifejezésének a *szabadságát garantálják*.²⁰¹

Meglátása szerint, a kommunikációs jogok körébe tartozó egyes jogosultságok átfogó kategóriájaként a véleménynyilvánítás szabadsága helyett indokolt a tartalmilag általános érvényű kifejezés szabadságról (freedom of expression) beszélni,²⁰² hisz ennek „keretében bárki nemcsak véleményt nyilváníthat, hanem véleményt tartalmazó vagy nem tartalmazó tájékoztatást is szerezhet, és ilyen információkat terjeszthet.”²⁰³ Az alkotmánybíró szerint, így a „véleménynyilvánítás szabadsága helyett szerencsésebb a kifejezés szabadságát a kommunikációs jogok genus proximusanak minősíteni. A vélemény ugyanis akár tudatos, akár reflexszerű, de mindenképpen állásfoglalást jelent. A kifejezés szó igénybevétele azonban alkalmas nemcsak a saját, hanem mások véleményének, vagy pusztán tény, esemény, jelenség közlésének jelzésére is. A kifejezés szó nem szűkül le a szólásra, hanem magába foglalja a gondolat, a vélemény, a meggyőződés, az információs adat, a hit, az intuíció, az érzés kifejezési módozatainak és eszközeinek szinte felsorolhatatlan sokféleségét.”²⁰⁴ Ádám kifejti, hogy az emberi méltóság mellőzhetetlen és kiemelkedő szerepe folytán jelölhető meg a kifejezés előkelő helye az alkotmányi értékhierarchiában.²⁰⁵

A kommunikációs jogok *a szabadságjogok egy csoportja*. Ezek alkotmányi szabályozásában²⁰⁶ érzékelhető egyrészt a tudományos és műszaki fejlődés következtében, másrészt az embert, a közösségeket, a társadalmat, a békés nemzetközi együttműködést, az államhatalom korlátozását, a visszaélések megakadályozását szolgáló emberi és állampolgári alapjogok katalógusának gyarapítására, az egyes jogok tartalmának, biztosítékainak és korlátainak minél egzaktabb kidolgozására és normatív meghatározására irányuló nemzeti és nemzetközi erőfeszítések eredményeként a kifejezés szabadsága fogalmkörébe eső konkrét jogok fajtái, tényleges tartalmi összetevői és biztosítékai folyamatosan gazdagodnak és nem ritkán a korlátok is a kifejezés szabadság egyes alakzataihoz igazodva nyernek rögzítést.”²⁰⁷ A kifejezés szabadsága átfogó fogalmkörébe eső, vagy ahhoz kapcsolódó nevesített alapjogok

²⁰¹ Ádám Antal: Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás, Osiris, Budapest 1998. 27. o., 84. o.

²⁰² Ádám Antal: uo. 82. o.

²⁰³ Ádám Antal: uo.

²⁰⁴ Ádám Antal: uo. 27. o., 82. o.

²⁰⁵ Az emberi méltóság kimerítően szinte felsorolhatatlan szerepköre, különösen pedig a személyiség kibontakoztatásában, a közvélemény alakulásában, az alapjogok érvényesülésében, az ember társadalmiságának megvalósulásában betöltendő szerepe okán. Vö.: Ádám Antal: Bevezetés a közjogtanba. PTE ÁJK, Pécs 1999. 180. o.

²⁰⁶ Az alaptörvény, mint - a legfelsőbb normatív erővel megállapított - alapértékek rendszere keretet alkot és egyben lehetőségek rendkívül sokirányú és kiterjedt dimenzióit nyitja meg. Az Alaptörvénynél alacsonyabb hierarchiai fokozatú jogszabályok, elsősorban a (sarkalatos) törvények, egyrészt részletezhetik az alkotmányi értékek tartalmát és érvényesülésük módozatait, másrészt az alaptörvényi értékeket nem sértő, új jogi értékeket és ezek által szolgáltat, illetve védett tárgyköröket jelölhetnek meg. [...] Az alapértékek alkotmányi meghatározása tehát nem zárja le, hanem az egyes értékek tartalmi sajátosságai révén kifejezetten megkönnyíti, sőt serkenti az értékfejlesztő és értékvédő aktivitást. Vö.: Ádám Antal: Bevezetés a közjogtanba. PTE ÁJK, Pécs 1999. 175-176. o.

²⁰⁷ Ádám Antal: Bevezetés a közjogtanba. JPTE Állam-és Jogtudományi Kar, Pécs 1999. 83. o.

és szabadságok szaporodása és tartalmi gazdagodása kölcsönösen feltételezési viszonyban állnak azoknak a céloknak, szerepeknek, funkcióknak felismerésével, amelyek megvalósulását, gyakorlását a nemzetek, a népek, a nemzetközi, vagy szupranacionális szervek, az állam, a politika és érdekképviseleti szervek, a közttestületek, más szervezett közösségek és az egyének is ésszerű közösségi és egyéni érdekek szolgálatában igyekeznek előmozdítani. A kifejezési jogok cél és eszköz jellege következtében, vagyis annak a sokrétű összefüggésnek alapján, amely a kifejezési jogok és egyéb alapjogok gyakorlása, valamint a kifejezési jogok és legális emberi, politikai, közösségi, társadalmi, állami törekvések megvalósítása között fennáll, *különös védelem és mérsékelt korlátozás, vagyis sajátos kezelés illeti e jogokat.*²⁰⁸

d) *Halmai Gábor* jogtudós álláspontja szerint, a kifejezés szabadságának történeti fejlődése „*átfogó kommunikációs szabadság igényévé terebélyesedett,*”²⁰⁹ és a „kommunikációs jogok köre - még a legszűkebb értelmezés szerint is - meghaladja a kifejezés szabadságát biztosítani hivatott jogokat.”²¹⁰

A kommunikációs jogok körében tárgyalja a kifejezés szabadságát, a véleménynyilvánítás, a szólás- és sajtószabadság, az információ szabadságát, a művészi, irodalmi és tudományos alkotás szabadságát és tanításának szabadságát. Azonban egyrészt *e jogok körét kiterjesztően értelmezi*, mivel a gyülekezés szabadságát és az egyesülés szabadságát is a kommunikációs jogok körébe sorolja, a médiumok útján történő véleménynyilvánítás mellett. Meglátása szerint, „a gyülekezés és egyesülés szabadsága, [...] a gyűlések és az egyesülések változatos formái is arra szolgálnak, hogy az egyén és csoportjaik - kifejezve érdekeiket - kommunikálnak a társadalom többi részével.”²¹¹ Másrészt megszorítóan közelíti meg, mivel a gondolat-, lelkiismereti és vallásszabadságot nem tekinti a kommunikációs jogok részének. A lelkiismereti, vallás, világnézeti meggyőződést egyfajta szélesebb értelemben vett véleménynek tekinti. Más megközelítésben speciális alapjogként határozza meg a lelkiismereti és vallásszabadságot a kifejezés szabadsághoz képest, és ehhez hasonló a viszonya a gondolatszabadságnak.²¹²

Véleménye szerint, a mai alkotmányok egy része a gondolatszabadságot vagy egyáltalán nem említi, vagy - miként alkotmányunk - a lelkiismereti és vallásszabadsággal együtt tárgyalja. Állítása, hogy a „gondolatszabadságot nincs okunk a kommunikációs szabadságok

²⁰⁸Ádám Antal: uo. 84. o.

²⁰⁹Halmai Gábor: A véleménysszabadság határai. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest 1994. 110. o.

²¹⁰Halmai Gábor: uo. 115. o.

²¹¹Halmai Gábor: Kommunikációs jogok. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest 2002. 11. o.

²¹²Halmai Gábor: A kifejezés szabadsága az Alkotmánybíróság gyakorlatában. Alkotmány és Jogpolitikai Intézet. (COLPI), Budapest 1996. 11. o.

közé sorolni, hiszen - hasonlóan a lelkiismereti meggyőződéssel - a gondolat kifejezése, kommunikálása nem fogalmi eleme a jognak. Ráadásul - ellentétben a véleményekkel - a gondolat korlátozása lehetetlen, ami alkotmányos védelmét is értelmetlenné teszi.”²¹³

A *kommunikációs jogok közös sajátosságaként* rögzíti, hogy a védelmi jelleg – az állami beavatkozás ellen – e jogok negatív (status negativus), a részvételi – az egyén aktív részvétele a közügyekben – pedig a pozitív (status positivus) szabadság voltára utal. E *kettős jelleg* általános elismertsége mellett, e jogok szerepének megközelítésében vannak, akik a kifejezés szabadság individuális (szubjektív), vannak, akik a társadalmi folyamatban betöltött (objektív) súlyát hangsúlyozzák. Ennek megfelelően a jogalanyok körébe tartóznak a kifejező egyént (szubjektív megközelítés), mások a megnyilvánuló egyén, közösség és a kifejezések címzettjeit (objektív megközelítés) is jogalannak tekintik.²¹⁴ Nem osztja ez utóbbi véleményt, mivel a kommunikációs jogok a kifejező egyén és közösség számára biztosítanak jogot a nyilvánosságra, és a kommunikáció tömegessé válásából még nem következik a közönség (címet) jogalannyá válása.²¹⁵

A kifejezés szabadságának korlátainak tárgyában megállapítja, hogy önmagában a véleményszabadság alkotmányi korlátozásának módja nem árul el mindent arról, hogy mekkora a kifejezés szabadságának terjedelme, hisz e szempontból az állam által a kifejezésekkel szemben *védelemre érdemesnek tartott értékeknek van jelentősége*. A védendő értékek - mint korlátok - négy csoportját lehet körvonalazni: az állami érdekek (külső-belső állambiztonság, közjogi méltóságok és állami szimbólumok védelme) a társadalom egészének az érdekei (közérkölc, közrend), a csoport-érdekek (faji, etnikai, nemi, vallási diszkriminatív megnyilvánulások tilalma), és a magán-szféra érdekköre (személyiségi jogok, a vállalkozások jó hírneve és a titkok köre).²¹⁶

3.1.2 A kommunikációs jogok a nemzetközi jogirodalomban

a) A hazai alkotmányos berendezkedésre nagy hatással bíró *német jogirodalomban* találkozhatunk először a *kommunikációs szabadság*, kommunikációs jogok fogalmi és tartalmi megközelítéseivel. E jogok körébe sorolják a véleménynyilvánítás szabadságát, a lelkiismereti és vallásszabadságot, a gyülekezés, az egyesülés szabadságát, a sztrájkjogot, a kutatás, tanítás, a tanulás szabadságát, a művészet szabadságát, az információs szabadságot és

²¹³Halmi Gábor: Kommunikációs jogok. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest 2002. 20. o.

²¹⁴Halmi Gábor: A véleményszabadság határai. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest 1994. 121. o.

²¹⁵Halmi Gábor: uo. 117-118. o.

²¹⁶Halmi Gábor: A kifejezés szabadsága az Alkotmánybíróság gyakorlatában. Alkotmány és Jogpolitikai Intézet. (COLPI), Budapest 1996. 12-13. o.

a médiaszabadságot,²¹⁷ amelyek együtt alkotják a kifejezés szabadságát.²¹⁸ E szabadságjogok közül a véleményszabadságról, annak egyes funkcióiról a német Alkotmánybíróság kimondta: „A szabad véleménynyilvánításra vonatkozó alapjog, mint az emberi személyiség legközvetlenebb kifejeződése a társadalomban, az egyik legfontosabb emberi jog [...]. A szabad, demokratikus államrend számára egyenesen konstituáló, mivel ez teszi lehetővé az állandó szellemi vitát, a vélemények harcát, ami a szabad, demokratikus államrend lételeme. Bizonyos értelemben ez minden szabadság alapja [...].”²¹⁹

b) Más európai országokban is alkotmányosan védett a kifejezés szabadsága, és annak köre. Így pl. a román Alkotmány 30. szakasza szavatolja a szabad kifejezést. Ez mint *alkotmányos jog* „sérthetetlen”. A *demokrácia lényegéhez tartozik*, hogy az állampolgárok kifejezhessék véleményüket, meggyőződéseiket élő szóval (szólásszabadság) vagy a sajtó útján (sajtószabadság).²²⁰ „Ennek értelmében bármely személy, beleértve a médiumokat is, szabadon kifejezheti gondolatait, véleményét és hitvallását élő szóval, írásban, képek és hangok útján vagy más tömegkommunikációs eszközökkel. A szólásszabadság nem korlátozott intim, családi körben, általában magán környezetben, csupán az erkölcsi szabályok és az illendőség betartása kötelező. Nyilvános környezetben azonban jogi korlátai vannak, [...] a kifejezés szabadságát mások szabadságjogai és a közérdek védelmének szükségessége korlátozzák. A korlátozás mértékének azonban szavatolnia kell a személyek szabadságjogait a demokratikus társadalom körülményei között.”²²¹ A *nyilvánosság (publicitate) szabályozó törvény*²²² „megtiltja az olyan hirdetések, reklámok, amelyek félrevezetőek; túl gyenge (szubliminális) ingerekkel a tudatalattit célozzák, amely később a kívánt viselkedést válthatja ki; az emberi méltóság és közérköls iránti tiszteletet sértik; faji, nemi, nyelvi, társadalmi eredetre, etnikai vagy nemzeti identitásra épülő diszkriminációt tartalmaznak; a vallási és politikai meggyőződéseket támadják; a személyek imázsának, becsületének, méltóságának és magánéletének okoznak kárt; kihasználják a személyek babonáit, hiszékenységét vagy félelmeit; veszélyeztetik a személyek biztonságát vagy erőszakra buzdítanak; bátorítják a környezetre ártalmas viselkedést; elősegítik az olyan javak vagy szolgáltatások kereskedelmi forgalmazását,

²¹⁷ von Mangoldt, H - Klein, F - Starck, Ch (Szerk.): Kommentar zum Grundgesetz. München, Franz Vahlen, 2010. 517-669. o. In: Udvary Sándor: A médiaszabályozás alkotmányos alapjai, a kommunikációs alapjogok. In: Magyar és európai médiajog. (Szerk: Koltay András - Nyakas Levente.), Complex Kiadó, Budapest 2012. 130. o.

²¹⁸ Luhmann, Scholzl, Habermas (stb.) tudósok elképzeléseit lásd részletesen In: Halmai Gábor: A véleményszabadság határai. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest 1994. 111-112. o.

²¹⁹ BVerfGE 7. 198. (1958) a Lüth-ügyben hozott döntés.

²²⁰ Dr'aganu, in Muraru 1999. 82. Idézi: Ambrus, Z: Dreptul comunicării. (Kommunikációs jog). Status, Miercurea-Ciuc 2010. 54. o.

²²¹ Ambrus, Z: Dreptul comunicării. (Kommunikációs jog). Status Printers Siculeni, Miercurea-Ciuc 2010. 54. o.

²²² 2000. évi 148. törvény.

amelyeket nem a törvényes előírások betartásával állítottak elő vagy szerveztek.”²²³

c) Az *Európai Unió* konzekvensen használja, és kiterjesztően értelmezi a kifejezés szabadságát, melynek nyomatékot adott legutóbbi kommunikációs iránymutatásában is. A tagállamok szakminisztereit tömörítő uniós intézmény, az Európai Unió Tanácsa 2014-ben új iránymutatást fogadott el az Emberi jogok irányelvei - az online és offline – kifejezés szabadságáról,²²⁴ amely a tárgykörébe tartozó korábbi irányelveket megerősíti, egyben leszögezi, hogy ezek csak közösen, az EU egyéb irányelveivel összhangban értelmezhetők. Az iránymutatás kimondja, a vélemény, és kifejezés szabadsága *minden ember alapvető joga*, amellet, hogy e jog nélkülözhetetlen az egyén méltósága és kiteljesedése szempontjából, a demokrácia, a jogállamiság, a béke, a stabilitás, a fenntartható, inkluzív fejlődés és a közügyekben való részvétel és *más emberi jogok érvényesülésének az alapkövét is jelenti*. Így az *államoknak kötelessége* a kifejezés szabadságához való jog tisztelete és *védelme*.²²⁵

A Tanács külön közleményben is hangsúlyozta, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága elengedhetetlen számos más emberi jog gyakorlásához, amilyen például a gyülekezési jog, a gondolat, a lelkiismeret, a vallás szabadsága.²²⁶ „Az önkifejezés és a média szabadsága nélkül nem lehetséges, hogy az állampolgárok tájékozottak, aktívak és elkötelezettek legyenek.”²²⁷ Az EU meggyőződése, hogy minden emberi jog az interneten is védendő, és ez különösen igaz a szólásszabadságra. A technológiai fejlődés, a kommunikáció új eszközei, platformjai ugyanis új lehetőségeket és új kihívásokat is teremtettek.²²⁸ „Az EU határozottan ellenzi az internet vagy az új médiumok bármiféle indokolatlan korlátozását.”²²⁹ Az iránymutatás definíciók sokaságát tartalmazza, amely garantálni hivatott a kifejezés, véleményalkotás, az információ igénylésének és a vélemények közzétételének és terjesztésének szabadságát. Ezek közt leszögezi, hogy „a kifejezés és véleménynyilvánítás szabadsága a vélemény minden formáját védi, mely magába foglalja a társadalmi, a politikai, a tudományos, a történelmi, erkölcsi és vallási jellegű véleményt. A tagállamok nem írhatnak elő kivételeket és korlátozásokat a véleménynyilvánítás szabadsága terén.”²³⁰

²²³ Ambrus, Z: Dreptul comunicării. (Kommunikációs jog). Status, Miercurea-Ciuc 2010. 56. o.

²²⁴ Council of the European Union: EU Human Rights Guidelines on Freedom of Expression Online and Offline. Foreign Affairs Council meeting, Brussels, 12 May 2014, az irányelvet lásd: www.eucree.hu, Letöltés ideje: 2015.01.20.

²²⁵ 9647/14. (12.05.14.) EU - Human Rights Guidelines on Freedom of Expression Online and Offline – direction I. A. 1.,1. point, www.consilium.europa.eu. www.eucree.hu, Letöltés ideje: 2015.01.20.

²²⁶ EU-iránymutatás az internetes szólásszabadságról. Pesti Ügyvéd. 2014. 5. sz. 24. o.

²²⁷ EU-irányelv a kifejezés szabadságáról. www.eucree.hu, Letöltés ideje: 2014.05.12.

²²⁸ EU-iránymutatás az internetes szólásszabadságról. Pesti Ügyvéd 2014. 5. sz. 24. o.

²²⁹ EU-irányelv a kifejezés szabadságáról. www.eucree.hu. Letöltés ideje: 2014.05.12.

²³⁰ Council of the European Union: EU Human Rights Guidelines on Freedom of Expression Online and Offline. Foreign Affairs Council meeting, Brussels, 12 May 2014, 3. o., www.eucree.hu, Letöltés ideje: 2015.01.20.

A kifejezés szabadsága magába foglalja annak szabadságát is, hogy bármilyen, másoknak átadható adatot és gondolatot kifejezzünk és terjesszünk, bármilyen formában²³¹ és bármilyen módon, eszközzel, mint akár a média közvetítő segítségével. E szabadsághoz való jog eleme az információk keresésének és megismerésének a szabadsága is, mely a demokratikus kormányzás egyik kulcseleme, hisz a részvételi demokrácia lehetetlen, ha az emberek nem jutnak hozzá megfelelő módon az információkhoz.

A kifejezés szabadsága kiterjed olyan kifejezési módokra, mint például adott személy személyes vagy a köz ügyeinek véleményezése, a korteskedés, az emberi jogokról folytatott vita, az újságírás, a tudományos kutatás, az etnikai, kulturális, nyelvi vagy vallási identitás kifejezése,²³² „és a művészeti kifejezés, a reklám vagy tanítás. Beletartozik még a választási kampányok idején végzett politikai vita és hirdetés is.”²³³ A kifejezés történhet szóban, írásban, jelbeszéddel, valamint nonverbálisan, például képek és művészi tárgyak formájában, és e kifejezésmódok mindegyike védelmet élvez. A véleménynyilvánítás eszköze lehet könyv, újság, szórólap, plakát, banner, illetve bármilyen audiovizuális, elektronikus és internetalapú kifejezési forma.”²³⁴

Az iránymutatás az *állam kötelességévé teszi nemcsak a védelmet, a tiszteletet, hanem e jogok érvényre juttatását* is. Kiáll a kifejezés szabadságához való jog szigorúan szabályozott korlátozása mellett. Az csak jól meghatározott körülmények fennállása esetén, törvényileg korlátozható, ami nem veszélyeztetheti a jogot magát, mivel *a jog és a korlátozás, a norma és kivétel közötti viszony nem fordítható meg.*²³⁵ A korlátot kimondó törvénynek mindenki számára hozzáférhetőnek és egyértelműnek kell lennie (a jogbiztonság, a kiszámíthatóság és az átláthatóság elvi követelménye). Célja csak más jogainak, jó hírnevének, vagy az állambiztonság, a közrend a közegészség, közérkölcsvédelme (legitimitás elve), a szükségesség - arányosság elvének biztosítása mellett.²³⁶ Kiemeli a hatékony garanciák

²³¹Handyside v. the United Kingdom, ECtHR Judgment, 7. December 1976, paragraph (49)/ Handyside kontra Egyesült Királyság, az Emberi Jogok Európai Bírósága 1976. december 7-i ítéletének 49. pontja/, Council of the European Union: EU Human Rights Guidelines on Freedom of Expression Online and Offline. I. A. paragraph (17) 4. o. / Az EU emberi jogi iránymutatásai az online és offline kifejezés szabadságáról/ Foreign Affairs Council meeting, Brussels, 12 May 2014. 4. o., www.eucra.hu, Letöltés ideje: 2014.05.12.

²³²Document of the Coenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE, 1990, paragraph (32) / - Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet emberi dimenzióról szóló konferenciájának koppenhágai ülészakán elfogadott dokumentum (1990, 32. pont)./ Council of the European Union: EU Human Rights Guidelines on Freedom of Expression Online and Offline. I. A. paragraph (17) 4. o., / Az EU emberi jogi iránymutatásai az online és offline kifejezés szabadságáról/ Foreign Affairs Council meeting, Brussels, 12 May 2014. 4. o., www.eucra.hu, Letöltés ideje: 2014.05.12.

²³³Council of the European Union: EU Human Rights Guidelines on Freedom of Expression Online and Offline. I.A. paragraph (17) 4. o., / Az EU emberi jogi iránymutatásai az online és offline kifejezés szabadságáról/ Foreign Affairs Council meeting, Brussels, 12 May 2014 4, www.eucra.hu, Letöltés ideje: 2014.05.12.

²³⁴Council of the European Union: uo. (18) 4. o.

²³⁵Council of the European Union: uo. (19) 7. o.

²³⁶Council of the European Union: uo. (20) 8. o.

nyújtásának, a jogalkalmazó szervek függetlenségének, az állami beavatkozás-mentesség követelményét.

d) *Amerikai Egyesült Államokban* a pragmatikus jogirodalom nem használja a kommunikációs szabadság gyűjtőfogalmát, helyette a kifejezés szabadsága összefoglaló kategóriát használják.²³⁷ Az Első Alkotmánymódosítás és alsóbbrendű normák a kifejezés szabadságának intézményét *széleskörűen védelmezik*, melynek az alábbi, négy fő okát jelölik meg:

1. az igazság kiderítésének fontossága;
2. a választók informáltsága a demokratikus kormányzat előfeltétele;
3. ennek a szabadságjognak a biztosítása stabilizálja a társadalmat;
4. az önkifejezéshez fűződő alapvető emberi jog biztosítása.²³⁸

Az Első Alkotmánymódosítás megtiltja a kormánynak, hogy akár a magánszemélyek, akár a szervezetek szabad szólását korlátozza. Az Első Módosítás nyilvánvalóan védi a szónoklat szabadságát, de ennél tovább is megy. Ez ugyanis magában foglalja azt is, hogy senki nem kényszeríthető a beszédre. A szólásszabadság akkor biztosítja a demokratikus működést, ha egyúttal a közönség jogai is védve vannak. A beszédek meghallgatásához való jog magában foglalja azt is, hogy a meghallgatásra sem kényszeríthető senki. A szabad kifejezés védelme, magában foglalja az olyan kifejező jellegű akciókat, demonstratív tevékenységeket is, mint pl. a zászlóégetés.²³⁹

Ugyanakkor nem zárja ki a kifejezés szabadságának a magánjogi viszonyokban történő korlátozását. Így a verbális önkifejezés sem esik abszolút védelem alá, pl. nem engedi meg, hogy valakinek a kivégzését megrendeljük. A kifejezés szabadság mértékét nem csupán a helyszín jellege és elhelyezkedése határozza meg, hanem az is, hogy ki nyilvánít véleményt és kinek a szervezése (szponzorálása) alatt, illetve hogy a szervezőnek milyen mértékű befolyása lehet a tartalomra. A közterek, parkok, utcák tipikus példái és színterei a nyilvánosságnak, így ilyen helyeken tipikusan magasabb szintű a kifejezés szabadsághoz való jog védelme. Ezeken a platformokon nem lehet a kifejezés szabadságot korlátozni csak azért, mert egy egyébként befolyásos hivatalnok erre alapot lát, kivéve, ha az a közszemérmert sérti, vagy a kifejezés egyéb módon bűncselekményt valósít meg. Önmagában azonban az, hogy a helyszín köz- vagy magántulajdon tárgyát képezi, szintén nem határozza meg a védelem mértékét. Ilyen szempontból minősülhet a magánterület is a köznyilvánosság terepének és fordítva. Egy

²³⁷Halmi Gábor: A véleményszabadság határai. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest 1994. 110-111. o.

²³⁸Daristí, D – Davie, W: Communication Law. Electronic Publishing Services. United States of America, New Jersey 2012

²³⁹Daristí, D – Davie, W: uo.

bevásárlóközpont pl., ami magántulajdon, ugyanúgy nyilvános helynek számít, mint a nyílt utca. Az amerikai polgárok alapvető joga, hogy az utcákon és egyéb köztereken szabadon kommunikáljanak, de ennek *szabályozása alkotmányos közérdek*. A kifejezés szabadsága mivel nem abszolút jog, fontos, hogy érvényesülése ne sértse az egyéb alkotmányos elveket, a szabályozás technikája azonban nem lehet korlátozó vagy tiltó. A helyszín, az idő és a mód alapján a kifejezést szabályozhatja a kormányzat, amíg az alkotmányos kereteket, és az egyéb helyi szokásjogot ez nem sérti.²⁴⁰

Amerikában a kifejezés szabadsággal kapcsolatos jogok alanyi körét szélesen értelmezik, e jog *alanyának tekintik a kifejezőt (magánszemély, szervezet) és a közönséget egyaránt.*²⁴¹

3.2 A kommunikációs szabadság

A bemutatott megközelítéseknél láthattuk, hogy vannak eltérések, amelyek abból adódnak, hogy az egyes álláspontok némileg eltérően ítélik meg az alapjogok jelentőségét, szerepét, jogi kapcsolódását, fogalmi komponenseit a szabad kommunikáció (kommunikációs folyamat, kommunikációs tevékenységek stb.) biztosításában. Ennek ellenére a kommunikációs jog alapfogalmainak, a *kommunikációs alapjogok körének megközelítései azonos irányba mutatnak.*

Meglátásom szerint *a kommunikációs jog alaptörvényi status quo-jának kiindulópontját az emberi jogok képezik*, hisz az alkotmányi jogok alapvető célja az ember cselekvési szabadságának, az ember vagy az emberi csoportok autonómiájának védelme, a külső, korlátozó²⁴² (akár egyéni, akár szervezeti vagy állami) beavatkozásokkal szemben. Ezek közt kiemelten az emberi méltóság alapjoga, és korunkban a kommunikáció szabadságának biztosítása, amely valamennyi jogelvet (első, második, harmadik és negyedik generációs) alkotmányi jogot és alaptörvényben rögzített kötelezettséget, illetve a jogállami berendezkedést érinti, és a kommunikációs részjogok körének valamennyi elemét felöli. Már csak azért is, mivel *a személyi cselekvések kommunikációs megnyilvánulásának tárháza rohamosan bővül, ezzel új és új értelmet ad az egyes alapjogok (részjogok) tartalmának*. A számtalan új kommunikációs élethelyzet és jogviszony egyrészt új részjogok születését hívja életre, amelyek igénylik az önálló nevesítést, másrészt generálja a meglévő rendszerek újragondolását, ezért egyre szélesebb körben kell gondolkoznunk, hisz a jövő évtizedekben ez

²⁴⁰Daristi, D – Davie, W: Communication Law. Electronic Publishing Services. United States of America, New Jersey 2012

²⁴¹Halmi Gábor: A véleményszabadság határai. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest 1994. 119. o.

²⁴²Kukorelli István alkotmánybíró is ezt a véleményt osztja. Vö.: Kukorelli István: Alkotmánytan. Osiris, Budapest 1998. 121. o.

csak tovább bővül, és az alapjogokkal való kapcsolat-, és összefüggésrendszere tovább fejlődik.

Nem elhanyagolható tényező, hogy a társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális (stb.) szférában *integrált kommunikáció* zajlik, ennek *jogi követése integrált jogi gondolkodást és szabályozást kíván*. Mindezek folytán paradigmaváltásra van szükség. Az alapjogok, köteleességek és korlátok megközelítésének újragondolását, új rendszerezését igényli, mind a jogalkotók, mind a jogtudósok részéről. Oly módon, hogy a kommunikációs jog alkotmányi szintű jelenlétét az emberi és állampolgári jogok, valamint a jogállami berendezkedés *teljes rendszerében kell vizsgálni, azt nem lehet leszűkíteni a kommunikációs jogok „klasszikus” körére*, hisz vannak, amelyek közvetlenebbül, és vannak, amelyek távolabbról kapcsolódnak a kommunikáció szabadságához, de egyaránt hatással vannak érvényesülésére. Fontos hangsúlyozni, hogy ezek mindegyikének *a magját az emberi méltóság* - a több mint 30 összetevőből álló - *alapjoga képezi*. Az alkotmányi értékhierarchia csúcsán álló²⁴³ emberi méltóság három összetevő csoportot (a személyi önrendelkezési jogot; az önkifejezés, a személyiség kibontakoztatásához és magatartásának szabadságához való jogot, valamint a magánszféra védelméhez való jogot) magába foglaló általános, szubszidiárius személyiségi alapjog.²⁴⁴ Ebből minden alapjog - köztük a kommunikáció szabadság - egyaránt levezethető. Az emberi méltóság és a kommunikációs szabadság közvetlen és szoros összefüggését több nemzetközi dokumentum és alkotmánybíróági döntés²⁴⁵ támasztotta alá.

3.2.1 A kommunikációs szabadság vizsgálati elemei

A) A kommunikációs szabadság fogalmi köre

A kommunikációs szabadság fogalmi körének tisztázása érdekében nem mellőzhető a kommunikáció-, a kifejezés- és a véleménynyilvánítás-szabadság viszonyának,

²⁴³Ez megkérdőjelezhetetlen elsőbbség, ugyanakkor az egyéb értékek állandó rangsorba nem helyezhetőek, azok változnak. Az alkotmányi értékek ugyanis rendkívül sokféle, pontosan előre nem látható jellegű és tartalmú kapcsolatba kerülhetnek egymással. A helyzetfüggőség az alkotmányi értékek esetében is egyrészt a körülmények, különösen pedig saját kapcsolódásaik, viszonyulásaik és kombinációik sokféle változatát és ennek következtében egymás iránti engedő vagy készítő szerepük változékonyságát rejt magában. Egymás határfokát növelő, módosító vagy korlátozó kapcsolódásaik alkotmányosságának megítélése csak az összefüggések, a hazai és nemzetközi minősítési, értékelési kritériumok körültekintő és szakszerű alkalmazásával érhető el. Az ilyen igényű mérlegeléshez alkalmazzák az európai alkotmánybíróóságok és a strasbourgi alapjogi ítélő szervek az olyan általános értékelési ismerveket, mint a szükségesség, arányosság, alkalmasság, tárgyilagosság, ésszerűség, jogbiztonság, világos és súlyos veszély, körülhatárolt vagy kellő időtartam, továbbá az állambiztonság, a közrend, a közbiztonság, a köznyugalom, a közérdekek, a közegészség, a nemzetgazdasági érdek, a közérdek stb. szolgálata és védelme - állapítja meg Ádám Antal professzor, a „Bevezetés a közjogtanba.” c. könyvében. PTE ÁJK, Pécs 1999. 181. o.

²⁴⁴Ádám Antal: Bölcelet, vallás, állami egyházjog. Dialóg Campus, Budapest-Pécs 2007. 317. o.

²⁴⁵Az AB megfogalmazása szerint, különös szerepe van a személyiség kibontakoztatásában, a közvélemény, a nyilvánosság alakulásában, az egyéb alapjogok érvényesülésében, az ember társadalmiságának megvalósulásában, e kiemelkedő szerepe folytán jelölhető meg a kifejezés [...] előkelő helye az alkotmányi értékhierarchiában, és igazolja kommunikációs szabadsággal közvetlen és szoros összefüggését. Vö: 34/1994. (VI. 24.) AB határozatban (ABH 1994. 177, 185).

összefüggéseinek vizsgálata.

Az Alkotmánybíróság kommunikációs jogok „anyajogának” a véleménynyilvánítás szabadságát (freedom of opinion) nevezte meg. Ahogy erre már utaltam, az alkotmányi keretek ezt biztosították. A nemzetközi terminológiában azonban a kifejezés szabadságát (freedom of expression) tekintik szélesebb kategóriának. Meglátásom szerint megalapozatlanul minősítette az AB átfogó jogosultságnak a véleménynyilvánítás szabadságát, még ha ezt, az a kényszerhelyzet diktálta is, hogy az Alkotmány nem tartalmazta, a kommunikációhoz való jogot, hisz az önálló alaptörvényi nevesítés nélkül is levezethető az emberi méltóságból. A kifejezés szabadsága szélesebb tartalmú fogalmi kategória, mint a véleménynyilvánítás szabadsága. A kifejezés szabadsága nemcsak a szélesebb értelemben vett véleményt - amely tényt, valamely magatartásmódra, viszonyokra vonatkozó értékítéletet, hírt, információt, tudósítást (stb.), ezek közzétételét jelenti - hanem továbbítását, közzétételét²⁴⁶ (stb.) is magába foglalja. A kifejezésszabadság olyan többlet jogokat, lehetőségeket biztosít, illetve összetevőket tartalmaz, miszerint *a kifejező nemcsak saját, hanem mások véleményét is kifejezheti, továbbíthatja és terjesztheti.* A kifejezésszabadság részét képezi továbbá az *információs szabadság is, hogy adott személy hozzájusson minden információhoz, azt gyűjtse, terjessze.* Ezzel szemben a véleményszabadság szűkebb fogalmi tartománnyal rendelkezik. A kifejezésszabadság (komponensei közül) *egyik összetevője a véleményszabadság.* A véleménynyilvánítás, a közzététel maga, a saját véleményalkotás és véleménynyilvánítás szabadságát védi, annak nem összetevő eleme az információs szabadság.

Álláspontom szerint *a kifejezés szabadsága a kommunikációs szabadsággal rokon értelmű fogalom. Lényegében a két terminus technikus egybeesik.* A kifejezésszabadság azért terjedt el, mert a nemzetközi nyelvezetben gyakran használják a kommunikáció szabadság megjelölésére, de ez leginkább *szóhasználat kérdése.* Azonban gondolhatjuk úgy is, hogy a kifejezés szabadsága (freedom of expression) az egyén alanyi jogához, szubjektív megnyilvánuláshoz áll közelebb, míg a kommunikációs szabadság (freedom of communication) a korszerű kommunikációs eszközök (objektív intézmény-, illetve eszközrendszer) igénybevételének lehetőségére helyez nagyobb hangsúlyt. Ily módon a kommunikáció szabadsága a kifejezések közvetítését, megőrzését (stb.) szolgáló technikai eszközöket, ezek igénybevételét, illetve kommunikációs eszközök végtelen változatát is jelenti, ami nem lezárt. *A kommunikációs szabadságnak hatalmas eszközrendszere jött létre, még inkább az eszközök folytonos és robbanásszerű fejlődése érzékelteti azt, hogy határok*

²⁴⁶Mint akár a hanghordozás, de a közzététel helyét és idejét is.

nincsenek, a változatok, a megnyilvánulások vég nélküliek. Ezáltal akár gondolhatjuk úgy is, hogy a kommunikáció szabadsága ennyiben tágabb fogalmi kategória.

Értekezésemben konzekvensen a *kommunikációs szabadság* fogalmát használom *átfogó fogalmi kategóriaként*.²⁴⁷ Nemcsak azért, mert korszakunk sajátossága, hogy az új kommunikációs-információs eszközök használata térben, időben *megsokszorozza a közlést*, a kommunikáció lehetőségét. Újszerűsége, hogy *a szabad kommunikáció mellett, a kommunikációs eszközök szabadságát is garantálja adott társadalomban*. A tartalmi köre képes a legszélesebb spektrumban átfogni az egyre bővülő kommunikációs alapjogokat, jogosultságokat és lehetőségeket, valamint az egyéb alkotmányi normatívák kommunikációval fennálló kapcsolódásait. Hangsúlyozom, hogy a kommunikációs szabadság fogalmi körét is kiterjesztően kell értelmezni, nemcsak az alapjogi és alkotmányi értékhierarchiában elismert kiemelt helye és védelme miatt, hanem kiemelkedő társadalmi jelentősége, az alkotmányi részjogosítványainak, a tartalmi elemeinek és megnyilvánulási alakzataiknak, valamint eszközrendszerének *folyamatos gazdagodása* folytán.

A *kommunikációs jog alapszabadsága* a kommunikációs szabadság, amely a kommunikációs jog, mint sajátos, fejlődő, sui generis jogágazat kereteit adja meg, és *jogdogmatikai egységét biztosítja*. A nemzetközi dokumentumok egyezően utalnak arra, hogy a kommunikációs szabadság - illetve azokból levezethető, kommunikációs jogok - *mindenkit megillető alapvető, univerzális emberi jogok*.²⁴⁸ A kommunikáció szabadsága olyan alkotmányi alapfogalom, mely a *legtágabb értelemben biztosítja és védi a szabad kommunikációt, és annak szabad megnyilvánulását, eszközrendszerét, a kommunikáció tartalmára, formájára, módjára, megnyilvánulására, mibenlétére (stb.) tekintet nélkül*. Ennek összetevőit képező kommunikációs alap- és részjogokat kiterjesztően kell értelmezni, valamint a bővülő kommunikációs élethelyzeteket és alakzatokat követő új védelmi és részvételi kommunikációs jogokat védő és garantáló jogintézmények bővítése szükséges.

B) A kommunikációs szabadság tartalma

A kommunikációs szabadság védelme kiterjed minden szélesebb értelemben vett kommunikációra, annak valamennyi megnyilvánulására és közvetítő eszközeire egyaránt. Ezáltal biztosítja a szabad kommunikációt, a társadalmi nyilvánosságot valamely társadalomban, valamint a vélemény, az információ és adat szabad áramlását világszerte.

²⁴⁷Ez illeszkedik a hazai jogirodalom és az Alkotmánybíróság által intézményesített hazai fogalomhasználathoz.

²⁴⁸Lásd részletesen a kommunikációs jog nemzetközi egyezmények fejlődéstörténetét a II. fejezetben.

Mindez indokolja a kiemelt alkotmányos védelemben részesülő kommunikációs szabadság kitüntetett jellegét az emberi és az alapjogok hierarchiájában.

A kommunikációs szabadság az állam aktív védelme²⁴⁹ (egyben passzív tartózkodása) által biztosított kommunikációs jogosultságok minden személyt egyformán megilletnek. Védett a szabad kifejezés (véleményalkotás és -kinyilvánítás, -közlés stb.), annak előfeltételét képező információszerzés (tájékozódás) és továbbítás (tájékoztatás), ezek médiumokon keresztül történő közzététele, valamint megnyilvánulásai, és mindezek eszközszerkezete, a mibenlétére, tartalmára, helyére, formájára, módjára vagy idejére tekintet nélkül. Hiszen, a kommunikáció szabadságának védelme a kommunikáció szabad megnyilvánulásainak biztosítására irányul. A kommunikációs szabadság megvalósulhat a jogalany aktív joggyakorlása (pozitív szabadság) vagy passzív tartózkodása (negatív szabadság) formájában.

A kommunikációs szabadság összetevőiként jelölhetjük meg, hogy a jogalany bármely módon, formájában, bárhol és bármikor, illetve eszköz által történő joggyakorlása útján:

- kifejezheti saját vagy mások gondolatait, érzéseit, elképzeléseit, benyomásait, véleményét, meggyőződését, hitét, híreit, tudósításait (tájékoztatás nyújt);
- közlést, információt, adatot, üzenetet, alkotásokat gyűjthet (tájékozottságot szerez);
- ezekhez információt, adatot igényelhet (tájékoztatást kér);
- mindezeket másokkal közölheti, környezetének továbbíthatja (tájékoztatást továbbít);
- a jogérvényesítéshez szabad kommunikáció megvalósulását szolgáló kötelezések teljesítését követelheti (jogérvényesítés);
- a jogsérelem (kommunikáció korlátainak megsértésével, a kommunikációval okozott jogsértés) esetén a felelősség megállapítását (adott esetben kártérítést) igényelheti, és ez iránt eljárhat a jogorvoslati fórumok felé (jogorvoslat).

Mindezzel szolgálja az önkifejezést, a közvélemény alakulását, a társadalmi részvételt, a jogállamiság, a demokrácia megvalósulását, az igazság keresését és szolgálatát, azaz a társadalom szabad kommunikációs rendszerének működését. A kommunikációs szabadság *jogforrási elemeit képezik:*

- a már nevesített kommunikációs alapjogok, mint a gondolat, a szólás, a véleménynyilvánítás, a sajtó, az információ, a gyülekezés, az egyesülés, a művészeti, az irodalmi és tudományos alkotás, az oktatás, a lelkiismeret, a vallás szabadsága;
- a kommunikációs jellegű, önálló kommunikációs tartalmi elemmel bíró egyéb alapjogok, jogelvek, és
- ezek megvalósulásának feltételéül, eszközeül szolgáló jogok és lehetőségek, illetve

²⁴⁹Pl. jogalkotása, garanciális intézményrendszere, állami szervezetrendszere által.

- jogok mellé társuló, annak inverzét képező (korlátok, kötelezettségek, felelőségek) kommunikációs részjogosítványokkal bíró alkotmányi normatívák, valamint
- az ezekből származtatott alsóbb fokozatú kommunikációs szabályok, amelyek a szabad kommunikáció megvalósulását közvetlenül vagy közvetetten segítik elő, esetleg indukálják. Mindezek együttesen alkotják a kommunikációs szabadság teljes körét.

A kommunikációs jog *normaelemei* közt - a kommunikáció szabadsághoz kötődő viszonyuk alapján - alkotmányi szinten is megkülönböztethetünk *primer* (lex primaria) és *secunder* (lex subsidiariae) kommunikációs alaptörvényi normákat. Az adott alapjog elsődleges alapjogi funkciójától, kommunikációs jogi jellegétől és az egyéb alkotmányi normák kommunikációs hatásaitól függően lehet elsődleges vagy másodlagos kommunikációs alapjog. Az ezek által alkotott konzisztens (egységes) rendszer részét képező alapjogok (és kapcsolódásaik) közt erős interdependencia (kölsönös függőség) áll fenn.

A korunk jellemző nemzetközi jogfejlődésének hatására ezeknek az alapjogoknak és egyéb jogosultságoknak, kötelezettségeknek, ezek tartalmi részjogosítványainak további gazdagodása várható. Ezeket, a kommunikációs jelleggel vagy hatással bíró jogokat az Alkotmánybíróság elnevezésével élve, de azt szélesebb tartományban értelmezve, együttesen kommunikációs (alap)jogoknak nevezhetjük, melyek a kommunikációs jogág alkotmányi jogforrásait alkotják.

C) A kommunikációs szabadság korlátai

Az emberi méltóság által biztosított kommunikációs szabadságnak és az ebből eredő jogosultságoknak igen kevés joggal szemben kell csak engednie. A kommunikációs szabadság azonban nem korlátlan, e szabadsághoz korlátok és kötelezettségek is társulnak. De közérdek, hogy a korlátozó törvényeket megszorítóan,²⁵⁰ a jogosultságokat a legtágabban értelmezzük, hisz a társadalomban a szabad kommunikáció csak így biztosítható.

A jogkorlátozásnak *több típusa van*. A kommunikációs szabadságnak vannak általános, különös és büntetőjogi, de vannak direkt és indirekt korlátai. A jogrendszerben megfogalmazott általános - különös - büntetőjogi osztályozás szerinti korlátok a következők.

- *Általános* korlátjai az állam (nemzet) biztonság, a közbiztonság, a köznyugalom, a közrend, a közérkölc, a közegészség, a nemzet (gazdasági) érdek, a bűnmegelőzés, mások jogai, jó hírnév, becsület (pl. diszkrimináció tilalmának elve), bizalmas információk, bíróságok és más kontrolleszervek tekintélye és függetlensége (stb.).

²⁵⁰30/1992. (V. 26.) AB határozat.

- *Különös* korlátot képeznek a szektorális, illetve jogágazati szabályozásban megjelenő nevesített, különösen magánjogi (polgárjogi, szerzői jog, munkajogi stb.) speciális korlátok (pl. reklámjogban a reklámtilalmak).

- *Büntetőjogi* (szabálysértési) korlátot jelentenek a kommunikációs jogsérelmek törvényi szinten nevesített deliktuális szabályai. Ezek büntetőjogi alakzatai a védett jogi tárgy és az elkövetői magatartás (tényállás) elemeiben különböznek egymástól. Fontos azonban kiemelni, hogy a nyilvánosság (médianyilvánosság megvalósulása) sok esetben tényállási elem.

Mindezek közös sajátja, hogy a kommunikáció tartalmát (a kiemelten védett értéket) is korlátozhatják.

Más típusú megközelítés szerint direkt, azaz nyilvános, és az indirekt mint közvetett, vagy rejtett korlátok csoportja is felállítható. *Direkt* korlátot képeznek a következők.

- *Jogalkotói* korlát valósul meg azáltal, hogy az Országgyűlés csak törvényben, és a jog lényeges tartalmát nem érintve fogalmazhat meg alapjogi korlátokat.

- *Alapjogi* korlátot képeznek az alkotmányi jogelvek, alaptörvényi kötelezések (pl. tiltott tevékenység). De születhetnek oly módon is, ha az alapjogok illetve részjogosultságok közötti konfliktusok keletkeznek.²⁵¹ Ezeket - sok esetben - az AB (mint „láthatatlan alkotmányozó”) esetjoga rendezi.

A kommunikációs jog érvényesülése azonban *indirekt* módon is korlátozható, mint például az alábbiak.²⁵²

- *Állami, hatósági* korlátot jelenthet a kommunikációt nem közvetlenül érintő állami intézkedés vagy döntés. Itt olyan esetekre gondoljunk, amikor a jogalkotói aktus (állami intézkedés, mint pl. internetadó, felügyeleti hatósági döntés, mint pl. aránytalanul nagy bírság, internetes felület törlése, elérésének lassítása) csak indirekt vált ki valamely kommunikációs korlátot vagy kötelezést.

- *Gyakorlási* korlátot eredményezhet, ha adott helyzetben, a kommunikációs joggyakorlásra de iure jogosult személyt, de facto, valamely külső körülmény(ek) vagy más személy(ek) szándékosan akadályozzák kommunikációs jogainak gyakorlásában. A mindennapi életben

²⁵¹Ádám Antal professzor véleménye szerint, az alaptörvényben megjelenő alkotmányi értékek jelentős része „mellérendeltségi viszonyban áll egymással és tényleges érvényesülésük kedvező vagy semleges hatást gyakorol egymás irányában. Az alkotmányi értékek viszonyát azonban gyakran a versengés jellemzi. Ennek folytán az is előfordul, hogy alkotmányi értékek megalapozott vagy nem megfelelő jogi szabályozásuk, végrehajtásuk, illetve gyakorlásuk során ütköznek egymással, korlátozzák vagy mérséklik egymás érvényesülésének hatásfokát. Az alkotmányossági viták többnyire épp az ilyen kollíziókból fakad. Az alkotmányossági viták eldöntéséhez többnyire az alkotmányi értékek alaptörvényi megfogalmazása, más esetekben az alkotmányi értékek valós helyzete, szerepe, tartalma vagy viszonya ad útmutatást.” Azonban több esetben a hazánkra is kötelező nemzetközi egyezmények megállapításai könnyítik meg valamely alapjog helyzetének megjelölését. Vö.: Ádám Antal: Bevezetés a közjogtanba. PTE ÁJK, Pécs 1999. 179-180. o.

²⁵²Az indirekt korlátoknak nem közvetlen célja a tiltás, a kötelezés illetve a korlátozás, hanem burkolt, áttételes volta folytán, hatásait tekintve korlátozza a kommunikációs lehetőségeket.

leggyakrabban tapasztalható ilyen külső korlát a függő jogi helyzet, a nyomásgyakorlás, a manipuláció, a megfélemlítés, az álhír (stb.) vagy ezek hatására megvalósuló önkorlátozás.

- *Fogalmi* korlátot jelenthet egyrészt a fogalmi hiányok, a szűk vagy több módon értelmezhető definíciók. Ezek lehetőséget teremtenek a kommunikációs normák korlátozó, gyakorlati értelmezésére, amely gátolhatja e jogok gyakorlását, érvényesülését. Másrészt itt említendő, hogy több, fontos kommunikációs alapjog (pl. sem a kommunikáció szabadságot, sem a kifejezés szabadságát egzaktan nem nevesíti Alaptörvényünk), illetve részjog (mint a kommunikáció valamely fontos, de nem elismert momentuma, pl. az objektív, valóságnak megfelelő állami tájékoztatáshoz való jog) de iure nem deklarált.
- *Tartalmi* korlátozás léphet fel, ha a kommunikációs alapjog lényeges tartalmát érinti az indokolatlan és jogszerűtlen jogalkotói korlátozás (mint pl. az Alaptörvény 4. módosítása).
- *Állami berendezkedésből adódó* korlátot jelenthet a demokratikus jogállami elvek hiánya vagy működési zavara, amely indirekt módon korlátozó hatást gyakorol a társadalmi kommunikációra, a kölcsönös feltételezettségük okán.

A jogrendszerben megjelenő direkt (közvetlen) – indirekt (közvetett), ius - non ius, nyilvános-rejtett korlátok egyaránt bővülő tendenciát mutatnak. Tekintettel arra, hogy nemcsak a kommunikációs megnyilvánulások és eszközök sokszorozódásának vagyunk tanúi, hanem a joggal vagy magával a kommunikációval való visszaélés gyakoriságának, markáns növekedésének is. Így ezek visszaszorítása indokoltá teszi az ez irányú normaalkotást vagy módosítást, ami a jogalkotótól önmérsékletet, különös körültekintést, és jogilag megalapozott (pl. előzetes hatástanulmányt, alul-, illetve túlszabályozás szakmai felülvizsgálatát követő) döntés hozatalát kíván meg.

A nemzetközi jogfejlődés keretében született egyetemes dokumentumok is rögzítik, hogy felelősek vagyunk azért, ha kommunikációs jogosultságainkat nem rendeltetésük szerint, korlátokba, tilalmakba ütköző vagy mások jogait sértő, azaz nem jogkövető magatartást tanúsító módon gyakoroljuk. A *felelőségek* meghatározásai - a korlátokhoz hasonlóan - nem Alaptörvényünkben, hanem jogágazati (pl. büntetőjogi, szabálysértési) és szektorális (média-, reklám-, infotörvényben) törvényi szabályokban vagy egyéb normákban vannak lefektetve (mint pl. a munkavállaló a munkáltatójáról negatív véleményt fejez ki külső környezetében, a munkáltató jó hírnevét sérti, ezzel szerződésszegést követ el, ami jogi konzekvenciákkal, felelősére vonással járhat). A felelőséget megalapozó tényező nemcsak *aktív* joggyakorlást akadályozó esemény lehet, hanem jogsértő az is, ha valakit a tartózkodástól (*passzív* joggyakorlásától) fosztanak meg (pl. nem kíván véleményt nyilvánítani, állást foglalni, vallomást tenni (stb.) de kényszerítik rá, vagy nem kíván meghallgatni valamit vagy valakit,

de nyomást gyakorolnak rá). A felelősség szempontjából hangsúlyozandó, hogy pl. a „nagy nyilvánosság” (médianyilvánosság) előtt elkövetett jogsértés minősített esetet, súlyosabb felelősségre vonást eredményezhet. Az előzőekben leírtak utalnak arra, hogy adott esetben az államnak és szerveinek cselekvése is lehet a kommunikációs jog jogsértő, amelyért a jogsértő felelősséggel tartozik.

A kommunikációs jogsérelmek terén óriási a látencia, mivel a sértettek döntő többsége nem él jogorvoslati jogaival. Annak ellenére állítható ez, hogy az utóbbi évtizedben folyamatosan növekednek az ilyen tárgyú hatósági és bírósági esetek számai.²⁵³

D) A kommunikációs szabadság alanyai és címzettjei

Meglátásom szerint, a kommunikációs szabadság alanyi köre *rétegzett*. Jogalanya elsődlegesen maga a kommunikáló egyén, de vannak olyan kollektíven gyakorolható kommunikációs jogok, amelyeknek az alanyai csak közösségek, szervezetek lehetnek. E joggyakorlók a kommunikációs szabadság *aktív* alanyai.

A kommunikációs szabadságnak vannak azonban *passzív* alanyai is. A címzettek, a közönség, a befogadók a kommunikáció alanyává válnak, hisz a kommunikációs szabadság értékei minden kommunikációs szituációban rájuk is vonatkoznak. Ez esetben a „közönség szabadságáról” szokás beszélni.²⁵⁴ Az aktív joggyakorlóval szemben, aki passzív tartózkodásra köteles, vagy akár konkrét kommunikációs kötelezettséggel bír (legyen az akár maga az állam, a jogalkotó, vagy hatóság stb.) e szabadság passzív alanyaként jelölhető meg. Ők együttesen alkotják a kommunikációs szabadság passzív alanyainak körét.

A kommunikációs alapjogoknak az alanyi köre - az alapjog funkciója, védelmi köre, és kapcsolódásai szerint - változó, de aktív és passzív, azaz *primer és szekunder* jogalannyal szinte valamennyi (kivéve pl., a gondolatszabadság, amelynél a joggyakorlás az egyén belső világához kapcsolódik, így fogalmilag kizárt a secunder alanyi körből más személy vagy személy-együttes) kommunikációs joggyakorlásnál találkozunk.

E) A kommunikációs szabadság elemei és alaptörvényi kapcsolódásai

Véleményem szerint, az alapjogok és kapcsolódásaik tartalma, illetve a kommunikációs szabadságával fennálló kapcsolata szerint - ahogy erre már utaltam - *különbséget kell tenni elsődleges* (Magyarország Alaptörvénye által már nevesített és Alkotmánybírósága által is elismert) kommunikációs alapjogok és *másodlagos normák között*.

²⁵³A kommunikációs jogot érintő gyakorlati problémákról és jogalkotási igényekről lásd a IV. fejezet kutatási eredményeit.

²⁵⁴Halmi Gábor: A véleményszabadság határai. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest 1994.75. o.

Primer (*lex primaria*), *nevesített* kommunikációs alapjogok körébe tartozó *jogok*:

1. a gondolatszabadság: a szabad gondolkodás joga, valamennyi kommunikáció „előszabadsága”,²⁵⁵
2. a szólás szabadsága: közvetítés nélküli kommunikáció szabadsága,²⁵⁶ azaz a szabad szólás útján kinyilvánított közlés, a szóbeli kommunikáció szabadsága;
3. a véleménynyilvánítás szabadsága: az eszmék, nézetek, gondolatok, érzések, intuíciók (stb.) szabad kifejezésének szabadsága;
4. a sajtó (tömegközlés) szabadsága: az összes médium (technikai, intézményi, szerkesztői, közvetítői stb.) szabadságát felölelő, tömegkommunikáció szabadsága;
5. az információ szabadsága: az informáltság (tájékoztatáshoz való jog) és információszerzés, terjesztés (tájékozódáshoz való jog) szabadsága;²⁵⁷
6. a gyülekezés szabadsága: a „pillanatnyi egyesülések”,²⁵⁸ a véleménynyilvánítás kollektív formája,²⁵⁹ amely lehetővé teszi a vélemények közösségi közlését, kommunikációját;²⁶⁰
7. az egyesülés szabadsága: a civil társadalom szerveződésének joga, koalíciós szabadsága,²⁶¹ mely a kollektív kommunikáció egy különös formája;
8. az alkotás (a művészet, az irodalom, a tudomány) és az oktatás szabadsága: sajátos közlésformák szabadsága,²⁶² azaz az alkotás útján történő kommunikáció szabadsága (mely magába foglalja a művészi, irodalmi alkotás létrehozásának, gyűjtésének és terjesztésének szabadságát, illetve a tudományos alkotás és továbbításának szabadságát) és a tudományos ismeretek tanításának szabadságát;
9. a lelkiismeret szabadsága: ideológiai eszmék, világnézetek kialakulásának, elfogadásának, kommunikációjának joga, azaz a meggyőződés szabadsága;
10. a vallás szabadsága: a vallás, a hit szabadsága, kommunikációjának joga.²⁶³

Eme alapjogok kommunikációs funkciójuk, a szabad kommunikáció és a társadalmi nyilvánosság megvalósulásában betöltött elsődleges alapjogi szerepük folytán, a kommunikáció szabadságát alkotó („nevesített”, alkotmányi) primer kommunikációs jogok.

²⁵⁵A gondolat szabadságának történelmi előzményei vannak, gondoljuk csak arra, hogy az egyes gondolatok milyen üldöztetésben részesültek.

²⁵⁶Gálik Mihály - Polyák Gábor: Médiaszabályozás. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005. 56. o.

²⁵⁷Halmai Gábor: Kommunikációs jogok. Új Mandátum, Budapest 2002. 25. o., és Gálik Mihály - Polyák Gábor: Médiaszabályozás. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005. 57. o.

²⁵⁸Halmai Gábor: uo. 14. o.

²⁵⁹Bundesverfassungsgericht-Entscheidung 69. o. Idézi: Halmai Gábor: Kommunikációs jogok. Új Mandátum, Budapest 2002

²⁶⁰Gálik Mihály - Polyák Gábor: Médiaszabályozás. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005. 56. o.

²⁶¹Halmai Gábor: Kommunikációs jogok. Új Mandátum, Budapest 2002. 218. o.

²⁶²Gálik Mihály - Polyák Gábor: Médiaszabályozás KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005. 56. o.

²⁶³Polyák Gábor véleménye szerint, ez az alapjog azonban csak részben kommunikációs vonatkozású. Lásd: uo.

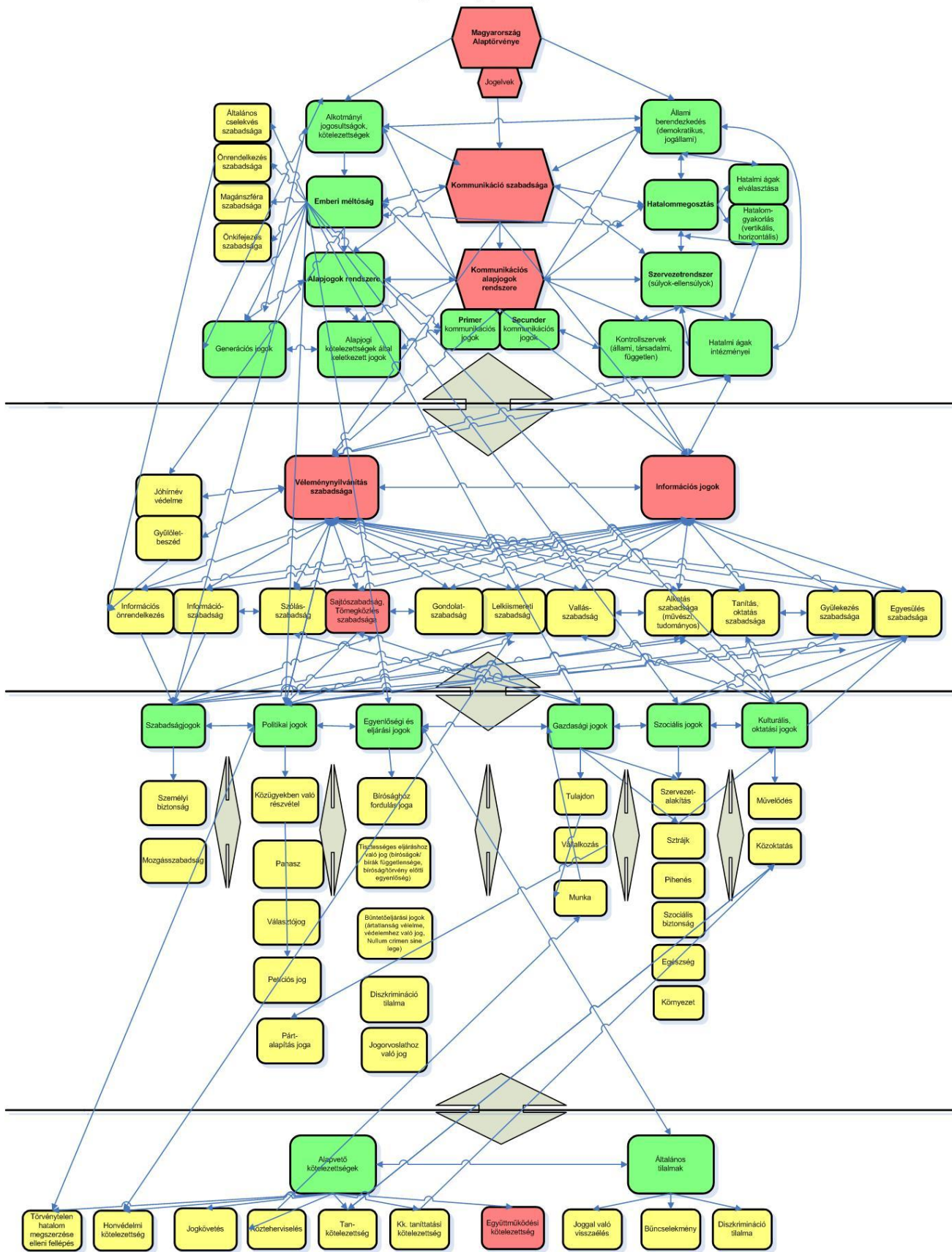
Secunder (*lex subsidiariae*) kommunikációs jogok körébe tartoznak a még nem vagy *nem* ekként *nevesített* kommunikációs jogosultságok, mivel elsődleges funkciója nem a szabad kommunikáció védelme. Ezek azon alkotmányi alap(rész)jogok, kötelezettségek, melyek közvetve, az egyes részjogosítványaikkal vagy részkötelezettségeikkel szolgálják az elsődleges kommunikációs jogok (megnyilvánulásaik) érvényesülését. Funkciójuk szerint, a kommunikáció védelmét, illetve korlátait képezik, vagy visszahatnak a kommunikáció szabadságára, és annak központi magjára, az emberi méltóságra. Másodlagos kommunikációs jogok különösen pl. a politikai jogok (részvételi, petíciós jogok), gazdasági jogok (sztrájkjog, szellemi tulajdonhoz való jog), a jó hírnév védelme, az eljárási jogok (törvényesség, a tisztességes eljáráshoz való jog). De ide tartoznak a kommunikációs eszközök, a hatalmi ágak elválasztása, a jogállami, hatalmi kontrollszervek (stb.). Ezek a jogállami berendezkedéssel és működéssel szoros összefüggésben állnak, és a kommunikáció szabadság oldaláról vizsgálhatóak.

A kommunikációs jog előzőekben megjelölt primer és secuder elemei nemcsak egymással, hanem az Alaptörvény egyéb összetevőivel is kölcsönös feltételezettségi viszonyban állnak.

3.3 A kommunikációs jog „Hálómodell” alaptörvényi alkotóelemei

A kommunikációs jog alapjogi forrásait - ahogy erre az előzőekben utaltam - az alkotmányi kommunikációs primer és secuder jogok, az ahhoz kapcsolódó jogelvek, és egyéb alaptörvényi normák kommunikációs kapcsolódásai képezik, amelyek *a kommunikációs jog általános részeként, közjogi elemei* közt foglalnak helyet. A kommunikációs jog genus proximuma a kommunikációs szabadság, a sine qua non-ja az információs szabadság kiemelt fontosságú eleme a véleményszabadság és speciális összetevője a médiaszabadság. Mindezeket a kommunikációs jog „Hálómodell” alaptörvényi alkotóelemeit bemutató alábbi ábra szemlélteti.

Kommunikációs jog
Alaptörvény „Hálómodell”

3. számú ábra: Kommunikációs jog megjelenése az Alaptörvényben
Forrás: Saját szerkesztés

3.4 A kommunikációs jog és kapcsolódásai az Alaptörvényben

Az Alaptörvényben garantált alapjogok kapcsolatban állnak a kommunikációs jogokkal, amelyek közül a primer kommunikációs alapjogok bemutatására kerül sor, mint a kommunikációs jog elsődleges jogforrásai.

3.4.1 A gondolat szabadsága

Tény, hogy nem tudunk nem gondolkodni. A léttel együtt jár az állandó gondolatiság. A gondolat *kommunikációban ölt testet*. Kifejezése a gondolat megvalósulása. Eme alapjogunk a legalapvetőbb szabadságunk, egyben *más alapjogaink „előszabadsága”*. A nemzetközi dokumentumok, az EU-alkotmány és Alaptörvényünk is rendelkezik a gondolat szabadságáról a kommunikációs jogok körében. Önmagában a gondolatszabadságnak jogi relevanciája azonban megkérdőjelezhető,²⁶⁴ mivel kötelező szabályok, szankciók nem társulhatnak hozzá. Ha ez utóbbi igaz is, a gondolatiság minden emberi jog és társadalmi ügy előfeltétele.²⁶⁵ A környezetünktől hozzánk érkező információk, gondolatok sokaságát indukálja. Ennek eredményeképpen alakul ki a meggyőződés, vélemény, a hit, amely sokféle módon megnyilvánulhat. *Jogi értékelhetősége, a befogadó számára nyújtott (nyújtható) információk tekintetében áll fenn, illetve annak kifejezésével realizálódik* elsődlegesen. Itt kell utalnom azonban arra, hogy vannak olyan immateriális javak,²⁶⁶ mint pl. a jóhírnév, az image, a márkaérték, amelyek az emberek gondolatiságában léteznek, mégis gazdasági, politikai erővel bírnak.

A gondolatok közvetlenül irányítják megnyilvánulásainkat, ugyanakkor a gondolat, a kifejezés és a megnyilvánulás el is válhatnak egymástól. Az emberek sokszor nem azt mondják, amit gondolnak, okként nem a valós okot jelölik meg.²⁶⁷ A verbálisan kinyilvánított állásfoglalás és a non verbális kifejeződés is eltérést mutathat. Ez tipikus a függő

²⁶⁴ Halmai meglátása szerint, a gondolatszabadságot nincs okunk a kommunikációs szabadságok körébe sorolni, hiszen a gondolat kifejezése, kommunikálása nem fogalmi eleme a jognak. Ráadásul a gondolat korlátozása lehetetlen, ami alkotmányos védelmét is értelmetlenné teszi. Ugyanakkor feltéve, hogy védelmének kérdése felmerül, annak alanya csak a gondolat gazdája lehet. In: Halmai Gábor: Kommunikációs jogok. Új Mandátum. Budapest, 2002. 20. o.

²⁶⁵ A gondolataink kommunikációja minden más kifejezésünknek (legyen az véleményben vagy bármely magatartásban megnyilvánuló cselekvés, megnyilatkozás) is „előfutára”, nemcsak a lelki és vallási meggyőződésünknek képezi alapját. A mai információs társadalmakban különös jelentősége van gondolataink szabad, önálló kialakítására, különös tekintettel a „kommunikációs és információs hadviselésre”, az emberi, kereskedelmi, politikai (stb.) befolyásolásra, gyakran manipulációra, amelynek a jelen társadalmakban minden ember napi célpontja. Külön kérdés, hogy a gondolatainkat, melyek cselekvéseinket mozgatják, mennyiben tudjuk megvédeni a valós emberi értékek mentén, a külvilág napi presszióitól függetlenül, illetve ezeket mennyiben és mily módon fejezzük ki, osztjuk meg másokkal.

²⁶⁶ A 2000. évi C. törvény a számvitelről, meghatározza az immateriális javaknak (a nem anyagi jellegű eszközöknek) körét. Ezek fajtáiként tartja számon pl. a szellemi termékeket, szellemi alkotásokat (találmány, szabadalom, know-how, védjegy, szoftver), az üzleti vagy cégértéket, a goodwillt (mely a cég vételárának és az eszközértékének különbözete), de ide sorolja az kísérleti fejlesztések (az új termékek előállításának) a költségeit, és az olyan jellegű kiadásokat, amelyek nem térülnek meg egy üzleti éven belül (mint az alapítás, vagy átszervezés költségei).

²⁶⁷ Ezt a pszichológia tudománya már régen megállapította.

(kiszolgáltatott) jogi, vagy a manipulatív (rosszhiszemű), illetve a konfliktus helyzetekben. De a „társadalom kinyilvánított véleménye”, a közvélemény (a közgondolkodás) is elválhat a „társadalom valós gondolkodásától.” Az egyén szintjén ennek a differenciának a jelei a metakommunikáció során mutatkozhatnak meg, illetve a verbális vélemény, kinyilatkozás tettekben megnyilvánuló voltában. Ezért fordulhat elő pl., mint Magyarországon, a lakosság 1/3-ának szavazatát képviselő „törvényi 2/3-ad” azzal szembesül, hogy a valós „társadalmi gondolatok” (akarat) eltérhetnek a politikai véleménykifejezést gyakorló szavazók véleményétől. A társadalom „valós gondolatai” gyakran a közösségi kommunikáció, pl. a gyülekezési jog, egyesülési jog, sztrájkjog (stb.) gyakorlása során nyernek teret. Tehát a kifejezett vélemény és a nonverbális vagy más magatartásformák megnyilatkozása közt tényleges eltérés lehet. Így a valós gondolatok nem közvetlenül, hanem közvetetten, gyakran a kifejezéstől eltérő megnyilvánulási formákban nyernek jogi relevanciát.

A gondolatközlés befolyásolási lehetőségei és ténylegesen alkalmazott formái hatalmasra növekedtek. A gondolatszabadság közvetlen kifejeződésének korszakunkban az egyik legszabadabb platformja az internet. A gondolatszabadság *legnagyobb ellensége* pedig a (politikai, ideológiai, gazdasági stb.) *manipuláció, a globális, uniformizáló információs környezet.* Az „agymosás” ellen a jog eszközével kell fellépni. A nemzetközi jogirodalomban gyakran találkozunk a „gondolatok piaca” kifejezéssel, a szépirodalomban olvashattunk a „gondolat rendőrség”-ről, de a mindennapokban tapasztalhatjuk mindezek jelentőségét. Az EU kifejezés szabadság iránymutatásában megjelenő gondolatszabadságra utalás is azt igazolja, hogy a terminus technikusként még ma is van jogi relevanciája.²⁶⁸ Ha ez nem így lenne, akkor a fejlett szubnacionális és nemzeti alapjogok közt már nem kapna helyet a szabadságjog.

3.4.2 A vélemény szabadság

A) A vélemény szabadság fogalmi köre

A véleménynyilvánítás-szabadság tartalmi megközelítésének alapvető kérdése, hogy miként definiáljuk a véleményt. Köznapi értelemben, *a vélemény egy egyénnek, a saját nézőpontjából kiinduló elgondolása, álláspontja egy adott ügyről, helyzetről* (stb.). Ez szükségszerűen szubjektív, mivel az individuumtól, annak személyiségétől, értékrendjétől, az általa megismert és birtokolt információktól, de akár az aktuális élethelyzetétől,

²⁶⁸Lásd pl. Alexander, L: Is There a Right of Freedom of Expression? Cambridge University Press, Cambridge 2005. 7. o., Rowbottom, J: Media Freedom and Political Debate in the Digital Era. The Modern Law Review 2006. 69 (4) MLR, 490. o. és a hazai jogirodalomban Halmai Gábor: Kommunikációs jogok. Új Mandátum, Budapest 2002

perspektívájától (stb.) függ. Azonban megváltoztatható, pl. ösztönzés, meggyőzés, befolyásolás, manipuláció, vita, új információk közlése vagy a tanulás (stb.) útján. A vélemény, illetve az individuumok valamely jelenséggel kapcsolatban megalkotott hasonló vagy megegyező véleménye az egyik legfontosabb közösségformáló erő. „Sokak szerint, vélemény alatt *a tényekre, magatartásmódokra, viszonyokra vonatkozó értékítéletet* kell érteni. Eszerint a kizárólag tényállításokat magába foglaló hírek, tudósítások nem élveznék a véleményszabadság védelmét. Ugyanakkor szinte lehetetlen pontosan elhatárolni egymástól a tudósításokat és az értékítéleteket, hiszen egy jelentés közlésének módja, elhelyezése a hírek között, a címmel történő ellátása, sőt esetleg az azt felolvasó személy hanghordozása is tartalmazhat értékítéletet.”- véli Halmai Gábor.²⁶⁹

Meglátásom szerint, *a vélemény fogalmát, a véleménynyilvánítás szabadságát a lehető legszélesebben kell értelmezni. Legyen az tényállítás vagy értékítélet, vagy bármi más megnyilvánulás, illetve annak módja* (mint pl. verbális vagy non verbális, közvetlen vagy közvetett, direkt vagy ráutaló stb.). A védelem korlátja, csak más személyek jogait sértő, szándékosan rosszhiszemű, manipulatív közlés lehet.

B) A véleményszabadság tartalma

Az Alkotmánybíróság is megfogalmazta, hogy véleménynyilvánítás szabadsága általában *mindenféle közlés, kifejezés szabadságát magába foglalja*. Ez függetlenül a közlés módjától és értékétől, erkölcsi minőségétől és többnyire valóságtartalmától is. Fontos kiemelni, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága magába foglalja *a hallgatáshoz, a „nem kommunikáláshoz” való jogot is*, ami különösen az idegen vélemények sajátként történő kinyilvánításra kötelezéssel szemben nyújt védelmet. A véleménynyilvánítás szabadságának *nem képezi részét a meghallgatáshoz való jog sem*. A nyilatkozónak joga van a közlésre, bármely erre vonatkozó törvényi előírás nélkül -, de senkit nem kötelezhet arra, hogy e közléssel érdemben foglalkozzon.²⁷⁰ Mindezek arra utalnak, hogy kifejezésre, kommunikációra nem kötelezhetők az egyének. Ez alól természetesen vannak kivételek, ilyen pl. a munkahelyi kötelezettség teljesítése körében a beszámolási kötelezettség, de facto számtalan ilyen eset van. Ráadásul, olykor nem a saját véleményünket mondhatjuk el vagy mások adják elő a mi véleményünket a sajátjukként.

E szabadságjog *célja* elsődlegesen a *vélemény kifejezése*, annak a lehetőségnek a biztosítása, hogy az egyén a gondolatait, a megformálódott véleményét szabadon kifejezze,

²⁶⁹Halmai Gábor: Kommunikációs jogok. Új Mandátum, Budapest 2002. 23. o.

²⁷⁰Gálik Mihály – Polyák Gábor: Médiaszabályozás. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005. 56. o., Halmai Gábor: Kommunikációs jogok. Új Mandátum, Budapest 2002. 23. o.

amelynek a tartalma, maga a véleményt alkotó információ-együttese, amely csak a közléssel (mint a vélemény megnyilvánulásának az előfeltétele) vagy attól való tartózkodással válik élővé, azaz formálódik - a kommunikáció tárgyát képező – információvá²⁷¹ és valósul meg a kifejezés. Másodlagos célja pedig, hogy *mások véleményét formálja*, meggyőzzön másokat saját álláspontjáról. Ez a cél csak úgy valósulhat meg, ha ez minél szélesebb körűen biztosított. Ennek megfelelően a hatályos Alaptörvényünk²⁷² szélesebb szóhasználattal élve kimondja, hogy a „Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához.” Ebből következik egyrészt az egyéni véleménynyilvánítási szabadság *szubjektív joga*, másrészt a demokratikus közvélemény kialakulásával, valamint feltételei és működése fenntartásával kapcsolatos, illetve ennek biztosítására irányuló, *objektív állami kötelezettség*.²⁷³

Eme összetevők is utalnak arra, hogy a véleménynyilvánítás alapjoga nemcsak szabadságjog, hanem pl. politikai alapjog is egyben. Koltay szerint a politikai véleményt tekinthetjük a véleményszabadság legjobban védett 'belső magjának',²⁷⁴ mely „általában véve 'értékesebb' az egyéb véleménynyilvánításoknál.”²⁷⁵ Ezek védelme tekintetében magasabb védelmi küszöböt kell meghatározni.²⁷⁶ Így minden demokratikus jogrendszer fokozottabban is védi a politikai véleményeket.²⁷⁷ Bizonyos jogrendszerek csak kifejezetten a Parlament működésével kapcsolatos véleményeket tekinti e körbe tartozónak.²⁷⁸ Eric Barendt viszont sokkal szélesebben értelmezi. Álláspontja szerint, „politikai véleménynyilvánításnak tekinthető minden olyan megnyilvánulás, amelyre egy gondolkodó polgár közügyként tekinthet.”²⁷⁹ Természetesen emellett a véleménynek *sokféle fajtája van*, mint pl. irodalmi, művészeti, kereskedelmi, szimbolikus (szólás) vélemény (stb.). Egyes szakemberek szerint, a véleményeknek eltérő értéktartalma van, és eltérő védelem is illeti. Koltay szerint a „kevésbé értékes vélemények köre meglehetősen széles, ide tartozik gyakorlatilag minden olyan kifejezés, amely nem tekinthető a közügyek vitájában részt vevőnek, mint az üzleti célú megnyilvánulások (pl. reklámok, az obszcén, pornográf kifejezések), vagy a magánszemélyek jó hírvének magántermészetű üggyel összefüggésben történő csorbítása.”²⁸⁰ Meglátása

²⁷¹Drinóczi Tímea: A kommunikációs jogok áttekintése. Romániai Magyar Jogtudományi közlöny, Romániai Magyar Jogászok Egyesülete, Média Index Egyesület, Kolozsvár 2005. 1. o.

²⁷²Alaptörvény SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG IX. cikk (1) bekezdés.

²⁷³Trócsányi Sára: A kommunikáció jogi alapjai Osiris Kiadó, Budapest 2004. 75. o.

²⁷⁴Koltay András: A véleménynyilvánítás és a sajtó szabadsága. In: Alkotmányjog-Alapjogok. (Szerk.: Schanda Balázs - Balogh Zsolt), Pázmány Press, Komáromi Kiadó Kft., Budapest 2014. 178. o.

²⁷⁵Koltay András: uo. 179. o.

²⁷⁶Sunday Times v. the United Kingdom No. 1, Series A, no. 30., 1979.04.26.-i Ítélete. Idézi: Koltay András: uo. 178. o.

²⁷⁷Koltay András: uo. 178. o.

²⁷⁸Koltay András: uo.

²⁷⁹Barendt, E: Freedom of Speech. Oxford University Press, 2005. 162. o. In: Koltay András: uo. 179. o.

²⁸⁰Koltay András: uo. 180. o.

szerint, ezeknek a megnyilvánulásoknak a szigorúbb korlátozása csak akkor lehetséges, ha ezek a vélemények kárt okoznak (mint pl. a vásárlókat megkárosító megtévesztő reklám).²⁸¹

C) A véleményszabadság korlátai

A védelem biztosítása mellett a demokratikus egyensúly fenntartása miatt *korlátozni szükséges a mások jogait sértő közléseket.*²⁸² Ádám Antal azonban azt hangsúlyozza, hogy demokratikus társadalmi viszonyok között - néhány kivételtől eltekintve - nem a korlátozások alkalmazásával, hanem a demokratikus véleménycsere készítő erejével kell diffamálni és elszigetelni azokat a véleménynyilvánításokat, amelyek az emberi méltóság vagy a különböző közösségek megsértésére irányulnak.²⁸³

A szabad véleménynyilvánítás jogának kitüntetett szerepe folytán - az élethez, vagy az emberi méltósághoz való joghoz hasonlóan -, valóban igen kevés joggal szemben kell csak „engednie”, azaz a véleményszabadságot korlátozó törvényeket megszorítóan kell értelmezni.²⁸⁴ A véleményszabadsággal szemben mérlegelendő törvénynek azonban nagyobb a súlya, ha az közvetlenül másik alapjog érvényesítésére és védelmére szolgál, illetve kisebb, ha ilyen jogokat csak mögöttesen, valamely (jog) intézmény közvetítésével véd és a legkisebb, ha csupán valamely elvont jogi érték (például a köznyugalom) a védelem tárgya.²⁸⁵

Az Alkotmány a véleménynyilvánítási szabadság megfogalmazásánál azonban nem tesz kifejezett különbséget tényközlés és értékítélet között. „Önmagában valamely tény közlése is véleménynek minősülhet, hiszen magának a közlésnek a körülményei is tükrözhetnek véleményt, azaz a véleménynyilvánítás alkotmányos alapjoga nem korlátozódik csupán az értékítéletekre.”²⁸⁶

A véleménynyilvánítás határainak megvonásánál indokolt különbséget tenni értékítélet és tényközlés tekintetében.

a) Az *értékítéletre*, az egyén személyes véleményére a véleménynyilvánítás szabadsága minden esetben kiterjed, függetlenül attól, hogy az értékes vagy értéktelen, igaz vagy hamis, érzelmen vagy észérveken alapul. A szintén alkotmányos oltalom alatt álló emberi méltóság, a becsület, a jóhírnév azonban az értékítéletben megnyilvánuló véleménynyilvánítási szabadság külső korlátja lehet, és ezek védelmében a büntetőjogi felelősség érvényesítése sem tekinthető

²⁸¹Koltay András: uo.

²⁸²Fleck Zoltán: A véleménynyilvánítás határai a magyar bírói gyakorlatban. Alkotmány és Jogpolitikai Intézet, Budapest 1996. 7. o.

²⁸³Ádám Antal: Bevezetés a közjogtanba. PTE ÁJK, Pécs 1999. 88. o.

²⁸⁴Halmai Gábor: Kommunikációs jogok. Új Mandátum Kiadó, Budapest 2002. 37. o.

²⁸⁵Lásd vonatkozó AB határozat, Trócsányi Sára: A kommunikáció jogi alapjai. Osiris Kiadó, Budapest 2004. 76. o. és Halmai Gábor: Kommunikációs jogok. Új Mandátum Kiadó, Budapest 2002. 23. o.

²⁸⁶36/1994. (VI.24.) AB határozat.

- általánosságban - aránytalannak, így alkotmányellenesnek. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint azonban fokozott alkotmányos védelmet élveznek az olyan értékítéletek, amelyek a közügyekre vonatkozó vélemények ütközésében kapnak hangot, még akkor is, ha esetleg túlzóak és felfokozottak.²⁸⁷

b) A véleménynyilvánítás szabadsága nem ilyen feltétlen a *tényállítások* tekintetében. Az Alkotmánybíróság döntése értelmében, a véleménynyilvánítás szabadsága nem terjed ki a becsületsértésre alkalmas tények közlésére akkor, ha a nyilatkozó személy kifejezetten tudatában van a közlés valótlanosságának (tudatosan hamis közlés), vagy foglalkozása, hivatása gyakorlásának szabályai szerint elvárható lett volna tőle a tények valóságtartalmának vizsgálata, de a véleménynyilvánítás szabadságának felelős gyakorlásából adódó gondosságot elmulasztotta.²⁸⁸

Azonban az Alkotmánybíróság hangsúlyozza, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának csupán igen korlátozott lenne az értéke, ha nem jelentene többet, mint az igaz tények állításához való jogot.²⁸⁹ A kommunikáció (kifejezés) szabadsága felőleli általában mindenféle közlés szabadságát mások irányában, mégpedig függetlenül a közlés módjától és a közlemény értékétől, erkölcsi minőségétől, ezért *védelmet élveznek* tehát *a valótlan tényállítások* is, hiszen általában nincs *jogi kötelezés az igazmondásra*, kivéve, ha ezt jogszabály kifejezetten előírja.²⁹⁰ De az Alkotmánybíróság határozataiból az is következik, hogy „e szabadság különleges védelmet követel akkor, amikor a közügyeket és a közhatalom gyakorlását, a *közfeladatot ellátó*, illetve a *közéletben szerepet vállaló személyek* tevékenységét érinti. A közhatalom gyakorlásában részt vevő személyek, a közszereplők védelmében a véleménynyilvánítás szabadságának szűkebb körű korlátozása felel meg a demokratikus jogállamiságból adódó alkotmányos követelményeknek. Kiemelkedő alkotmányos érdek a közügyeket intéző szervek és személyek tevékenységének *nyilvános bírálhatósága*, valamint az, hogy a polgárok ezt bizonytalanság, megalkuvás és félelem nélkül tehessék.”²⁹¹ Ezt szolgálja a törvényhozó azon új rendelkezése is, mely deklarálja, hogy „a közügyek szabad vitatását biztosító alapjogok gyakorlása a közéleti szereplő személyiségi jogainak védelmét méltányolható közérdekből, szükséges és arányos mértékben, az emberi méltóság sérelme nélkül korlátozhatja.”²⁹²

²⁸⁷ Az AB vonatkozó döntése rögzíti ezen álláspontot.

²⁸⁸ Halmi Gábor: Kommunikációs jogok. Új mandátum Kiadó, Budapest 2002. 5. o.

²⁸⁹ 18/2000. (VI.6.) AB határozat.

²⁹⁰ Az AB határozat, és Halmi Gábor: Kommunikációs jogok. Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2002. 5. o.

²⁹¹ Trócsányi Sára: A kommunikáció jogi alapjai. Osiris Kiadó, Budapest 2004. 77. o.

²⁹² A PTK. új rendelkezése, melyben a közéleti szereplők személyiségi jogainak védelme, illetve korlátozhatósága tárgyában foglal állást a törvényhozó.

Fontos alapjogi álláspontot takar az az AB döntés, miszerint „*a szélsőséges nézetek* esetében sem a vélemény tartalma, hanem a közlés közvetlen, *belátható következménye alapozza meg a szólásszabadság korlátozását*, a polgári jogi, avagy bizonyos esetekben a büntetőjogi felelősségre vonást.”²⁹³ Tehát nem részesülhet alkotmányos védelemben a gyűlöletkeltésre alkalmas megnyilatkozás vagy akár a faji, etikai (stb.) csoportokat sértő *verbális diszkrimináció*. Ennek megfelelően az Alkotmánybíróság bizonyos kritériumok megléte esetén pl. gyűlöletre uszítást büntethetőnek ítélte.²⁹⁴

Alaptörvényünk vonatkozó cikkében egzakt módon két alkotmányi korlátot rögzít, mikor kimondja, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlása nem irányulhat mások emberi méltóságának megsértésére, illetve a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának megsértésére. Az ilyen közösséghez tartozó személyek - törvényben meghatározottak szerint - jogosultak a közösséget sértő véleménynyilvánítás ellen, emberi *méltóságuk megsértése* miatt igényeiket bíróság előtt érvényesíteni.²⁹⁵

D) A véleményszabadság alanyai és címzettjei

A kifejezés- és véleményszabadságról szóló iránymutatáson keresztül az Európai Unió nyomatékosítja, hogy a „vélemény és az önkifejezés szabadsága egyetemes jog, amely minden személyt egyenlően megillet.”²⁹⁶ Alaptörvényünk pedig arra is utal, hogy a vélemény kinyilvánítását gyakorolhatja akár egyén, akár közösség,²⁹⁷ így a sérelemnek is *lehet közösség is alanya*. A jogalkotó ezzel biztosítja, a közösségek ellen irányuló diszkriminációval szembeni védelmet is, amely egyben az emberi méltóságot is védi. Eszerint a közös jellemzőkkel bíró egyének emberi méltóságának védelme, illetve megsértése esetén közösségi jogaik keletkeznek, a véleménynyilvánító egyénnel, közösséggel vagy akár az állammal szemben.

E) A véleményszabadság alaptörvényi kapcsolódásai

Megállapítható, hogy e szabadságnak természetesen van *negatív és pozitív, objektív intézményes* (állami kötelesség) és *szubjektív* (alanyi jogosultság) oldala egyaránt, mint

²⁹³18/2004. (V.25) AB határozat.

²⁹⁴Új büntető törvénykönyvünk a korábbinál több olyan tényállást tartalmaz, mely a vélemény vagy más kifejezési jog visszaélésszerű gyakorlásának állít korlátot. A korlátokkal mindig az a legnagyobb baj, hogy lehetőséget teremt a joggal való visszaélésre.

²⁹⁵Alaptörvény SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG IX. cikk (4)-(5) bekezdése

²⁹⁶Európai Unió Tanácsának 2014.05.12-én - az online és offline kifejezés és véleménynyilvánítás szabadság - elfogadott iránymutatásáról szóló kommunikációjában fogalmazta meg. EU Tanács közleményről Vö.: EU-prioritás lett az internetes szólásszabadság támogatása. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, 2014.05.18. és In: <http://www.consilium.europa.eu/Newsroom>, Letöltés ideje: 2014.07.19.

²⁹⁷14/2000. (08. 09.) AB határozat nevesíti a közösségek méltóságát.

általában a kifejezési jogoknak, és a kommunikációs jog minden elemének.²⁹⁸ A pozitív jellegnél fontos kiemelni a polgárok *véleményének egyenlőségét*, azaz a szólás egyenlő esélyének lehetőségét. Egyes jogtudósok szerint, az esélyegyenlőség azonban nem valósulhat meg teljes mértékben. Az egyenlőséget, annak teljesítését nem az egyének, hanem az egyes nézetek szempontjából kell értékelni.²⁹⁹

Véleménynyilvánításhoz való jog az emberi méltóságból fakadó szabadságjog, így annak összetevőivel, illetve az abból származtatott jogokkal és kötelezettségekkel, valamint korlátokkal fennálló kapcsolata nem indokol külön igazolást. De ugyanez a helyzet, ha primer kommunikációs jogokkal fennálló viszonyát vizsgáljuk, tekintettel arra, hogy a véleményszabadság a *kommunikációs jog fő eleme*. A nemzetközi jogirodalomban is úgy vélekednek, hogy pl. a véleményszabadság és a sajtószabadság között fennálló kapcsolat igen összetett.³⁰⁰ A véleményszabadság kapcsolódásainak körében a leggyakoribb megállapítások, hogy egyrészt e szabadságjog alapvető az egyén önrendelkezésének (pl. adatvédelem) és önkifejezésének szempontjából, másrészt a „*vélemények piaca*” alapján, a minimális kormányzati szabályozás a polgárok között széleskörű vitákat eredményez, amelyek a legnagyobb valószínűséggel elvezetnek az igazsághoz, harmadrészt a közérdekű rendeltetése folytán, a demokratikus kormányzás elengedhetetlen összetevője. Ezek közt pedig, jelentős átfedés van.³⁰¹

Hasonlóan szoros, kölcsönös feltételezettségi viszonya áll fenn egyéb generációs (szociális, gazdasági stb.) jogokkal, részvételi jogokkal, eljárási jogokkal, vagy akár a jogállamiság és demokrácia elvéből eredő jogokkal, jogosultságokkal és kötelezettségekkel. Így pl. ha a véleménynyilvánítás szabadságát korlátozzák, azzal közvetve korlátozzák a sajtó- és információszabadságot, de akár a részvételi jogokat is. De ha pl. a kommunikáció feltételét az információhoz jutást, információszerzést, -továbbítást, azaz a szabad információáramlást *korlátozzák, azzal más kifejezési és kommunikációs jogok érvényesülése is csorbát szenved*. Ugyanez a helyzet egy távolabbi kapcsolódás, mint pl. a tisztességes eljáráshoz való jog hiányának esetén, hisz ekkor háttérbe szorul a kifejezés (stb.).

²⁹⁸Minden jognak van kötelezés oldala és fordítva. Így vélekedik Ambrus is, lásd In: Ambrus, Z: Dreptul comunicării (Kommunikációs jog). Status, Miercurea-Ciuc 2010

²⁹⁹Rosenfeld, M: Free Speech, Equality and Minority Access to the Media in the United States. In: Koltay András: A véleménynyilvánítás és a sajtó szabadsága. Idézi: Sajó András: A szólásszabadság kézikönyve. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005., Price, E (Szerk.): Rights of Access to the Media. Kluwer Law International, Boston 1966. 72-74. o. és Schanda Balázs - Balogh Zsolt (Szerk.): Alkotmányjog-Alapjogok. Pázmány Press, Budapest 2014. 182. o.

³⁰⁰Ez összetett kapcsolatot tárgyalják pl. Marshall, G: Press Freedom and Free Speech Theory, Public Law 1992. 40. o., Barendt, E: Freedom of Speech, Oxford, Oxford University Press, 2005, Rowbottom, J: Media Freedom and Political Debate in the Digital Era. The Modern Law Review 2006. 69 (4) MLR, 490. o. és Rowbottom, J: Sajtószabadság és politikai vita a digitális korban. Fundamentum 2007. 2. sz. 6. o.

³⁰¹Alexander, L: Is There a Right of Freedom of Expression? Cambridge University Press, Cambridge 2005. 7. fejezet, Rowbottom, J: Media Freedom and Political Debate in the Digital Era. The Modern Law Review 2006. 69 (4) MLR, 490. o. és Rowbottom, J: Sajtószabadság és politikai vita a digitális korban. Fundamentum 2007. 2. sz. 6. o.

3.4.3 A szólás- és a sajtószabadság

A) A szólás- és a sajtószabadság fogalmi köre

A fejlett demokráciákban - így hazánkban is - a kommunikációs jogok közt elismerik és egyben védik a szólás- és sajtószabadságot, amelyek a szabad vélemény kifejezését szolgáló alkotmányi szabadságjogok külön nevesített³⁰² politikai alapjogok. E kommunikációs jogok a véleménynyilvánítás azon formái, amelynél a vélemény kinyilvánítása vagy közvetlenül, szóban és más, mások jelenlétében (szólásszabadság), vagy közvetítő eszközök útján, valamilyen médium (közvetítő) igénybevételével történik. Ez utóbbi felöleli valamennyi (tömegkommunikációs) médium szabadságát. Ádám Antal ezért a „*tömeges kifejezés szabadsága*”-ként³⁰³ aposztrofálja, amely főként a nyomtatott sajtó, az elektronikus műsorszórók révén, a modern technikai eszközök által biztosított platformok útján valósul meg. A kommunikációs jogok külön „problémakörét” jelzi az, hogy napjainkban már nemcsak a sajtó és a hagyományos médiumok (a rádió, televízió) útján váltható ki tömeghatás, ezért e jogok gyakorlása sem kizárólag médiaszervek útján valósulhat meg. Ennek megfelelően alanyai sem csak a hagyományos értelemben vett médiaszervek, hanem kibővül a magánszemélyekkel, jogi személyekkel, de akár az állammal, amelyek a digitális írástudás kellő ismeretanyagával, illetve a szükséges pénzügyi háttérrel bírnak. Erre két példát említenék:

- Önmagában az internetes platformokon keresztül bármely magánszemély, közösség képes a tömeghatás kiváltására,³⁰⁴ melynek során a klasszikus szólásszabadság és a tömeges kifejezés szabadságának gyakorlása együtt jelenik meg.
- Igaz ez más, pl. a kultéri média felületeken keresztül gyakorolt kereskedelmi, vagy politikai szólásgyakorlás esetében is, melyet csak a jelentős pénzügyi fedezettel bíró gazdasági szervezetek, politikai pártok, és az állam gyakorol. Itt csak másodlagos közvetítőként jelenik meg a „klasszikus média,” ezekben az esetekben nem a megismert üzenetek közvetítése a cél, hanem a társadalmi kontrollt gyakorló funkció a meghatározó.

Az Alkotmánybíróság kifejezett álláspontja szerint, a média a véleményszabadság megvalósulását azzal szolgálja, hogy „a véleményalkotáshoz szükséges *információszerzésnek,*

³⁰²A szólás- és a sajtószabadság az alkotmányi szabályozásban sokáig szinte nem is különült el egymástól. Hazánkban a 89-es alkotmánymódosítás a szólásszabadság helyett a tágabb értelmű véleménynyilvánítás szabadságát rögzítette, a német alkotmány mintájára. Ugyanakkor Az EU 2014. évi, online és offline kifejezés szabadságáról szóló irányelvben továbbra is találkozhatunk a szólásszabadság önálló nevesítésével.

³⁰³Ádám Antal: Bevezetés a közjogtanba. JPTE Állam-és Jogtudományi Kar, Pécs 1999. 84. o.

³⁰⁴Példaként említhetjük, az „Arab tavaszt,” vagy hazánkban ilyen típusú blogokat, közösségi oldalakon szerveződő civil mozgalmakat, politikai tüntetéseket (stb.).

*a véleménynyilvánításnak és véleményformálásnak kitüntetett fontosságú eszköze,*³⁰⁵ azaz nemcsak a szabad véleménynyilvánítás eszköze, hanem a tájékoztatásé is, hisz alapvető szerepe van a véleményalkotás feltételét képező tájékozódásban, a demokratikus közvélemény kialakulásában, mely csakis a teljes körű és tárgyilagos tájékoztatás alapján jöhet létre.³⁰⁶ Ugyanakkor a demokratikus, jogállami „intézmények hatékony működése, mind pedig a hatalommal, az erőfölénnyel, vagy más jogi helyzettel való visszaélés mellőzése, leleplezése szempontjából”³⁰⁷ nélkülözhetetlen. A szólás- és sajtószabadságra a kommunikációhoz való jog kitüntetett volta annyiban vonatkozik, amennyiben a véleménynyilvánítás a kommunikáció alkotmányos alapját szolgálja.

B) A szólás- és a sajtószabadság tartalma

A sajtószabadság összetevőjeként, megjelenő jogosultságok: a médiumok szabad (engedély nélküli) alapításának a joga, a szabad tájékoztatáshoz való jog, a publikációk közzétételének a lehetősége, a közérdekű és nyilvános információk (adatok) - sajtótermékek és médiaszolgáltatások útján történő - terjesztésének joga.

C) A szólás- és sajtószabadság alanyai és címzettjei

E kommunikációs alapjognak az alanyai: a hagyományos média (újságírók), a közönség (interaktivitás útján, vagy a sajátos jogai alapján, mint pl. helyreigazítás, jogorvoslat), az állam (mely pl. alapíthat saját, közszolgálati médiát, de elsődlegesen a szabadságjog gyakorlásának biztosításához kapcsolódó kötelezettségei hangsúlyosak), és az új média³⁰⁸ tulajdonosok (a társadalom polgárai, de akár civil, társadalmi szervek, akik az új médiaplatformokon [pl. internet] keresztül önálló média felületeket hoznak létre, és gyakorolják a sajtószabadság által biztosított jogosultságokat),³⁰⁹ akik e jogosultságokból és az elválaszthatatlanul kapcsolódó egyéb szabadságjogok más-más összetevőit is tudják gyakorolni, érvényre juttatni működésük során. „Az új technológiák elmoszák a határt a civilek és újságírók között.”³¹⁰ Tehát a jogalanyok és joggyakorlás egyaránt rétegzett. A legfontosabb jogalany azonban a „klasszikus” média. Ambrus ennek szabályozásáról akként

³⁰⁵37/1992. (VI.10.) AB határozat.

³⁰⁶AB: uo.

³⁰⁷Ádám Antal: Bevezetés a közjogtanba. JPTE Állam-és Jogtudományi Kar, Pécs 1999. 84. o.

³⁰⁸Az új média kifejezést az információtechnológiára épülő média számos formájának leírására használják, mint amilyen pl. internet, a world wide web, a videójátékok, online üzenetküldő szolgáltatások, illetve az interneten megjelenő új platformok, mint a közösségi oldalak, blogok, kommentek stb. fejti ki Rowbottom. In: Rowbottom, J: Media Freedom and Political Debate in the Digital Era. The Modern Law Review 2006. 69 (4) MLR, 510. o. és In: Rowbottom, J: Sajtószabadság és politikai vita a digitális korban. Fundamentum 2007. 2. sz. 19. o.

³⁰⁹Az online kommunikáció több lehetőséget nyújt az interakcióra.

³¹⁰Vö.: Rowbottom, J: Media Freedom and Political Debate in the Digital Era. The Modern Law Review 2006. 69 (4) MLR, 489. o. és Rowbottom, J: Sajtószabadság és politikai vita a digitális korban. Fundamentum 2007. 2. sz. 5. o.

vélekedik, hogy a „társadalmi kommunikáció demokratizmusa feltételezi a média jogainak és szabadságának szabályozását, valamint ezeknek megfelelő köteleességeket mások részéről, illetve a média közeg kötelezettségeit mások jogaival szemben. Ennek hiányában fennáll az emberi szabadságjogok megsértésének kockázata, különösen, ami az információhoz való jogot illeti, továbbá a társadalmi kommunikáció alanyai részéről különböző visszaélések merülhetnek fel.”³¹¹ De amint a való élet bizonyítja, még így sem teljesülhetnek maradéktalanul a *média jogainak és szabadságának legfőbb jogosítványai*, amelyek a következők:

- a kifejezéshez való jog;
- a kommunikációhoz való jog;
- a véleménynyilvánításhoz való jog;
- a tájékoztatáshoz való jog;
- a publikációk közzétételéhez való jog;
- az információk (nézetek, vélemények) terjesztéséhez való jog;
- a (információ) forráshoz való (hozzáférési) jog;
- a közérdekű információ-hozzáféréshez való jog;
- a kérdéshez és a válaszadáshoz való jog;
- a médiumok szabad alapításához való jog.³¹²

A *közönség jogai*, azaz a „nézők és hallgatók joga élvez elsőbbséget nem a műsorszolgáltatóké,³¹³ mégis a közönség érdekeinek központba helyezése ellenére „ritkán ad az egyéni nézőnek vagy hallgatónak a médiával szemben érvényesíthető jogokat.”³¹⁴

Rowbottom hangsúlyozza, hogy, ami a sajtó demokratikus és közszolgálati funkciójának legfontosabb eleme a politika és *politikai vita* területe.³¹⁵ Tekintettel arra, hogy a „többség nem tud részt venni társadalmának nyilvános életében, [...] ha nem figyelmeztetik és informálják Őket azokról az eseményektől, amelyek megfontolásra érdemesek vagy cselekvésre indíthatnak. Ez a figyelmeztetés és informálás [...] nagyrészt a médián keresztül történik. A *modern részvételi demokráciák helyes működése megköveteli, hogy a média*

³¹¹ Ambrus, Z: Dreptul comunicării (Kommunikációs jog). Status, Miercurea-Ciuc 2010. 54. o.

³¹² Ambrus professzor is hasonlóan vélekedik a média jogai és szabadságához tartozó összetevők vonatkozásában, melyeket a romániai alkotmány és vonatkozó törvények biztosítanak. lásd In: Ambrus, Z: Dreptul comunicării (Kommunikációs jog). Status, Miercurea-Ciuc 2010. 54. o.

³¹³ Ekként fogalmazott White bíró (390). Red Lion versus FCC ([1969] 395 US 367) precedense nagyobb támogatást ad a média (műsorszórók) szabályozásának. In: Rowbottom, J: Media Freedom and Political Debate in the Digital Era. The Modern Law Review 2006. 69 (4) MLR, 510. o. és In: Rowbottom, J: Sajtószabadság és politikai vita a digitális korban. Fundamentum 2007. 2. sz. 19. o.

³¹⁴ Barendt, E: Broadcasting Law. Clarendon Press, Oxford 1995. 47-49. o., Rowbottom, J: Media Freedom and Political Debate in the Digital Era. The Modern Law Review 2006. 69. (4) MLR, 510. o. és Rowbottom, J: Sajtószabadság és politikai vita a digitális korban. Fundamentum 2007. 2. sz. 19. o.

³¹⁵ Rowbottom, J: Media Freedom and Political Debate in the Digital Era. The Modern Law Review 2006. 69. (4) MLR, 490. o. és Rowbottom, J: Sajtószabadság és politikai vita a digitális korban. Fundamentum 2007. 2. sz. 6. o.

szabad, aktív, professzionális és oknyomozó legyen.”³¹⁶ Ez a védelem nem a sajtó intézményét illeti, hanem magának a kifejezésnek, a közlésnek jár, illetve a sajtó³¹⁷ azon feladatának, hogy a közérdeklődésre számot tartó vitákat szolgálja.³¹⁸ A sajtószabadság értékes azért is, mert hozzájárul az egyén önkifejezéséhez, azonban de facto csak kevesek számára adatott a lehetőség, hogy a hagyományos sajtón (újság, TV, rádió) keresztül közölhessék nézeteiket, egyértelmű határ húzható az újságíró és közönségük között. A hagyományos sajtónyilvánosság a társadalom adott körének ad lehetőséget.³¹⁹ A média fontos *feladata a tájékoztatás mellett az oktatási funkció*, mely szolgálja a jogismeret és jogtudat növelését és a szabadságjogok, a demokratikus jogállami elvek érvényesülését, illetve azok megvalósulásának társadalmi kontrollját.

Az EU Alkotmánya deklarálja, hogy „a tömegtájékoztatás szabadságát és sokszínűségét tiszteletben kell tartani”³²⁰ valamennyi médium vonatkozásában. Az Európai Tanács legújabb iránymutatása külön is rögzíti, hogy „minden emberi jog az interneten is védendő, különösen igaz ez a szólásszabadságra, ugyanis a technológiai fejlődés, a *kommunikáció új formái új lehetőségeket és kihívásokat is teremtettek*.”³²¹ A dokumentum elfogadásával az *internetes szólás- és médiaszabadság* biztosítását - külön is nevesítve - beemeli az emberi jogok közé, amelyek érvényesülését az Unió globálisan is elő szeretné mozdítani. Az „önkifejezés és a média szabadsága nélkül nem lehetséges, hogy az állampolgárok tájékozottak, aktívak és elkötelezettek legyenek,” így „EU határozottan ellenzi az internet vagy az új médiumok bármiféle indokolatlan korlátozását” - áll az uniós intézmény közleményében.³²² Az internet legújabb jogi megkülönböztetését hirdette ki a romániai Legfelsőbb Bíróság, miszerint: „*közterületnek minősülnek a facebook oldalak*”(az interneten kommunikációs platformként működő közösségi oldalak).³²³ Diana Hatneann, a Helsinki Bizottság munkatársa szerint

³¹⁶Lord Birgham: McCartan Turkington Breen versus Times Newspapers. 2001. 2 AC 277, 290. o. és Rowbottom, J: Media Freedom and Political Debate in the Digital Era. The Modern Law Review 2006. 69 (4) MLR, 490. o., Rowbottom, J: Sajtószabadság és politikai vita a digitális korban. Fundamentum 2007. 2. sz. 6. o.

³¹⁷Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) az Egyezmény 10. cikkében (rádió, tv engedélyhez kötését engedélyező szövegében) foglaltakhoz kapcsolódó döntéseiben a sajtó, mint a „nyilvánosság éber őrei” részére különleges védelmet nyújtanak, mint pl. Jersild versus Denmark (1995) 19 EHRR 1.

³¹⁸Vélekedik Rowbottom professzor. Rowbottom, J: Media Freedom and Political Debate in the Digital Era. The Modern Law Review 2006. 69 (4) MLR, 492. o. és Rowbottom, J: Sajtószabadság és politikai vita a digitális korban. Fundamentum 2007. 2. sz. 7. o.

³¹⁹Rowbottom, J: uo. 6. o.

³²⁰EU Alkotmány II-71. cikk.

³²¹Az Európai Unió Tanács - 2014.05.12-én, az online és offline kifejezés szabadságának tárgyában elfogadott iránymutatásának - kommunikációjában fogalmazta meg. In: <http://www.consilium.europa.eu/Newsroom>, Letöltés ideje: 2014.07.19.

³²²EU Tanács közleménye. In: EU-prioritás lett az internetes szólásszabadság támogatása. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, 2014.05.18.

³²³Romániában közterületnek minősülnek a személyes Facebook oldalak. Pesti Ügyvéd 2015.1. sz. 10. o.

pedig „az interneten nem létezik magánszféra, ezért jobb, ha visszafogjuk magunkat, bizonyos kijelentésektől”.

D) A szólás- és a sajtószabadság korlátai

A demokratikus közvélemény kialakulásához szükséges szabad tájékoztatás feltételeit az állam (objektív, intézményes oldalról) aktív alakítással, máskor tartózkodással köteles biztosítani, melynek folytán az *államnak számtalan kötelezettsége, feladata keletkezik:*

- a) kötelessége az egész tömegközlelési rendszert szabályozni, a nemzetközi egyezményekben, EU-direktívákban és az Alaptörvényben rögzített követelményeknek megfelelően, és korlátozást csak törvényben határozhat meg;
- b) köteles a tömegközlelés monopolisztikus rendszerét felszámolni, illetve ennek létrejöttét megakadályozni, valamint plurális tömegközlelési intézményrendszer létét és működését biztosítani, és feltételeiről átfogóan gondoskodni;
- c) köteles garantálni, hogy a társadalomban megjelenő sokszínű gondolatokról, nézetekről, áramlatokról, valamint a közérdeklődésre számot tartó tényekről és eseményekről teljeskörű, kiegyensúlyozott arányú és valóságű, tárgyilagos tájékoztatás megvalósuljon;
- d) a sajtószabadság alapján az állam a médiumok működését cenzúrához nem kötheti, azonban a nyomtatott médiumok esetében sajtóigazgatási feltételek teljesítéséhez, az elektronikus médiumok tekintetében pedig engedélyhez köthető, mely nemzetközi egyezmények, így pl. az Emberi jogok és Alapvető szabadságok védelméről szóló Európai Egyezmény szerint is megengedett. Ehhez társul a tömegközlelés szabadsága által az államra rótt többlet feladatok, mint pl. az államnak a frekvenciagazdálkodással kapcsolatos jogosítványai, az elosztás feltételeinek jogszabályi meghatározásának kötelessége, a pályázati feltételek tartama és nyilvánossága, valamint az állam nevében ezt gyakorló állami intézmények és testületek működésének a nyilvánossága és ellenőrizhetősége és az állami szerveknek és tisztviselőinek az emberi jogokat tiszteletben tartó tevékenysége, hisz ez nemcsak a társadalom egyéb szereplőinek kötelessége;
- e) a tömegközlelés szabadságának további fontos összetevője a közmédiumok függetlenségének és kereskedelmi (magán tulajdonban álló) médiumok önállóságának a követelménye, miszerint az állam (a kormány stb.) nem gyakorolhat érdemi befolyást pl. a műsorszerkezetre, műsortartalomra. Az Alkotmánybíróság az állammal szembeni függetlenségének ezt a

követelményét kiterjesztette a politikai pártokra és szervezett érdekcsoportokra is.³²⁴ Az állam sem pozitív, sem negatív diszkriminációval nem gyakorolhat tisztességtelen nyomást a médiumokra (vagy a médiapiac egyes szereplőire), amely létüket veszélyezteti vagy ellehetetlenítheti, így például:

- állami támogatások megvonásával, vagy éppen megrendelésekkel, kiszabott díjakkal, adókkal, büntetésekkel, hatósági ellenőrzésekkel vagy más pénzügyi, gazdasági intézkedésekkel;³²⁵

- frekvencia megvonásával, vagy irreális, teljesíthetetlen frekvencia pályázati kiírással vagy technikai fejlesztési előírással vagy más technikai akadály felállításával;

- szakmai működéshez kapcsolódó eljárásokkal, döntésekkel, büntetésekkel, jogi szabályozással nem számolhatja fel a médiumok létét, de nem részesítheti előnybe a politikailag lojális médiumokat sem;

f) kötelező az információ-források, és újságírók, valamint véleményüknek az interneten hangot adó bloggerek,³²⁶ kommentelők (stb.) védelmének és autonómiájának biztosítása, mely média és ezen keresztül a társadalom információszerzését garantálja, egyben működési feltétele;

g) a tömegközlés szabadságából eredő tárgyi és alanyi jogokból fakadó kötelezettségek mellett egyéb médiapiaci szereplők, mint a műsorszórók, az újságírók kötelezettségei és felelősségei is nevesíthetők és törvényben nevesítendők;³²⁷

h) a tömegközlés szabadságának jogosítottági oldalán jelenik meg a publikum. A közönség a „médiaalkotmányban” foglalt jogokkal rendelkezik (közönség). A polgár - többek között - jogosult az állam és a piac szereplőire, valamint résztvevőire rótt kötelezettségek megsértése esetén a jogorvoslatra. Ennek keretei közt pert indíthat, helyreigazítást, kijavítást, vagy a jogsértés megszüntetését kérheti, de a műsorszórókkal szemben a Médiahatóságnál (panasz) eljárást is kezdeményezhet, vagy akár az alapjogok biztosához is fordulhat.³²⁸

³²⁴Lásd részletesen a II. fejezetben az Európa Tanács 2014. május 12-én elfogadott iránymutatásban megfogalmazott veszélyeket.

³²⁵Az esélyegyenlőséget és versenyt sértő diszkriminatív pl. internet adó, reklámadó, állami hirdetések, megrendelések vagy akár a Média- és Versenyhatóság ellehetetlenítő nagyságrendű büntetésének lehetősége, melyek fenyegetettséget, médiapiac torzulást, a pluralizmus, a szólás- és a sajtószabadság és a demokrácia sérelmét eredményezheti.

³²⁶Az internet blogok alkotói számára lehetővé teszik, hogy bármely témában kifejezzék véleményüket a nyilvánosság előtt.

³²⁷Ezeket a 2012. január 01-től hatályos „médiaalkotmány” és médiatörvény rendelkezései szabályozzák.

³²⁸Vö.: Ádám Antal: Bevezetés a közjogtanba. JPTE Állam-és Jogtudományi Kar, Pécs 1999. 85-87. o.

Véleményem szerint, az államnak a szólás- és a sajtószabadság biztosítása körében felmerülő *kötelezettségei nem teljesítésének esetén*, mulasztásban megnyilvánuló alkotmányosértést követ el, egyben ily módon *látens korlátokat képez a kommunikáció szabadság terén*.

A szólás- és a sajtószabadság *formai korlátját képviseli a törvényesség követelménye*, hogy e szabadságjogok érdemi tartalmát alsóbb fokozatú jogszabállyal (pl. kormányrendelet) nem lehet szabályozni. A sajtószabadság jog általános *tartalmi korlátját*, illetve a *sajtóval szembeni követelményeket* jelenti különösen a következők.

a) A sajtószabadság lényeges tartalmi elemét képező - az állami kötelezettségeknél már hivatkozott - *cenzára tilalma*. A tartalmakat az alkotmányos védelem nevében sosem szabad cenzúrázni. Ez akkor valósul meg, ha előzetes állami, hatósági ellenőrzéséhez vagy engedélyezéséhez kötött valamely sajtótermék előállítása, terjesztése, tartalmának meghatározása, szerkesztése, illetve az adott közlés tartalma alapján előzetesen megakadályozzák a közlés nyilvánosságra kerülését, vagy a vélemény-, a szólás- és sajtószabadságot sértő módon beavatkoznak a médium szabad működésébe.³²⁹ Alkotmányossági értelemben azonban nem minősül cenzúranak a nem állami szerv által végzett, a tulajdonosi és szerkesztői jogok gyakorlása során megvalósuló *előzetes ellenőrzés*.³³⁰ De az Alkotmánybíróság határozatában³³¹ kifejtett álláspontja szerint, nem minősül cenzúranak az ügyész - mint a közhatalom gyakorlójának - az a jogi lehetősége, hogy a sajtótermék tartalmának előzetes ellenőrzése és a terjesztés bírósági döntés nélküli felfüggesztése ügyében eljárjon, mivel ebben az esetben az ügyész szabadon mérlegelheti a felfüggesztés feltételeinek a súlyát, és dönthet a felfüggesztés alkalmazásáról vagy annak mellőzéséről. Az *utólagos ellenőrzés* és az azzal kapcsolatos felelősség érvényesítése sem minősül alkotmányos értelemben cenzúranak. Azonban a sajtótermék *terjesztésének utólagos megtiltására*, mint a sajtó útján elkövetett jogsértés jogkövetkezményére is csak a törvényben pontosan meghatározott esetekben és feltételekkel, bírósági döntés alapján kerülhet sor.³³²

b) A sajtószabadság a *szerkesztési szabadság* által a szerkesztési tevékenységet végző a sajtótermék összeállításával, megszerkesztésével indirekt saját véleményét is kifejezésre juttatja, de akár tartózkodhat is ettől (*önkorlátozás*). E véleményt azonban korlátozza az egyes tartalmak, azaz a kommunikációs szabadság általános korlátaiba ütköző közlések, mint

³²⁹Gálik Mihály- Polyák Gábor: Médiaszabályozás. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005. 82. o.

³³⁰Erre újságírói etikai szabályok vonatkoznak, amellyel, hogy a jogi szabályozás biztosítja az újságírói autonómiát. Ilyen garanciális elem, hogy az újságíró neve alatt kizárólag az ő hozzájárulásával közölhető az általa nyilvánosan közlésre átadott olyan anyag, amelynek tartalmát a szerkesztő lényegesen megváltoztatta.

³³¹20/1997. (III.19.) AB határozat.

³³²Gálik Mihály- Polyák Gábor: Médiaszabályozás. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2005. 83. o.

például a szexuális vagy erőszakos tartalmak közreadásának tilalma vagy korlátozása. A reklámokkal kapcsolatos alkotmányos közlési korlátok differenciáltan, a közvetítő médiumok sajátosságaira tekintettel jelennek meg, mint például a gyermekek védelmében a műsorrendbe történő beavatkozás.³³³ Az AB 2001-ben született döntése szerint, a szerkesztési szabadságot a *közlési tilalmak és korlátok* mellett olyan közlemény *közreadására való kényszerítés* is korlátozza, amely közleményt esetleg szabad döntés alapján nem közvetítenének.³³⁴ A kényszerítésnek számtalan oka lehet, például személyiségi jogi jogsérelem orvoslása, vagy a közleményben vitatott kérdéssel kapcsolatban minden releváns információ megjelenhessen, de akár azért is, hogy egyes társadalmi csoportok (például kiskorúak, fogyatékosok) hozzájussanak az őket érintő vagy számukra hasznos médiatartalmakhoz.³³⁵

c) *Más személyek alapvető jogainak védelme*, így pl. az emberi méltóság védelme alkotmányosan korlátozza a szólás- és a sajtószabadságot. Jogsértés esetén magánvádas eljárás keretei közt kerülhet sor a jogérvényesítésre, de több büntetőtényállás is lehetővé teszi a büntethetőséget.³³⁶

d) *Az alkotmányi és törvényi (sajtójogi, polgári, büntető stb.) korlátok* mellett, fontos az igazság kiderítése, a valós tények, információk továbbítása, és e téren a médiumok szabadságának társadalmi védelme.³³⁷ Ennek szükségességét támasztják alá az Alkotmánybíróság határozatban kifejtettek is, miszerint „a társadalmi, politikai fejlődés jelen korszakának nagyhatású jelensége a nyilvánosság minden korábbit meghaladó mértéke. E nyilvánosságot a táv-, tömeg- és multikommunikáció folytonosan bővülő technikája, korábban elképzelhetetlen eszközei és módjai, a tájékozódás, a tájékoztatás, a befolyásolás lehetőségei és ténylegesen alkalmazott formái határozzák meg. Ez az első megközelítésben a *hamis információkkal szembeni védekezés* eszközeinek erősítését indokolja.”³³⁸

e) A média (sajtószerv, illetve bármely médium, újságíró stb.) esetleges jogszerűtlen működése *felelősségi kérdéseket* is felvet, és jogi, etikai konzekvenciákkal jár. Így a jogsértéshez sajtójogi, büntetőjogi, szabálysértési, polgári jogi vagy munkajogi, olykor etikai jogkövetkezmények fűződnek. A felelősségi viszonyok szabályozásában azonban *új*

³³³Gálik Mihály- Polyák Gábor: uo. 81-82. o.

³³⁴57/2001. (XII. 5.) AB határozat.

³³⁵Gálik Mihály - Polyák Gábor: uo. 82. o.

³³⁶Gálik Mihály - Polyák Gábor: uo. 83. o.

³³⁷Példaként említhető a közelmúltban a francia satirikus lap ellen irányuló iszlám – Mohamed prófétát gúnyosan ábrázoló karikatúrák miatti - terrortámadást követő demonstráció, ahol a világ vezető hatalmainak és országainak képviselői közösen álltak ki a sajtószabadság sérthetatlensége mellett. Hazai példaként hozható a reklámadó ellen a média közös fellépése, vagy az internetadó elleni százezer fős civil tüntetés.

³³⁸18/2000. (VI. 6.) AB határozat.

jogpolitikai, jogértelmezési irányok is megjelentek, miszerint az internetes platformon megjelenő szólás (pl. komment) esetén az internetszolgáltatónak (tárhelyszolgáltatónak) felelősséget kell viselnie az általa működtetett honlapon megjelenő, moderálás nélküli hozzászólások, vélemények tartalma miatt. A tárhelyszolgáltató eme felelőségének megállapítása szükséges és arányos korlátozása a véleménynyilvánítási szabadságnak - mondta ki az internetes véleménynyilvánítás egyes kérdéseiről szóló, a közelmúltban elfogadott AB határozat.³³⁹ Ennek folytán az Alkotmánybíróság a jóhírnév védelméhez való jog megsértéséért elmarasztalta a Magyarországi Tartalomszolgáltatók Egyesületét az általa működtetett honlapon megjelentetett két sértő hozzászólás (komment) miatt. Ugyanakkor nem szerencsés, hogy az Alkotmánybíróság álláspontja nincs összhangban az uniós iránymutatás minél szélesebb körű internetes szólásszabadságot célul tűző álláspontjával. Hisz e döntésben megjelenő álláspont arra készítheti majd az internetes oldalakat, hogy korlátozzák (vagy akár teljesen megszüntessék) a kommentelés lehetőségét. Ez az *önkorlátozás* nyilvánvalóan az online szólás- és véleménynyilvánítási lehetőségek bővülése és az internetes médiumok működése ellen hat.³⁴⁰ Eme döntés nemcsak az EU-iránymutatás által képviselt állásponttal ellentétesen, hanem annak gyakorlati megvalósíthatósága, hogy adott internet szolgáltató tárhelyén megjelenő a tartalmakat folyamatosan monitoringozza, annak jogszerűségét megítélje, és saját jogértelmező döntése alapján véleményeket eltávolítson, nem reális védelmi eszköz.³⁴¹ De ellenpéldaként említhető az amerikai Legfelsőbb Bíróság döntése is, amely a véleményszabadság alkotmányos sértő korlátozásának minősítette az 1996. évi telekommunikációs törvény (Telecommunications Act) részét képező „illő kommunikációról szóló törvény” (Communications Decency Act) két rendelkezését is, mivel az internet

³³⁹19/2014. (V. 30.) AB határozat.

³⁴⁰Balogh Éva - Fazekas Flóra: „Kívánjuk a sajtó szabadságát!” Az interneten is? Tanácsi iránymutatás az online és offline véleménynyilvánításról. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, Budapest, 2014.06.20., In: <http://jog.tk.mta.hu/blog/2014/06>, Letöltés ideje: 2014.07.04.

³⁴¹Korábban ezek az okok indokolták pl. online szolgáltatások esetében a közvetítő szolgáltatókra - akik a közvetített információk között nem válogatnak, a közvetített tartalmakat nem szerkesztik - vonatkozó sajátos felelősségi szabályokat, az elektronikus kereskedelmi törvény szabályozásában. A törvény 7.§ (5) szerint, a szolgáltató a közvetített információk tekintetében nem köteles előzetesen és rendszeresen ellenőrizni az általa csak tárolt, továbbított vagy hozzáférhetővé tett információ tartalmát, valamint nem köteles olyan tényeket vagy körülményeket keresni, melyek jogellenes tevékenység folytatására utalnak. Ezt az indokolja egyrészt, hogy a közvetített információk hatalmas mennyiségének ellenőrzése technikailag megoldhatatlan (technikai akadály), másrészt minden ellenőrzési eszköz aránytalan beavatkozást jelentene a felhasználók magánszférájába és a véleménynyilvánítási szabadságba (jogi akadály). Ezzel szemben a saját érdekkörből származó - maga által rendelkezésre bocsátott, vagy a megbízásából utasításai szerint készült - információkért a szolgáltató az online tartalmak esetében is teljes körűen felelős (Ektv.7.§ és 12§). A közvetített információkkal okozott jogsértésekért és károkért viselt felelőség viszont attól függ, hogy a közvetítő-szolgáltató mekkora befolyással rendelkezik a tartalom fölött (Ektv.7-11§). A médiatörvény a műsorszolgáltatók felelőségéhez önálló szankciókat társít, miszerint a műsorszolgáltató a műsorszolgáltatás tartalmáért felel. A törvény a megsértés esetén az általános felelősségi szabályok mellett sajátos eljárási rendet és médijogi jogkövetkezményeket állapít meg. Lásd továbbá Gálik Mihály - Polyák Gábor: Médiaszabályozás. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005. 79. o.

(platformjain megjelenő) obszcén kifejezésekre és egyéb ilyen sértő tartalomra vonatkozott.³⁴²

f) A sajtóval szemben alapkövetelmény a *monopóliumok létrejöttének megelőzése*. Sajnálatos tény, hogy új Alaptörvényünkben kikerült a tájékoztatási monopóliumok létrejöttét megakadályozó alapjogi rendelkezés, amely egy általános jogállami elvárás.

g) A választások *politikai esélyegyenlőségének biztosítása* érdekében, Alaptörvényünk kötelezi a médiaszolgáltatókat, hogy a választási kampányidőszakban szükséges tájékoztatás végett politikai reklám kizárólag ellenérték nélkül közölhető. Tekintettel arra, hogy ez a rendelkezés nem fogja át a médiafelületek teljes spektrumát, és a médiumok hirdetési ideje is „véges” a *választások esélyegyenlőségét önmagában nem képes garantálni*.³⁴³

h) A hazai, nemzetközi jogtudomány képviselői, és az Európai Unió sokféle veszélyt, problémát látnak a sajtószabadság terén. Az EU-iránymutatásában külön kitér a kifejezés (vélemény) szabadságot *korlátozó jogsértő cselekményekre*, amelyek különösen:

- a „gyűlöletbeszéd”;
- a tömegtájékoztatás szabadságának és sokszínűségének korlátozásai;
- szabályozó szervek függetlenségének hiánya;
- internetszolgáltatók/üzemeltetők (pl. szolgáltatás lassítása) korlátozása;
- a magánélet tiszteletének és az adatvédelemnek korlátozása;
- a közéleti tevékenység átláthatatlansága, transzparenciájának hiánya;
- a közérkölcse, a nemzetbiztonság és a „nemzeti érdekekre” való visszaélés hivatkozás;
- a szellemi tulajdonvédelem érdekében történő korlátozás;
- a jó hírnév sérelmének vádjával való visszaélés, öncenzúrára készítés;
- valamely személyek ellen véleménynyilvánítási szabadságának gyakorlása miatt elkövetett támadások (újságírók, jogvédők stb. kivégzése, megölése, erőszakos eltüntetése, kínzása vagy önkényes letartoztatása).³⁴⁴

i) A szakmai képviselői eltérő befolyásolási képességet tulajdonítanak az írott, az elektronikus (a rádió, a televízió) és az online médiumoknak.³⁴⁵ Ez abból adódik, hogy az online és offline megnyilatkozások különböző szinteken működnek, valamint különböző tartalommal és különböző kifejezési formában nyilvánulnak meg. Emellett az „új média”, mint pl. az internet

³⁴²Gálik Mihály - Polyák Gábor: Médiaszabályozás. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005. 70. o.

³⁴³Alaptörvény SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG IX.(4)-(3) bekezdés.

³⁴⁴9647/14. sz., EU Human Right Guidelines on Freedom of Expression Online and offline, Annex I., 16, Foreign Affairs Council meeting, Brussels, 12 May 2014, vagy Az EU emberi jogi iránymutatásai az online és offline kifejezés szabadságáról, A Melléklet I. Melléklete A., 26 A véleményalkotás és a kifejezés szabadságához való jog gyakorlását sértő vagy akadályozó cselekmények példái.

³⁴⁵Lásd az értekezés ezzel azonos primer kutatási eredményeinek részleteit a IV. fejezetben és az 1. sz. Mellékletben.

a leggyorsabb hírközlő, sok rádió és televízió is az online portálok híreiből dolgozik, sőt a hagyományos médiumok önálló internetes médiumokat is működtetnek. Rowbottom szerint, a szabályozás a megnyilatkozások szintjeihez igazodó módszereket igényel.³⁴⁶ Az államoknak olyan EU-konform szabályzókat kell kialakítani, melyek *egységes rendszerben*, de a *sajátosságok figyelembevételével differenciáltan kezeli a médiumokat*.

E) A szólás- és a sajtószabadság alaptörvényi kapcsolódásai

A szólás- és a sajtószabadság összetevői rámutatnak arra, hogy milyen szoros kapcsolatban állnak a kommunikációs jogokkal pl. a véleménynyilvánítás az információszabadsággal. A közérdekű adatok megismeréséhez fűződő alapvető jog legfontosabb indoka a közszféra átláthatósága, ellenőrizhetősége, amelynek megvalósulását jelentősen segíti maga a média is.

A sajtószabadság „értéke a nyilvánosság és a közönség érdekeinek szolgálatából fakad,”³⁴⁷ de a sajtó információhoz vagy közléshez való joga se nem több, se nem kevesebb, mint a nyilvánosságé.³⁴⁸ Azonban nem lehet a sajtó- és a szólásszabadsága és az egyéni véleménynyilvánítás egyéb formái közé egyenlőségjelet tenni, mert az egyén másként gyakorolja, más hatással és befolyással bír, mint a média, valamint az egyének kis csoportjai élhetnek csak a hagyományos sajtón keresztüli információ- és véleményközléssel, inkább szervezeteknek, intézményeknek van nagyobb lehetőségük. Ezért szólásszabadság és sajtószabadság nem fedi teljesen egymást, sőt, akár összeütközésbe is kerülhetnek egymással,³⁴⁹ mint bármely más kommunikációs jog esetén is fennáll az ütközés lehetősége.

E szubjektív, alanyi jogosultságok összessége a társadalom (egyén, közösség) számára széleskörű, nyilvános párbeszédet biztosít és a hatalmi kontroll gyakorolását lehetővé teszi. Azonban *e jogosultságok érvényesülése több más alapjog gyakorolhatóságát feltételezi, egyben kötelezettségeket indukál*. Mint egymástól elválaszthatatlan rendszertényezők, bármely sérelme a kapcsolódó jogok érvényesülésének hiányát okozza, és bármely kötelezettség *elmulasztása jogsérelemmel jár, egyben korlátként jelenik meg a kommunikációs jog rendszerében*. Az információs társadalom korában a média által ellátott szerepkör folyamatosan növekvő társadalmi súlyt képvisel és közjogi hatalmi tényezőként tarthatjuk számon. Szabályozásának célja, annak biztosítása, hogy a médiainstítúciók ténylegesen

³⁴⁶Rowbottom, J: Media Freedom and Political Debate in the Digital Era. The Modern Law Review 2006. 69 (4) MLR, 490. o. és Fundamentum 2007. 2. sz. 6. o.

³⁴⁷Rowbottom, J: uo. 7. o.

³⁴⁸John Donaldson meglátása szerint. Idézi Rowbottom, J: Media Freedom and Political Debate in the Digital Era. The Modern Law Review 2006. 69 (4) MLR, 491. o., valamint In: Rowbottom, J: Sajtószabadság és politikai vita a digitális korban. Fundamentum 2007. 2. sz. 7. o.

³⁴⁹Rowbottom, J: Media Freedom and Political Debate in the Digital Era. The Modern Law Review 2006. 69 (4) MLR, 491. o., valamint In: Rowbottom, J: Sajtószabadság és politikai vita a digitális korban. Fundamentum 2007. 2. sz. 7. o.

„betöltsék társadalmi rendeltetésüket, valamint hatalmukat demokratikus és szociális felelősségükkel összeegyeztethető módon gyakorolják.”³⁵⁰ A technológiai fejlődés és ennek folytán a közönségi szokások megváltozása elavulttá tehetik a jelenlegi médiaszabályozást, a sajtószabadság igazolását, nagyobb hangsúlyt helyezve az egyéni részvételre,³⁵¹ amely egyben paradigmaváltást is hoz magával, ahol az online kommunikáció válik dominánssá.³⁵²

3.4.4 Az információs szabadság

A) Az információs szabadság fogalmi köre

Az információs szabadság fogalmi körvonalazódása se köznapi, se jogi értelemben nem tekint nagy múltra vissza. A XX. század utolsó évtizedeiben, a kommunikációs forradalom, az információs „bumm” és az információs társadalmak kialakulásának kezdete óta az információ mennyisége exponenciálisan nő. Világunkban általános érvényű jelenséggé vált, hogy a társadalmat alkotó egyének és szervezetek életképességéhez, valamint „az állam és a gazdaság működéséhez, a társadalmi tevékenység tervezéséhez és szervezéséhez egyre több információra van szükség.”³⁵³ Ebben a fejlődési, átalakulási folyamatban, az állam demokratikus jogállami működéséhez a nyilvánosságnak, a személyes információk feletti rendelkezési jognak és az információk szabad áramlásának is meg kell valósulnia.

Az AB³⁵⁴ döntésével egyezően, Ádám professzor véleménye szerint korszakunk nyilvánosságát, a *nyilvánosság* minden korábbit meghaladó *mértékét az információs szabadságjog határozza meg.*³⁵⁵ Ezek alapján válik - bár eltérő, de egyre növekvő mértékben - nyilvánossá a nemzetközi fórumok, a parlament, az egyéb állami szervek, a pártok, az önkormányzatok, a köztisztviselők, az érdekszervezetek, a hivatali munka és esetenként a civil szervezetek működése.³⁵⁶ E folyamatok, valamint az információs szabadság garanciái megjelennek. Az EU Alkotmányában deklarálta egyrészt, hogy „A jó kormányzás

³⁵⁰Craufurd Smth 57. o. Idézi: Rowbottom, J: uo. 8. o.

³⁵¹A média egyre gyakrabban használja fel a közvélemény tájékoztatásában a magánszemélyek fotóit, felvételeit (leginkább rendkívüli eseményeknél).

³⁵²Rowbottom, J: Media Freedom and Political Debate in the Digital Era. The Modern Law Review 2006. 69 (4) MLR, 510. o., valamint Rowbottom, J: Sajtószabadság és politikai vita a digitális korban. Fundamentum 2007. 2. sz. 19. o.

³⁵³Trócsányi Sára: A kommunikáció jogi alapjai. Osiris Kiadó, Budapest 2004. 79. o.

³⁵⁴A 18/2000. (VI. 6.) AB határozat szerint, „a társadalmi, politikai fejlődés jelen korszakának nagyhatású jelensége a nyilvánosság minden korábbit meghaladó mértéke. E nyilvánosságot a táv-, tömeg-, és multi-kommunikáció folytonosan bővülő technikája, korábban elképzelhetetlen eszközei és módjai, a tájékozódás, a tájékoztatás, a befolyásolás lehetőségei és ténylegesen alkalmazott formái határozzák meg. Ez az első megközelítésben a hamis információkkal szembeni védekezés eszközeinek erősítését indokolja.”

³⁵⁵Gondol itt a „a táv-, tömeg-, és multi-kommunikáció folyton bővülő technikája, fantasztikus lehetőségei, valamint a véleménynyilvánítási szabadság, a kifejezés szabadsága, a tömegközlés szabadsága és a közérdekű adatokhoz való hozzáférés alapjoga, mint információs szabadságjog.” Vö.: Ádám Antal: Bevezetés a közjogtanba. PTE ÁJK, Pécs 1999. 80. o.

³⁵⁶Ádám Antal: Bevezetés a közjogtanba. PTE ÁJK, Pécs 1999. 80. o.

előmozdítása és a civil társadalom részvételének biztosítása céljából az Unió intézményei, szervei és hivatalai munkájuk során *a nyitottság elvének* a lehető legnagyobb mértékű tiszteletben tartásával járnak el.”³⁵⁷ Másrészt „Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát, valamint az információk és eszmék megismerésének és közlésének szabadságát anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhatna országhatárokon való tekintet nélkül.”³⁵⁸

Az információs jogok hazai szabályozásának kialakulása és fejlődése néhány évtizedes múltat tekint vissza. Jogrendszerünkben az információs önrendelkezés és az információ szabadsága fiatal alapjogok. A rendszerváltó alkotmánymódosítás³⁵⁹ emelte alkotmányos szintre a személyes adatok védelmét és az információ szabadságát.³⁶⁰ „Az adatvédelem mint önálló jogág kialakulásának elsődleges oka a számítástechnika ugrásszerű fejlődése.”³⁶¹ Az információs önrendelkezés szabadsága³⁶² (*adatvédelem*) és az információ szabadsága (*adatnyilvánosság*) két önálló, de egymást feltételező alapjog. „Együttesen *információs jogokról* beszélhetünk, mely az *„állam átláthatósága – ember átláthatatlanságának kettős maximuma.*”³⁶³ E kettős cél, együttes megvalósulását szolgálja az információs szabadság és az információs önrendelkezés alapjogának együttes kezelése, annak ellenére, hogy más-más alapjogi értéket képviselnek, mivel a „jogosultság-együttesek” *origo pontja az információ nyilvánosság.*

Az információs szabadság, azaz a közérdekű adatok nyilvánossága és a személyes adatok védelme közötti szoros kapcsolat indokolja azt, hogy a jogalkotó e két alapjogot *egy törvényben* szabályozza. Ez a szabályozási szerkezet azt az ellentmondást célozza feloldani,³⁶⁴ hogy „az egyének védett – sok esetben érzékeny – személyes adatait is kezelik az állami szervek, amelyeknek kötelességük ugyanakkor nyíltan működni, a közvéleményt legalábbis nem akadályozni a birtokukban lévő információk megismerésében.”³⁶⁵ Balog Zsolt és sok más jogtudós várakozása az volt, hogy ha az adatkezelésről egyetlen vegyes szerkezetű

³⁵⁷EU Alkotmány I-50. cikk.

³⁵⁸EU Alkotmány II-71. cikk.

³⁵⁹Az Alkotmány új 59.§ és 61.§ rendelkezése deklarálta.

³⁶⁰Dudás Gábor: Adatvédelem a hazai jogrendszerben. In: Adatvédelem és információs szabadság a mindennapokban. (Szerk.: Péterfalvi Attila), HVG - ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2012. 50. o.

³⁶¹Ezt támasztja alá az is, hogy a hazai jogalkotásban az első lépést a Polgári törvénykönyv (továbbiakban: Ptk.) 1977. évi azon módosítása jelentette, mely szerint „A számítógéppel történő adatfeldolgozás nem sértheti a személyhez fűződő jogokat.” E generálklauzulának azonban nem volt valódi tartalma, mert az Avtv. hatálybalépéséig hiányzott a hivatkozott szabályozás. Vö.: Péterfalvi Attila (Szerk.): Adatvédelem és információs szabadság a mindennapokban. HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó, Budapest 2012. 50. o.

³⁶²Az Alkotmány rendszerváltáskori módosításával a kommunikációs jogok közé bekerült a személyes adatok védelméhez fűződő jog is, mint alapjog. Alkotmány (Alk. 59.§ (1) bek.) kimondta, hogy „a Magyar Köztársaságban mindenkét megillet a jó hírnévhez, a magánlakás sértetlenségéhez, valamint a magántitok és a személyes adatok védelméhez való jog.”

³⁶³Majtényi László: Intézmények uralma, jogállami forradalom, információs jogok. In: A köztársasági alkotmány 20 éve. Pécsi Alkotmányi Műhely Alapítvány, Kódex Nyomda, Pécs 2009. 193. o.

³⁶⁴Majtényi László: uo. 98. o.

³⁶⁵Balog Zsolt György: Cím nélkül. Fundamentum 4. sz. 56. o.

törvény megalkotásával, azzal „optimális egyensúlyok, jobb, áttekinthetőbb megoldások születnek, mint a külön utakon járó törvények esetén.”³⁶⁶ Jóri András a korrupciós ügyek nyomán, az adatvédelem és adatnyilvánosság újragondolását, a két alapjogi érték közti egyensúly helyreállítását fogalmazta meg célként mint adatvédelmi biztos. Meglátása szerint, a joggyakorlási és jogalkalmazási hibák következtében az egyensúly megbomlott, az adatvédelem gyakran az adatnyilvánosság kárára érvényesül. Véleménye szerint, a magánszféra hatékony védelmi eszközeinek érvényesülése fontos, ám nem válhat öncélúvá, különösen nem akadályozhatja a transzparenciához kapcsolódó legitim értékeket.³⁶⁷ Kiss László professzor hasonlóan vélekedik, a jelenlegi helyzetet úgy jellemezte, hogy „átestünk a ló túlsó oldalára.”³⁶⁸

Közös kezelésüket igazolja, hogy az Alaptörvény egy sorban – „Mindenkinek joga van személyes adatai védelméhez, valamint a közérdekű adatok megismeréséhez és terjesztéséhez.”³⁶⁹ – és *Európában elsőként*, „a két információs szabadságot – az adatvédelmet és az adatnyilvánosságot – együtt, egymásra tekintettel szabályozza,”³⁷⁰ egy – az információs önrendelkezésről és információs szabadságról szóló – törvényen belül.³⁷¹ Majtényi véleménye szerint: „Az adatvédelem és az információs szabadság együttes értelme az, hogy a polgár maradjon átláthatatlan az információs forradalmak utáni világban is, míg az állam, a közhatalom váljék áttetszővé.”³⁷² Az utóbbi átláthatóságot szolgálja Alaptörvényünk 39. cikkében kinyilvánított elkötelezettsége az információs szabadság és a *közélet tisztaságának elve* mellett.³⁷³

Az információs alapjogok sarkalatos törvényét a jogalkotó Infotv. rövidített elnevezéssel illeti, utalva az információ kiemelt szerepére. De mit is takar az információ fogalom, és miért

³⁶⁶Balog Zsolt György: uo.

³⁶⁷Dudás Gábor: Adatvédelem a hazai jogrendszerben. In: Adatvédelem és információs szabadság a mindennapokban. (Szerk.: Péterfalvi Attila), HVG - ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2012. 50. o.

³⁶⁸Kiss László: „Elképzeléseim a jogállamról” című előadás, BGF KKK, Budapest 2012.03.12.

³⁶⁹Alaptörvény VI. cikk (2) bekezdése.

³⁷⁰Majtényi László: Intézmények uralma, jogállami forradalom, információs jogok. In: A köztársasági alkotmány 20 éve. Pécsi Alkotmányi Műhely Alapítvány, Kódex Nyomda, Pécs 2009. 201. o.

³⁷¹2011. évi CXII. sarkalatos törvény. Természetesen számtalan más törvényhely mellett. A jogtárban az információs szabadság kulcsszavaira rákeresve 386 oldalnyi hatályos jogi normatíva felsorolással szembesülhetünk, mely az információra, tájékoztatásra, vonatkozó rendelkezéseket tartalmaz. További adatokat lásd a IV. fejezet lábjegyzetében.

³⁷²Majtényi László: Intézmények uralma, jogállami forradalom, információs jogok. In: A köztársasági alkotmány 20 éve. Pécsi Alkotmányi Műhely Alapítvány, Kódex Nyomda, Pécs 2009. 201. o.

³⁷³Alaptörvényünk 39. cikk (1) A központi költségvetésből csak olyan szervezet részére nyújtható támogatás, vagy teljesíthető szerződés alapján kifizetés, amelynek tulajdonosi szerkezete, felépítése, valamint a támogatás felhasználására irányuló tevékenysége átlátható.

(2) A közpénzekkel gazdálkodó minden szervezet köteles a nyilvánosság előtt elszámolni a közpénzekre vonatkozó gazdálkodásával. A közpénzeket és a nemzeti vagyont az átláthatóság és a közélet tisztaságának elve szerint kell kezelni. A közpénzekre és a nemzeti vagyont érintő adatok közérdekű adatok.

az adat, adatvédelem, adatnyilvánosság és információszabadság, információs önrendelkezés a nyilvánosságnak a használt *kulcsfogalmi*.³⁷⁴

Az *információ* latin eredetű szó, amely értesülést, hírt, üzenetet, tájékoztatást jelent,³⁷⁵ mások szerint, értelmezett adat, de „egyik legegyszerűsítettebb megfogalmazás szerint, nem más, mint valóság (vagy egy részének) visszatükröződése.”³⁷⁶ Az információ főbb megjelenési formái a beszéd, az írás, a műalkotások.³⁷⁷ Az *adat* (az információ, a közlés, a hír, az értesülés), azaz összefoglalva elemi ismeret, a tények, fogalmak olyan megjelenési formája, amely alkalmas emberi eszközökkel történő értelmezésre, feldolgozásra, továbbításra.³⁷⁸ Az adatokból gondolkodás vagy gépi feldolgozás útján új információkat nyerünk, így mondhatjuk, az adat feldolgozott információ, azaz új ismeret. Azokat az információkat, amelyekből konkrét tényeket tudunk meg adatoknak nevezzük.³⁷⁹ Az „adat megjelenési formáját tekintve független az adathordozótól, azonban feltételez valamilyen médiumot, amely közvetíti az értesülést, hordozza az adatot.”³⁸⁰ Ez utóbbi fogalom használatát vette át a kontinentális jogtól a magyar törvényhozás.

Az Országgyűlés az információs önrendelkezési jog és az információszabadság biztosítása érdekében, a személyes adatok védelmét, valamint a közérdekű és a közérdekből nyilvános adatok megismeréséhez és terjesztéséhez való jog érvényesülését szolgáló alapvető szabályokról, valamint továbbá ezen szabályok ellenőrzésére hivatott hatóságról az Alaptörvény végrehajtására – az Alaptörvény VI. cikke alapján – az *Infotörvény céljaivá tette*: az adatok kezelésére vonatkozó alapvető szabályok meghatározása annak érdekében, hogy a természetes személyek magánszféráját az adatkezelők tiszteletben tartsák, valamint a közügyek átláthatósága – a közérdekű és a közérdekből nyilvános adatok megismeréséhez és terjesztéséhez fűződő jog érvényesítésével – megvalósuljon.³⁸¹

³⁷⁴Az információ és adat fogalmakra - a kommunikációhoz hasonlóan - egyértelműen elfogadott definíció nem ismert, számos jelentése, kifejtése látott már napvilágot. A különböző tudományágak különböző módon közelítik meg és írják le a fogalmakat.

³⁷⁵Az információ az informatika egyik alapfogalma is egyben. Általánosságban a személy, a szervezet vagy akár maga az állam szempontjából információnak azt a hírt, adatot tekintjük, amely számára releváns, és ismerethiányt, „információéhséget” csökkent. Vö.: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Információ>, Letöltés ideje: 2014.09.05.

³⁷⁶Munk Sándor: *Katonai informatika a XXI. század elején*. Zrínyi Kiadó, Budapest 2007. 9. o.

³⁷⁷Lásd Vö.: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Információ>, Letöltés ideje: 2014.09.05.

³⁷⁸Az adat köznapi fogalmának részletesebb leírása bővebben, Vö.: *Enciklopédiák közül*, <http://hu.wikipedia.org/wiki/Adat>, Letöltés ideje: 2014.09.05.

³⁷⁹Az adat fogalmi meghatározásának egyéb megközelítését lásd In: http://informatika.gtportal.eu/index.php?f0=alapfogalmak_01, Letöltés ideje: 2015.01.31.

³⁸⁰„Médium, azaz közvetítésre alkalmas tényező lehet például a „levegő (hang esetében), rádióhullám, a fénykábelben terjedő optikai jel, az újságlap, a CD-ROM, de akár a biológiai szövetmintában (vérben) a gén is. Az adat megjelenési formája a társadalom fejlettségi szintjétől függ. Az adathordozó megsemmisülése általában maga után vonja az adat megsemmisülését is, hacsak nem maradt fent róla biztonsági másolat vagy nem rekonstruálható az adat egyéb módon.” Részletesebb leírását továbbiakban lásd Vö.: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Adat>, Letöltés ideje: 2014.09.05.

³⁸¹Lásd Infotv. 1. §.

A jogalkalmazás számára azonban a törvény kulcstényezőit jelentik az alapfogalmak.³⁸² Nyomban kitűnik, hogy az „adat” fogalmának külön nevesítésére a törvényben nem került sor. Erre Dudás Gábor a NAIH által kiadott szakkönyvben a következő szakmai magyarázatot adja: „Ez a joggyakorlat számára – a kezdeti jogelméleti vitákat követően – nem okoz problémát, hiszen a személyes adat fogalma alapján az adat jelentéstartalma is azonosítható: egyaránt adatnak minősül valamely ismeret és ezen ismeret alapján bárki számára levonható következtetés is. Ebből fakadóan tehát az Infotv.-ből is levezethető adatfogalom szerint nemcsak az objektív körülmények, a tények és információk tekinthetők adatnak, hanem adatnak minősül a szubjektum szintjén megjelenő vélemény, elképzelés, következtetés is. Részben ebből következően pedig, nemcsak az érintett ténylegesen vonatkozó, valós információk, adatok, hanem úgyszintén adatnak tekinthetők az esetleges *nem aktuális, valótlan vagy téves ismeretek is*. [...] Megállapítható tehát, hogy a jogalkotó az adat kategóriát a legszélesebben határozta meg, lényegében minden – adat. A fogalom külön nevesítésére pedig vélhetően éppen emiatt nem került sor.”³⁸³

Véleményem szerint a külföldi joggyakorlatból átvett „adat” fogalom használata helyett célszerűbb és egyértelműbb lett volna a magyar nyelvben tágabban értelmezett *információ* fogalmát használni e tárgykörben. Helyesen a törvény elnevezésében és rövidítésében sem az adat, hanem az információ fogalmi használata jellemző. Sajnos a törvény tételes fogalmi rendszerében a korábbi gyakorlatot követve az „adat” fogalma áll a központban. Meglátásom szerint továbbá a törvényhozótól az „adat” fogalmának – következtetésen alapuló külön jogértelmezést nem igénylő – *egzakt (elkülönített) megfogalmazására lett volna szükség*. A törvény részletesen meghatározza az egyes adatfajtákat, amiből csak következtetés útján határozható meg az „adat” törvényhozó általi fogalmi köre. Kívánatos lenne, ha az Infotv.-ben az információs önrendelkezési jog és az információszabadság konkrét fogalmi körét, összetevőit is meghatározná a jogalkotó. Megállapítható, hogy a technika jelen állásának megfelelő, kellő terjedelmű az „adatkezelés”³⁸⁴ törvényi megközelítése.³⁸⁵ Az adatkezelés *alapelvei*, mint pl. a tisztesség, törvényesség, célhoz kötöttség, adatminimalizálás, pontosság,

³⁸²Lásd Infotv. Értelmező rendelkezések 3. pont.

³⁸³Dudás Gábor: Alapfogalmak. In: Adatvédelem és információszabadság a mindennapokban. (Szerk.: Péterfalvi Attila), HVG - ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2012. 59-60. o.

³⁸⁴Infotörvény 3. § 10. - adatkezelés fogalma: „az alkalmazott eljárástól függetlenül az adatokon végzett bármely művelet vagy a műveletek összessége, így különösen gyűjtése, felvétele, rögzítése, rendszerezése, tárolása, megváltoztatása, felhasználása, lekérdezése, továbbítása, nyilvánosságra hozatala, összehangolása vagy összekapcsolása, zárolása, törlése és megsemmisítése, valamint az adatok további felhasználásának megakadályozása, fénykép-, hang- vagy képfelvétel készítése, valamint a személy azonosítására alkalmas fizikai jellemzők (pl. ujj- vagy tenyérmnyomat, DNS-minta, íriszkép) rögzítése.”

³⁸⁵Infotv. 5. § (1) bek. – Az adatkezelés jogalapja kétszintű vagy hozzájáruláson alapuló, vagy kötelező adatkezelés lehet.

teljesség, naprakészség – azonban keretet szabnak az érintettek számára. A nyilvánosságra hozatal pedig az adat bárki számára történő hozzáférhetővé tételét jelenti.³⁸⁶

B) Az információs szabadság tartalma

A kommunikációs szabadság betöltendő rendeltetésének bővüléséhez kapcsolódik a megnyilvánulási alakzatainak sokasodása, illetve részjogosítványainak önállósulása. Ádám professzor szerint, „A véleményszabadság tartalmi gazdagodásának rendkívül jelentős megnyilvánulása, hogy e jogosultság a nemzetközi okmányokban és az új modern alkotmányokban is kiegészül a vélemény szabad és magalapozott alakulását megkönnyítő, alátámasztó információkhoz való hozzájutással, sőt a közérdekű tényekről, eseményekről való tájékoztatásra vonatkozó jogosultsággal is.”³⁸⁷

Az Alaptörvényben biztosított, a kommunikációt szolgáló jogok játsszák az egyik legfontosabb szerepet a nyilvános akaratképzésben, amennyiben az egyénnek, illetve közösségeiknek lehetővé teszik a közügyekben való tájékozódást. Ez az igény tette az információs szabadságot önálló alapjoggá. Az alkotmányos jogok katalógusának ez az új eleme nem is hagyományos szabadságjog, hanem sokkal inkább igény a közérdekű információk hozzáférhetővé tételére. De a passzív szerep mellett „a kommunikációs jogok eszközként szolgálnak az egyén számára a politikai folyamatok aktív befolyásolására a gyűlések és politikai célú egyesülések mellett a nyomtatott, az elektronikus sajtó és az internet révén. E szabadságjogoknak a politika formálásában növekvő aktív szerepe a polgár citoyen mivoltának erősödését mutatja”.³⁸⁸

Az információs szabadságot az információs alapjogok, vagyis az állam és állampolgár kapcsolatában megjelenő tájékoztatást és a közérdekű adatok nyilvánosságát biztosító rendelkezések alkotják.³⁸⁹ *A „tájékozódáshoz, a tájékoztatáshoz, a közérdekű adatok megismeréséhez, a közhatalmi szervek működésének átláthatóságához és az információk terjesztéséhez való jogokat közös megjelöléssel információs szabadságnak nevezzük. Az információs szabadság alapján tehát bárkinek joga van a tájékozódásra és bizonyos tartalmú tájékoztatásra, információkat bárki nemcsak kereshet, gyűjthet, hanem terjeszthet is határookra tekintet nélkül. Ez az alapjog lényegesen különbözik az információs önrendelkezési jogtól,*

³⁸⁶Lásd Infotv. 3. §. 12. pont.

³⁸⁷Ádám Antal: Bevezetés a közjogtanba. JPTE Állam-és Jogtudományi Kar, Pécs 1999. 82. o.

³⁸⁸Halmai Gábor: Kommunikációs jogok. Új Mandátum, Budapest 2002. 4. o.

³⁸⁹Balogh Zsolt György: Cím nélkül. Fundamentum 2004. 4. sz. 47. o.

amely a személyes adatok feletti rendelkezési jogot és e jogosultság védelmének a rendszerét foglalja magába.”³⁹⁰

A véleményszabadság gyakorlásának, a demokratikus közvélemény kialakulásának elengedhetetlen feltétele az állam működésének, illetve általában a közfeladat-ellátásának a nyilvánossága, ezért a törvényhozás és az igazságszolgáltatás nyilvánosságának a megteremtése után az elmúlt évtizedekben fogalmazódott meg a kormányzati, közigazgatási apparátus transzparens működésének az igénye. Ennek alapjogi *garanciája* az információszabadság, a közérdekű adatok megismerésének és terjesztésének a szabadsága. Az Alkotmánybíróság álláspontja, hogy „*a nyílt, áttetsző és ellenőrizhető közhatalmi tevékenység, általában az állami szervek és végrehajtó hatalom nyilvánosság előtti működése a demokratizmus egyik alapköve, a jogállami államberendezkedés garanciája. A nyilvánosság próbája nélkül az állam polgáraitól „elidegenedett gépezetté,” működése kiszámíthatatlanná, előreláthatatlanná, kifejezetten veszélyessé válik, mert az állam működésének átláthatatlansága fokozott veszélyt jelent az alkotmányos szabadságjogokra.*”³⁹¹ Halmi meglátása szerint, az információszabadságot gyakran a tág értelemben vett véleményszabadság körébe utalják. Annyiban nem indokolatlan ez a közös tárgyalás, hogy az információkhoz való hozzáférés elemi *feltétele a véleménynyilvánításnak és a közvélemény kialakulásának.*³⁹²

A közérdekű adatok nyilvánossága a tágabban értett informáltsághoz való jog, az információszerzés szabadságának részeként is értelmezhető. Az Alkotmánybíróság szerint az Alkotmány a közérdekű adatok megismerésére vonatkozó jogot olyan alkotmányos alapjogként *garantálja*, amely a *kommunikációs jogok együtteséből* az informáltsághoz való jogot, az információk megszerzésének a szabadságát és állami elismerését, illetőleg biztosítását jelenti, ami egyben a demokratikus jogállamiság alapvető alkotmányos biztosítója is.³⁹³ Ezen alkotmányos jog biztosítása egyrészt, mint eszköz aktív tájékoztató szerepet igényel az államszervezettől, másrészt az államnak és szerveinek is érdeke, hogy a már kialakított és naprakész információkat biztosító információs rendszerek adattartalma minél szélesebb körben felhasználható legyen különböző célokra.

Magyarországon az információszabadság (adatnyilvánosság) megvalósulását elsődlegesen a jogszabályok által előírt tájékoztatási kötelezettségek biztosítják. A rendszerváltásnak – a jogállamiság megteremtésével – egyik alapvető célja volt, hogy *a polgár az állam előtt átláthatatlanná, az állam a polgár előtt pedig átláthatóvá váljon*, hiszen egyfelől az

³⁹⁰Ádám Antal: Bevezetés a közjogtanba. JPTE Állam-és Jogtudományi Kar, Pécs 1999. 82. o.

³⁹¹34/1994. (VI.24.) AB határozat.

³⁹²Halmi Gábor: Kommunikációs jogok. Új Mandátum, Budapest 2002. 6. o.

³⁹³34/1994. (VI. 24.) AB határozat.

átláthatóság a leghatékonyabb gátja a hatalmi önkénynek, másfelől pedig ez teszi lehetővé, hogy a polgárok megalapozottabban formálhassanak véleményt a közhatalmat gyakorló szervekről, személyekről.³⁹⁴ Sólyom László ny. köztársasági elnök véleménye szerint az információszabadság „nem politikai jelszó, hanem szakkifejezés, azoknak a jogintézményeknek az összefoglaló neve, amelyek a mai viszonyok között akarnak valódi esélyt adni a vélemény- és sajtószabadságnak, valamint a polgárok „informált részvételének” a társadalom ügyeiben, és ezért az államapparátus információit nyilvánossá teszik.”

Az információszabadság fontosságát Patrick Birkinshaw, a Hulli Egyetem professzora, *hat pontban* foglalja össze.

- A kormányok a közérdek védelme érdekében léteznek. Az információkat a köz érdekében használják fel.
- Az elszámoltathatósághoz információra van szükség. Ha mi magunk nem tudjuk vagy képviselőink nem tudják, mit tesz a kormány, mi értelme van az elszámoltathatóságról beszélni?
- A megbízható információ előfeltétele a hatékony kormányzásnak, hiszen azok rendelkezésre bocsátása a kormány működésének javítását segíti elő.
- Az információhoz jutás joga szükségképpen hozzátartozik az állampolgári jogokhoz.
- Az információ: hatalom és az információ kizárólagos birtoklása különösen az.
- A titkosság leplezi az önkényt, a rossz működési hatékonyságot és a korrupciót.³⁹⁵

Az Európa Tanácsnak az adatnyilvánosságot érintő legfontosabb dokumentuma a 2. sz. Miniszterek Tanácsa által elfogadott ajánlás,³⁹⁶ nem az adatok, hanem a dokumentumok (official documents) nyilvánosságát rögzíti. Oly módon, hogy a kért dokumentumhoz – a magyar szabályozással ellentétben, az érintettség igazolása nélküli – hozzáférést általános, míg annak megtagadását kivételes szabályként. Az ajánlás három célkitűzést fogalmaz meg:

- a közügyekre történő megfelelő rálátás, ezen keresztül pedig a véleményalkotás;
- a korrupció megelőzésével előmozdítani az államszervezet működésének a hatékonyságát;
- a közbizalom erősítése.³⁹⁷

³⁹⁴IHM-IM: TÉZISEK az elektronikus információszabadságról szóló törvényről, valamint a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény módosításáról. Budapest 2004.07.

³⁹⁵Sir K. Reid KCB, W: „Nyitott államigazgatás”. Az ombudsman szerepe és feladatai a közép- és kelet-európai országokban a rendszerváltás után. Nemzetközi konferencia. Országgyűlési Biztosok Hivatala, Budapest 1996. 74-75. o. Idézi: Kulcsár Zoltán: Információszabadság? PPKE pályamű, www.ppos.hu/jogszabalyok_linkek/Kulcsar_Zoltan_informacioszabadsag.pdf, Budapest 2006

³⁹⁶Recommendation Rec (2002) 2 of the Committee of Ministers and explanatory memorandum.

³⁹⁷Révész Balázs – Somogyvári Katalin: A hazai szabályozás rendszere. In: Adatvédelem és információszabadság a mindennapokban. (Szerk.: Péterfalvi Attila), HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2012. 184. o.

Az információszabadság, azaz a közérdekű adatok megismeréséhez fűződő alapvető jog legfontosabb indoka a közszféra átláthatósága, a *tartalmi köre* – az államszervezet valamennyi működési és gazdálkodási adata – a jogfejlődéssel párhuzamosan folyamatosan *bővül*, melynek célja, hogy az állam nyilvánosságát érvényre juttassa. Ennek biztosítása az állam, a közfeladatot ellátó szervek³⁹⁸ törvényi kötelezettsége, melynek tárgyi hatálya a közérdekű és közérdekből nyilvános adatok körére terjed ki, néhány törvényi korlát kitételével.

Az információszabadságnak mint alapvető jognak legfontosabb indoka a közszféra átláthatósága, melynek keretei közt *számtalan terület nyilvánosságát különböztethetjük meg*, illetve nevesíthetjük, amelyek:

- a jogalkotás (törvényhozás) nyilvánossága;
- az igazságszolgáltatás (jogalkalmazás, bírói döntések, nyilatkozat és forgatás rendje) nyilvánossága;
- az eljárások (hatósági, bírsági eljárások, közbeszerzések, pályázatok) nyilvánossága;
- a nyilvántartások (személyes, közadat-nyilvántartók) nyilvánossága;
- az üzleti-pénzügyi (könyvvezetés, beszámolók, felmérések, statisztikák) nyilvánosság;
- a szolgáltatások (közszolgáltatások, közhatalom üzleti tevékenysége) nyilvánossága;
- a szakmák (szakmai tevékenység folytatásának) nyilvánossága;
- a média (elektronikus, nyomtatott, közterületi, új média/internet) nyilvánosság.

Ezek a jogirodalomban is megjelennek. Kiemelném ezek közül Petrétei professzor gondolatait a *jogalkotás nyilvánosságának folyamatáról*, mely több elemből tevődik össze:

- szakmák egyeztetése;
- társadalmi érdekek egyeztetése;
- a témában érintettek tehessenek javaslatot;
- akinek van véleménye, elmondhassa;
- hatásvizsgálatok elvégzése: jogszabályok társadalomtudományi megalapozottsága miatt;
- a jogalkotás döntően politikailag definiált, a társadalmi igényeknek azonban a felszínre kell kerülniük;
- folyamatos visszacsatolásra van szüksége a törvényhozónak.³⁹⁹

A nyilvánosság, az információs rendszerek működtetésének szükségességével ellentétben áll az „adatalanyoknak az az érdeke, hogy bizonyos, a magánélet szűkebb szférájában vagy az

³⁹⁸Ezek köre: az állami vagy helyi önkormányzati feladatot, valamint jogszabályban meghatározott egyéb közfeladatot ellátó szerv vagy személy - Infót. 26. § (1).

³⁹⁹Petrétei József: A törvényhozás elmélete és gyakorlata a parlamentáris demokráciában. Osiris Kiadó, Budapest 1998

üzleti titkok fogalmi körébe tartozó adataik vagy egyáltalán ne kerülhessenek be a külső szervek nyilvántartásaiba, vagy ha ez elkerülhetetlen, hatékony garanciák előzzék meg, hogy az említett adatok illetéktelenek tudomására jussanak. Ugyancsak érdeke az adatalanyoknak, hogy a rájuk vonatkozó információkat még az állam illetékes szervei is csupán meghatározott és az adatalanyok által ismert célra használhassák fel.”⁴⁰⁰

Az Alkotmánybíróság az 15/1991. (IV.13.) határozatában „a személyes adatok védelméhez fűződő jogot nem hagyományos védelmi jogként értelmezi, hanem annak aktív oldalát is figyelembe véve, információs önrendelkezési jogként. Az Alkotmányban biztosított személyes adatok védelméhez való jognak eszerint az a tartalma, hogy mindenki maga rendelkezik személyes adatainak feltárásáról és felhasználásáról. Személyes adatot felvenni és felhasználni általában csakis az érintett beleegyezésével szabad; mindenki számára ellenőrizhetővé kell tenni az adatfeldolgozás egész folyamatát, vagyis, *mindenkinek joga van tudni, ki, hol, mikor, milyen célra használja fel az ő személyes adatát.*”⁴⁰¹ Az információs önrendelkezési jog részét képezi az adatalany tájékoztatásához való joga, amely nagyon fontos szerepet játszik, hisz „az érintett minden egyéb joga érvényesítésének alapfeltétele, e nélkül ugyanis nem tudja a helyesbítéshez, törléshez és tiltakozáshoz való jogát gyakorolni.”⁴⁰²

Az információs önrendelkezési jog érvényesülése az információs társadalom alkotmányosságának egyik legfontosabb pillére. E tekintetben Magyarország – az információs jogfejlődés következtében – jelentős lépésekkel jutott közelebb a fejlett demokráciák jogi kultúrájához.⁴⁰³ Jogi kultúránk fejlődését jelzi továbbá, hogy az Országgyűlés felismerve az új technológiák adta lehetőséget, az állam nagyobb átláthatóságának megteremtése, az állampolgárok közérdekű adatokhoz való könnyebb hozzáférhetősége érdekében önálló jogszabályban rendezte⁴⁰⁴ az *elektronikus információs szabadság* kérdéskörét, mely a közérdeklődésre leginkább számot tartó közérdekű adatok elektronikus közzétételének törvényi biztosítását szolgálta, másrészt pedig számos kedvező eredménnyel járt. E rendelkezések többsége később az Infotörvényben kapott helyet.

C) Az információs szabadság alanyai és címzettjei

Az információs jogok alanyainak köre rétegzett, mely az állam transzparenciájához

⁴⁰⁰Trócsányi Sára: A kommunikáció jogi alapjai. Osiris Kiadó, Budapest 2004. 80. o.

⁴⁰¹Trócsányi Sára: uo.

⁴⁰²Somogyvári Katalin: Érintettek jogai és érvényesítésük. In: Adatvédelem és információs szabadság a mindennapokban. (Szerk.: Péterfalvi Attila), HVG - ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2012. 153. o.

⁴⁰³Balogh Zsolt György: Az infokommunikációs jogról. Infokommunikáció és jog 2004. 2. sz. 48. o.

⁴⁰⁴A jogalkotó elsőként megalkotta az elektronikus információs szabadságról szóló 2005. évi XC. törvényt, majd ennek rendelkezéseinek többségének az Infotv.-ben adott helyet.

kapcsolódó adatnyilvánosság és az egyén átláthatatlanságához kötődő adatvédelem kettősségéből ered. Az információs önrendelkezési jog mint védelmi jog alanya az személy, aki adatai felett rendelkezik. A közhatalom átláthatóságát garantáló információs szabadság jogalánya pedig bárki lehet, aki közhatalmi szerv adatairól kíván tájékoztatást. Azonban mindkét alapjogot összekötő, megvalósulásának kulcsfontosságú tartalmi eleme: az információhoz, a tájékoztatáshoz való jog. Általánosságban azt mondhatjuk, hogy ezek *alanya lehet bárki*, de nem mindegy, hogy kitől és milyen célból kíván információhoz jutni és ezért tájékoztatást kérni.

Dabu szerint, a tájékoztatáshoz való jog alanya lehet bármely természetes személy, állampolgárságra tekintet nélkül, illetve bármely jogi személy, attól függetlenül, hogy közhatalom vagy sem, beleértve a médiumokat, a nyilvánosságot, illetve az egész társadalmat.⁴⁰⁵ Ambrus az információhoz való jog alanyairól pedig úgy vélekedik, hogy az a személy olyan „alapvető joga, hogy minden korlátozás nélkül hozzáférjen bármely közérdekű információhoz jog, amelyet az Alkotmány szavatol. Ebben az értelemben a *személy fogalma kiterjeszthető* a természetes személyre, jogi személyre, közhatalomra, médiumokra és a társadalomra általában.”⁴⁰⁶ Halmai viszont ettől eltérő álláspontot képvisel, amikor kifejti, hogy bármennyire is része az információs szabadság a kommunikációnak, annak alanya nem a véleménymondó, hanem a „*közönség*”.⁴⁰⁷

Az információhoz való jog szabályai, egyrészt jogosultságot, másrészt kötelezettséget keletkeztet. Ezek gyakorlati formája elválik egymástól, a tájékoztatáshoz, tájékozódáshoz való jog elsődlegesen kérelemre gyakorolható, míg a tájékoztatási kötelezettség a törvény erejénél fogva keletkeztetett.⁴⁰⁸ Az „információhoz való jog a *cselekvő* alanyok (subiect activ) mellett nem tevékeny, *passzív alanyokat* is *feltételez*, akik a fenti joghoz kapcsolódó kötelezettség aktív alanyai. Így a tájékoztatási kötelezettség esetében, amely a tájékoztatáshoz való joghoz szervesen kapcsolódik, a *cselekvő, aktív alanyok* a közhatalmi szervek”⁴⁰⁹ (pl. állami, önkormányzati, szervek). Az alany, ami „a közérdekű információkat és a személyes érdekű információkat illeti; a tömegtájékoztatási eszközök (közszolgálati, magán) és médiumok a közérdekű információk esetében; bármely személy, aki közérdekű információval rendelkezik.”⁴¹⁰

⁴⁰⁵ Ambrus, Z: Dreptul comunicării (Kommunikációs jog). Status Printers Siculeni, Miercurea-Ciuc 2010. 35. o.

⁴⁰⁶ Ambrus, Z: uo.

⁴⁰⁷ Halmai Gábor: Kommunikációs jogok. Új Mandátum, Budapest 2002. 25. o.

⁴⁰⁸ Somogyvári Katalin: Érintettek jogai és érvényesítésük. In: Adatvédelem és információs szabadság a mindennapokban. (Szerk.: Péterfalvi Attila), HVG - ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2012. 153. o.

⁴⁰⁹ Ambrus, Z: Dreptul comunicării (Kommunikációs jog). Status Printers Siculeni, Miercurea-Ciuc 2010. 35. o.

⁴¹⁰ Ambrus, Z: uo.

D) Az információs szabadság korlátai

Az információs jogok (az emberi méltóságból és a kommunikáció szabadságából levezethető jogok) kitüntetett alkotmányos védelemben részesülnek. A közérdekű adatok nyilvánosságához fűződő érdek ütközhet más fontos érdekekkel, ami az információs szabadság korlátozását teheti szükségessé. Ez azonban csak akkor tekinthető alkotmányosan indokoltnak, ha azt *más alapjog érvényesülése kényszerítően indokolja*.⁴¹¹

Az Európai Unió határozata kimondja, hogy közhatalomnak nem szabad az információ kizárólagos birtokosának tekintenie magát, hanem eleget kell tenniük a tájékoztatás kötelezettségének.⁴¹² Az állam, a közhatalom alkotmányos természetű tájékoztatási kötelezettségét semmilyen más jogszabály nem szűkíthetné le vagy függeszthetné fel.⁴¹³

Az információs jogok védelme és korlátai az ellentétes irányultságuk folytán eltérő, mindemellett egymás korlátait is képezik. Egyes esetekben az adatnyilvánosság megkövetelheti a személyes adatok kötelező szolgáltatását, illetve korlátozhatja az információs önrendelkezés alapvető jogát,⁴¹⁴ valamint az adatvédelem is korlátokat állíthat a közérdekű adatok megismeréséhez fűződő alapvető jog érvényesülésének.⁴¹⁵ Mindkét alapjog esetében a jogkorlátozás általános feltételét képezi a jogalkotóval szemben – egyben érvényesülésük, illetve a jogállamiság garanciális elemét képezi, hogy – csak *törvény rendelheti el* eme alapjogok korlátozását, oly módon, hogy az a jog lényeges tartalmát nem érinti, mivel csak így alkotmányos.⁴¹⁶

A személyes adatok védelméről és szabad áramlásáról szóló EU-irányelv is leszögezi, hogy „a személyes adatok áramlását akadályozó korlátok eltávolítása céljából elengedhetetlen az egyéni jogok és szabadságok azonos védelmi színvonalának megteremtése.”⁴¹⁷ A személyes adatok védelme: a magánszféra, az érintett személyiségi jogait és a közszféra: az adatkezelés nyilvánosságának határait jelöli ki. A hatályos szabályozás szerint, a közszféra

⁴¹¹34/1994. (VI. 24.) AB határozat.

⁴¹²Európai Tanács 1993. évi 1003. határozata.

⁴¹³Vannak EU-tagállamok, melyek alkotmánya az állam tájékoztatási kötelezettségének szűkítését, illetve felfüggesztését kizárja, mint pl. Románia Alkotmányának 31. § 1. pontja.

⁴¹⁴Pl. közéleti szereplők, közfeladatot ellátó személyek esetében.

⁴¹⁵Állandó kérdés, hogy a közfeladatot ellátó szervezetnek is lehet olyan üzleti alapú szolgáltatása, vállalkozása, piaci tevékenysége, amely esetében az adatok közérdekű volta megfontolandó lehet. De a kérdés felmerülhet a közszereplőkre, közfeladatot ellátó szervezetek vezetői illetve dolgozói szempontjából is. (Vö.: Révész Balázs-Somogyvári Katalin: Információs szabadság. A hazai szabályozás rendszere. In: Péterfalvi Attila (Szerk.): Adatvédelem és információs szabadság a mindennapokban. HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó, Budapest 2012. 189. o.)

⁴¹⁶Trócsányi Sára: A kommunikáció jogi alapjai. Osiris Kiadó, Budapest 2004. 80. o.

⁴¹⁷95/46/EK direktíva.

kezelésében lévő és tevékenységére vonatkozó minden adat közérdekű,⁴¹⁸ de nem minden közérdekű adat nyilvános.⁴¹⁹

A személyiségi jog polgári jogi védelme biztosítja, hogy az adatkezelés és adatfeldolgozás a személyhez fűződő jogokat nem sértheti.⁴²⁰ A jogsértés esetén polgári jogi igények támaszthatók,⁴²¹ illetve a személyes adatok védelméhez való joghoz mint alapjoghoz, „ultima ratioként büntetőjogi védelmet⁴²² rendelt a jogalkotó, ugyanakkor szükségesnek találta az információs szabadságot is ilyen szintű védelemben részesíteni.⁴²³

A nyilvánosság – alóli kivételt képező általános okok, azaz – *korlátozható*:

- az üzleti titoknak minősülő adat esetében;
- a minősített adatok tekintetében;
- a döntés-előkészítéssel kapcsolatos adatok vonatkozásában;
- a szerzői jogi védelem alatt álló műveknél.⁴²⁴

Az érintettek törvényben meghatározott információs jogait törvény korlátozhatja az állam külső és belső biztonsága, így a honvédelem, a nemzetbiztonság,⁴²⁵ a bűncselekmények megelőzése vagy üldözése, a *büntetés-végrehajtás* biztonsága érdekében, továbbá állami vagy önkormányzati *gazdasági* vagy pénzügyi érdekből, az Európai Unió jelentős gazdasági vagy

⁴¹⁸Függetlenül attól, hogy nyilvánosságuk korlátozott.

⁴¹⁹Révész Balázs - Somogyvári Katalin: Információs szabadság. A hazai szabályozás rendszere. In: Adatvédelem és Információs szabadság a mindennapokban. (Szerk.: Péterfalvi Attila), HVGORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012. 189. o.

⁴²⁰A PTK. Személyiségi jogok rész (2013. évi V. törvény - Második könyv, Harmadik rész) rendelkezései biztosítják az információs önrendelkezés polgárjogi védelmét.

⁴²¹A PTK. rendelkezik a személyiségi jogok megsértésének polgári jogi szankcióiról és érvényesítéséről. Új rendelkezésként került be az ún. „gyűlöletbeszéd” elleni fellépés lehetősége, melyet az érintett közösség bármely tagja gyakorolhat és a személyiségi jogok megsértésének valamennyi szankcióját érvényesítheti (kv: a jogsértéssel elért vagyoni hátrány átengedése, mely egyébként fogalmilag kizárt). In: Ptk. (2013. évi V. törvény Második könyv, Harmadik személyiségi jogok rész, XII. Cím, 2:54.§ (5) bekezdés, miszerint: „A közösség bármely tagja jogosult a személyisége lényeges vonásának minősülő, a magyar nemzet, illetve valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösséghez tartozásával összefüggésben a közösséget nagy nyilvánosság előtt súlyosan sértő vagy kifejezés módjában indokolatlanul bántó jogsérelem esetén a jogsértés megtörténtétől számított 30 napos jogvesztő határidőn belül személyiségi jogát étvényesíteni.”

⁴²²A jogalkotó a büntetőjogi védelmet garantálja számtalan törvényi tényállással (így pl. rendelkezik a magántitok megsértéséről, a jogosulatlan adatkezelésről, a különleges személyes adatokkal való visszaélésről, a levéltitok megsértéséről stb.), részletesen lásd Büntető törvénykönyvben (1978. évi IV. tv.).

⁴²³Jeremy Bentham, a neves angol filozófus és jogász, több mint 250 évvel ezelőtt úgy vélekedett: „A titkolózás a zsarnokokat és a gengsztereket védi.” Az államnak azonban mindig vannak olyan adatai, információi, melyek titkosak polgáraik előtt. Az információs szabadságot elismerő, azt folyamatosan kiterjesztő jogállamban az „állam titkolózásának” a mértéke a kérdés.

⁴²⁴Ezek jogalapját képezi a PTK, a minősített adat védelméről szóló törvény; az Infotv.; és a szerzői jogi törvény In: Révész Balázs - Somogyvári Katalin: Információs szabadság. A hazai szabályozás rendszere. In: Adatvédelem és információs szabadság a mindennapokban. HVG-ORAC Lap-, és Könyvkiadó Kft., Budapest 2012. 189-190. o.

⁴²⁵Az Alkotmánybíróság 34/1994. (VI.24.) AB határozatával az információs szabadságot alkotmányellenesen korlátozó korábbi jogszabályokat megsemmisítette és lefektette egy új titokszabályozás alkotmányos elveit:

- az államtitokká és szolgálati titokká minősíthető adatok fajtáit törvény pontosan rögzíti;
- közérdekű adatot kizárólag törvényben felhatalmazott, közhatalmat gyakorló személy minősíthet;
- a minősítés meghatározott eljárási rendben történik;
- a minősítés minden esetben határozott időre szól.

Ezen alkotmányos követelmények mentén, az Országgyűlés 1995-ben megalkotta az államtitokról és a szolgálati titokról szóló 1995. évi LXV. törvényt. A titoktörvény 3.§. (1) bekezdése definiálja az állam- és szolgálati titoknak minősülő adatot, melyeknek meghatározott formai és tartalmi követelményeknek meg kell felelni.

pénzügyi érdekéből, valamint a foglalkozások gyakorlásával összefüggő *fegyelmi és etikai vétségek, a munkajogi és munkavédelmi kötelezettségszegések megelőzése és feltárása* céljából – beleértve minden esetben az ellenőrzést és a felügyeletet is –, továbbá az érintett vagy mások jogainak védelme érdekében.⁴²⁶

Vannak azonban speciális korlátok is, erre két példát említenék. Az igazságügyi szervek tájékoztatási tevékenysége során a jogalkalmazás nyilvánosságának biztosítása mellett figyelembe kell venni a *nyomozási eljárás* érdekeit, továbbá az érintett személyek érdekeit, személyiségi jogit, illetve információs önrendelkezési jogát. Így tehát, a tájékoztatás sosem veszélyeztetheti az eljárás eredményes lefolyását és nem sértheti az ártatlanság vélelmét, azaz azt az elvet, hogy senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg a bűnösségét a bíróság jogerős határozatában nem állapította meg, valamint nem sértheti a személyhez fűződő jogokat. Az Európai Unió Bírósága C-2012/13. számú ügyben⁴²⁷ hozott ítéletében arról döntött, hogy a személyes adatok védelméről szóló irányelvet kell alkalmazni a magánszemély által a családi házra szerelt térfelügyelő kamerával rögzített, közterületre irányuló videofelvételre. Az irányelv mindazonáltal lehetővé teszi annak értékelését is, hogy az adott személynek jogos érdeke fűződik saját maga és családja tulajdonának, testi épségének és életének védelméhez. Ez esetben sor kerülhet a személyes adatok kezelésére az érintett hozzájárulása nélkül, az érintettet nem kell tájékoztatni az adat kezeléséről. A tagállamok korlátozhatják az irányelvben foglalt kötelezettségek és jogok mértékét, ha a korlátozás *bűncselekmény megelőzése, vizsgálata, felderítése és büntetőeljárás lefolytatása, illetve mások jogainak és szabadságainak védelme* érdekében szükséges.⁴²⁸

⁴²⁶Jogalapja az Infotv.19.§-a. A tájékoztatás megadásának módjára és megtagadásának lehetőségeire az Infotv. konkrét szabályozást nyújt. De emellett korlátozásokat biztosítanak további jogszabályok, mint pl.

- az érintetti jogok Infotv.-ben történő korlátozásával (Infotv. 19.§.) összhangban a büntetés-végrehajtás biztonsága érdekében a fegyveres biztonsági őrsegről, a természetvédelmi és mezei őrszolgálatról szóló 1997. évi CLIX. törvény, valamint az állam működése, illetőleg a lakosság ellátása szempontjából kiemelkedően fontos létesítmények köréről szóló 24/1997. (III.26.) BM rendelet büntetés-végrehajtási intézetek esetében felhatalmazást ad arra, hogy a fogvatartottak és az ott dolgozók kamerás megfigyelésével az emberi élet, az emberi méltóság, valamint az egészséghez való jog védelmében az érintettek jogait korlátozzák. A munkajogi és munkavédelmi kötelezettségszegések megelőzése és feltárása céljából a munkahelyi kamerák elhelyezésének tilalma alól kivételt képeznek azok a munkahelyiségek, ahol a munkavállaló élete és testi épsége tényleges és közvetlen veszélynek van kitéve, így kivételesen működtethető kamera szerelőcsarnokokban, kohókban, ipari üzemekben vagy más, veszélyforrást tartalmazó létesítményekben.” Lásd ABI-4503/P/2011, In: Péterfalvi Attila (Szerk.): Adatvédelem és információszabadság a mindennapokban. HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó, Budapest 2012. 165. o.

- az „Infotv.-ben kapott felhatalmazás alapján a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXX. törvény is tartalmaz jogkorlátozó rendelkezéseket: a nemzetbiztonsági szolgálatok által kezelt adatokról;

- Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló 2010. évi CXXII. törvény 72. § (2) bekezdése értelmében, a NAV nyomozó hatósági eljárást lefolytató szervének vezetője megtagadhatja vagy korlátozhatja a személyes információk kiadását;

⁴²⁷F. Rynest-ügy tárgya: F. Rynest és családját ismeretlen személyek többször megtámadták, házuk ablakait több ízben betörték, erre a családi házra térfelügyelő kamerát szereltek fel, mely a házukat körülvevő közterületről készített videofelvételeket. Ezek segítségével azonosították a két gyanúsítottat, egyikük a Személyesadat-védelmi Hivatal előtt vitatta, hogy F. Rynest jogszerűen kezelte volna a térfelügyelő kamerával rögzített adatokat.

⁴²⁸EU-s Jogharmozás. Személyes adatok védelme - Szigorúan értelmezett kivétel. Pesti ügyvéd 2015. 1. sz. 8. o.

E) Az információs szabadság kapcsolódásai

Az információs jogok képezik az emberi jogok, kommunikációs jogok és a demokratikus jogállamiság *sine qua non*-ját. Eme tényezőnek origó pontját jelenti az információ, hisz e nélkül nem valósulnak meg ezek a jogosultságok. Emiatt az információs jogok legfontosabb kommunikációs alapjogaink és védendő alkotmányi értékeink. Jogi szerepük folytán kapcsolódásaik is számosak. Szoros és közvetlen kapcsolatban állnak az *emberi méltósággal*, a kommunikációs jogokkal, valamint az államhatalom alkotmányi jogosultságaival és kötelezéseivel, az állami szervezetrendszer működésével és ezek nyilvánosságával. A *sajtó és tömegközlés szabadsága* az adatvédelem érvényesítésében a társadalmi kontroll, az információs szabadság, az állami kontroll érvényesülésében és térnyerésében egyaránt meghatározó szerepet játszik, ezek a jogok kölcsönös feltételezettségére utalnak. A tágabb kapcsolat azonban fennáll az alkotmányos *eljárás alapelvekkel*, kötelezésekkel (eljárás törvényekkel), így például a tájékoztatási jog a *tisztességes eljáráshoz való jog* egyik garanciája.

Összegezve azt mondhatjuk, hogy ennek az alapjognak a legnagyobb értéke, hogy biztosítja az egyén, a társadalom számára a politikai intézmények (államszervezet) feletti ellenőrzés gyakorolását, egyben a korlátai megadják annak kereteit, amit viszont az „állam” (a törvényhozás) határoz meg. Az adatvédelem alapját és jövőjét illetően Habermas pedig úgy vélekedik, hogy „a bírák akkor is az emberi méltóság védelmében járnak el, ha az új beavatkozási technológiák alkalmazásának előre nem látható kockázatai miatt új, az adatvédelemre irányuló, információs önrendelkezési jogot vezetnek be.”⁴²⁹

3.4.5 A gyülekezési szabadság

A) A gyülekezési szabadság fogalmi köre

Önállóan nevesített alapjog a gyülekezés szabadsága,⁴³⁰ amelynek békés gyakorlásához való jogot Alaptörvényünk deklarálja.⁴³¹ A tartalmi megközelítéshez kiinduló kérdés, hogy miként definiáljuk a gyülekezést. A kérdésfeltevés jelentősége abban áll, hogy milyen

⁴²⁹Habermas, J: „Az utópia fokozatai. Az emberi méltóság és az emberi jogok reális utópiájának koncepciója” (8/2010, S. 43–53.) Hans-Martin Schönherr-Mann esszéista, a müncheni Ludwig-Maximilians Egyetem politológia-filozófia professzora, valamint az innsbrucki Leopold-Franzens Egyetem tudományelméleti tanszékének professzora, Copyright: Goethe-Institut e. V., Online-Redaktion, 2011.01., www.goetheintezet.hu, Letöltés ideje: 2014.12.15.

⁴³⁰ A véleménynyilvánításhoz való szoros kapcsolatára utalás jelenik meg pl. 30/1992. (V. 26.) AB határozat (ABH 1992, 167, 171.).

⁴³¹Ezt deklarálja Alaptörvényünk (SZABADSÁG és FELELŐSSÉG VIII. cikk (1) Mindenkinek joga van a békés gyülekezéshez), de a nemzetközi okmányok és az EU-dokumentumok is, mint pl. EU Alapjogi Charta.

jellemzők alapján ítéhető meg konkrétan, hogy az adott „jelenség” gyülekezésnek tekinthető-e? A fogalomalkotással a törvényhozás és az Alkotmánybíróság egyaránt adós maradt.⁴³²

Véleményem szerint – köznapri értelemben – *kollektív kommunikációnak az azonos vélemények, érzések (stb.) találkozásának sajátos és közös kifejezési formája* a gyülekezés. Általános jogtudományi megközelítés szerint, több személy szándékos és ideiglenes részvétele egy rendezvényen, annak érdekében, hogy *közéleti, politikai kérdésben* közösen állást foglaljanak.⁴³³ A gyülekezés főbb *fogalmi elemeit képezi*:

- a gondolkodás és érzés megegyezésének, a vélemények és meggyőzések találkozásának;
- a kollektív törekvések harmóniája,⁴³⁴ azaz a kialakult vélemények csoportos kifejezése;
- polgárok pillanatnyi tömörülése,⁴³⁵
- egyesített erővel (*viribus unitis*),⁴³⁶
- egy közös célra,
- közterületen,
- időszerű és aktuális,
- közérdekű politikai kérdésben,
- megvalósítva a közügyek vitelében való részvételt,
- politikai (hatás - és nyomásgyakorlás) befolyás érdekében,
- nyílt, közvetlen, őszinte kifejezés,
- tömeges megnyilvánulás,
- kollektív vélemény képviselése,
- kinyilvánított közösségi megnyilatkozás, manifesztáció,
- a közvélemény és a média⁴³⁷ figyelmének felhívása, tájékoztatása.

⁴³²Hajas Barna: Miben különbözik egy összeverődött tömeg egy tüntetéstől? In: <https://prezi.com/7vh84mov3vgi/a-gyulekezés-fogalm/>, Letöltés ideje: 2013.04.12.

⁴³³Vécsey Tamás 1884-ben megjelent írásában nagyon eklatáns véleményt fejtett ki a gyülekezésről, annak lényegéről, eszerint: „A gyülekezés fontossága előtérbe lép a közvetett demokráciában, hol a nép a döntő elhatározást a választottakra bízta. A sajtó és a népgyűlés az a tér, a melyen a választók is nyilatkozhatnak és amely téren kifejezhetik véleményüket a küldők, a megbízók, sőt még a cenzuson kívül állók is. A népképviselő tagjainak joga a néptől kapott megbízáson alapul, de a megbízás adása által a nép nem mond le a vélemények, óhajások, bírálatok, bizalmi vagy bizalmatlansági nyilatkozatok kifejezésének jogáról. A vélemények és meggyőzések találkozása, a gondolkodás és érzés megegyezésének tömeges nyilvánulása, a collectivitás, a törekvések harmóniája, erőt és jelentőséget biztosít a gyülekező polgárságnak, emeli a közszellemet és a közügyek iránti érdeklődést. Edzi meggyőződésünk szilárdságát annak látása, hogy ismerősök és nem ismerősök százan és ezren a mi elveink tántoríthatatlan hívei. Természetünk sugallja, hogy közeledjünk egymáshoz, erőinket egyesítsük, kik egy célra törekszünk. *Viribus unitis*. Egyetértésünknek nyomatékos bizonyítéka az állandó szövetkezés, de múltó összejövetelekre is van szükségünk, főleg azon alkalmakkor, a melyeket előre talán nem is sejtett események idéztek föl, a mely alkalmak fölvilágosító hatása a különben össze nem jövő, együtt nem tanácskozó embereket egy pillanatra tömöríti, hogy időszerű manifesztációt tegyenek, a nyílt közvetlen szavak elhangzása után pedig a sokaság magával vigye azon emelő tudatot, hogy közérdekű kérdésben kimondta véleményét minden ember, őszinte szabad férfihoz méltóan.” In: Vécsei Tamás: A gyülekezési szabadság a mai alkotmányokban. Budapest 1884/89. 201. o.

⁴³⁴Vécsey Tamás: uo. 201-202. o.

⁴³⁵Halmai a „pillanatnyi egyesülés” fogalmi elemét emelte ki írásában mint differencia specifiká. Írásait lásd az irodalomjegyzékben.

⁴³⁶A *Viribus Unitis* latin kifejezés magyarul „Egyesült erővel”, németül „Mit vereinten Kräften” formában volt ismert, de a magyar vonatkozásban inkább a „Bizalmam az ősi erényben” (latinul *Virtutis Confido*) jelmondat volt használatban.

Összegezve a személy szabadságának és méltóságának, politikai véleményének kollektív gyakorlási formája.⁴³⁸ E fogalmi összetevők rámutatnak arra, hogy a gyülekezés integrált, speciális kommunikációs forma, mely több önálló szabadságjog együttes gyakorlásának „egyvelege”, így megvalósulásához több tartalmi feltétel együttes fennállása szükséges. A hazai és nemzetközi jogtudomány egyaránt nevesítette – kezdetben *mint állampolgári jog*,⁴³⁹ később – *mint emberi alapjog, mint első generációs szabadságjog, mint kommunikációs jog, mint politikai jog* (a demokratikus közügyek vitelében való politikai-részvételi jog⁴⁴⁰). A hazai és külföldi esetjog (jogalkalmazói – pl. AB, Ombudsmanok, LB – gyakorlat) a gyülekezési jog kommunikációs jogi jellegét, annak meghatározó jelentőségét emeli ki, a politikai funkciója másodlagos.⁴⁴¹

Hajas Barna ezzel az állásponttal nem ért egyet. Szerinte ez egy leegyszerűsítő megközelítés, mert egyrészt a kommunikációs funkció túlhangsúlyozása oda vezetne, hogy „a gyülekezési jog lényeges tartalma annak biztosítására korlátozódna, hogy többen tehessek meg azt, amit egyenként amúgy szabad.” Másrészt ez egyben azt jelentené, hogy a „gyülekezési jog gyakorlása nem más, mint a véleménynyilvánítási szabadság gyakorlása során igénybe vehető egyik – bár kétség kívül kiemelkedő jelentőségű – kommunikációs csatorna, médium.”⁴⁴² Úgy véli, nem szabad pusztán médiummá vagy kollektív véleménynyilvánítássá „silányítani”, mert ha ez igaz lenne, akkor viszont nem lenne szükség arra, hogy a gyülekezési jogot nemzetközi jogi dokumentumokban és az alkotmányokban külön védelemmel illessék, hiszen a véleménynyilvánítási szabadság közösen gyakorolt formájaként, „platform-semleges” módon, amúgy is magas szintű védelmet élvezne, így önálló alapjogi védelme nem lenne indokolt.⁴⁴³ Meglátása szerint a gyülekezési jog „több és minőségileg más, mint pusztán valamiféle közös (esetenként tömeges) véleménynyilvánítás, vagy akár egy kommunikációs csatorna. E „más minősége pedig a résztvevők térbeli, fizikai, és időbeli közvetlenségében rejlik. Amint a résztvevők egy szűkebb helyen összejönnek, a

⁴³⁷2010. évi CIV. - a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló - törvény (13.§) a médiának a közügyekben tájékoztatói kötelezettséget ír elő.

⁴³⁸Ezeket a fogalmi elemeket már kiemelte Vécsey is a XIX. században.

⁴³⁹Drinóczi Tímea - Petrétei József: A gyülekezési jog a Magyar Köztársaságban. Jura 2002. 1. sz. (Drinóczi - Petrétei 2001) 13. l.j.-ben, – a görög és portugál alkotmányt jelöli meg kivételként-, Vö. Szikinger István: „A gyülekezési jog szabályozásának mai kérdései.” Új rendészeti tanulmányok 1996. 1. sz. 21. o., Szikinger István: „Gyűléshatár” Fundamentum 2002. 1. sz. 94. o. hivatkozva - az 1831-es belga alkotmányt jelöli meg példaként. Idézi: Hajas Barna: A gyülekezési jog aktuális elméleti és gyakorlati kérdései. Pécs, PTE ÁJK Doktori Iskola, www.ajk.pte.hu/doktori-iskola, Letöltés: 2015.01.12. 49-50. o.

⁴⁴⁰Hajas Barna: uo. 57. o.

⁴⁴¹A hazai joggyakorlatban lásd. pl. 55/2001. (XI. 29.) AB határozat, ABH 2001, 442, 449., 4/2007. (II. 13.) AB határozat, ABH 2007, 911, 914., az OBH 5205/2002; OBH 4435/2006; OBH 2058/2008; OBH 2452/2008; OBH 2952/2008; OBH 3262/2008; OBH 3444/2008; OBH 3628/2008; OBH 5266/2008; OBH 5593/2008; OBH 5642/2008; OBH 2624/2009 sz. jelentéseket, az USA Legfelsőbb Bíróságán már a múlt század elején hozott döntései, mint pl. De Jonge v. State of Oregon, 299 U.S. 353 (1937); és Idézi: Hajas Barna: uo. 54. o.

⁴⁴²Hajas Barna: uo. 54. o.

⁴⁴³Hajas Barna: uo. 54-55. o.

gyülekezés térbeli-fizikai dimenzióra tesz szert, amely a megtestesültségével és hatásával sajátos véleménynyilvánításként is felfogható. A közös véleménynyilvánítás során úgy válik ezeknek a térbeli-fizikai összetevőknek és a résztvevők által képviselt céloknak az összekeveredésével egységes hatásúvá, hogy a tömeg már a pusztja jelenlétével is adott vélemény mellett kiáll, már önmagában is állást foglal.”⁴⁴⁴

Saját meglátásom szerint, az esetjogban kialakult álláspont nem a leegyszerűsítést képviseli, hanem a tartalmi összetevők közt fogalmaz meg prioritást, kvázi a gyülekezési szabadság kommunikációs és politikai funkcióit rangsorolja, ezzel kijelöli a prioritált, elsődleges tartalmi jelleget. Az Alkotmánybíróság határozataiban foglaltak megerősítik a vélekedésem, illetve az általam vázolt fogalmi összetevőket, amelyet a következők is igazolnak.

B) A gyülekezési szabadság tartalma

Alaptörvényünk és más nemzeti alkotmányok az egyes részjogosultságokat nem rögzítik.⁴⁴⁵ A gyülekezési szabadságnak tartalmi elemeit az esetjog, illetve a törvényi normatívák⁴⁴⁶ határozzák meg.

Az Alkotmánybíróság a gyülekezési jog *kommunikációs jogi jellegére utal*, mikor határozatában kinyilvánítja, hogy „[...] a gyűlések megszervezésének, megtartásának, az azokon való részvételnek a joga nélkül a nézetek, információk megszerzésének és másokkal való megosztásának, a vélemények közösen történő kialakításának a lehetősége ugyanis aligha volna megvalósítható.”⁴⁴⁷ A politikai funkciója tekintetében az Alkotmánybíróságnak az az álláspontja, hogy „A békés gyülekezés szabadsága a demokratikus társadalom előfeltétele és alapvető értéke. A gyülekezési jog alapján megtartott rendezvények elválaszthatatlanul kapcsolódnak a demokratikus nyilvánosság értékéhez, e rendezvények teszik lehetővé, hogy a polgárok a politikai folyamatot kritikával illessék, tiltakozásukkal befolyásolják. A békés rendezvények a politikai és társadalmi rend, a képviseleti szervek legitimitásának megszilárdítása szempontjából is értéket jelentenek. A tüntetések, tiltakozó akciók a képviseleti szervek, a kormányzat és a közvélemény számára is jelzik a társadalomban megjelenő feszültségeket, lehetővé téve azt, hogy az illetékesek időben megfelelő lépéseket tegyenek a feszültségek okainak csökkentésére. A gyülekezési jog alapján megtartott rendezvények célja az, hogy a gyülekezési joggal élő polgárok közös

⁴⁴⁴Hajas Barna: uo. 55. o.

⁴⁴⁵Hajas Barna: uo. 52. o.

⁴⁴⁶A gyülekezéssről szóló törvény, illetve a törvény hatálya alá nem tartozó rendezvényekre vonatkozó 23/2011. (III. 8.) kormányrendelet (a zenés, táncos rendezvények biztonságosabbá tételéről).

⁴⁴⁷55/2001. (XI. 29.) AB határozat.

véleményt alakítsanak ki, illetve nézeteiket másokkal megosszák és közösen juttassák kifejezésre.”⁴⁴⁸ Az Alkotmánybíróság legutóbbi álláspontja szerint „a mai alkotmányos demokráciákban a közterületi gyülekezések elsősorban *a már kialakult vélemények, álláspontok együttes megjelenítésére, közös képviselésére szolgálnak.*”⁴⁴⁹

A gyülekezés szabadságának *részjogosultságait* a gyülekezési törvény külön nem nevesíti, azonban a jogtudomány és a joggyakorlat három részjogosultságot, *a szervezés, a vezetés és a részvétel jogát* különbözteti meg, mivel ezek elengedhetetlenek a gyülekezési jog gyakorlásához. A részjogosultságok együtt és külön-külön is kiemelt alaptörvényi védelem alatt állnak.⁴⁵⁰

Véleményem szerint a gyülekezési jog széles értelmű megközelítésben – mint korábban már tettem rá említést – olyan speciális, integrált alkotmányi kommunikációs jog, amely *több alapjog gyakorlatát egyesíti*. Az önálló részjogok mellett – a gyülekezés rendeltetése folytán – a véleménynyilvánítás, a szólás⁴⁵¹ részjogosultságait, illetve a politikai (részvételi) jogok gyakorlását (de a petíciós jog vagy a népszavazás, a népi kezdeményezés kiindulópontja is lehet) magába foglalja, illetve közvetve megvalósítja a közösségi véleménynyilvánítást, állásfoglalást (nyilvánosság, nyomásgyakorlás során), *funkcionális egységet képezve, amely a kommunikáció speciális formája*, a szabad, békés külterületi tömörülést szolgálja.

C) A gyülekezési szabadság alanyai és címzettjei

Alaptörvényünk a gyülekezési jog alanyaira utalásként a „*mindenkinek*” szófordulatot használja, míg például a nemzeti alkotmányokban a „minden németnek”, „a portugáloknak”, „a görögöknek” kifejezések ellenére, nemcsak állampolgárokat, hanem mint egyetemes emberi jog, minden *embert*, állampolgárságára tekintet nélkül megillet. Azonban alanya a „véleményüket kifejtő *egyének csoportja* is lehet.”⁴⁵² Az egyes részjogosultságokhoz is önállóan nevesíthető alanyok társíthatók, így pl. a *szervezetek* (pl. közösségek, civil szervezetek, pártok) is élhetnek a gyűlések szervezésének jogával.⁴⁵³

A szervezet és vezetés jogát a szervező(k) gyakorolja, aki meghatározza a közérdekű ügyet (ügyeket, azaz a tartalmat), a helyszínt, az időpontot, a felszólalókat, a rendezvény

⁴⁴⁸4/2007. (II. 13.) AB határozat (ABH 2007, 911, 914.).

⁴⁴⁹75/2008. (V. 29.) AB határozat (ABH 2008, 651, 662-663.) és Hajas Barna: A gyülekezési jog aktuális elméleti és gyakorlati kérdései. Pécs, PTE ÁJK Doktori Iskola, www.ajk.pte.hu/doktori-iskola, Letöltés ideje: 2015.01.12. 53. o.

⁴⁵⁰Hajas Barna: A gyülekezési jog aktuális elméleti és gyakorlati kérdései. Pécs, PTE ÁJK Doktori Iskola, www.ajk.pte.hu/doktori-iskola, Letöltés ideje: 2015.01.12. 52. o.

⁴⁵¹Az önálló szólást is megvalósíthatják a résztvevők, saját transzparensaik (stb.), vagy akár felszólalásaik útján.

⁴⁵²Drinóczi Tímea: A kommunikációs jogok áttekintése. Romániai Magyar Jogtudományi közlöny, Romániai Magyar Jogászok Egyesülete, Média Index Egyesület, Kolozsvár 2005. 1. sz. 59. o.

⁴⁵³Hajas Barna: A gyülekezési jog aktuális elméleti és gyakorlati kérdései. Pécs, PTE ÁJK Doktori Iskola, www.ajk.pte.hu/doktori-iskola, Letöltés ideje: 2015.01.12. 50. o.

menetét, a meghívást, a nyilvános felhívást, a médianyilvánosságot, a nyilatkozás jogát, biztosítja a hatósági bejelentést, a résztvevők folyamatos tájékoztatását, a békés rend biztosítását, de akár a feloszlást vagy befejezetté nyilvánítását (stb.). E jogosítványok gyakorlása el is válhat, ez esetben mindegyik közreműködőt szervezőnek kell tekinteni. A szervezőt (szervezőket) e jogok gyakorlásában segítő a *rendező(k)*, illetve *felszólaló(k)* is a gyülekezési jog kiemelt jelentőségű alanya(i), akik a résztvevőkhöz képest többlet részjogokkal rendelkeznek, ugyanakkor többlet felelősség is terheli őket, főként a békés rend fenntartásában. A részvétel jogát pedig maguk a *résztvevők*, a rendezvényen jelenlévők gyakorolják. Fontos kiemelni, hogy a társadalom tagjait megilleti a „nem részvétel” joga is. Eszerint senki nem kényszeríthető, illetve kötelezhető a jelenlétre, így mindenkinek joga van a távolmaradásra vagy akár a rendezvény elhagyására. Demokratikus társadalomban természetesen sem a részvételért, sem a távolmaradásért hátrányos következmény senkit nem érhet. A mindennapi életben nemcsak a szólás-, a médiaszabadság esetén valósul(hat) meg az öncenzúra, hanem a gyülekezési jog gyakorlásáról való önkéntes lemondás formájában is, valamely (pl. egzisztenciális, fizikai) retorziótól való félelem okán.⁴⁵⁴

Összegezve a gyülekezés joga olyan személyhez fűződő jog, mely kollektíven gyakorolható. Az alanyi jogosultságokat több szereplő együttesen gyakorolhatja. Eszerint egy személy⁴⁵⁵ gyülekezése fogalmilag kizárt, ugyanakkor az „új média” világában felvetődnek olyan kérdések, hogy például virtuális gyülekezés, azaz a virtuális térben, mint „közterület”-en gyakorolható, illetve megvalósítható-e a gyülekezés szabadsága. Hiszen technikai értelemben nemhogy kizárt, nap mint nap alakulnak egy-egy közérdekű témában *Facebook-csoportok* és kollektív véleménynyilvánítási jogukat gyakorolják, mindamellet ezt a virtuális tér adta lehetőséget a hagyományos értelemben vett gyűlések szervezésére is felhasználják. Ez esetben a szervezői, vezetői jogok gyakran többszöröződnek, a gyülekezés alanyai körének bővülését hozza magával. Rendkívüli példaként szolgál a 2015. évi spanyolországi *hologram tüntetők* esete, akik mivel a helyi hatóságok a gyülekezést megtiltották, ezért helyette új virtuális megoldások útján adtak hangot véleményüknek.

A gyülekezési jog alanyainak köréből ugyancsak *fogalmilag kizártak* az állami, önkormányzati szervek. Annak ellenére, hogy pl. e szervezetek is tartanak rendezvényeket, a képviselők önálló politikai gyűléseket szerveznek, de a jelenlegi szabályozás értelmében ezeket nem soroljuk a gyülekezési jog gyakorlásának körébe, mivel nem a fennálló hatalommal szembeni politikai nyomásgyakorlás a célja. Ennek a célnak a hiányában nem

⁴⁵⁴Különös tekintettel, hogy ma már gyülekezésekről a térfigyelő kamerák felvételei mellett a rendőrség videó felvételeket készít, melynek folytán a jelenlévők személyazonossága az állami nyilvántartás segítségével azonosítható.

⁴⁵⁵A Kúria gyakorlatában a kollektív (több személy általi) joggyakorlás definíciós elem.

valósítja meg a gyülekezési jog gyakorlását a közterületen megrendezett politikai témájú baráti összejövetel sem. Emellett elkülönülten, önállóan nevesített egyesülési jog körébe sorolandó elsődlegesen a gazdasági vagy szociális tárgyú tüntetés. A jogalkotó a kulturális, szórakoztató, sport vagy egyéb magánrendezvényeket szintén nem e körben rendezi, a politikai, közérdekű cél hiányában.⁴⁵⁶

Fontos kiemelni, hogy a rendőrségi, karhatalmi szervek (kivezényelt dolgozói) konkrét feladatokkal megbízott passzív szereplői, alanyai a gyülekezéseknek. E passzív alanyok olykor aktív magatartás formájában befolyásolják a rendezvény alakulását, annak kimenetelét, akár annak megtiltása vagy a helyszín kizárása⁴⁵⁷ folytán, akár a rendfenntartás keretében. Szerepkörük „hatótávolságát” jogszabály rendezi, mégis az elmúlt évtizedben számtalan probléma és ennek kapcsán vita merült fel hatásköri túllépés miatt. A történelemben nem egyszer volt arra példa, hogy a kivezényelt karhatalmi dolgozók átálltak a tüntetők oldalára, ezzel aktív alanyokká váltak.

A különböző típusú események, rendezvények egyértelmű elválasztása, egységes és átlátható rendszerszerű kezelése, a fogalmi tisztázásuk a jelenlegi jogi környezetben nem biztosított. Azok megítélése, csak következtetés, jogértelmezés útján határozható meg, ami viszont a hatalomgyakorlók és az ellenérdekű politikai nézőpontot képviselő állami szervek, társadalmi csoportok, illetve szervezetek számára lehetőséget teremt a joggal való visszaélésre.

D) A gyülekezési szabadság korlátai

A gyülekezési szabadság általános korlátait képezik a nemzetközileg is elfogadott alapjogi

⁴⁵⁶23/2011. (III. 8.) a zenés, táncos rendezvények biztonságosabbá tételéről szóló kormányrendelet rendelkezik ezek részletszabályairól. A West Balkán-tragédiát követően elfogadott, új kormányrendelet meghatározza a zenés, táncos rendezvények fogalmát, miszerint: „rendszeresen vagy meghatározott alkalomból, illetve időpontban tartott, nyilvános, nem zártkörű, válogatott lemezbemutató vagy élő előadás útján nyújtott zeneszolgáltatást főszolgáltatásként nyújtó rendezvény, amelyen a részvételhez nem kell megváltott ülőhellyel rendelkezni.”⁴⁵⁶ A rendelkezéssel érintett rendezvénytípusokra akár zárttéri (tömegtartózkodásra szolgáló építményben) vagy szabadtéri (a rendezvény időtartama alatt várhatóan lesz olyan időpont, amelyen a résztvevők létszáma az 1000 főt meghaladja), akár alkalmi (adott helyszínen egy alkalommal legfeljebb tíz egymást követő napon megrendezett rendezvény) vagy rendszeres (adott helyszínen hetente több alkalommal, heti vagy havi gyakorisággal megrendezett) rendezvényekre kiterjed a hatálya. A rendelet módosításával „a fesztiválok többsége és a céges rendezvények (de a diszkók, romkocsmák) is kiesnek a rendelet hatálya alól.”⁴⁵⁶ A rendezvény csak rendezvénytartási engedély birtokában tartható, amelyet a jegyző ad ki és az ellenőrző hatóság köteles felfüggeszteni az olyan rendezvény engedélyét, amely nem jogszerűen működik, így pl. résztvevőinek létszáma meghaladja a hely befogadóképességének számát. A jegyző nyilvántartásba veszi az engedélyezett táncos, zenés rendezvényt, és azt az önkormányzat honlapján nyilvánossá teszi. A kérelmező a rendezvénytartási engedély megszerzéséhez többek között köteles biztonsági tervet készíteni, és az engedély kérelme mellé benyújtani. A fiatalok alkoholfogyasztását kívánja megelőzni a rendelet azzal, hogy a rendezvények karszalaghoz, kártyához köthetik az ő belépőjegyüket, így könnyebbé téve a fiatalok ellenőrzését. Ugyanakkor a fiatalok belépése az életkort igazoló okmány előzetes felmutatásához köthető, de ezt előzetesen meg kell hirdetni. Magát a helyszínt a hatóságok évente legalább egyszer kötelesek ellenőrizni, de ezt bármikor megtehetik, még akkor is, amikor aktuálisan nem zajlik ott rendezvény. Ha a hatóság hiányosságot észlel, akkor figyelmeztetheti a rendezvény szervezőjét azok pótlására, vagy akár fel is függesztheti az eseményt, az engedélyt visszavonhatja. A rendelet meghatározza az üzemeltető, illetve a szervező kötelezettségeit határozza meg az időjárási és tűzvédelmi kontroll és elsősegély nyújtás biztosítását, a rendezvénytájékoztató közzétételét. A szervezőre és a biztonsági személyzet pedig felel a biztonságért.

⁴⁵⁷Pl. előre lefoglalja a közterületet, lezárja vagy műveleti területté minősíti (stb.).

korlátok, mint pl. a közrend, a közegészségügy, mások jogainak sérelme, bűncselekmény, arra való felhívás (stb.), valamint a gyülekezés során megvalósuló egyes szabadságjogokra (pl. véleménynyilvánítás szabadságára) vonatkozó korlátozások (pl. cenzúra tilalma) a szükségesség és arányosság követelményének figyelembevételével. Emellett gyülekezés összetevői által adekvát módon, a gyülekezési jog részjogosultságaihoz is társulnak bizonyos jogi keretek. Ezek közül néhány a szervező intézkedési jogkörét érintik, mint pl. a nyilvános gyűlést nem teheti zárkörűvé, de egyes kommunikációs eszközök (szlogenek, jelmondatok, zászlók, egyéb transzparenszek) használatát azonban megtilthatja, valamint a rendezvény levezetése és rendjének érdekében *ad hoc korlátozásokat* (a helyszín elhagyásának útvonala, ami a mozgás szabadságát érinti) határozhat meg (a vezetési jog önkényes gyakorlása során hozott indokolatlan korlátok esetén a résztvevők joga felülkerekedhet). A rendőrség intézményvédelmi jogkörében eljárva pl. az esemény alatti csatlakozást korlátozhatja.⁴⁵⁸ Az Alkotmánybíróság, azonban hangsúlyozza, hogy „Egy demokratikus társadalom nem választhatja a tiltakozás elnémitésének, szükségtelen és aránytalan korlátozásának útját: a politikai szabadságjogok korlátozása nem csak azokat sújtja, akik élni kívánnának jogaikkal, hanem a társadalom egészét, így azokat is, akikre hivatkozással az állam a jogkorlátozás eszközüéhez nyúl.”⁴⁵⁹

Összegező álláspontom szerint adott társadalomban a gyülekezési jog *osztozik más alapjogok*, pl. a véleményszabadság és a politikai jogok, részvételi jogok (stb.), de a nyilvánosság jogi sorsával, a *korlátaival* is, a kölcsönös hatásmechanizmus folytán. Ugyanez igaz az egyes részjogosultságokra is, „ha ezek bármelyike csorbát szenved, azzal e szabadságjog érvényesülése sérül.”⁴⁶⁰ De akár *alapjogi konfliktus* is kialakulhat, nemcsak az alapjogok, hanem a részjogosultságok között is, ez esetben valamelyikkel szemben jogkorlátozás áll fenn. (Pl. a rendezvény levezetési jogát gyakorló személyben beálló változás esetén a résztvevők felé fennálló tájékoztatási kötelezettség arról, hogy a felszólalásokhoz a szólás, illetve a visszavonás jogának gyakorlására ki jogosult – a vélemény és a gyülekezés alapjogi konfliktusa alakul ki.)⁴⁶¹ Ugyancsak korlátot jelenthet pl. a rendezvényfelhívás

⁴⁵⁸Hajas Barna: A gyülekezési jog aktuális elméleti és gyakorlati kérdései. Pécs, PTE ÁJK Doktori Iskola, www.ajk.pte.hu/doktori-iskola, Letöltés ideje: 2015.01.12. 59-60. o.

⁴⁵⁹4/2007. (II. 13.) AB határozat (ABH 2007, 911, 914.).

⁴⁶⁰Hajas Barna: A gyülekezési jog aktuális elméleti és gyakorlati kérdései. Pécs, PTE ÁJK Doktori Iskola, www.ajk.pte.hu/doktori-iskola, Letöltés ideje: 2015.01.12. 5. o.

⁴⁶¹Alfred Grof eme az alapjogi konfliktus fennállásának megállapítására jut egy osztrák alkotmánybírósági határozatának elemzése során. Grof, A: Versammlungs-contra Meinungsäußerungsfreiheit: Anmerkungen zu einer richtungsweisenden Entscheidung des VfGH. Österreichische Juristen-Zeitung 21/1991. 733-734. 61. o., Idézi: Hajas Barna: A gyülekezési jog aktuális elméleti és gyakorlati kérdései. Pécs, PTE ÁJK Doktori Iskola, www.ajk.pte.hu/doktori-iskola, Letöltés ideje: 2015.01.12. 60. o.

nyilvánosságában a *média* szerkesztői szabadságának a joga. A jogsértéseket a *szabálysértési és büntető törvénykönyv* egyaránt szankcionálja, külön törvényi tényállások is ezt bizonyítják.

E) A gyülekezési szabadság alaptörvényi kapcsolódásai

A szólás-, a sajtó-, a vélemény-, az információ- és a gyülekezési szabadság kapcsolata a közös, nyilvános vélemény kifejezésére, illetve annak nyilvánosságára utal. Ezen belül is a „rendezvény „gyülekezési” és „véleménynyilvánítási” *elemei szerves egységet alkotnak, azok nem választhatóak szét.*”⁴⁶² A gyűlés helyszíne, időpontja, a tartalma, a felszólalók személye már önmagában véleménynyilvánítást valósít meg. Emellett a „gyülekezési jog a kommunikációs jogi jellegének a védelme mellett, a rendezvényen szükségszerűen meglévő térbeli-fizikai dimenziója a véleménynyilvánítási joggal való kapcsolatát relativizálja. E jellemzők megfelelően alátámasztják azt is, hogy a gyülekezés nem írható le egyszerűen a véleménynyilvánítás szabadságának és a *mozgás szabadságának* együttes és csoportos gyakorlásaként, ugyanis minőségileg más – és több – azokhoz képest,⁴⁶³ de szoros kapcsolatuk vitathatatlan. A *politikai részvételi jogokkal* fennálló hasonlóan szoros kapcsolatát igazolja a gyülekezés egyik jellegzetessége – a politikai nyomásgyakorlási célja és hatása –, ami a „többletet” jelenti a csoportos véleménynyilvánításhoz képest. – vélekedik Hajas. Az *állam* meghatározóan passzív intézményvédelmi szerepe nem kizárólagos, emellett a gyülekezési joghoz kapcsolódó kötelezettségek aktív, tevékeny alanya is egyben (az állami szervezetrendszer, illetve a hatósági eljárási szabályok kapcsolata kétségtelen).

3.4.6 Az egyesülési szabadság

A) Az egyesülési szabadság fogalmi köre

Az egyesülési szabadság a nemzetközi dokumentumokban történő első említései egyesülésellenes⁴⁶⁴ kitételekben fogalmazódtak meg,⁴⁶⁵ majd a bírói gyakorlat jogértelmezése folytán, sokáig a gyülekezési jog megnyilvánulásaként fogták fel. Az önállóvá válásában nagy szerepet játszott két nemzetközi egyezmény, amely megfogalmazza a *szabad társuláshoz való jogot (egyesülés szabadsága), a szervezkedés szabadságát, és a kollektív tárgyalási jogot, a dolgozók sztrájkjogát (szakszervezeti szabadság).*

⁴⁶²Hajas Barna: uo. 55. o.

⁴⁶³Hajas Barna: uo. 56. o.

⁴⁶⁴Ez pl. Nagy-Britanniában az anglikán egyháznak a vallási egyesületek elleni harcában, illetve a munkáskoalíciókkal és a politikai klubokkal szembeni küzdelemben nyilvánult meg.

⁴⁶⁵Halmi Gábor: Kommunikációs jogok. Új Mandátum Kiadó, Budapest 2002. 217. o.

Véleményem szerint az egyesülési jognak a nemzetközi egyezményekben és a nemzeti alkotmányokban a gyülekezési jogtól függetlenül megjelenő önálló nevesítésének (nevesíthetőségének) oka és indoka leginkább abban rejlik, hogy egyrészt a gyülekezési jog fogalmi tartománya nem biztosítja az egyesülés tényleges megnyilvánulásának a védelmét. Másrészt a gyülekezésnek az egyesülés differencia specifikumaival történő fogalmi bővítésével torzulna a gyülekezés funkciója. Harmadrészt az egyesülési jog fejlődése, jelentőségének, társadalmi szerepének növekedése folytán kialakult sajátosságai kellő alapot képeznek önálló jogként történő nevesítéséhez, fogalmi tartományának meghatározásához.

A gyülekezéshez hasonlóan az egyesülés egzakt fogalmi meghatározásával a hazai és nemzetközi jogalkotók egyaránt adósok maradtak.⁴⁶⁶ Meglátásom szerint, általános megközelítésben *az egyesülés egy szintézis*, amely dologi értelemben két vagy több dolog összeolvadását („egy anyaggá alakulását”), míg személyi értelemben két vagy több személy (ez lehet természetes és jogi személy is) társulását jelenti. Az egyesülési jog alapján létrejött *egyesület* fogalmát általánosan a következők szerint határozom meg: *demokratikus, önkormányzati elvek alapján működő, valamely társadalmi (gazdasági, kulturális, művészeti, oktatási, politikai vagy szakmai, érdekképviseleti) feladat előmozdítása, illetve képviselete céljából, nyilvántartott tagság által alkotott közösség, amely jogi személyként működik.*

B) Az egyesülési szabadság tartalma

Hazánkban elsőként a 1949. évi Alkotmány az egyesülési jog gyakorlására „dolgozók társadalmi, gazdasági és kulturális tevékenységének fejlesztése érdekében biztosított” lehetőséget. Azonban a megnyilvánulási formái közül a szakszervezetekre, a női és ifjúsági szervezetekre, és egyéb tömegszervezetekre tett említést, valamint ettől elkülönítve a párttól (mint az állami és társadalmi tevékenység vezető erejéről). 1989-ig Alkotmányunk azt a hamis látszatot keltette, mintha ezek az egyesülési szabadság valódi megnyilvánulásai lettek volna, és az állampolgárok alkotmányban „biztosított” szabad egyesülési joguk érvényesítéseként egyesületeket létre hozhattak, holott ez a hatalom által irányított társulások voltak, és a nyilvántartásba vételt végző és a törvényességi felügyeletet ellátó államigazgatási szervek a rendszer szempontjából nem kívánatos egyesületek létrejöttét pedig megakadályozhatták.

⁴⁶⁶De még az egyesülési jogról szóló sarkalatos törvény értelmező rendelkezési közt sem található az egyesülés fogalmi tartományát meghatározó definíciót.

Érdemi változást a 89' alkotmánymódosítás⁴⁶⁷ és az egyesülési jogról szóló törvény⁴⁶⁸ – a gyülekezési jogtól elválasztva – „mindenki” jogaként intézményesítette az egyesülés szabadságát. Ezt erősítette meg az Alkotmánybíróság határozata,⁴⁶⁹ miszerint „Az egyesülési szabadság joga mindenkit megillető szabadságjog. Ez a jog elsősorban *a cél megválasztásának szabadságát jelenti, továbbá a célra rendelt szervezet alapításának szabadságát, az ehhez való csatlakozás önkéntességét, valamint az önkéntes kilépés lehetőségét.*” Új Alaptörvényünk az egyesülés alkotmányos jogaként jelöli meg a szervezet-létrehozás és a -csatlakozás szabadságát.⁴⁷⁰ A törvényhozó az egyesületi jogról szóló sarkalatos törvényben is kinyilvánítja, hogy az egyesülési jog mindenkit megillető alapvető szabadságjog, hogy másokkal szervezeteket, közösségeket hozzon létre, vagy azokhoz csatlakozzon. „Az emberek önkéntes összefogása nélkülözhetetlen Magyarország fejlődéséhez, *a civil szervezetek* a társadalom alapvető egységei, amelyek folyamatosan hozzájárulnak közös értékeink mindennapi megvalósulásához. A törvényhozó célja az egyesülési szabadság érvényesülése, valamint a civil szervezetek működési alapjainak megteremtése, társadalmilag hasznos és közösségteremtő tevékenységük elismerése, közérdekű, illetve közhasznú tevékenységük támogatása.⁴⁷¹

Az egyesülési jog alapján a természetes személyek, valamint – tevékenységük célja és alapítói szándéka szerint – a jogi személyek (ezek szervezetei) szervezeteket (kv: fegyveres szervezet) hozhatnak létre és működtethetnek. Az egyesülési jog alapján szervezet minden olyan tevékenység végzése céljából alapítható, amely összhangban áll az Alaptörvénnyel, és amelyet törvény nem tilt, és nem törvény alapján kizárólag állami szerv saját hatáskörében ellátható közfeladat megvalósítására irányuló tevékenység.⁴⁷²

Ez a jog azonban magába foglalja a „*negatív egyesülés szabadságát*” is, azaz senki nem kötelezhető, illetve kényszeríthető civil szervezeti tagságra.⁴⁷³ Jelenlegi jogrendszerünkben ez alól *kivételt képez* néhány törvényi előírás, mely vagy a szakmagyakorlás (Orvosi kamara,

⁴⁶⁷1949. évi XX. törvény 63. §.-ban rendelkezett az egyesülési jogról.

⁴⁶⁸1989. évi II. törvény.

⁴⁶⁹Alkotmánybíróság 22/1994. (IV. 16.) számú határozata.

⁴⁷⁰Alaptörvény SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG VIII. cikk (2) Mindenkinnek joga van szervezeteket létrehozni, és joga van szervezetekhez csatlakozni. Ezzel összhangban az Ectv. is rögzíti, hogy az egyesülési jog, mint mindenkit megillető alapvető szabadságjog alapján mindenkinnek joga van ahhoz, hogy másokkal szervezeteket, közösségeket hozzon létre vagy azokhoz csatlakozzon.

⁴⁷¹2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról (továbbiakban: Ectv.). Az Ectv. alapját Alaptörvény, valamint az 1976. évi 8. tvr. - vel kihirdetett Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának rendelkezései képezik.

⁴⁷²Ectv. 3.§ (2)-(5) bekezdés.

⁴⁷³Az Emberi Jogok Európai Bírósága a 11. cikk értelmezése folytán, sajátos megnyilvánulásként fogalmazta meg a szakszervezetekhez „nem csatlakozás jogát.” Ezt az Angliában alkalmazott „closed shop” (az egyes foglalkozásoknál csak meghatározott szervezeti tagsággal rendelkező személyt alkalmaznak) rendszerrel szemben - lásd. Young, James és Webster v. United Kingdom, (13 August 1981) Series A no 44. Idézi: Halmai Gábor: Kommunikációs jogok. Új Mandátum, Budapest 2002. 224. o.

Ügyvédi kamara), vagy a társasági formában működő gazdasági szervezetek (Kereskedelmi és Iparkamara) működési feltételeként megfogalmazott kamarai tagságra kötelezést ír elő. Ennek jogosultságát az AB azzal alapozta meg, hogy e szervezeteket nem tekinthetjük az egyesülési jog körébe tartozónak. Úgy vélekedik, hogy „Törvény *közjogi közfeladat* ellátására, közérdekű tevékenység folytatására alkotmányosan indokolt módon hozhat létre *köztestületet, szakmai kamarát*, és írhatja elő a kötelező köztestületi tagságot. A köztestületként létrehozott szervezet nem az egyesülési szabadság alapján alapított szervezet, a kötelező szakmai kamarai tagság, pedig nem sérti az egyesülési szabadságból folyó önkéntes csatlakozás jogát.”⁴⁷⁴

A törvény új gyűjtőfogalomként intézményesíti a jogrendszerbe a *civil szervezet* fogalmát. Az új egyesülési törvény az egyesülési jog alapján létrehozható szervezetek közül az *egyesület, az alapítvány*, és – új szervezeti forma – a *civil társaság*⁴⁷⁵ társulási formákat együttesen „civil szervezet” elnevezéssel illeti, melyek működése felett az ügyészség törvényességi ellenőrzést gyakorol.⁴⁷⁶ Az egyesület *különös formái: a szövetség, a párt*,⁴⁷⁷ a *szakszervezet*,⁴⁷⁸ melyekre a kölcsönös biztosító egyesületek mellett – mint az egyesülési jog alapján létrejövő önálló társulási formákra – a civil szervezetektől eltérő, külön szabályokat állapít meg a törvényhozó.⁴⁷⁹ Ugyanakkor nem minősíti egyesületnek – a civil társaságot – a természetes személyeknek az egyesülési jog alapján létrehozott olyan közösséget, amelynek működése nem rendszeres, vagy nincs nyilvántartott tagsága vagy az egyesületre vonatkozó rendelkezésekben meghatározott szervezete, társulásuk alaptőke nélkül, az érintettek közös céljaik elérése és közösségi célú tevékenységük összehangolására hozzák azt létre (pl. klub, baráti társaság).⁴⁸⁰

⁴⁷⁴22/1994. (IV.16.) AB határozat (ABH 1994, 128.). Ezzel megegyező álláspontra jutott az Alkotmánybíróság a 38/1997. (VII. 1.) AB határozatában a gazdasági kamarák, valamint a 39/1997. (VII.1.) AB határozatában a Magyar Orvosi Kamara kötelező tagsági előírása folytán.

⁴⁷⁵A nemzetiségi és civil társadalmi kapcsolatokért felelős helyettes államtitkár, Latorcai Csaba szerint, a civil társaság „mindenfajta bírósági regisztráció nélkül”, személyek közös elhatározásával alakulhat meg. Ez az Ectv. 5/A. § a következőként fogalmazza meg: „Természetes személyek nem gazdasági érdekű közös céljaik elérése és közösségi célú tevékenységük összehangolására polgári jogi társasági szerződéssel létrehozhatnak civil társaságot.” E rendelkezéssel a jogalkotó a Ptk.-ból áthelyezte az Ectv. hatálya alá a civil társulást.

⁴⁷⁶Az Ectv. mellett a civil szervezetek jogszabályi környezetét képezi több más jogszabály, így pl. a Ptk. szabályozása, az ügyészségről szóló törvény vagy a pártokra vonatkozó jogszabály rendelkezései.

⁴⁷⁷Alaptörvény SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG VIII. cikk (3)-(4) szerint, a pártok az egyesülési jog alapján szabadon alakulhatnak és tevékenykedhetnek. A pártok közreműködnek a nép akaratának kialakításában és kinyilvánításában. A pártok közhatalmat közvetlenül nem gyakorolhatnak. A pártok működésének és gazdálkodásának részletes szabályait sarkalatos törvény határozza meg.

⁴⁷⁸Alaptörvény SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG VIII. cikk (5) „Szakszervezetek és más érdek-képviselői szervezetek az egyesülési jog alapján szabadon alakulhatnak és tevékenykedhetnek.”

⁴⁷⁹Ectv 1. §² (1) E törvény hatálya a Polgári Törvénykönyv (a továbbiakban: Ptk.) szerinti alapítványokra, egyesületekre, valamint a közhasznú szervezetekre, illetve az egyesülési jog alapján létrejött egyéb szervezetekre terjed ki.(2) Nem kell alkalmazni e törvény II-X. fejezetét a civil társaságra, a pártok működését segítő tudományos, ismeretterjesztő, kutatási, oktatási tevékenységet végző alapítványra (a továbbiakban: pártalapítvány), a pártra, továbbá VII-X. fejezetét a kölcsönös biztosító egyesületekre és a szakszervezetre.

⁴⁸⁰Ectv. 5. §.

Az „egyesülési szabadság gyakorlóit az adott egyesülési alakzat létrehozása céljából gyakorolják a kommunikációt. Ezeknek a jogoknak azonban vannak egyéb tartalmi elemei is, amelyek a *kommunikációs jelleghez sajátosan kötődnek*.⁴⁸¹ Működésük során gyakorolhatják kollektív véleménynyilvánítási jogukat, a közvélemény tájékoztatása céljából kapcsolatban állnak a médiával és gyakran saját médiummal is rendelkeznek. Az információs szabadság által érintett körben, a működésüknek a nyilvánosság és az átláthatóság követelményeinek meg kell felelniük. Ezt az indokolja, hogy e szervezetek állami támogatások, adományok (SZJA 1%-a csak a közhasznú minősítéssel rendelkezőknek), hazai és EU fejlesztési források, közbeszerzési pályázatok útján nyert forrásokból tartják fenn magukat és valósítják meg céljaikat. A civil szervezetek gazdasági-vállalkozási tevékenységet csak másodlagosan, és a céljaik megvalósításának előmozdítása végett és mértékben végezhetnek. Az egyesülést – fontos társadalmi szerepkör ellenére – nem illeti meg a kommunikációs jogokat az anyajogokon át megillető tag védelem. Az e jogot korlátozó törvényeket ugyanis megszorítóan kell értelmezni.⁴⁸² – foglalt állást az AB határozatában.

Halmai véleménye szerint a nemzetközi gyakorlatból, illetve a hazai szabályozásból kiindulva, az egyesületek két csoportba sorolhatók. A külső egyesületi jognak nevezhető csoportba az egyesületek és az állami szerveinek viszonyát szabályzó rendelkezések tartoznak, az egyesület megalakulásától a működésén, és felügyeletén át a megszűnéséig. Ennek a főbb elemei:

- a bírósági nyilvántartásba vétel, a törvényi feltételek megléte esetén (bíróság vizsgálva pl. alaptőke, minimum létszám, társadalmi cél meghatározását stb.);
- állam törvényességi felügyelete (ügyészség), az állam általi megszüntetésének lehetősége.

A belső egyesülési jogot, az egyesület belső viszonyaira vonatkozó szabályok alkotják, mint

- a szervezet – a törvényes keretek közti – belső működési rendje (ennek kialakítása, pl. az alapszabály elfogadása, módosítása);
- az egyesület szervezeti felépítése (pl. döntéshozatal, végrehajtás, beszámolás, képviselő);
- a tagok jogai (pl. az egyesületi életben való személyes részvétel biztosítása, mint pl. az aktív, passzív választójog vagy az egyesületi szolgáltatások igénybevételére vonatkozó jog,

⁴⁸¹Drinóczy Tímea: A kommunikációs jogok áttekintése. Romániai Magyar Jogtudományi közlöny, Romániai Magyar Jogászok Egyesülete, Média Index Egyesület, Kolozsvár 2005. 60. o.

⁴⁸²21/1996. (V. 17.) AB határozat (ABH 1996. 76) és Drinóczy Tímea: A kommunikációs jogok áttekintése. Romániai Magyar Jogtudományi Közönlöny, Romániai Magyar Jogászok Egyesülete, Média Index Egyesület, Kolozsvár 2005. 1. sz. 60. o.

és a jogorvoslati jog, pl. a jogsértő határozatokkal szembeni bírói jogvédelem) és kötelezettségeinek meghatározása (pl. tagdíjfizetési kötelezettség);

- a gazdálkodása (a vagyonával önállóan gazdálkodó közösség gazdasági, pénzügyi működtetése, a cél megvalósításának gazdasági feltételei, és ennek érdekében gazdasági-vállalkozási tevékenység folytatása);
- a nyilvánossága (átláthatóság biztosítása);
- a megszűnése (egyesülés, szétválás, végelszámolás, felszámolás, bírósági törlés⁴⁸³ stb.).

Ettől el kell különítenünk az egyesülési szabadságon belül fokozatosan önállósodott pártalapítás szabadságát. *Pártok* az egyesülési jog alapján szabadon alakulhatnak és tevékenykedhetnek. A pártok közreműködnek a nép akaratának kialakításában és kinyilvánításában. A pártok közhatalmat közvetlenül nem gyakorolhatnak. A pártok működésének és gazdálkodásának részletes szabályait sarkalatos törvény határozza meg.⁴⁸⁴

A *külső szabadság* a tevékenység szabadságát és az állami beavatkozással szembeni védelmet foglalja magába, ennek körébe tartozik: pártalapítás (kivételesen annak tilalma), betiltásának normatívája;⁴⁸⁵

- a párttagság és az állami vezető tisztségviselés összeférhetlenségi szabályai.⁴⁸⁶
- állami pártfinanszírozás (állami költségvetési támogatás) és a pénzügyi, gazdasági működés állami ellenőrzése (Állami Számvevőszék által);
- az esélyegyenlőség, egyenlő bánásmód és tisztességes választási eljárás, a választás tisztaságának a követelménye (ennek körébe tartozik pl. a választáson azonos jogi feltételekkel történő indulás biztosítása, a közhatalom, az állami szervek semlegessége. (A párt és az állami működés szétválasztása, a kampányfinanszírozás, a kommunikációs esélyegyenlőség, választóközrtek felosztása, szavazatszámolás rendje, független részrehajlás nélküli választási jogorvoslat, a frakcióalakítás szabályai, részrehajlás nélküli eljárás),⁴⁸⁷

A *belső szabadság* legfőbb elemeit képezik:

- belső működési rend;
- a vagyongazdálkodás, pénzügyi működés és az állami forrásokon kívüli bevételekre vonatkozó normák;

⁴⁸³ Az Ectv. újdonsága, hogy nem működő, illetve megszűnt civil szervezeteket a bíróság törli a nyilvántartásból.

⁴⁸⁴ Alaptörvény SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG VIII. cikk (4) bekezdés.

⁴⁸⁵ Törvény által meghatározott (mint pl. fasiszta, kommunista) ideológiát képviselő és hirdető pártok esetében.

⁴⁸⁶ Az államszervezet vezetőire, illetve vonatkozó összeférhetlenségi szabályokat sarkalatos törvények szabályozzák, így pl. nem folytathatnak politikai tevékenységet, nem lehetnek pártok tagjai vagy tisztségviselői az AB tagjai, bírák, ügyészek, de a köztársasági elnök megbízatása is összeférhetetlen más politikai tisztséggel.

⁴⁸⁷ Halmai Gábor: Kommunikációs jogok. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest 2002

- a nyilvánosságot, átláthatóságot biztosító szabályok;
- párt megszűnésének (egyesülés, szétválás, végelszámolás, felszámolás, bírósági törlés stb.), illetve bírósági megszüntetésének (tiltott ideológia) szabályai.

A pártokhoz hasonlóan Alaptörvényünk az egyesülési szabadsággal egy bekezdésben, de önállóan rendelkezik a *szakszervezetek és más érdekképviselői szervezetekről*. Eszerint ezek a társulások az egyesülési jog alapján, szabadon alakulhatnak és tevékenykedhetnek.⁴⁸⁸ A szakszervezetek – mint társulási forma – rendkívül fontos érdekképviselői tevékenységet töltenek be a társadalomban. E szervezetek célja elsődlegesen a tagok *szociális és a gazdasági érdekeinek biztosítása és érvényesítése*. E cél érdekében pedig gyakran élnek a közös fellépés, a véleménynyilvánítás, a hatás- és nyomásgyakorlás eszközével, a sztrájkjoggal.⁴⁸⁹

C) Az egyesülési szabadság alanyai és címzettjei

Az egyesülési jog mint szabadság elsődleges alanyai maguk a *polgárok*, de e jogok gyakorlóit lehetnek *jogi személyek* is, sőt pl. a szövetségnek csak és kizárólag jogi személyiségű tagjai lehetnek, abból magánszemélyek kizártak. A civil társaságnak viszont csak természetes személy tagjai lehetnek. E szabadságjog alanyi köréből – a gyülekezési joghoz hasonlóan – fogalmilag kizárt az állam jogalanyisága, vagyis az egyesülési jog hatálya alá tartozó társulással tagsági jogviszonyt létesítsen, vagy más egyesülési jogosultságot gyakoroljon maga az állam (vagy önkormányzat). Ugyanakkor *az állam* passzív alanyisága – más alapjogokról jelzettek szerint – kötelezettségeinek aktív alanya. A civil szervezetek a közcélú feladataik megvalósítása során képesek a társadalom egyes vagy akár széles rétegeit is bevonni, illetve mozgósítani, így az egyesület (párt, szakszervezet) kereteinél sokkal szélesebb körben *a társadalom egyéb szereplőit* is a képviselt társadalmi célok alanyaivá tenni.

D) Az egyesülési szabadság korlátai

Magát az egyesülési jogokat egy demokratikus társadalomban *az állambiztonság, a közbiztonság és a közrend, illetőleg a közegészség, a közérkölcös vagy mások jogai és szabadságai* védelme érdekében, a szükséges mértékben lehet csak korlátozásnak alávetni. Az

⁴⁸⁸Alaptörvényünk kimondja: SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG VIII. cikk (5) Szakszervezetek és más érdek-képviselői szervezetek az egyesülési jog alapján szabadon alakulhatnak és tevékenykedhetnek.

⁴⁸⁹Drinóczi Tímea: A kommunikációs jogok áttekintése. Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny, Romániai Magyar Jogászok Egyesülete, Média Index Egyesület, Kolozsvár 2005. 1. sz. 60. o.

egyesülési jog gyakorlása nem sértheti az Alaptörvény⁴⁹⁰ C) cikk (2) bekezdését, nem valósíthat meg bűncselekményt vagy *bűncselekmény* elkövetésére való felhívást. Továbbá a társulás nem végezhet tiltott tevékenységet, és nem működhet tiltott szervezeti (fegyveres szervezet) formában.⁴⁹¹

A törvényhozó egyúttal jogosult e jogoknak a fegyveres erők és a rendőrség tagjai által történő gyakorlását törvényes korlátozásnak alávetni, de nem jogosult olyan törvényhozási intézkedésekre, vagy a törvény oly módon való alkalmazására, amely csorbítja az egyesülési szabadság nemzetközileg elfogadott biztosítékait.⁴⁹² Az általános formai szabály, miszerint a törvényhozó 2/3-os sarkalatos törvényben szabályozhatja e jogokat, a jogalkotó magával szemben állít korlátot.

E) Az egyesülési szabadság alaptörvényi kapcsolódásai

Az egyesülési jog tartalmi elemeinek leggyakoribb megnyilvánulásai a képviselői, lobbitevékenység, a különböző rendezvények, az oktatás, az információ- és ismeretterjesztés (stb.), amelyek során meghatározó szerepet játszik *valamennyi kommunikációs jog* gyakorlása. Ez szoros összefüggésben áll a *szociális, gazdasági, kulturális és politikai jogokkal*.

3.4.7 A lelkiismereti szabadság

A) A gondolat, a lelkiismereti és a vallásszabadság fogalmi köre

A nemzetközi dokumentumok és alaptörvényünk egyaránt deklarálnak, hogy „mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához.”⁴⁹³ Láthatjuk, hogy e három szabadságjog együtt, egymás mellett kerül nevesítésre, amely utal alapjogi fejlődésük egymásutánosságára, illetve összefonódásukra. Kétség kívül szorosan kapcsolódó jogok, mégis fontos tisztázni ezek valós fogalmi tartományait, illetve kapcsolódásukat.

A legtágabb szabadságjog köztük a *gondolatszabadság*,⁴⁹⁴ amelynek tartalma és tárgya végtelen, de facto korlátozhatatlan, de közvetve kétség kívül befolyásolható, manipulálható, olykor irányítható (ezt nevezik „agymosásnak”), mely – az alapjogi védelem ellenére – a mai

⁴⁹⁰Pl. nem sértheti az Alaptörvény C) cikk (2) bekezdését, miszerint: „Senkinek a tevékenysége nem irányulhat a hatalom erőszakos megszerzésére vagy gyakorlására, illetve kizárólagos birtoklására. Az ilyen törekvésekkel szemben törvényes úton mindenki jogosult és köteles fellépni.”

⁴⁹¹Ectv. 3. § (3)-(5) bekezdés.

⁴⁹²Nemzetközi egyezményben meghatározott korlátok.

⁴⁹³Emberi jogok európai egyezmény 9. cikke, Alaptörvény SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG VII. cikk (1) bekezdés.

⁴⁹⁴Lásd részletesen a gondolatszabadságról az értekezés 3.4.1. pont alatt kifejtetteket.

társadalmakban soha nem látott méreteket és (gazdasági, politikai, kulturális stb.) megnyilvánulási formákat ölt. Meglátásom szerint, a gondolat szabadságát kizárólag a *lelkiismereti és a vallásszabadsághoz kapcsolatan történő értelmezése a gondolatot indokolatlanul leszűkíti a világnézeti, illetve a vallási gondolatokra, jogokra. Az egyén gondolati köre beláthatatlan, és egyénenként más és más. Ezért indokoltabb, a kommunikációs jog átfogó, alapszabadságához a kommunikáció szabadságához kötni, mint a kommunikációs jogok „előszabadsága”.*

A *lelkiismereti szabadság* pedig nem más, mint *meggyőződés szabadsága*, amely – a gondolat szabadságához hasonlóan – szinte feltérképezhetetlen tárgyi körrel rendelkezik. Ádám professzor meglátása szerint, a vallásszabadsághoz képest a lelkiismereti szabadság tágabb kategóriát ölel fel, az emberi személyiség szellemi, világnézeti, érzelmi beállítottságából eredő, az egyéniség felelősségi értékrendje által áthatott és mérlegelt meggyőződés szabadságát jelenti.⁴⁹⁵ E véleményt magam is osztom, mivel a lelkiismereti szabadság *egyik összetevője a vallási meggyőződés szabadsága*. Ádám sajátos meglátása szerint, a lelkiismereti szabadság olyan alapszabadság, amely az alapjogok kulcseleme. Tekintettel arra, hogy a meggyőződés(eink) minden magatartásunkat determinálja. E szabadság kulcsfontosságával egyetértek, hisz gondolatainkat, megszülető döntéseinket saját, belső hitrendszerünk irányítja, amely sokféle hitünk, meggyőződésünk egyvelege, nemcsak ideológiai, vallási jellegű, hitünk, értékrendünk valamennyi elemét magába foglalja. Leszögezhető, hogy a vallásszabadság a lelkiismereti szabadságnak *tárgya szerint nevesített egyik változata*.⁴⁹⁶ Ugyanakkor a vallás a gondolathoz és a lelkiismerethez hasonlóan, egyetemes és átfogó fogalom, amelyet a tartalmi összetevők gazdagsága jellemzi.

Ha megvizsgáljuk az EU alkotmányát és az Emberi Jogok Európai Egyezményét, azt tapasztaljuk, hogy egymással teljesen azonosan határozzák meg a lelkiismereti és a vallásszabadság tartalmi elemeit. Eszerint: ez a jog magába foglalja a vallásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának szabadságát.⁴⁹⁷ Alaptörvényünkben szintén együtt kezeli eme alapjogokat. Tartalmukra a következőképpen utal: ez a jog magába foglalja a vallás vagy más meggyőződés szabad

⁴⁹⁵ Ádám Antal: Az állami egyházjog fogalma, jellemzői és problémái Magyarországon. Magyar Közigazgatás 542. o., illetve Ádám Antal: A vallásszabadság összetevői. In: Válogatott fejezetek a rendszeres alkotmánytan köréből. (Szerk.: Kiss László), PTE ÁJK, Pécs 1996. 447-448. o., Ádám Antal: Az állami egyházjogról. Jura, Dialóg Campus, Budapest-Pécs 2000. 1-2. sz. 18-34. o., Magyar értelmező Kéziszótár. Akadémia Kiadó. Budapest 1992 és Ádám Antal: Bölcsélet, vallás, állami egyházjog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2007. 277. o.

⁴⁹⁶ Ádám Antal: Bölcsélet, vallás, állami egyházjog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2007. 277. o.

⁴⁹⁷ EU-alkotmány II-7.0 cikke és az Emberi Jogok Európai Egyezmény 9. cikke.

megválasztását vagy megváltoztatását és azt a szabadságot, hogy vallását vagy más meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon, akár egyénileg, akár másokkal együttesen, nyilvánosan vagy a magánéletben kinyilvánítsa, vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolja vagy tanítsa.⁴⁹⁸ Láthatjuk, hogy „ez a jog” szófordulat utal arra, hogy a két szabadságra egyként határozzák meg összetevőiket. A 2013. évi CXIII. törvénnyel jelentősen módosított és kiegészített, a lelkiismereti és a vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény (Lvetv.) ugyancsak együtt kezeli e két szabadságot, és összetevőit az Alaptörvénnyel egyezően határozza meg.

Drinóczi szerint az alkotmányozó a vallásszabadság hagyományos jelentését kiterjesztette más lelkiismereti meggyőződésre.⁴⁹⁹ E szabadságok azonban nemcsak a jog gyakorlását, hanem a kinyilvánítás mellőzését, azaz a meggyőződés meg nem vallását - mint *negatív szabadságot is - garantálja,*⁵⁰⁰ *amely a kommunikáció szabadság negatív szabadságából ered.* Meglátásom szerint, a gondolat-, a lelkiismereti és a vallásszabadság egymás viszonylatában, *a gondolat és a lelkiismereti szabadság áll egymáshoz szorosan közel.* Ugyanakkor eme szabadságok olyan önállóan is elismert alapvető emberi jogok, amelyek – az Alkotmánybíróság állásfoglalása szerint, a tartalmi elemeik folytán – *a kommunikációs jogok körébe tartoznak,*⁵⁰¹ *és megnyilvánulásaik egyben megvalósítják más kommunikációs jogok gyakorlását, érvényesülését is.*

B) A lelkiismereti szabadság tartalma

A lelkiismereti szabadság magába foglalja *a hit, a meggyőződés szabad megválasztását, elfogadását, megváltoztatását, elhagyását, azt a joggyakorló bármely módon megvallja, kinyilvánítsa, bármely cselekmények útján gyakorolja, terjessze és tanítsa, tanulja, továbbá valamely új meggyőződést kialakításon, illetve azt valló közösséget létrehozson, egyesületet alapításon, ezekben részt vegyen, ilyen tárgyú gyülekezési jogot gyakoroljon, gyermeke hitbéli nevelésének a megválasztása, vagy mindezeket mellőzése.* E részjogosítványok általam megjelölt köre – mint más kommunikációs alapjogoknál – nem teljes és nem lezárható.

Gyakorolható egyénileg vagy másokkal együtt, kollektíven, bármely gyűlés, összejövétel vagy egyesülés keretei közt. Mindezt, személyes vagy zárt körben, illetve nyilvánosan,

⁴⁹⁸ Alaptörvény SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG VII. cikk (1) bekezdés második fordulat.

⁴⁹⁹ Drinóczi Tímea: A kommunikációs jogok áttekintése. Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny, Romániai Magyar Jogászok Egyesülete, Média Index Egyesület Kiadó, Kolozsvár 2005. 1. sz. 59. o.

⁵⁰⁰ Drinóczi Tímea: uo.

⁵⁰¹ 34/1993. (II. 12.) AB határozat (ABH 1993. 48.).

tömegkommunikáció útján. A lelkiismeretünket – hasonlóan a gondolathoz – az abból adódó kifejezéseinket természetesen nemcsak ideológiai nézeteink, hanem egyéb emberi alapértékeink, és személyiségünk egyéb alkotó részeinek „pillanatnyi” egysége határozza meg valamely élethelyzetben, jogviszonyban. Meggyőződésünk jellege lehet politikai, vallási vagy más világnézeti, gazdasági, kulturális, erkölcsi (stb.), azaz sokféle.

Drinóczi akként vélekedik a lelkiismereti szabadság tekintetében, hogy a világnézeti meggyőződés funkcióját tekintve alapvetően olyan kommunikációs jognak minősíthető, amely a megnyilvánulás körülményeitől függően mind a véleményszabadsághoz, mind az egyes nevesített alapjogokhoz is köthető,⁵⁰² és a kommunikáció szabadságának elengedhetetlen előfeltétele. Meglátásom szerint a lelkiismereti szabadság *a meggyőződést alkotó részjogosultságok, lehetőségek, megnyilvánulási elemek, ehhez társuló kötelezettségek és korlátok, felelősségek összessége, mely a kommunikáció szabadság részét képezi.*

C) A lelkiismereti szabadság alanyai és címzettjei

A meggyőződés szabadsága, mind az egyéni, mind az együttes, azaz kollektív kifejezés szabadságát biztosítja.⁵⁰³ Ezáltal alanya nemcsak egyén, hanem azonos meggyőződést valló, értékeket képviselő sokféle közösség, szervezet (akár párt, érdekképviselő, szakmai szövetség, vagy vallási közösség stb.) is lehet e szabadság *aktív* alanya. A joggyakorlás tisztelete és más, pl. a „be nem avatkozás” vagy egyéb kapcsolódó kötelezettség teljesítésének szereplői *a passzív jogalanyok* (mint pl. az állam, az állampolgárok, vagy más csoportok szervezetek).

D) A lelkiismereti szabadság korlátai

A kommunikációs szabadság *általános* korlátai a lelkiismereti szabadságnak is korlátot emelnek. Emellett vannak *speciális* joggyakorlási korlátok, mint pl. a Lvetv. expressis verbis kimondja a *diszkrimináció* tilalmát, eszerint a meggyőződés megválasztása, elfogadása, kinyilvánítása és megvallása, továbbá annak megváltoztatása, illetve gyakorlása miatt senkit előny vagy hátrány nem érhet.⁵⁰⁴ Bármely meggyőződésnek a tömegtájékoztatási⁵⁰⁵ eszközök

⁵⁰² Drinóczi Tímea: A kommunikációs jogok áttekintése. Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny, Romániai Magyar Jogászok Egyesülete, Média Index Egyesület Kiadó, Kolozsvár 2005. 1. sz. 59. o.

⁵⁰³ Emberi Jogok Európai Egyezmény 9. cikke és Alaptörvény SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG VII. cikk (1) bekezdés.

⁵⁰⁴ Ádám Antal: Bölcsleletek, vallások, jogi alapértékek. MTA-PTE, Kódex Nyomda, Pécs 2015. 375. o. és Drinóczi Tímea: A vallásszabadság és egyházalapítás az alkotmányos párbeszéd tükrében. 2014. 2. sz.

⁵⁰⁵ Ebben az esetben a tájékoztatásra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni. Lásd Vö.: Ádám Antal: Bölcsélet, vallás, állami egyházjog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2007. 275. o.

útján történő terjesztésekor a *médiajogi*, illetve a népszerűsítésekor a *reklámjogi tilalmak* alkalmazandóak.

Különös szabályok vonatkoznak *politikai* nézetek propagálására a választási időszakban, amelynek megsértése komoly konzekvenciákkal jár. Sőt vannak olyan politikai világnézetek, amelyek tiltottak (pl. fasiszta, kommunista nézetek). *Információs önrendelkezési* korlátot jelent, hogy „a lelkiismereti jogával összefüggésben állami hatóság által különleges adat nem gyűjthető. Állami hatóság által a lelkiismereti szabadsággal összefüggésben a nyilvántartott különleges adat kizárólag az érintett hozzájárulásával – halála esetén leszármazója hozzájárulásával – továbbítható és hozható nyilvánosságra. A lelkiismereti szabadság jogával összefüggésben a népszámlálás során nem kötelező jelleggel, azonosításra alkalmatlan módon gyűjthető adat.”⁵⁰⁶

Más oldalról történő megközelítés esetén, a lelkiismereti szabadságának ún. *negatív* korlátját képezi, hogy jogosítványok gyakorlásában senkit sem szabad akadályozni, *pozitív* korlátját pedig a joggyakorláshoz társuló követelmények, korlátok, tilalmak, kötelességek és felelőségek jelentik.

E) A lelkiismereti szabadság alaptörvényi kapcsolódásai

A lelkiismereti szabadság kapcsolatrendszere széles körű. Szinte *minden alapjoggal* kapcsolatban áll, amelyre rámutat tág fogalmi tartománya, összetevő elemeinek, részjogosítványainak sokfélesége. Külön utalnék a gondolat- és a vallásszabadságra, a véleménynyilvánítás, a szólás és a tömegközlés szabadságára, valamint az egyesülési, gyülekezési, oktatási joggal és a politikai részvétel jogával már bemutatott kötődéseire. E szabadság megnyilvánulásai fellelhetők valamennyi – legyen az gazdasági, politikai, kulturális, oktatási (stb.) – ágazatban, amely szintén igazolja sokirányú, más alapjogi elemekkel szorosan fennálló, *primer és secunder* kapcsolatát.

3.4.8 A vallásszabadság

A) A vallásszabadság fogalmi köre

A vallásszabadság az egyik legrégebbi múltra visszatekintő szabadságjog,⁵⁰⁷ a vallásszabadság igénye és tartalmának gazdagodása az emberiség más szellemi, erkölcsi és

⁵⁰⁶ Levtv. 5. § (1) - (2) bekezdés.

⁵⁰⁷ Lásd Lamm Vanda - Peschka Vilmos (Főszerk.): Jogi Lexikon. KJK - Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest 1999, Idézi: Drinóczi Tímea: A kommunikációs jogok áttekintése. Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny, Romániai Magyar Jogászok Egyesülete, Média Index Egyesület Kiadó, Kolozsvár 2005. 1. sz. 59. o.

jogi törekvéseinek, illetve vívmányainak összetevőjeként alakult.⁵⁰⁸ A vallás szabad gyakorlásához való jogot – hogy „mindenkinek joga van [...] a vallás szabadságához.”⁵⁰⁹ – valamennyi jelentős nemzetközi dokumentum és hazai normarendszerünk is széles körben elismeri és védi.

A *hit* (meggyőződés), azonban *több mint vallás*, ezért nevesíthető a lelkiismereti szabadság egyik összetevő elemének. Helmuth von Glasenapp (1891–1963) valláskutató szerint, vallásnak azt a – megismerésben, gondolkodásban, érzésben, akaratban és cselekvésben kifejeződő – meggyőződést nevezzük, amely szerint személyes vagy személytelen transzcendens erők vannak működésben. Meglátása szerint „az etikailag fejlett vallások ezt a meggyőződést a világ erkölcsi rendjébe vetett hittel kapcsolják össze; ez a hit a cselekedetekért való erkölcsi felelősségnek, az egész magatartás igazságos megítélésének és a tökéletesség legmagasabb fokára való eljutás lehetőségének elképzelésében jut kifejezésre.”⁵¹⁰

Egy más megközelítés szerint a vallás „rendszerbe foglalt és kinyilvánított, tehát megismerhetővé tett hitelvek, valamint az ahhoz igazodó, kötelező magatartási szabályok összessége és ezek megvalósulási folyamata.”⁵¹¹

B) A vallásszabadság tartalma

A vallásszabadság tartalma közé tartozik a vallási meggyőződés (hit) szabadsága, a vallásgyakorlás szabadsága, a vallási gyülekezési szabadság és a vallási egyesülési szabadság.⁵¹² Drinóczi meglátása szerint az utolsó két tartalmi elemnek kommunikációs jogi jellege van, mivel azok egyrészt a mindenkit megillető egyesülési szabadság vagy bizonyos esetben a gyülekezési szabadság speciális vonatkozásai, másrészt e részsabadságok gyakorlásának a célja a vallási hovatartozás *expressis verbis* történő kifejezése. Ezért ezek kommunikációs jognak minősíthetők.⁵¹³

A vallásszabadság részelemeinek legszélesebb körű feltárását és megfogalmazását Ádám professzor végezte el, miszerint ennek az alapjognak számos (ezek közül 20 jogosultságot egzaktan rögzített⁵¹⁴) részjogosítványa jelölhető meg. Véleménye szerint „*a vallásszabadság alapján bárki jogosult vallásalapításra; elfogadásra; megválasztására; megváltoztatására;*

⁵⁰⁸ Ádám Antal: Bölcelet, vallás, állami egyházjog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2007. 270. o.

⁵⁰⁹ Emberi Jogok Európai Egyezmény 9. cikke, Alaptörvény SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG VII. cikk (1) bekezdés.

⁵¹⁰ Von Glasenapp, H: Az öt világvallás - bráhmánizmus, buddhizmus, kínai univerzizmus, kereszténység, iszlám [Ford. Pálvölgyi Endre] Akkord Kiadó, Budapest 2005 és Idézi: Wikipédia Enciklopédia.

⁵¹¹ Ádám Antal: Bölcelet, vallás, állami egyházjog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2007. 265. o.

⁵¹² 34/1993. (II. 12.) AB határozat, ABH 1993. 50.

⁵¹³ Drinóczi Tímea: A kommunikációs jogok áttekintése. Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny, Romániai Magyar Jogászok Egyesülete, Média Index Egyesület Kiadó, Kolozsvár 2005. 1. sz. 59. o.

⁵¹⁴ A vallásszabadság részjogosítványait lásd Vö.: Ádám Antal: Bölcelet, vallás, állami egyházjog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2007. 276. o.

elhagyására; gyakorlására, mégpedig nyilvánosan vagy magánkörben, másokkal együtt közösen vagy egyénileg szertartások révén vagy más módon; megvallására; megvallásának mellőzésére; egyéni tanulására; iskolai vallásoktatásban való részvételre; vallás iskolán kívüli tanítására; a valláshoz tartozás állami nyilvántartásba vétel tilalmának tiszteletben tartására; az előírt feltételek követésével másokkal együtt egyház vagy vallási célú egyesület alapítására; jogi személyiség nélküli vallási közösség létrehozására; a vallási közösség, illetve az egyház életében való részvételre; kiskorú gyermekei iskolán kívüli és iskolai vallásos nevelésének megválasztására; hivatali esküjében vallásos megerősítés alkalmazására; vallási alapú előnyös vagy hátrányos megkülönböztetés mellőzésének igénylésére; vallási célzatú gyülekezési jog gyakorlására; a vallásszabadságból fakadó jogok megvalósulásának állami támogatására és védelmére.”⁵¹⁵ De még ez nem tekinthető kimerítőnek és lezártnak, hisz bármelyik összetevő tovább részletezhető, illetve a vallásszabadság tartalmának és érvényesítésének több egyéb megnyilvánulási formája is létezik.⁵¹⁶

A vallásszabadság alaptörvényi biztosítása és érvényesítésének jogszabályi előmozdítása, ezek egyházi szervezése és egyéni követelése „együttesen a vallást, a vallásszabadságot, az egyházat állami szabályok keretei között létező és érvényesülő alkotmányos intézménycsoportjává avatja.”⁵¹⁷ Ennek keretei közt az azonos vallást követő polgárok a törvényben meghatározott szervezeti formában, önállóan, az államtól különváltan működő, önkormányzattal rendelkező vallási közösséget, felekezetet (továbbiakban együtt: egyház) hozhatnak létre.⁵¹⁸ Ennek folytán *az egyház* a saját ügyeit saját elvei szerint önmaga kormányozhatja és e tekintetben az állam egyetemes törvényeinek vannak alárendelve. *Az autonómiának az elsődleges garanciája az egyház és az állam alkotmányos szétválasztása.*⁵¹⁹

Alaptörvényünk kiemeli a kereszténység nemzetmegtartó szerepét, országunk különböző vallási hagyományainak megbecsülését,⁵²⁰ valamint azt, hogy a nemzeti összetartozásunk alapvető értéke [...] a hit [...].⁵²¹ Alkotmányunk kimondja továbbá, hogy az állam és a vallási közösségek a közösségi célok elérése érdekében együttműködhetnek (a kölcsönös előnyökön nyugvó elveiket megfelelően érvényesítve). Az együttműködésről a vallási közösség kérelme alapján az Országgyűlés dönt. Az együttműködésben részt vevő vallási közösségek *bevett*

⁵¹⁵ Ádám Antal: Bölcelet, vallás, állami egyházjog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2007. 276. o.

⁵¹⁶ Ádám Antal: uo. 277. o.

⁵¹⁷ Ádám Antal: uo.

⁵¹⁸ Alaptörvény SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG VII. cikk (2)-(3) bekezdés.

⁵¹⁹ Ádám Antal: Az egyházak és az állam. Dunántúli Napló, Pécs-Baranya 2006.08.25. 14. o.

⁵²⁰ Alaptörvény preambulum - NEMZETI HITVALLÁS 5. fordulat.

⁵²¹ Alaptörvény preambulum - NEMZETI HITVALLÁS 13. fordulat.

egyházként működnek.⁵²² A bevett egyházaknak a közösségi célok elérését szolgáló feladatokban való részvételükre tekintettel az *állam sajátos jogosultságokat biztosít.*⁵²³ Ezek mellett számos más új szabályozási elem is megjelent a jogrendszerünkben, mint pl. az állami oktatásba kötelező tárgyként bevezették a vallás- és erkölcstant, vagy a korábbi bejelentési kötelezettséget felváltotta az új civiltörvény szabályai szerinti, mint vallási tevékenységet végző szervezetként – a Fővárosi Bíróságnál – történő nyilvántartásba vételi eljárás előírása.⁵²⁴

Felmerül – az oly sokak által már felvetett – kérdés, hogy a vallásszabadság alaptörvényi szabályai és a részletkérdéseket szabályzó egyháztörvény⁵²⁵ mennyiben valósítja meg az *állam ideológiai semlegességének*, az állam és az egyház szétválasztásának, a diszkriminációmentességnek, az esélyegyenlőségnek alkotmányos elveit.⁵²⁶

C) A vallásszabadság alanyai és címzettjei

A vallás szabad gyakorlása mind az *egyéni*, mind az együttes formában egyaránt biztosított.⁵²⁷ A polgárok vallásukat nyilvánosan vagy a magánéletben is gyakorolhatják, valamint az azonos hitelt követők vallásuk gyakorlása céljából létrehozott egyházon belül is. E szabadság – az előzőekben felvázolt – jogosítványai, illetve gyakorlási lehetőségei rámutatnak széles alanyi körére. Emellett az egyházak a közösségi célok elérése érdekében szorosan együttműködnek az állammal. A *vallási közösségek*, vallási tevékenységet végző szervezetek, egyházak, mint személyiségi jogok alanya, a személyhez fűződő jogaikat közösen érvényesíthetik (pl. gyűlöletbeszéd esetén), jogalanyiségük erre is kiterjed.

Az állam az aktív támogató szerepköre mellett passzív, a vallási közösségek működésébe a „be nem avatkozást” is biztosítania kell, mindemellett az *Országgyűlés* alkotja meg a vallásra, más világnézetre, valamint az egyházakra vonatkozó törvényeket. Az egyén és a vallási közösségek joggyakorlásaival szemben más *magán és jogi személyek* tűrésre kötelesek, akik eme jog passzív alanyai. A vallás gyakorlásával érintettek, mind a jogok, illetve kapcsolódó kötelezettségek, azaz a vallásszabadság aktív és passzív alanyai.

⁵²²Ma hazánkban 27 „bevett egyház” működhet. Lásd In: A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló törvény (továbbiakban: Ltv.) Melléklete.

⁵²³Alaptörvény SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG VII. cikk (4) bekezdés.

⁵²⁴E nélkül a vallási közösséget az Ectv. szabályai alapján a bíróság megszüntette. In: A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló tv. 33.§.-át.

⁵²⁵2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról.

⁵²⁶Ezt a kérdést az Európai bíróság válaszolta meg, oly módon, hogy kötelezte a Magyar Államot a törvény megváltoztatására.

⁵²⁷„Emberi Jogok Európai Egyezmény 9. cikke és Alaptörvény SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG VII. cikk (1) bekezdés.

D) A vallásszabadság korlátai

A vallásszabadság osztozik a kommunikációs szabadság *általános*, illetve a lelkiismereti szabadságnak a vallási meggyőződést érintő speciális korlátaiban. Önálló „*tevékenységi korlátot*” jelent, hogy a vallási közösség kizárólag olyan vallási tevékenységet⁵²⁸ gyakorolhat, amely az Alaptörvénnyel nem ellentétes, jogszabályba nem ütközik, és nem sérti más közösségek jogait és szabadságát.⁵²⁹ A vallás szabadságának *ún. negatív „gyakorlási korlátot*” képez, hogy a vallási jogok gyakorlásában senkit sem szabad akadályozni, a jog gyakorlása azonban – ha törvény másként nem rendelkezik – nem mentesít az állampolgári kötelesség teljesítése alól. *Speciális* korlátként jelennek meg a templomok és vallásgyakorlásra rendelt egyéb helyek, valamint a temető, a sírok, fokozott büntetőjogi és szabálysértési védelme, valamint a Polgári Törvénykönyv személyiségi jogi védelme, mely nemcsak egyént, hanem jogi személyt is megillet.⁵³⁰

A kommunikációs jogok (vallásszabadság kontra párt politikai tevékenység, politikai véleménynyilvánítás) találkozásának (*alapjogi korlát*) érdekes és egyben kényes kérdését jelenti, hogy az egyházak képviselői a vallási szertartásaik során, annak részeként élhetnek-e személyes politikai véleménynyilvánítási jogukkal? Meglátásom szerint *az egyház* mint jogi személy politikai állásfoglalást tehet. Ellenben *a lelki gyakorlatok, vallási szertartások céljával és funkciójával ütközik a pártpolitikai tevékenység*. A szertartást celebráló egyházi személy természetesen kifejezheti saját – vagy az egyháza hivatalos – politikai véleményét, de a lelkigyakorlaton kívül. Mint ahogy a pedagógus a tanóra alatt szintén nem fejthetne ki pártpolitikai aktivitást.

E) A vallásszabadság alaptörvényi kapcsolódásai

Ezúttal is igaz, hogy a lelkiismereti szabadság általános – vallási meggyőződést is érintő – kapcsolódásai elsődlegesen érvényesek. Emellett számtalan egyéb *sajátos* kötődés fedezhető fel, melyre a következő példákkal élek. *A szülőnek*, gyámnak joga van ahhoz, hogy a kiskorú

⁵²⁸ Önmagában nem tekinthető vallási tevékenységnek: a politikai és érdekérvényesítő, a pszichikai vagy para-pszichikai, a gyógyászati, a gazdasági-vállalkozási, a nevelési, az oktatási, a felsőoktatási, az egészségügyi, a karitatív, a család-, gyermek- és ifjúságvédelmi, a kulturális, a sport, az állat-, környezet- és természetvédelmi, a hitéleti tevékenységhez szükségesen túlmenő adatkezelési, valamint a szociális tevékenység. Lásd In: Levty. 6. § (4) bekezdés.

⁵²⁹ Levty. 6. § (5) bekezdés.

⁵³⁰ A személyiségi jogok a Ptk. XI. Cím 2:42. § alatt deklarálja a személyiségi jogok általános védelmét, emellett a 2:43. § szakasz taxatív felsorolásában megjelöli a becsület, a jóhírnév, majd a 2:50. § mondja ki a kegyeleti jog, a meghalt ember emlékének védelmét. A személyhez fűződő jogok védelmében nemcsak az egyén részesül, hanem e szabályokat a jogi személyekre is alkalmazni kell. Az erre utaló szabály a Harmadik Könyvben található. Ugyanakkor a Ptk. 2:54. § (5) bekezdése kimondja a személyiségi jogok érvényesítésére a közösség bármely tagja jogosult [...] vallási közösséghez tartozásával összefüggésben a közösséget nagy nyilvánosság előtt súlyosan sértő vagy kifejezőmódjában bántó jogsérelem esetén [...] személyiségi jogát érvényesíteni. Eme új rendelkezés a gyűlöletbeszéd elleni civiljogi fellépést teszi lehetővé. Lásd In: 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről és a Gadó Gábor - Németh Anita - Sáriné Simkó Ágnes: Ptk. Fordítókulcs Oda - Vissza. HVGORAC Lap és Könyvkiadó, Budapest 2013. 23-25. o.

gyermek erkölcsi, vallási neveléséről és oktatásáról döntsön és arról gondoskodjék.⁵³¹ Az *állami* (önkormányzati) *szervek* feladata, hogy az egyéni és közösségi vallásgyakorlást *lehetővé kell tenni* oktatási, szociális, egészségügyi, család-, gyermek- és ifjúságvédelmi intézményben ellátott gondozott, valamint a büntetés-végrehajtási intézetben fogva tartott számára egyéni és közösségi szinten egyaránt.⁵³² A katonai (honvédségi, rendvédelmi, nemzetbiztonsági) szolgálatot teljesítő vallását szabadon gyakorolhatja,⁵³³ ugyanakkor honvédelmi kötelezettség teljesítésekor a katonai szolgálat lelkiismereti okokból történő megtagadásához való jog is gyakorolható.⁵³⁴

Az egyházi jogi személyek elláthatnak közfeladatokat és ezekhez kapcsolódva gyakorolhatnak közjogi jogosítványokat. Döntési joggal bírnak az egyházi *oktatási intézmények* általános iskolai, közép- és felsőfokú végzettség igazolásán, az hittudományi intézetek létesítésén át a vallási tantárgyak akkreditációjáig. De maguk az egyházak a *szólás- és véleménynyilvánítás* szabadsága alapján bármilyen országot, nemzetet, a társadalmat, a társadalmi közösségeket és az egyén helyzetét érintő tárgykörben, sőt az állami szervek és más alkotmányos intézmények működése tekintetében is értékelést, kritikát, kifogást, és kezdeményezést, javaslatot fogalmazhatnak meg és nyilváníthatnak ki.

Emellett az egyházaknak számos *polgári jogi, munkajogi, társadalombiztosítási, gazdasági, adó- és vámügyi* jogosultság, mentesség, kedvezmény jár.⁵³⁵ Gondoljunk például az egyházak finanszírozására. Az állam pénzügyi támogatása mellett az egyházi önfinszírozás keretei közt működési forrásként szolgálnak a pályázati lehetőségek, a fundraising⁵³⁶ (az adományozók anyagi és egyéb támogatása, mecenatúra, filantrópia), az egyházak rendeltetését segítő gazdasági vállalkozások, pénzügyi műveletek, továbbá a partneri (pl. önkormányzatokkal, más egyházakkal, civil szervezetekkel) együttműködés során elnyert anyagi előnyök. A megjelölt kapcsolódások mellett az *egyesülési szabadsággal* fennálló összefüggésre utal, hogy vallási tevékenységet végző szervezet egyesületi formában működhet, így rájuk az egyesületekre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni, a Lvtv.-ban meghatározott eltérésekkel.

⁵³¹ Lvtv. I. fejezet 2. §.

⁵³² Lvtv. I. fejezet 3. §. (1) bekezdés.

⁵³³ Lvtv. I. fejezet 3. §. (2) bekezdés.

⁵³⁴ Ádám Antal: Bölcsélet, vallás, állami egyházjog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2007. 275-276. o.

⁵³⁵ Ádám Antal: Az egyházak és az állam. Dunántúli Napló, Pécs-Baranya, 2006. (08.25.) 14. o.

⁵³⁶ Adományokat gyűjthet az egyház és vallási tevékenységet végző szervezet.

Kiterjedt kapcsolatrendszerét jelzi, vallásszabadságra, az egyházakra széleskörű és összetett normarendszer vonatkozik, mely társadalmi és jogi jelentősége folytán önálló jogági rangot vívott ki magának, mint állami egyházjog.⁵³⁷

3.4.9 Az alkotás és a tanítás szabadsága

A) Az alkotás és a tanítás szabadságának fogalmi köre

Alaptörvényünk egy bekezdésen belül biztosítja az alkotás (tudományos, művészeti) és a tanítás szabadságát, mely önmagában utal ezek szoros kapcsolatára.⁵³⁸ Az Alkotmánybíróság állandó gyakorlata szerint, az ún. kommunikációs alapjogok anyajogából eredő külön nevesített jogok a művészi, irodalmi alkotás szabadsága és a művészeti alkotás terjesztésének szabadsága, a tudományos alkotás szabadsága és a tudományos ismeretek tanításának szabadsága. Ezek központi fogalma az alkotás, hisz vagy az *alkotás* maga, vagy annak előzménye, folyamata, vagy eredménye alapozza meg e kommunikációs szabadságjogokat.

A korábbiakban jelzett kommunikációs jogokhoz hasonlóan a törvényhozó ez esetben sem élt fogalomalkotással. Egyesek véleménye szerint, ennek egyik oka, hogy a jogi fogalmi meghatározáson keresztül korlátozható a kommunikáció szabadsága. Adott esetben szűkebb kifejezési lehetőségeket biztosíthat, mint amit a kommunikáció (véleménynyilvánítás) szabadságának alapjogi kerete garantal.⁵³⁹ Ugyanakkor ez elmaradhatatlan e jogok lényegének bemutatásához. Sokak meglátása szerint a művészet, az alkotás egy *médiум*. Az alkotó az alkotás útján tud kommunikálni a világgal. Az emberi alkotásnak számtalan megjelenési formájával találkozhatunk. A *szimbólum*,⁵⁴⁰ amit „jelképes beszédnek”⁵⁴¹ nevezünk, a tárgy, jel eredeti tartalmát és valamely közösség által elfogadott jelentéstartalmát – a gondolatra, a kifejezésre, a cselekvésre vagy annak mellőzésére utaló tájékoztatás, a jelekben megnyilvánuló tartalmat, mint képmást – egyben kifejezi. Ádám professzor szerint, „szimbólumoknak nevezhetünk minden olyan tárgyat, eseményt, emberi magatartást (tehát cselekedetet vagy annak mellőzését), a minőséget vagy ezek grafikus, szobrászati vagy egyéb művészi megjelenítését, amelyek eredeti mivoltukból jelentősen eltérő,”⁵⁴² más üzeneteket közvetítenek, tartalmakat fejeznek ki.

⁵³⁷Eme sui generis jogág megfogalmazója, letéteményese Ádám professzor, aki a Bölcelet, vallás, állami egyházjog, valamint a Bölceletek, vallások, jogi alapértékek című könyvében foglalta össze ennek lényegét.

⁵³⁸Alaptörvény SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG X. cikk (1) bekezdés.

⁵³⁹Sólyom Péter: A művészet szabadsága és az esztétikai ítéletek. Iustum Aequum Salutare III., 2007. 2. sz. 97-98. o.

⁵⁴⁰„Symbolon” - görög eredetű szó.

⁵⁴¹Halmi Gábor: Kommunikációs jogok. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest 2002

⁵⁴²Ádám Antal: Bölcelet, vallás, állami egyházjog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2007. 268. o.

A *jelek, jelképek* – az emberi fejlődéssel párhuzamosan fejlődő és változó – egyrészt kultúránként, közösségenként, nemzetenként eltérő, másrészt univerzálisan ismert tartalmi-fejlett rendszert képviselnek és ezeket az állandó gazdagodás jellemzi. A szimbólumoktól különböznek az emblémák, logók, egyéb arculati (*image*) *elemek*, melyek az egyén, az adott közösség önazonosságát adja meg, „politikai, vallási, szakmai stb. hovatartozásának, jellegzetességeinek önkényesen választott kifejezői.”⁵⁴³ Mindezek kiemelten fontos csoportjait alkotják: az írásjelek, hangjegyek, távirójelek, az elektronikus táv- és tömegközlés jelei, márka- és védjegyek, arculati elemek (emblémák), közlekedési jelek, irodalmi szóképek, jelek, az egyes szakmák, tudományágak által használatos jelek (stb.). Így pl. a tudományos és művészi alkotás saját álláspont, azaz vélemény, mely egyedi nyelvi, illetve képi jelrendszerben nyer kifejezést.

A német alkotmányos gyakorlat a „nyitott művészet fogalom” mellett elkötelezett, eszerint, e fogalmat a lehető legnyitottabban kell értelmezni a művészet szabadságának minél szélesebb védelme érdekében.⁵⁴⁴ E joggyakorlat szerint, művészetnek minősül az olyan *szabad alkotómunka révén létrejött alkotás, amely valamilyen meghatározott formanyelvet használ.*⁵⁴⁵

E jelek, jelrendszerek, emblémák (stb.) megjelenési és tartami, kifejezésbeli különbözőségeik mellett *közös jellemvonásuk*, hogy mindegyikük emberi alkotás terméke, önálló üzenetközvetítő, kifejezést hordozó tartalmi jelentéssel bírnak, és „az egyének, de különösen a közösségek, a szervezetek, a szervek, intézetek és gazdálkodó egységek az élet számos szférájában alkalmazzák, használják.”⁵⁴⁶ Emellett az emberi alkotások fontos és önálló csoportjait képezik: a művészi alkotások és tudományos műalkotások, valamint egyéb szakmai alkotások,⁵⁴⁷ melyek az *egyén önkifejezésének eszközei, és a művészeti és tudományos kifejezés szabadságának*⁵⁴⁸ *alapjoga garantálja* szabad gyakorlását. Schiller

⁵⁴³ Ádám Antal: uo. 269. o.

⁵⁴⁴ Sachs, M: Verfassungsrecht II. Grundrechte. Berlin-Heidelberg-New York, Springer Verlag, 2003. 309. o.

⁵⁴⁵ BVerfGE 30, 173, Mephisto határozat.

⁵⁴⁶ Ádám Antal: Bölselet, vallás, állami egyházjog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2007. 269. o.

⁵⁴⁷ A szerzői jogról szóló - 1999. évi LXXVI. - törvény védi az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat. A törvény bár taxatív módon, de meghatározza az alkotások típusait. A 1. § (1)-(2) szerint, szerzői jogi védelem alá tartozik - függetlenül attól, hogy e törvény megnevezi-e - az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása. Ilyen alkotásnak minősül különösen:

- a) az irodalmi (pl. szépirodalmi, szakirodalmi, tudományos, publicisztikai) mű,
- b) a nyilvánosan tartott beszéd,
- c) a számítógépi programalkotás és a hozzá tartozó dokumentáció (a továbbiakban: szoftver) akár forráskódban, akár tárgykódban vagy bármilyen más formában rögzített minden fajtája, ideértve a felhasználói programot és az operációs rendszert is,
- d) a színmű, a zenés színmű, a táncjáték és a némajáték,
- e) a zenemű, szöveggel vagy anélkül,
- f) a rádió- és a televíziójáték,
- g) a filmalkotás és más audiovizuális mű (a továbbiakban együtt: filmalkotás),
- h) a rajzolás, festés, szobrászat, metszés, könyvnyomtatás útján vagy más hasonló módon létrehozott alkotás és annak terve,

szerint, „A szépségen keresztül jutunk el a szabadsághoz.”⁵⁴⁹ Mumford a tudományos alkotó munka kapcsán azt írja, hogy „A technika főleg abból a szükségletből ered, hogy az élet külső adottságait kezeljük és magunknak alárendeljük a természet erőit.”⁵⁵⁰ A művészet az emberi alkotó képesség *szubjektív* oldala, a tudomány az *objektív oldalát* képezi, azaz a „szépség” és a „hasznosság”,⁵⁵¹ de e két szegmens csak együttesen lehet teljes, így az Alaptörvény rendelkezését sem lehet kizárólag formális jogi normatívának tekinteni, inkább elvi jellegű deklarációnak.⁵⁵²

Az alkotás legyen az művészeti, tudományos vagy szakmai kifejezés, különös szerepet játszik a társadalom életében. Az alkotások az egyéni önkifejezés mellett sokrétű feladatot töltenek be. Egyrészt a társadalmi kommunikáció részét képezik, másrészt kulturális, politikai, esztétikai, oktatási (stb.) feladatokat is szolgálnak. Alaptörvényük preambulumban hangsúlyozza, hogy „...a közösség erejének és minden ember becsületének alapja [...] az emberi szellem teljesítménye.”⁵⁵³ „Büszkék vagyunk a magyar emberek nagyszerű szellemi alkotásaira.”⁵⁵⁴ Eme alaptörvényi deklarációk is utalnak az alkotások kiemelt társadalmi szerepére.

i) a fotóművészeti alkotás,

j) a térképmű és más térképészeti alkotás,

k) az építészeti alkotás és annak terve, valamint az épületegyüttes, illetve a városépítészeti együttes terve,

l) a műszaki létesítmény terve,

m) az iparművészeti alkotás és annak terve,

n) a jelmez, a díszlet és azok terve,

o) az ipari tervezőművészeti alkotás,

p) a gyűjteményes műnek minősülő adatbázis.

(3) A szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. A védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllettől.

(4) Nem tartoznak e törvény védelme alá a jogszabályok, az állami irányítás egyéb jogi eszközei, a bírósági vagy hatósági határozatok, a hatósági vagy más hivatalos közlemények és az ügyiratok, valamint a jogszabállyal kötelezővé tett szabványok és más hasonló rendelkezések.

(5) A szerzői jogi védelem nem terjed ki a sajtótermékek közleményeinek alapjául szolgáló tényekre vagy napi hírekre.

(6) Valamely ötlet, elv, elgondolás, eljárás, működési módszer vagy matematikai művelet nem lehet tárgya a szerzői jogi védelemnek.

(7) A folklór kifejeződései nem részesülnek szerzői jogi védelemben. E rendelkezés nem érinti a népművészeti ihletésű, egyéni, eredeti jellegű mű szerzőjét megillető szerzői jogi védelmet.

(8) Az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók, a rádió- és a televízió-szervezetek, a filmelőállítók, valamint az adatbázis-előállítók teljesítményei az e törvényben meghatározott védelemben részesülnek.

⁵⁴⁸Lásd részletesen a művészeti kifejezés szabadságáról, In: Halmi Gábor: A vélemény szabadság határai. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest 1994

⁵⁴⁹Schiller, F: Levelek az ember esztétikai neveléséről. In: Válogatott esztétikai írásai. Magyar Helikon, Budapest 1960. 173. o.

⁵⁵⁰Mumford, L: Kunst und Technik. Stuttgart, 1957. 41. o., Idézi: Aradi Nóra - Fukász György: Technika és művészet. Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1974. 41. o.

⁵⁵¹Aradi Nóra - Fukász György: Technika és művészet. („Az esztétikai technicizmus” c. fejezet.) Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1974. 49-85. o.

⁵⁵²Csinek Lóránt: Gondolatok az Alaptörvény X. cikkéről. Lásd részletesen, In: http://www.jogiforum.hu/files/felsooktatasi_jog/20110629csinek_lorant_gondolatok_az_alaportorveny_x_cikkerol.pdf, Letöltés ideje: 2014. 06. 02.

⁵⁵³Alaptörvény NEMZETI HITVALLÁS 14. fordulat.

⁵⁵⁴Alaptörvény NEMZETI HITVALLÁS 3. fordulat.

B) Az alkotás és a tanítás szabadságának tartalma

Eme szabadságjogok jellemezhetőek, mint alapvető emberi jogok, szabadságjogok, kifejezési és kommunikációs jogok. Az alkotmánybírósági gyakorlat az alkotás szabadságát, *a kifejezés szabadságának részeként* mint az egyén szabad kibontakozásának eszközét részesíti védelemben.⁵⁵⁵ Így tehát mint kommunikációs alapjog kapcsolódik a véleménynyilvánítás szabadságának alapját is képező „általános személyiségi jogi konstrukcióhoz.”⁵⁵⁶ A testület határozatában kifejti, hogy „*a művészeti élet szabadsága*, mint alapvető jog a művészeti alkotómunka szabadságát, a művész bármely meg nem engedett korlátozástól mentes önkifejezést, valamint a művészi alkotások nyilvánosság elé tárásának, illetve bemutatásának, terjesztésének szabadságát jelenti. [...] A vázoltak alapján a művészi élet szabadságához való jog lényeges tartalmát a művészeti alkotómunka minden hatalmi jellegű befolyástól mentes gyakorlása és a művészi alkotásban megjelenő vélemény szabad kinyilvánítása, tehát a műalkotások nyilvánosságra hozásához való jog jelenti.”⁵⁵⁷

Az AB határozatában ugyanakkor *a hozzáférés szabadságát* fokozottabb védelemben részesíti, miközben az alkotások vásárlását az általános cselekvési szabadság megnyilvánulásának tekinti.⁵⁵⁸ Összességében megállapítható, hogy az alkotás szabadságának részjogosítványa az emberi méltóság valamely eleméhez kapcsolódik. Drinóczi meglátása szerint, a művészeti (az irodalmi) és a tudományos élet szabadságának az önkifejezést, illetve a tudományos *nézetek terjesztését* érintő aspektusai tekinthetőek alapvetően kommunikációs jogoknak, de ezekkel egyénileg, a médián keresztül és a tanítás⁵⁵⁹ szabadságának alapjogát gyakorolva is lehet élni. E jogosítványok *a kifejezés jellegétől függően kaptak külön elnevezéseket*, és ezen keresztül szereztek alapjogi jelentőséget.

A tudományos alkotás és tudományos élet szabadságával kapcsolatban az Alaptörvény azonban tartalmaz egy nagyon fontos kitétel, miszerint „*a tudományos igazság kérdésében az állam nem jogosult dönteni, kutatások tudományos értékelésére kizárólag a tudomány művelői jogosultak.*”⁵⁶⁰ E tartalmi elem különös jellemzője, hogy a tudományos vélemény kialakítása, és annak értékének megítélése tekintetében államtól mentes területet biztosít, ami egyrészt ennek a kommunikációs alapjognak a jelentőségét kiemeli, másrészt az *állam tartózkodási kötelezettségét* (mint az alapjog status negatív tartalmi eleme), a tudományos élet

⁵⁵⁵30/1992. (V. 26.) AB határozat.

⁵⁵⁶Sólyom Péter: A művészet szabadsága és az esztétikai ítéletek. Iustum Aequum Salutare III., 2007. 2. sz. 96. o.

⁵⁵⁷24/1996. (VI. 25.) AB határozat.

⁵⁵⁸24/1996. (VI. 25.) AB határozat.

⁵⁵⁹Drinóczi Tímea: A kommunikációs jogok áttekintése. Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny, Romániai Magyar Jogászok Egyesülete, Média Index Egyesület, Kolozsvár 2005. 1. sz.

2005. 61. o., 58. o. Vö. a 34/1994. (VI. 24.) AB határozat (ABH 1994. 177, 183), illetve legújabbán: 917/D/2002. AB határozat.

⁵⁶⁰Alaptörvény Szabadság és Felelősség X. cikk (2) bekezdés.

szabadságának külön nevesített védelmét jelenti. Eszerint az állami beavatkozás vagy korlátozás a véleménynyilvánítás szabadságánál is szigorúbban ítélendő meg. De igaz ez, az alapjognak a másik – a kommunikációs jog *előfeltételét* képező – tartalmi eleménél is. A társadalomtudományok esetében a tudományos kutatás alapját a *közérdekű információk megszerzése* jelenheti, ez pedig a tudományos élet szabadsága alapjogának gyakorlását jobban korlátozhatóvá teszi, mint más tudományterületek (pl. természettudományok) esetében, ahol az alapjog gyakorlása korlátlan lehet. – vélekedik Drinóczi.⁵⁶¹

Az alkotás eredménye a tanulás és tanítás előfeltételét is képezi. Az oktatás és az oktatáshoz való jog az alkotás nyilvánosságra hozatalával összefüggésben áll, mely önmagában lehet oktató jellegű. Az Alkotmánybíróság 34/1994. (VI. 24.) határozatában megállapította az oktatáshoz való jognak, illetőleg a tudomány szabadságának a szabadságjogokhoz való kapcsolatát. Eszerint „szubjektív jogként fogalmazza meg a tudományos alkotás szabadságát, továbbá a tudományos ismeretek megszerzésének – magának a kutatásnak – és tanításnak szabadságát mint az ún. kommunikációs alapjogok egyik aspektusát.”⁵⁶² Tehát *a tanítás szabadsága kommunikációs jognak minősíthető.*⁵⁶³ Kulcskérdése az oktató kifejezési szabadsága, és az, hogy információk szabadon áramoljanak.

Drinóczi szerint ez a jelleg nem áll fenn a tanulás szabadsága esetén, tekintettel arra, hogy „a felsőfokú oktatásban való részvétel nem kötelező jellegű, arra mindenki a feltételek szabad mérlegelését követően, önállóan vállalkozhat.”⁵⁶⁴ Így ez nem foglal magában kommunikációs jogi jelleget.⁵⁶⁵ Meglátásom szerint azonban ma már a *tanulás szabadságának gyakorlása* esetében – az új technikai módszerek folytán – számtalan formában megvalósul az interaktív *kommunikáció*, amely ha önmagában, alapjogi elemi folytán nem is minősíthető kommunikációs jognak, a kifejezés szabadsága, a véleményalkotás, az információcsere, annak szabad áramlása (stb.) alapjog gyakorlását valósítja meg, így e jogok által alkotmányos

⁵⁶¹Drinóczi Tímea: A kommunikációs jogok áttekintése. A kommunikációs jogok áttekintése. Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny, Romániai Magyar Jogászok Egyesülete, Média Index Egyesület, Kolozsvár 2005. 1. sz. 62. o., 59. o., Vö. 34/1994. (VI. 24.) AB határozat (ABH 1994. 177, 183).

⁵⁶²34/1994. (VI. 24.) AB határozat (ABH 1994. 177, 182) és lásd részletesen In: http://www.jogiforum.hu/files/felsooktatasi_jog/20110629csink_lorant_gondolatok_az_alaportveny_x_cikkerol.pdf, Letöltés ideje: 2014.06.02.

⁵⁶³Drinóczi Tímea: A kommunikációs jogok áttekintése. Romániai Magyar Jogtudományi közlöny, Romániai Magyar Jogászok Egyesülete, Média Index Egyesület, Kolozsvár 2005. 59. o., 35 A szabadság és a jog összevetését lásd Vö.: Drinóczi Tímea – Petrétei József: Gyülekezési jog a Magyar Köztársaságban. Jura 2002. 2. sz. 19. o.

⁵⁶⁴18/1994 (III. 31.) AB határozattal, ABH 1994. 88, 90, 91, az 1310/D/1990. AB határozattal, ABH 1995. 579, 586, 587 és a 870/B/1997. AB határozattal, 1999. 611, 613, In Drinóczi Tímea: A kommunikációs jogok áttekintése. Romániai Magyar Jogtudományi közlöny, Romániai Magyar Jogászok Egyesülete, Média Index Egyesület, 2005. 58. o.

⁵⁶⁵Drinóczi Tímea: A kommunikációs jogok áttekintése. Romániai Magyar Jogtudományi közlöny, Romániai Magyar Jogászok Egyesülete, Média Index Egyesület, 2005. 59. o., A szabadság és a jog összevetését lásd Drinóczi Tímea - Petrétei József: Gyülekezési jog a Magyar Köztársaságban. Jura 2002. 2. sz. 19. o.

védelmet élvez, ha még a jogalkotó valamennyi megnyilvánulási formáját önállóan nem is nevesítette.

C) Az alkotás és a tanítás szabadságának alanyai és címzettjei

E szabadságjogok egyetemesen megilletnek valamennyi embert. A jogok védelmét, a beavatkozás-mentes joggyakorlást az államnak kell biztosítani, mindemellett a jogalkotó kifejezetten beveszi az Alaptörvény szövegébe az állam tartózkodási kötelezettségét.⁵⁶⁶

Azonban, mint minden alapjognak vannak nevesíthető személyi körei, ez esetben pl. az *alkotók* (azaz a művészet, a tudomány és a szakma művelői, mint a művészek, tudósok, kutatók, oktatók, szakemberek), illetve az alkotási folyamaton kívül álló személyek egyik köre a hozzáértő személyek köre, azaz a szakma,⁵⁶⁷ mely az értékelés kizárólagos jogosultja. A jogok megvalósulásában fontos szerepet játszanak a *szakmai intézmények*. Ezek közül Alaptörvényünk külön szól a Magyar Tudományos Akadémiáról és a Magyar Művészeti Akadémiáról, melyeknek külön kiemeli tudományos, illetve művészeti szabadságát. A felsőoktatási intézmények vonatkozásában pedig a kutatás és tanítás tartalmát és módszereit illetően védi önállóságukat, ugyanakkor szervezeti és gazdálkodási rendjüket törvény határozza meg, valamint az állami intézmények felügyeletét a kormány látja el.⁵⁶⁸ Kérdés, hogy egy gazdasági függésben, illetve irányítás alatt a szakmai, tudományos munka mennyiben élvezhet de facto önállóságot. A tanulás és tanítás szabadságának kiemelt szereplői a tanárok és a tanulók, valamint az *oktatási intézmények*.

Nem feledkezhetünk meg a szakmai kifejezést megvalósító szakemberekről, akik munkájuk során gyakorolják szakmai alkotói jogaikat, olykor eredményeikről tanárként is megnyilvánulnak. Fontos megjegyezni továbbá, hogy e jogok a közművelődéssel, a kulturális és egyéb szakmai élettel szoros kapcsolatban és kölcsönhatásban állnak. Ezek *művelői*, valamint *befogadói* is, ha nem is primer, de sekunder alanyi körét képezik e jogosítványoknak.

D) Az alkotás és a tanítás szabadságának korlátai

Az AB által nevesített kommunikációs jogok osztoznak a véleményszabadság korlátaiban. Ily módon, e jogoknak igen kevés joggal szemben kell csak engednie, és a korlátozó

⁵⁶⁶ Chronowski Nóra - Drinóczi Tímea - Petrétei József - Tilk Péter - Zeller Judit: Magyar alkotmányjog III. Alapvető jogok. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2006. 155. o.

⁵⁶⁷ Cseporán Zsolt: A művészet szabadságának mozgásterét az Alaptörvény keretei között. <http://onszak.hu/folyoirat/wp-content/uploads/2014/06/Cseporan01.pdf>, 159. o., Letöltés ideje: 2014.07.01.

⁵⁶⁸ Alaptörvény Szabadság és Felelősség X. cikk (3) bekezdés.

törvényeket megszorítóan kell értelmezni.⁵⁶⁹ Az AB vélekedése szerint, „más alkotmányos jog vagy érték megvalósítása, így az erkölcsök, vagy a közrend érdekében korlátozható.”⁵⁷⁰ Az *általános* korlátok mellett eme alapjogok részletszabályait megállapító számtalan törvény⁵⁷¹ fogalmaz meg *speciális* kivételeket, kötelezéseket, melyeket bár másodlagosan, de befolyásolják a jogok érvényesülését, azaz korlátokat képeznek a jogon kívülállók számára. Ennek egyik példája lehet gyermekeket, az ifjúságot megillető jogok, melyek, mint a másik oldalon felmerülő kötelezések egyben általános korlátot is képez a társadalom számára.

E) Az alkotás és a tanítás szabadság alaptörvényi kapcsolódásai

A művészetek szabadsága – alapjogi funkciója szempontjából – alapvetően kettős jelleggel rendelkezik, egyrészt a kommunikáció sajátos formája, másrészt a *kulturális jogok*⁵⁷² kapcsán is megemlíthető, hiszen a művészet a kultúra részét képezi.⁵⁷³ A kulturális jogok körébe tartozó *művelődéshez való jog* – nemcsak tudományos eredmény, hanem művészi alkotás is – a kultúra és a művelődés⁵⁷⁴ letéteményese.⁵⁷⁵ A tudományos élet szabadsága pedig két formában, egyrészt a tudományos kutatáshoz való jogban, másrészt a *felsőoktatási autonómiában* nyer értelmet,⁵⁷⁶ ily módon a felsőoktatási rendszer egészére hatással van.

Az Alkotmánybíróság szerint mind a tanítás, mind a tanulás szabadsága beleértendő az *ún. tanszabadság jogának* tartalmi elemei közé,⁵⁷⁷ ehhez kapcsolódik a *szülő joga* a nevelés és

⁵⁶⁹30/1992. (V. 26.) AB határozat.

⁵⁷⁰4/1996. (VI. 25.) AB határozat.

⁵⁷¹Pl. Polgári törvénykönyv (szellemi alkotások joga), Szerzői jogi törvény (szellemi tulajdonhoz való jog), az oktatási, kulturális, közművelődési tárgyú törvények.

⁵⁷²A kultúra fontosságára utal Alaptörvényünk, mikor kimondja, hogy „Vállaljuk, hogy örökségünket, egyedülálló nyelvünket, a magyar kultúrát, a magyarországi nemzetiségek nyelvét és kultúráját, a Kárpát-medence természet adta és ember alkotta értékeit ápoljuk és megóvjuk. Felelősséget viselünk utódainkért, ezért anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit. Hisszük, hogy nemzeti kultúránk gazdag hozzájárulás az európai egység sokszínűségéhez.” In: Alaptörvény NEMZETI HITVALLÁS 7-9. fordulat, illetve „Magyarország védi a magyar jelnyelvet, mint a magyar kultúra részét.” In: ALAPVETÉS H) cikk (3) bekezdés.

⁵⁷³Cseporán Zsolt: A művészet szabadságának mozgásteret az Alaptörvény keretei között. <http://onszak.hu/folyoirat/wp-content/uploads/2014/06/Cseporan01.pdf>, Letöltés ideje: 2014. 07.01.

⁵⁷⁴A művelődés szabadsága tekintetében Alaptörvényünk a következőképp rendelkezik: Minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez. Magyarország ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező alapfokú, az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú, valamint a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők törvényben meghatározottak szerinti anyagi támogatásával biztosítja. Törvény a felsőfokú oktatásban való részesülés anyagi támogatását meghatározott időtartamú olyan foglalkoztatásban való részvételhez, illetve vállalkozási tevékenység gyakorlásához kötheti, amelyet a magyar jog szabályoz. In: Alaptörvény SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG XI. cikk (1)-(3) bekezdés.

⁵⁷⁵Cseporán Zsolt: A művészet szabadságának mozgásteret az Alaptörvény keretei között. <http://onszak.hu/folyoirat/wp-content/uploads/2014/06/Cseporan01.pdf>, 157. o., lj. 15., Letöltés ideje: 2014.07.01.

⁵⁷⁶Láncos Petra: A tudományos és művészeti élet szabadsága. In: Az Alkotmány kommentárja (Szerk.: Jakab András) Századvég Kiadó, Budapest 2009. 260. o.

⁵⁷⁷870/B/1997. AB határozat (ABH 1999. 611, 613.).

vallásának megválasztására, illetve kötelezettsége a gyermek taníttatásáról való gondoskodásról,⁵⁷⁸ valamint a gyermekeket,⁵⁷⁹ az ifjúságot megillető jogok.

Az alkotás, a tanítás vagy a tanulás egyaránt *megvalósítja a társadalmon belüli információáramlást, a kifejezést, a kommunikációt*, csak eltérő mértékben és formában, mivel más-más részjogosítványon, illetve kapcsolódásokon keresztül valósul meg. E szoros kapcsolat valamennyi kommunikációs jog tekintetében fennáll. Érzékelhető a kapcsolódás a *tulajdonhoz* (szellemi tulajdon) vagy a szabad *vállalkozáshoz való joggal* is.

3.4.10 Az Alaptörvény egyéb kommunikációs kapcsolódásai

Az Alaptörvényünkben kommunikációs jogok mellett más alapjogoknak is van kommunikációs jellegű megnyilvánulása, hatása vagy egyéb kapcsolódása, melyek szintén a kommunikációs jog részét alkotják. Ennek bizonyításaként rövid, áttekintését nyújtok erről.

A) Az alapjogok egyéb kommunikációs kapcsolódásai

Az alapjogok közül fontos kommunikációs hatással bír számos normatíva, amelyek közül kiemelném a *jó hírnév védelmét* (mely nemcsak az egyén, hanem a szervezetek által kialakított image védelméül is szolgál, de a szólás- és a véleményszabadság korlátja); a *politikai* (részvételi) *jogokat* (a választójog, a népszavazás, népi kezdeményezés, a petíciós jogok, sztrájkjog, a közügyekben való részvétel jogának gyakorlása során, illetve azt megelőzően nagyszabású, sokszor országos méretű kommunikációs kampány zajlik, és ezeknek a kommunikációs jog vonatkozó magánjogi szabályai adnak keret); a *gazdasági jogokat* (a munkajog egyes szabályai, mint pl. a munkáltatóról alkotott vélemény kifejezését korlátozó szabály, vagy pl. a szervezeti kommunikáció, a rendezvényszervezés, a kommunikációs befolyásolási eszközök (stb.), szorosan kötődnek a kommunikációs jogokhoz) a *szociális és kulturális jogokat* (az oktatás, a művelődés számtalan kommunikációs elemmel bír), a *negyedik generációs jogokat* (pl. a fenntarthatóság, béke elmaradhatatlan része a kommunikáció), valamint az *egyenlőségi és eljárási jogokat* (pl. eljárási törvényekben tájékoztatási jog a tisztességes eljáráshoz való jog egyik garanciája, de általánosan azt is mondhatjuk, hogy az eljárási szabályok a kommunikáció módját és menetét határozza meg), és a *jogalkotást* (pl. jogalkotás nyilvánosságának megvalósítása társadalmi kommunikáció

⁵⁷⁸Alaptörvény SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG XVI. cikk (2)-(3) bekezdésben foglaltak szerint, „A szülőknek joguk van megválasztani a gyermeküknek adandó nevelést. A szülők kötelesek kiskorú gyermekükről gondoskodni. E kötelezettség magában foglalja gyermekük taníttatását.”

⁵⁷⁹SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG XVI. cikk (1) „Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.”

nélkül kizárt) *szabályzó kommunikációs jellegű szabályozási elemeket, amelyek nélkül megvalósulásuk lehetetlen.*

B) A jogállam és a kommunikációs jog alkotmányi kapcsolata

A demokrácia, a jogállamiság és a (kommunikációs) alapjogok érvényesülése szoros összefüggésben állnak egymással. Kérdés, valóban olyan szoros ez a kapcsolat, illetve annyira aggályos-e a jogállami helyzet és a kommunikációs jogok alakulása hazánkban, hogy felvethető a kérdés, hogy a „jogállam múlt vagy jövő?”⁵⁸⁰

Daristi és Davie könyvükben leszögezik, hogy valamely nemzet demokráciájának fokmérője a jogállamiság érvényesülése és ez egyaránt magában foglalja a jog forrásait, valamint azok alkalmazását. A törvényhozó hatalmi ág működése kölcsönös függésben van a jogalkalmazó igazságszolgáltatással és a végrehajtó kormányzattal. A hatalmi ágak a fékek és ellensúlyok rendszerében működnek megfelelően.⁵⁸¹ Ennek hiányában maga az állam is veszélyes lehet a társadalomra, hisz a joggal nem csak élni, hanem visszaélni is lehet, ennek megakadályozását szolgálja a jogállamiság feltételeinek teljesülése.

Kiss professzor meglátása szerint, a „*jogállam 3 alappilléren nyugszik*: az alapjogok, a törvények prioritása és a hatalommegosztás. Az első pillért jelentik *az alapjogok*, kiemelten a) szabadság (különösen a véleményszabadság), b) egyenlőség, c) tulajdon (mivel nincs polgári állam tulajdon nélkül). Ma, akinek tulajdona van, annak szabadsága van. Jelenleg az alkotó jogok folyamatos leépítése zajlik. Ugyanazon jogviszonyban a két félnek az alkalmazandó normákból azonos jogokkal és kötelezettségekkel kell bírnia, ez sok esetben mégsem így valósul meg. A jogállam második pillére *a törvények prioritása*. A törvényalkotásnak minőségi és mennyiségi ismérvei vannak. A törvény „a jogállam szíve.”⁵⁸² A jogtudósok a jogállam harmadik pillérjének, a Montesquieu⁵⁸³-féle hatalmi ágak elválasztásának az elméletét tekintik, a korszakunk fejlettségi szintjének megfelelő kiegészítésekkel, de eltérő rendszerben. Kiss professzor véleménye szerint, *a hatalommegosztás* rendszere olyan, mint egy „svájci óramű,” ha hozzányúlok, felborítom a rendet. A hatalommegosztás szervei: a) a törvényhozó hatalom, b) a végrehajtó hatalom, c) a bírói hatalom, d) a köztársasági elnök

⁵⁸⁰Ennek a költői kérdésfeltevés megválaszolásával kívánt Kiss László alkotmánybíró rámutatni a jogállamiságunk fogyatékosságaira az „Elképzeléseim a jogállamról” c. előadásában - BGF KKK, Budapest 2012.03.12. A kérdés hazai aktualitására reagált számtalan hazai és külföldi tanulmány, politikai és jogi dokumentum és vélemény, melynek tárgyalása nem képezi a dolgozat tárgyát.

⁵⁸¹Daristi, D – Davie, W R: Communication Law. Electronic Publishing Services. United States of America, New Jersey 2012. 25. o.

⁵⁸²Kiss László: „Elképzeléseim a jogállamról” c. előadás. BGF KKK, Budapest 2012.03.12.

⁵⁸³Lásd részletesen Montesquieu „A törvények szelleme” c. írásában. In: Montesquieu, Ch L de S: A törvények szelleme. (Ford.: Csécsy Imre, Sebestyén Pál), Osiris Kiadó, Budapest 2000

(„aki nem motor, hanem fék”), e) az Alkotmánybíróság, f) az önkormányzatok, melyek működése fegyelmet, önkontrollt és önkorlátozást kíván. Hatalmi tényezői a) a politikai pártok, b) a médiumok, c) az ügyészség, d) az alapjogi biztos intézménye (stb.).⁵⁸⁴ Más szakértők meglátása szerint, a hatalommegosztás elemei: a) a törvényhozó hatalom, b) a végrehajtó hatalom, c) az igazságszolgáltatás, d) a köztársasági elnök.

Saját megközelitésem szerint *a média* a társadalmi súlyánál és szerepénél fogva hatalmi ágnak tekinthető azonban nem közhatalomnak, hanem *befolyásolási hatalomnak*, tekintettel arra, hogy állami kényszereszközökkel nem rendelkezik. Valójában, mindkét elméleti megközelítéssel egyetértek, jelezve, hogy empirikus kutatásom válaszadói többségében a médiát önálló hatalmi ágnak tekinti.⁵⁸⁵ A felmérés egyúttal választ adott arra is, hogy a kommunikáció szabadság – a kommunikációs jogok – érvényesülésének terén vannak tennivalói az államhatalom vezetőinek és a törvényhozásnak. Aggályosnak látja hazánk jogállamiságát számos jogtudós, köztük Kiss professzor is, aki meghatározta a *rosszul működő jogállam stigmáit*.

1. Az állam helye és szerepe kérdéses. A civil társadalom (*egyres szegmensei*) kezdi uralni „vetélytársát” az államot. A lobbik, a gazdasági érdekcsoportok, az oligarchák mozgatják az államot, és ennek előtérbe kerülésével merül fel a lobbitevékenység kérdése.⁵⁸⁶ A törvényhozó azonban a lobbitorvényt hatályon kívül helyezte, így ma nincs se törvény, se kormányrendelet, ami törvényes keretet szabna a gazdasági, politikai érdekérvényesítésnek.
2. A „személyi kapcsolatok politikává transzformálása („uram-bátyám”), a magyar politikai kultúra foltot hagy a jogállamiságon.⁵⁸⁷
3. Az állam és társadalom viszonya szintén kérdéses. Kitapintható értékválság van. Hol van pl. az igazságosság, a méltányosság, az etika? Amíg ez így van, addig nem beszélhetünk jogállamról.⁵⁸⁸
4. Törvényalkotásban évről-évre növekvő számú törvényt⁵⁸⁹ alkotunk vagy módosítunk egy évben. „A mi jogállamunkból hiányzik a jó jogalkotás. Ez nem jogállam, hanem törvényállam. Sok törvény van, amit nem megalkottak, hanem elkövettek”.⁵⁹⁰

⁵⁸⁴Kiss László: „Elképzeléseim a jogállamról” című előadás. BGF KKK, Budapest 2012.03.12.

⁵⁸⁵A kutatás eredménye visszaigazolta, hogy a média, napjainkban már önálló hatalmi ágnak (befolyásolási hatalomnak) minősíthető. Ma azoké a médiahatalom, aki a médiumokat tulajdonolja. Az eredmények további részleteit lásd az értekezés IV. fejezetében, illetve a Mellékletekben.

⁵⁸⁶Kiss László: „Elképzeléseim a jogállamról” című előadás. BGF KKK, Budapest 2012.03.12.

⁵⁸⁷Kiss László: uo.

⁵⁸⁸Kiss László: uo.

⁵⁸⁹Lásd részletesen a jogalkotás nyilvánossága témakört az empirikus kutatásnál az értekezés IV. fejezetében.

⁵⁹⁰Kiss László: „Elképzeléseim a jogállamról” című előadás. BGF KKK, Budapest 2012.03.12.

5. A jog tiszteletének a hiánya társadalmi és jogi problémákat vet fel. A jogállam lényeges alapintézményei a véleménynyilvánítás szabadsága – mely a polgári jogállamiság nagyon fontos eleme –, a jóhírnév, a becsület és az emberi méltóság védelme, valamint a népszavazás mint a legfontosabb politikai alapjog.⁵⁹¹

Véleményem szerint, *ahol a demokratikus jogállami működése sérelmet szenved, ott a kommunikációs szabadság is és fordítva. A kommunikációs szabadság tényleges megvalósulását jelenleg több tényező is korlátozhatja*, amelyek közül az alábbiakat emelném ki:

- a jogállami deficit, a súlyok-ellensúlyok jelenlegi helyzete;
- a hatalmi ágak és tényezők felett az állami befolyás növekedése;
- az állami, politikai és társadalmi egyeztető fórumok, érdekegyeztetések számának csökkenése;
- a gazdasági kiszolgáltatottság növekedése, az államosítás jelensége;
- a társadalmi, gazdasági, kulturális, jogi, mondhatni valamennyi élet- és jogviszonyban megjelenő átpolitizáltság;
- a jogalkotás követhetlensége és a jogbizonytalanság állapota;
- a függő jogi helyzetek számának radikális növekedése;
- a szabad kommunikáció – következmények nélküli – szűkülése;
- a „illiberális demokrácia” meghirdetése és megjelenése.⁵⁹²

Ez természetesen nem azt jelenti, hogy hazánkban nincs demokrácia, jogállamiság, nem érvényesülnek az alapjogok, hanem azt, hogy ezek szintjének csökkenésére utaló jelek vannak.⁵⁹³

Udvary e témában kifejti, ahhoz, hogy valamely társadalom demokratikusnak nevezhesse magát, rendelkeznie kell a kommunikációs alapjogoknak azzal a védelmi szintjével, amelyet a civilizált nemzetek minimálisan szükségesnek tartanak.⁵⁹⁴ Eme problémák fennállására mutatnak rá a kommunikációs jog tárgyában végzett kutatás eredménye is.⁵⁹⁵

Jürgen Habermas⁵⁹⁶ meglátása szerint a liberális demokráciához elengedhetetlen a demokratikus nyilvánosság megléte, a demokratikus vita kultúrája. Ebben az értelmiségnek

⁵⁹¹Kiss László: uo.

⁵⁹²Miniszterelnökünk 2014.07.27-én, Tusnádfürdőn tartott beszédében leszögezte a liberális demokrácia rendszerének kora lejárt, az már nem működőképes, és követendő országként említette pld. Oroszországot, Kínát, Törökországot.

⁵⁹³Lásd a kutatási eredményeket V. fejezetben.

⁵⁹⁴Udvary Sándor: A médiaszabályozás alkotmányos alapjai, a kommunikációs alapjogok. In: Magyar és európai médiajog. (Szerk.: Koltay András - Nyakas Levente), Complex Kiadó, Budapest 2012. 130. o.

⁵⁹⁵A kutatási eredmények részletei a IV. fejezetben olvashatók.

⁵⁹⁶Korunk egyik legismertebb filozófusa és szociológusa. Kevés gondolkodó hatott oly mértékben a társadalomról alkotott képünkre, mint Habermas, aki a Goethe Intézet és az Európai Bizottság Magyarországi Képviseletének meghívására az „Európai gondolkodók” sorozat keretében, „Európai polgárok és európai népek” címmel tartott német nyelvű előadást

kulcsszerepe van, a sajtónak pedig abban, hogy ennek a vitának teret adjon. Ha valamely országban ez nincs meg, akkor az nem nevezhető liberális demokráciának, és nincs helye az Európai Unióban. Azt is többször megfogalmazta, hogy *hiába biztosít az Alkotmány szabadságjogot, ha nem azoknak a szellemében jár el a hatalom.*⁵⁹⁷ „Az emberi jogok egy megvalósítható utópia részét képezik, amennyiben lemondunk arról, hogy a mindenkire kiterjedő, kollektív boldogság képét vetítsük előre általuk, és inkább az igazságos társadalom ideális céljait lássuk bennük, amelyek megvalósítása fölött az államok alkotmányos intézményei öröködnék.”⁵⁹⁸

Az alkotmányos berendezkedés, az állam működése és a társadalom kommunikációs rendszere elválaszthatatlan, szoros kapcsolatban áll egymással. Az alkotmányos állam a demokrácia, a pluralizmus, a jogállamiság és a hatalommegosztás alapvető elvei, mint alkotmányossági elvek áthatják az állami berendezkedésre vonatkozó normatívákat. A jogállamiság egyik összetevője az alapjogok védelme és érvényesülése. Ezek mértéke azonban országoként eltérő. Az Emberi Jogok Európai Bírósága⁵⁹⁹ szerint a demokrácia az európai közrend alapeleme, az egyedüli olyan politikai modell, amely összhangban áll az Emberi Jogok Európai Egyezményével. A demokrácia a hatalomgyakorlás legitimációjának az alapja, mely magába foglalja a többségi elven működő kormányzást, a politikai ellenzék és az egyén részvételi lehetőségét, valamint az alapjogok tiszteletét.⁶⁰⁰ Tehát az államnak demokratikus működése során *védeni kell az emberi, a kommunikációs jogokat és azok érvényesülésének feltételeit, a világnézeti és politikai pluralizmust, egyenlőséget, a jogbiztonságot, a hatalmi ágak elválasztását, ennek kontrollintézményeit, illetve autonóm működésüket biztosítania kell. Az államhatalmi,⁶⁰¹ államigazgatási szervek,⁶⁰² az*

(Európa, Magyarország és egy nemzetek feletti demokrácia projektje címmel) Eötvös Loránd Tudományegyetemen, ezt követően beszélgetést az Európai Bizottság képviselőjénél. Budapest 2014.05.30.

⁵⁹⁷Habermas, J.: Az értelmiségnek kulcsszerepe van. (Budapest 2014.), In: http://hvg.hu/vilag/20140530_Habermas_Az_ertelmisegnek_kulcsszerepe_van, Letöltés ideje: 2015.01.20.

⁵⁹⁸Jürgen Habermas „Az utópia fokozatai. Az emberi méltóság és az emberi jogok reális utópiájának koncepciója” című dolgozatára hivatkozik. 8/2010, S. 43–53. In: Hans-Martin Schönherr-Mann esszéista, a müncheni Ludwig-Maximilians Egyetem politológia-filozófia professzora, valamint az innsbrucki Leopold-Franzens Egyetem tudományelméleti tanszékének professzora Copyright: Goethe-Institut e. V., Online-Redaktion (Fordítás: Vágó Marianna Rita), Goethe Intézet, Budapest 2011.01.

⁵⁹⁹Emberi Jogok Európai Bírósága olyan fórum, mely döntésein útján határozza meg a demokratikus társadalom alapelemeit.

⁶⁰⁰Trócsányi László - Schanda Balázs: Bevezetés az alkotmányjogba. HVG-ORAC, Budapest 2013. 68. o.

⁶⁰¹1. Államhatalmi ágakhoz kapcsolódó szervek:

a) Törvényhozó hatalom - Az Országgyűlés meghatározó jelentőséggel bír a fenti elvek megvalósulására, elsődlegesen a jogalkotása feladatköre folytán. Meghatározza a társadalom kommunikáció rendszerének törvényi kereteit, és részletszabályait.

b) Végreható hatalom - A kormány nemcsak jogalkotása, hanem az ország minden területre kiterjedő stratégia alkotási jogköre, illetve az államigazgatás legfőbb szerveként azok kommunikációjára illetve a társadalmi kommunikáció alakulására is döntő jelentőséggel bír.

c) Az elnöki hatalom – a köztársasági elnök a törvényalkotásban, így a kommunikációt érintő parlamenti jogalkotásban is kontrolltényezőt képez, emellett az ország külső kommunikációjának, képviselőjének egy megtestesítője.

d) Igazságszolgáltatási és büntetőszervek - kommunikációs jogot érintő joggyakorlat és jogértelmezés terén bírnak befolyással, valamint az igazság képviselője útján.

*Önkormányzatok*⁶⁰³ és *kontrollszervek*⁶⁰⁴ intézményi működésükkel, más-más feladatkörükben eljárva *befolyásolják a társadalmi kommunikációt*, ezen belül is az egyéni, a szervezeti kommunikáció, valamint *a kommunikációs piac alakulását*. A kommunikációs jog szervezetrendszerének főbb összetevőit kívánja bemutatni az alábbi szervezeti „Hálómodell”, amely szervezeti átalakulásokkal állandó mozgásban van.

⁶⁰²2. Államigazgatási szervek:

e) Hatóságok, Hivatalok – Állami szervrendszerben vannak, melyek az állami kommunikáció feladatait látják el, illetve több olyan kiemelt jelentőségű hatóság működik, - mint például a Médiahatóság, az Információhatóság, Versenyhivatal, - melyek a médiapiac működésére, a kereskedelmi szolás termékeire, a társadalmon belüli információ- és adatáramlás területén hatósági jogkörben járnak el.

⁶⁰³3. Önkormányzatok:

f) A helyi önkormányzatok, az állami szervekhez hasonlóan az adott térségben bírnak befolyásoló erővel. Gondoljunk pl. a közterületen politikai, kulturális (etc.) események, vagy a gyűlések, sztrájkok felvonulások engedélyezése, de akár a kültéri órásparkátok, reklámtáblák kihelyezésének kötelező hatósági eljárására vagy az önkormányzat tájékoztató tevékenységére, illetve saját kommunikációs aktivitására.

⁶⁰⁴4. Kontrollintézmények:

g) Alkotmánybíróság - Az AB, mint „láthatatlan parlament”, az alapjogok-, kifejezési jogok-, kommunikációs jogok, de az állam alkotmányos működésének egyéb kérdéseiben - az általa alakított esetjog folytán, mely „láthatatlan alkotmány”-ként - kiemelt kontrolltényezője az államnak.

h) Alapvető Jogok Biztosza - Az ombudsmani feladatok ellátása során segíti e jogok minél szélesebb körű érvényre juttatását, illetve ezek alakulását, melyben Hivatala az állampolgárok megkeresése esetén jár el.

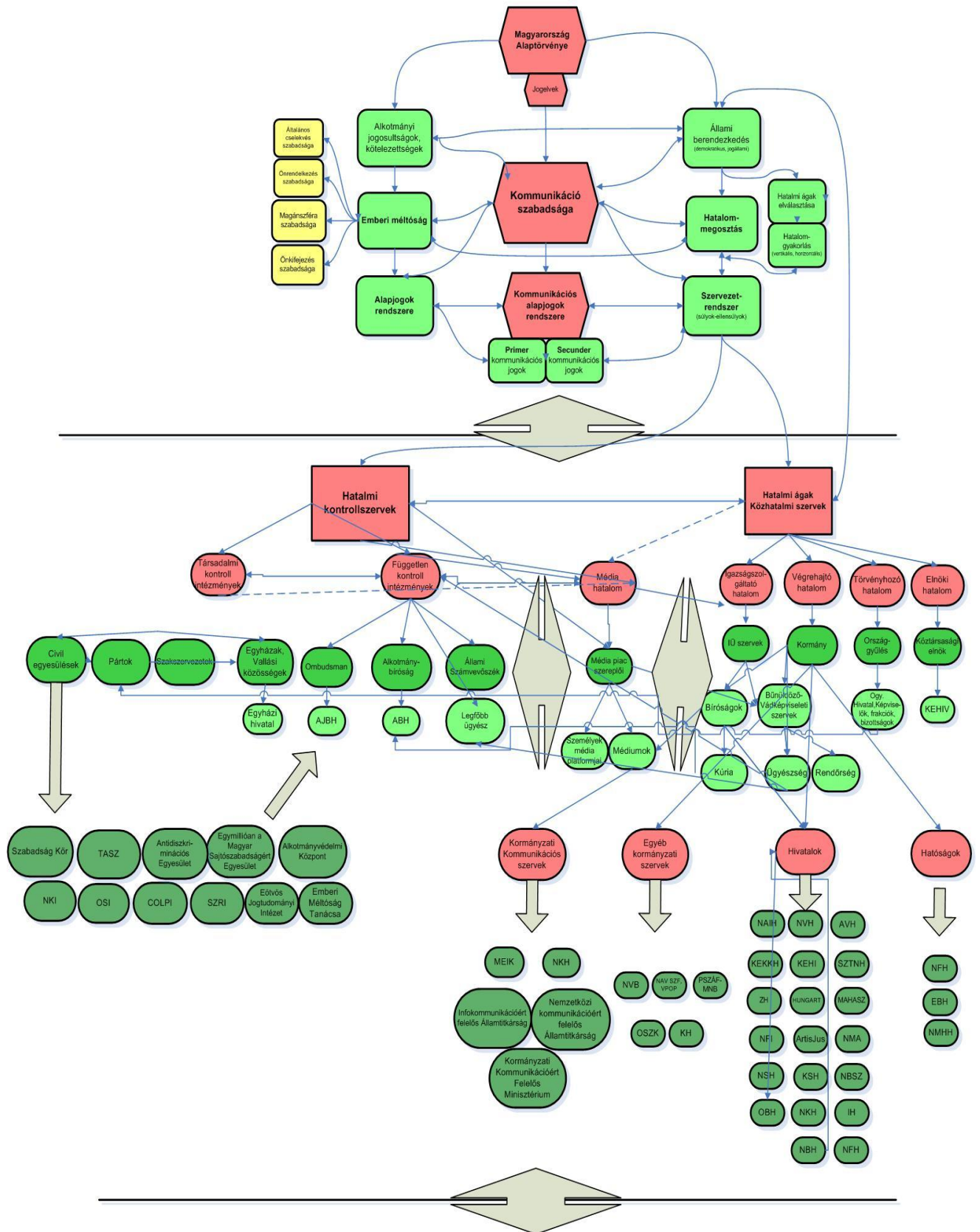
i) Állami Számvevőszék - Az ÁSZ, mint az országgyűlés pénzügyi, gazdasági ellenőrző szerve, vizsgálja a kommunikációs állami kiadásokat, közbeszerzéseket (stb.).

j) A civil társadalom - A jogvédő egyesületek, pártok és szakszervezetek, kisebbségek, az egyének kommunikációs jogaik érvényesítése, és érdekképviselése, illetve a demokratikus társadalom működéséhez szükséges politikai folyamatok alakítása érdekében lépnek fel. Fontos kiemelni, hogy emellett a kommunikációs szakma érdekképviselését jelenleg 53 egyesület látja el hazánkban.

k) Média - A médiumok szintén a TKR és kommunikációs jogok kontrolltényezője, a tájékoztató funkciójával jelentősen alakítja a társadalom kommunikációját, annak témáit, illetve aktuális információkat biztosít a tárgykörben, illetve megszólalási, önálló véleménynyilvánítási platformot nyújt, emellett a kommunikációs piac egy jelentős szereplője is egyben.

l) Egyházak - A saját működésük során komoly kommunikációs tevékenységet folytatnak, továbbá, fontos hatással vannak a hívők nemcsak világnézeti, hanem politikai, kulturális (stb.) egyéb kommunikációs jogaik gyakorlására, hanem érvényesítésük tartalmára is.

Kommunikációs jog
Szervezetrendszer „Hálómodell”

ÖNKORMÁNYZATOK ÉS SZERVEZETRENDSZERE

4. számú ábra: A kommunikációs jog szervezetrendszerének „Hálómodellje”
Forrás: Saját szerkesztés

IV. A KOMMUNIKÁCIÓS JOG JOGSZOCIOLÓGIAI ASPEKTUSAI

IV. A KOMMUNIKÁCIÓS JOG JOGSZOCIOLÓGIAI ASPEKTUSAI

A vizsgált témakörben a szekunder vizsgálataim mellet empirikus kutatást folytattam, melynek keretében egyrészt anonim kérdőíves felmérést (mellékletben megtalálható formában), másrészt a témát érintő egyéb empirikus kutatások eredményeit is felhasználtam. A feldolgozás célja az volt, hogy megtudjam, a társadalom tagjai miként vélekednek a kommunikációs jog léte, rendszere, tárgyköre, gyakorlási formái, illetve azok tényleges megvalósulásuk tárgyában. Továbbá, hogy ezzel a hipotéziseimet ellenőrizzem, azokat megerősítő vagy azt gyengítő visszajelzéseket kapjak, valamint az eredményeket a téma bemutatásához, továbbgondolásához, és de lege ferenda javaslataimhoz felhasználjam. A kérdőíves kutatás eredményeit bemutató grafikonokat, azok összefoglaló adatait és a főbb következtetéseket tárgyalom ebben a fejezetben.

4.1 A kérdőíves felmérés kutatási alapadatai

4.1.1 Fieldwork report - beszámoló a megfigyelésről, a megvalósulás körülményeiről

A kutatás módszere önkéntes, anonim kérdőíves felmérés volt. Az adatfelvétele internetes felületen,⁶⁰⁵ két hónapig – 2014.04.28.-2014.06.28. közt – volt elérhető. Olyan kutatási portálon lett elhelyezve, amit sokan látogatnak, valamint emellett a közvetlen megkeresés, illetve az elérhetőség biztosításával (email, közösségi, szakmai platformok, kommunikációs szakmai érdekképviselőtek, tudományegyetemek útján)⁶⁰⁶ is promotált volt a kutatás. A kérdőív becsült közvetlen megkeresések, illetve közösségi oldalak felhasználóinak becsült elérhetőségi száma 5.000 főre tehető.⁶⁰⁷ Válaszadók száma: 483 fő, ez a kérdőívvel közvetlenül is megkeresettek számának kb. 10%-a. A kérdőív összesen 43 kérdést, ebből 5 nyitott kérdést tartalmazott. Az értékelés módszere Microsoft Excel, valamint a nyitott

⁶⁰⁵<http://www.ebenchmark.hu/survey/index.php?sid=66459&newtest=Y&lang=hu>, Letöltés ideje: 2015.01.20.

⁶⁰⁶A kérdőíves kitöltői kategóriákhoz igazodóan, 4 fő célcsoport felé irányult a közvetlen megkeresés.

⁶⁰⁷Felsőoktatásban oktatók, kutatók: BGF (teljes oktatói kör belső e-mail:700 fő), PTE (teljes oktatói kör belső e-mail:1.143 fő) - összesen: 1.743 fő.

Hallgatók (BGF KKK központi facebook oldal: 2.000 felhasználó, PPKE és ELTE joghallgatók közösségi oldalai kb.: 1.000 fő) - összesen: 2.000 fő.

Kommunikációs szakemberek (Kommunikációs szakmai szövetségek, érdekképviselőti szervek, szakmai fórumok, kommunikációs szakemberek): Szövetségek (MPRSZ: 900 fő, és társszövetségek, mint pl. MMSZ, MRSZ - becsült közvetlen megkeresések száma: 300 fő - összesen:1.200 fő), PR Herald szakmai fórum (email:2.298 fő), PRA honlap (szakemberek becsült száma a végleges résztvevők számának figyelembe vételével: 100 fő), kommunikációs területeken dolgozó szakemberek közvetlen e-mail megkeresése (72 fő) - összesen: 3.670 fő.

Jogászok (e-mail megkeresések: 37 fő, MÜK elutasította arra hivatkozva, hogy „az ügyvédi kart nem lehet vizsgáztatni”) - összesen: 37 fő.

Egyéb értelmiségi kör: Buday-Sántha Ügyvédi Iroda (hírlevél - köre-mailes közvetlen megkeresés:178 fő), értelmiségi, vezetői kör: 28 fő) - összesen: 200 fő.

Megjegyzés: A közvetlen promóció során biztosított elérhetőség vég-összesen kb.7.650 főt érintett, ebből azonban becslés alapján le kell vonnunk a duplikált megkereséseket, így a becsült létszám 5.000 főre tehető.

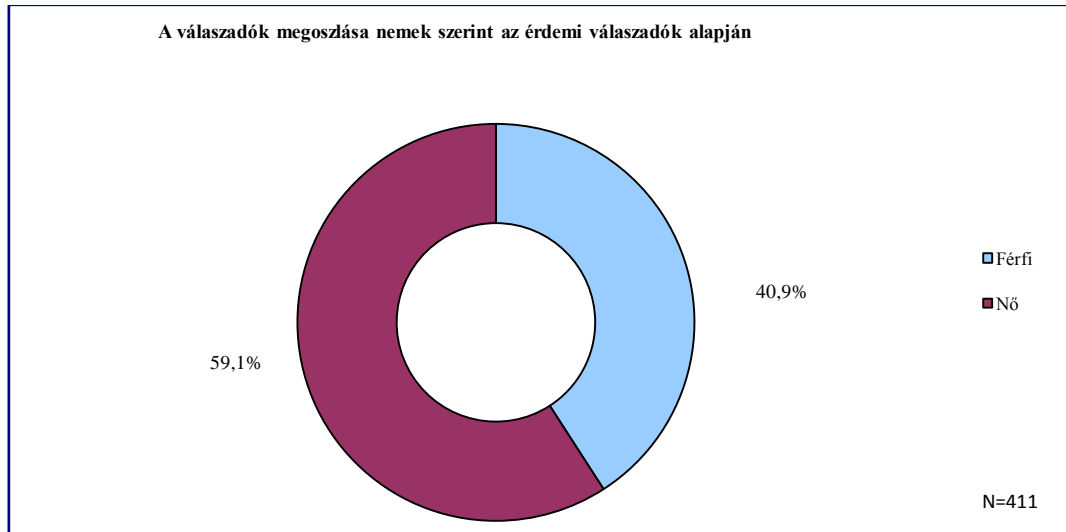
kérdéseknél kvalitatív értékelés volt. A kutatási eredmények bemutatására pedig oly módon kerül sor, hogy a hipotéziseim szerinti csoportokba rendelem a válaszul szolgáló kérdéseket, illetve azok eredményeit. Ezek alapján választ kaphatunk az alapkérdésre, valamint arra, hogy milyen konkrét eredményeket kaptam a megfigyelésből.⁶⁰⁸

4.1.2 A válaszadók jellemzői

A spontán válaszadói kört nagykorú, nő/férfi nemű, döntőrészt felsőoktatásban tanuló diákok, kommunikációs szakemberek, jogászok, kutatók, oktatók képezik, az alábbi megoszlások szerint. A válaszokat jellemezte, hogy a 483 kitöltő a kérdőív nem minden kérdésére adott választ, ezért az egyes válaszoknál eltérő válaszadói szám szerepel. A kutatásnak fontos célja, hogy az egyes kérdéseknél érdemi válaszok alapján mutassa be a valós helyzetet, így a grafikonok eredményei az adott kérdésre konkrét állásfoglalást nyújtók véleményét mutatja be.

A) A válaszadók neme és életkora

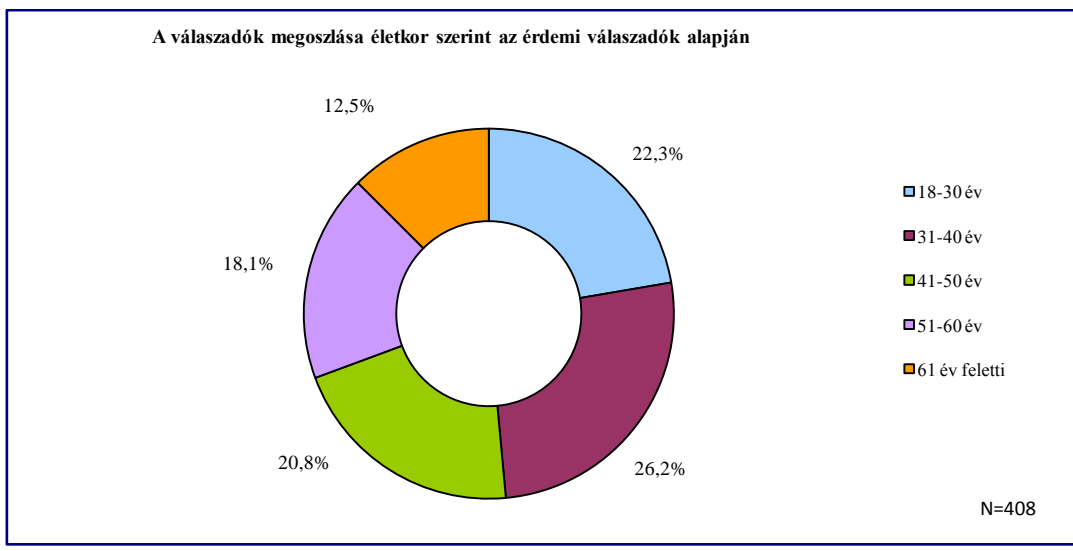
A válaszadók⁶⁰⁹ nemének megoszlása szerint 59,1%-a nő, 40,9%-a férfi volt.

Életkoruk szerint a válaszadók közt a legnagyobb számban a 30-60 év közti közép korosztály, míg legkisebb részben a 61 év felettiiek képviselték magukat.

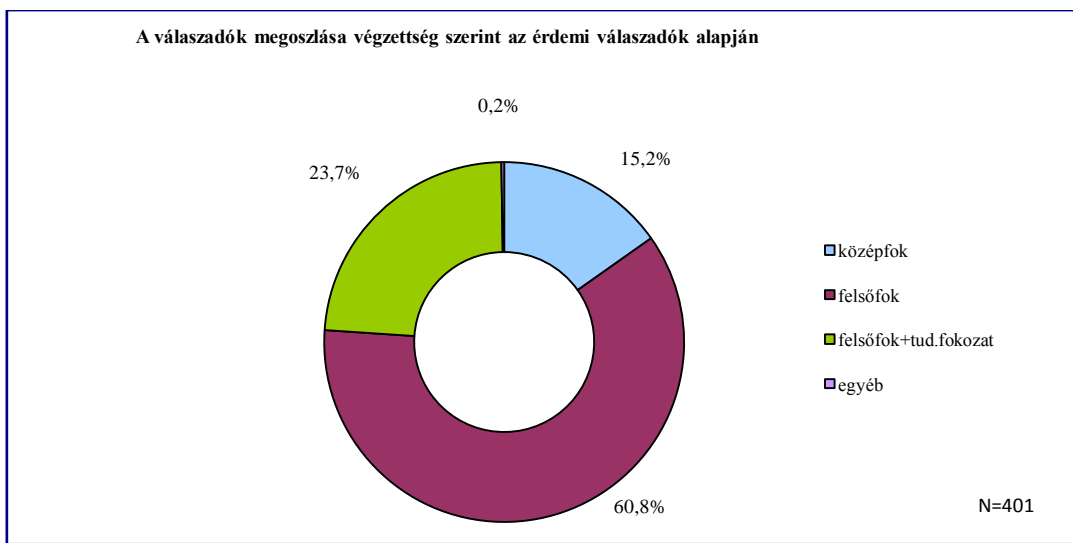
⁶⁰⁸Eme fejezetben megjelenő grafikonok a szerző saját szerkesztései.

⁶⁰⁹A 483 kitöltő közül 411 jelölte meg a nemét és életkorát. Az érdemi válaszadók nemének és életkorának százalékos megoszlását mutatják be a grafikonok.

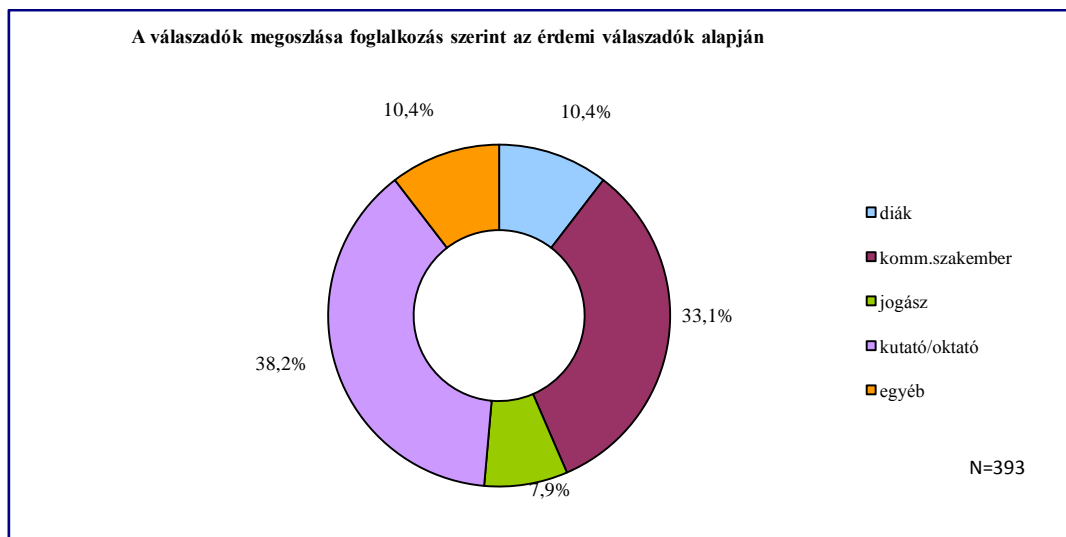

B) A válaszadók iskolai végzettsége és foglalkozása

Az iskolai végzettség tekintetében a válaszadók több mint háromnegyed része diplomás. A diplomás (60,8%) és a tudományos fokozattal rendelkezők, akik szintén diplomások (23,7%), együttesen a válaszadók 84,5%-át, míg a középfokú, illetve egyéb végzettségűek 15,4%-át képviselik a felmérés során.

A foglalkozás vizsgálata során megállapíthatjuk, hogy a legtöbb kitöltő kutató, oktató (38,2%) és kommunikációs szakember (33,1%). A jogászok 7,9%-os részarányban jelennek meg.

A kérdőíves felmérés nyitott, mindenki által elérhető, azaz teljesen nyilvános volt. Az eddigi mindennapi tapasztalataim készítettek arra, hogy kiegészítő jelleggel, promotáljam a kutatást a kérdőívben is megjelölt 4 fő kategória mint célcsoport felé. Ennek konkrét oka az volt, hogy úgy éreztem, az értelmiségi (szakmai és tudományos) kör megkérdezésével tudom csak megválaszolni a bennem felmerülő kérdéseket.

Felmerülhet a kérdés, hogy jogi tárgykörű disszertációnál, miért nem csak jogászok lettek megszólítva. A válaszom egyértelmű. A kommunikációs jog körébe tartozó jogosultságok és kötelezettségek ismerete nem végzettség kérdése kell, hogy legyen. Ezek olyan alapvető jogok, illetve abból származtatott – a hétköznapi emberek mindennapi kommunikációját, életét is érintő vagy azt érdemben befolyásoló tényezők – köz- és magánjogi ismeretek köré csoportosulnak, melyek a közélet és a közbeszéd állandó és kiemelt témái közé tartoznak. Így ezek ismerete egy demokratikus jogállamban, annak tényleges megvalósulása szempontjából fontos társadalmi, illetve közérdek.

4.2 A kérdőíves felmérés eredménye

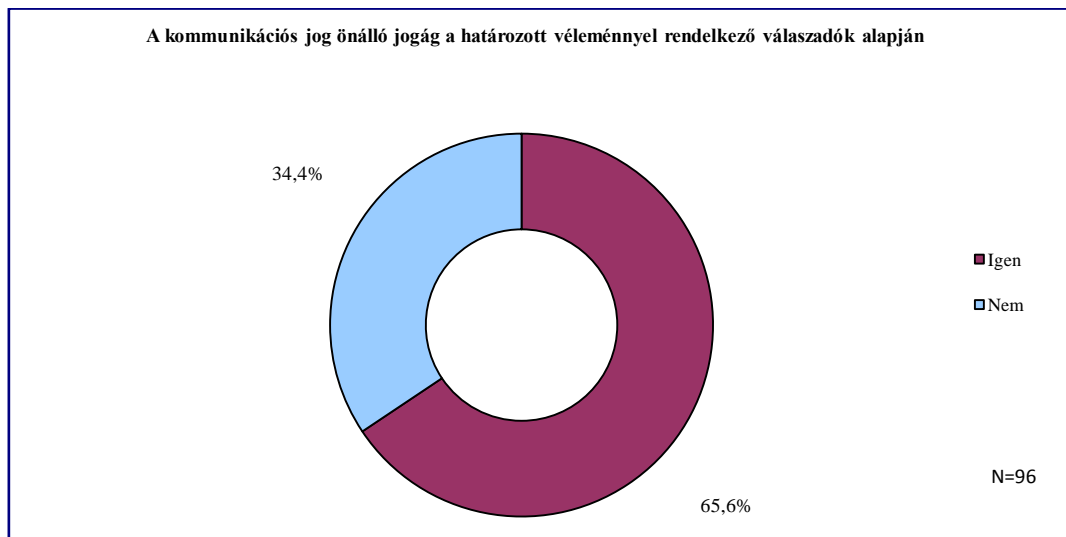
4.2.1 A kommunikációs jog mint önálló jogág

E kérdéskörben az alábbi hipotéziseket állítottam fel. Feltételezésem szerint, egyrészt a kommunikációs jog a jogtudomány önálló, vegyes jogágát képezi, mely, mint egy háló átszövi az egész jogrendszert, másrészt a kommunikációs jog tárgykörébe tartozik minden kommunikáció – a kifejezés bármely formájában vagy módon történő üzenet, információkérés, -gyűjtés és -átadás – által megvalósuló élet- és jogviszony, harmadrészt a

kommunikációs jog egyesíti a kommunikáció bármely megnyilvánulásra vonatkozó jogi szabályok összességét.

Ez a felmérés központi témája volt, így kutatási kérdésként fogalmaztam meg, hogy a kommunikációs jog önálló, vegyes jogágként, a kommunikáció bármely megnyilvánulásra vonatkozó jogi szabályok összességéeként definiálható-e.

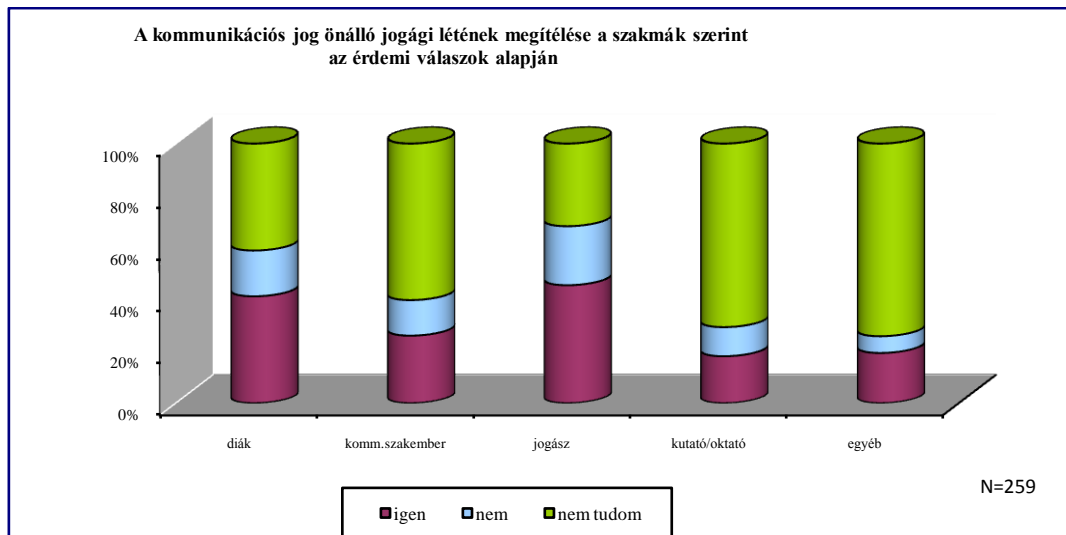
Ez a hipotézis a válaszadók körében újdonságnak számított, ezen úttörő gondolatban jelentős részük jellemzően nem kívánt állást foglalni,⁶¹⁰ feltételezhetően úgy vélte, érdemben nem tudja megítélni a kérdést.⁶¹¹ Az érdemi választ nyújtók többsége, azaz 65,6%-a válaszolt igennel, azaz a kommunikációs jog önálló jogági létét igazolta, és az állást foglalóknak csak az egyharmada adott nemleges választ.

Mivel elég markáns a kép, érdemesnek mutatkozott ezt szakmánként is megvizsgálni, a nem tudom válaszok feltüntetése mellett.

⁶¹⁰Megjegyzés: ennél a kérdésnél a „nem tudom” választ adók: 33,7%, nem adott választ: 46,4%.

⁶¹¹A teljes mintavétel 24,3 %-a gondolja úgy, hogy az állítás igaz, a kommunikációs jog önálló jogág, a többiek jellemzően nem tudnak, vagy valamely oknál fogva nem akarnak állást foglalni, így a nem tudom válaszok aránya rendkívül magas, ez is azt igazolja, hogy a kérdésfeltevés váratlan volt a válaszadók számára. Azonban az elutasítás viszonylag alacsony, a teljes minta 12,7%-a.

Érdekes eredményt hozott a szakmák szerinti válaszok összehasonlítása, mivel a jogászok közül vannak a legtöbben, akik azt gondolják, hogy a kommunikációs jog önálló jogág, ugyanakkor az elutasítók közt is ők jelennek meg a legnagyobb részarányban.

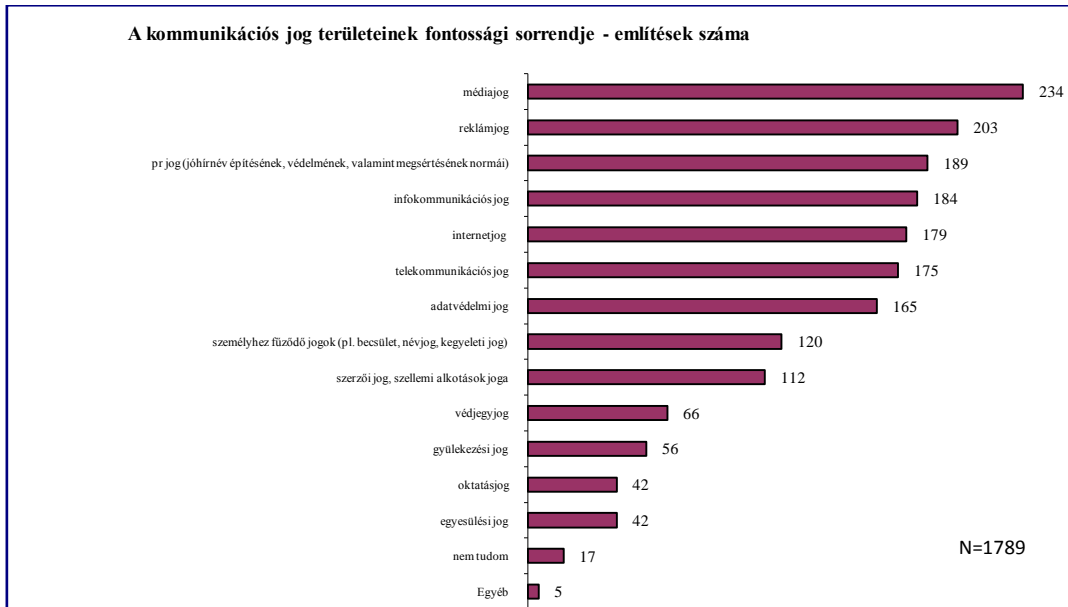
Összegzésként megállapíthatjuk, a tézis beigazolódott, ha még nem is markánsan, hisz az újszerű felvetés miatt még nagy a bizonytalanság.

4.2.2 A kommunikációs jog területei

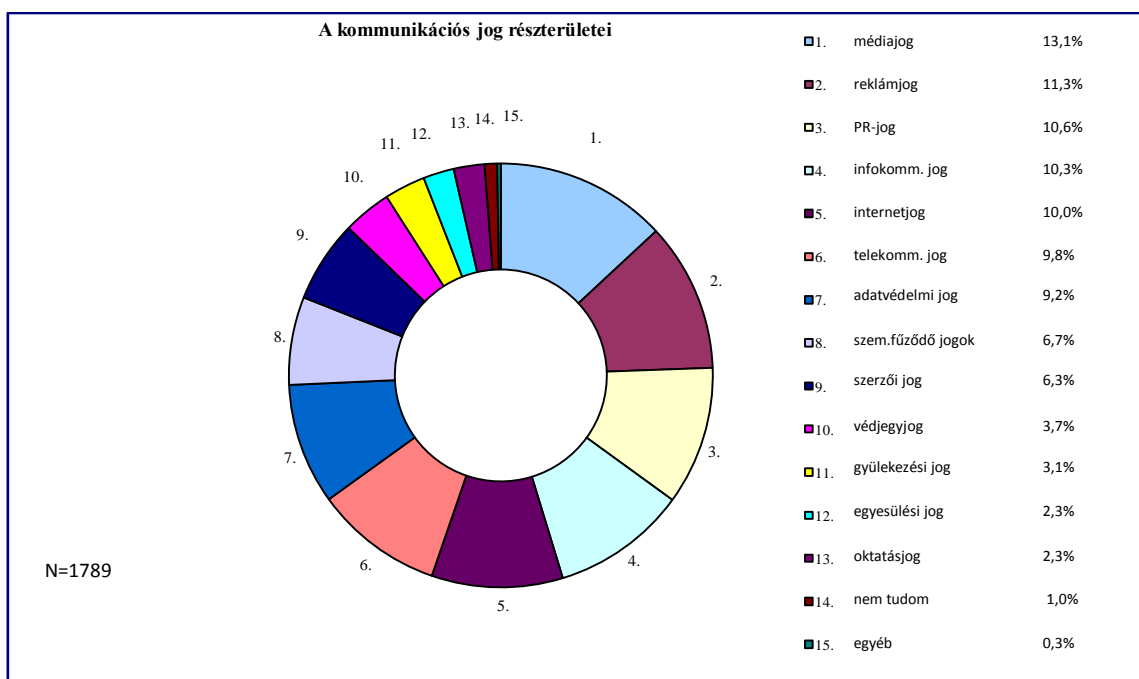
Tudományos feltételezéseim szerint a kommunikációs jog egyesíti az alkotmányi kommunikációs alapjogokat és az abból származtatott, a kommunikáció egyes közjogi és magánjogi jogintézményeire, megnyilvánulási formáira már kifejlődött jogágakat, jogterületeket. Mint pl.: a sajtójog, médiajog, infokommunikációs jog, internetjog, reklámjog, PR-jog, adatvédelmi jog, szerzői jog, szellemi alkotások joga, gyülekezési és egyesülési jog, vallás- és egyházjog szabályait részben vagy egészben. A kommunikációs jog részterületei közül a médiajog meghatározó jelentőséggel bír. A kommunikációs jognak definiálható közjogi, magánjogi, illetve általános és különös része van, valamint önálló körülhatárolható fogalmi-, és intézményrendszerrel, alapelvekkel bír.

A vélemények megismerése végett a felmerésben feltettem a kérdést, hogy mely jogterületek, jogágak szabályait sorolná a kommunikációs jog körébe? A válaszadók rámutattak arra, hogy a kommunikációs jog mely részterületeit, és azt milyen sorrendben tartják fontosnak. Eszerint a legdominánsabb része a médiajog, emellett kiemelt jelölést kapott a reklámjog, PR-jog, infokommunikációs jog (internetjog/telekommunikáció) és az adatvédelmi jog. A kommunikációs jog - elsődleges kommunikációs jogi jellegű - részterületeinek taxatív felsorolása mellett a válaszadók az „egyéb” válaszlehetőségnél

jelölhették meg a jogrendszer más területeit. Ennek eredményeképpen az „egyéb” említéseknél két fő csoport jelent meg. Az egyik a lelkiismereti és a vallásszabadság, az egyházjog, a másik csoport a támogatási területek, illetve formák jogi normái (pl. adományozás).

A válaszok során kirajzolódott kép alkalmas annak prezentálására is, hogy a kommunikációs jog területén egyaránt megtalálhatóak a jogrendszer közjogi és magánjogi vonatkozásai, melyek ennek a sajátos jogágnak általános és különös részét képezik.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a válaszadók a hipotézist, azaz a kommunikációs jog integratív jellegének fennállását igazolták vissza. Ugyancsak a mindennapi életben betöltött szerepkörét bizonyította a jogterületek jelentőségére utaló rangsor, mely a médiajog kiemelt szerepére utalt. Az is bizonyítást nyert, hogy a közjogi és magánjogi elemek keverednek, ennek ellenére a kommunikációs jog általános és különös része jól körülhatárolható. Ennek velejárója, hogy önálló jogintézményekkel és alapelvi alapokkal rendelkezik.⁶¹²

4.2.3 A kommunikációs jog szabályozása

Mivel a kommunikációs jog sokrétű, szerteágazó, viszonylag fiatal, és még formálódó jogág, több statisztikai kérdést is feltettem, így a kutatás eredményeiből igen sok további összefüggés is kiolvasható.

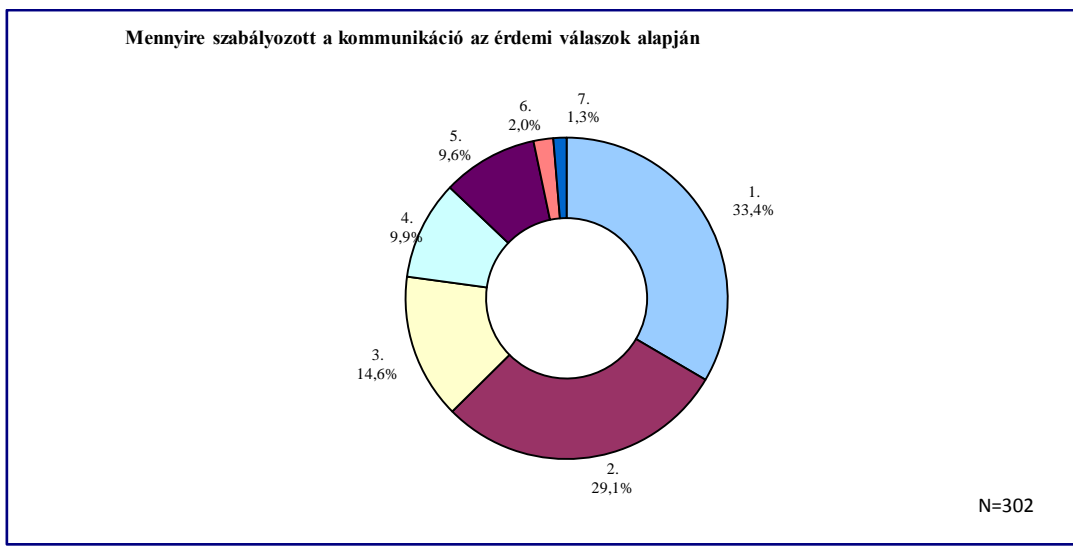
A) A kommunikációs jog szabályozásának általános megítélése

Tudományos feltételezésem, hogy a kommunikációs élethelyzetek és normák folyamatosan bővülnek. A kommunikációs élethelyzetek, jogviszonyok gyakran alul- vagy túlszabályozottak, sok a joghézag. Ennek valószínűségére kerestem a választ azon kérdésfeltevésekben, hogy mennyire tartja szabályozottnak hazánkban a kommunikációt, illetve az ebből eredő élethelyzeteket, jogviszonyokat.

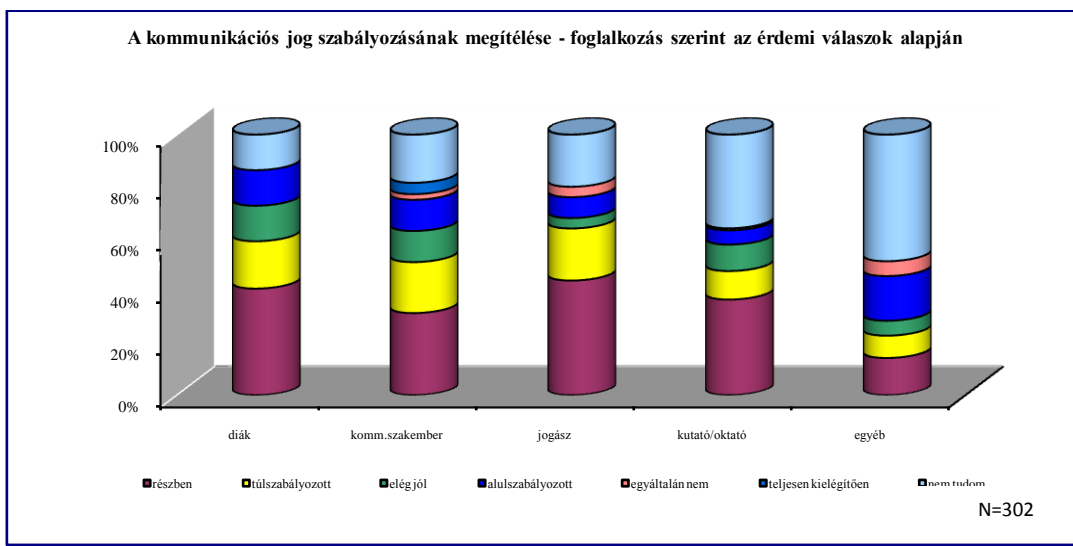
A válaszok kategóriánkénti viszonyait tekintve egyértelmű, hogy a felmérésben résztvevők legnagyobb arányban a „részben” válaszok (33,4%) jelentek meg, azaz *csak részben tartják megfelelőnek a kommunikációs jog szabályozását.*⁶¹³ Azonban érdekes, hogy közel hasonló arányban jelenik meg a „túlszabályozott” (14,6%), az „elég jól” (9,9%), és az „alulszabályozott” (9,6%) kategóriát választók aránya, míg igen csekély mértékű álláspontként jelenik meg a két szélső jelzőt – a „teljesen kielégítő” és az „egyáltalán nem” – megfelelőnek találók részaránya.

⁶¹²Ez utóbbi közvetett következtetés, az értekezés fejezeteiben külön bizonyítás tárgyát képezik.

⁶¹³A 483 fős teljes mintavételben a kitöltők egy jelentős része nem adott érdemi választ (nem tudom: 29,1%, nem válaszolt: 37,5%).

A fenti általános megközelítés mellett, meglepő képet mutat a foglalkozások alapján megjelenő vélemények megoszlása is tekintettel arra, hogy (az összefüggések és eltérések alapvetően a foglalkozástól függték) alapvetően kevés különbség mutatkozik. A tendencia valamennyi válaszadói csoportnál hasonló. Ennél a kérdésnél viszont igen erős volt az életkori meghatározottság is, mivel az átlagtól eltérően a túlszabályozottságot a legfiatalabbak és a legidősebbek tartották jellemzőnek. Pontosabban, közülük többen érezték túlszabályozottnak a kommunikációs jog szabályozását.

Látszik - és ez valamennyi kérdésre igaz -, hogy magas az állást foglalni nem akarók száma, itt a semleges, „részben” választ adók is ide sorolhatók. Ez természetesen lehet a valóságnak megfelelő is. Ha élünk a statisztikában már jól bevált megoldással és ezt a szempontot figyelmen kívül hagyjuk, akkor kapunk valós képet.

Feltűnő természetesen a „nem tudom” válaszok magas aránya is, de emellett érdekes, hogy a „teljesen kielégítően” válasz gyakorlatilag csak a kommunikációs szakembereknél szerepelt, míg a túlszabályozottság valamennyi válaszadói csoportban markánsan jellemző vélemény. Szintén megjelenik az alulszabályozottság is minden foglalkozási csoportban, mely valójában a joghézagokra utal. Ugyanakkor meglepő, hogy ez utóbbi válaszkategóriát legnagyobb részarányban a legfiatalabb válaszadók, a diákok adták, akik talán az e-kommunikáció platformokon gyakrabban találkoznak olyan esetekkel, melyek – megítélésük szerint – a kommunikációs jog szabályozását indokolnák. A szakmailag talán relevánsabb válaszadók – a jogászok és a kommunikációs szakemberek – akik feltehetően naponta találkoznak a kommunikációs jog több vetületével, megnyilvánulási formájával, jellemzően túlszabályozottságot tartják leginkább jellemzőnek, azaz a túlszabályozottság érzése a meghatározó.

B) A kommunikációs jog vonatkozásában megjelenő szabályozási igények

1) Az előzőekben jelzett feltételezésem további kutatásaként rákérdeztem arra is, hogy mely területeket szabályozná a válaszadó. Erre a kérdésre összesen 189 válaszvélemény érkezett. A megjelölt szabályozásra/módosításra váró terület emelkedett ki jellemezően. A férfiak-nők megoszlása a javaslatlételnél nem volt fontos, mivel az közel azonos volt. A szakmai megoszlás azonban érdekes volt, mivel a javaslattevők több, mint 50%-a (50 fő) kutató, oktató, illetve jelentős volt a kommunikációs szakemberek száma is. Valószínűleg ezen a két területen dolgozók érzik leginkább bizonyos jogterületeken a szabályozás hiányosságait.

A válaszadók szabályozási javaslatait az érintett jogáganként összegeztem. Három jogterületre kiemelkedő mennyiségű javaslat érkezett. Ezek, az említések nagysága szerinti sorrendben a médiajog, az információs jogok (adatvédelem és adatnyilvánosság), valamint a politikai jogok, politikai kommunikáció. A szabályozási javaslatok túlnyomó többsége jogi normába rögzített, így alaposan feltételezhető, hogy azok tényleges, a mindennapi életben való megvalósulásának hiánya miatt kerültek megjelölésre. A szabályozási felvetéseket csak taxatív felsorolással, míg a szabályozás hiányára utaló, vagy általánosan megfogalmazott említéseket maradéktalanul jelzem az alábbi értékelésben.

- *Médiajog* terén kiemelendő a frekvenciagazdálkodás, műsorszórás, médiatulajdonlás átláthatóságának, a médiumok és a médiafelügyelet és az MTI pártatlanságának, függetlenségének törvényi biztosítása. Valamint az újságírók védelmének, a források nyomon követésének, a tartalomszabályozás területén az emberi méltóságot sértő,

valótlan tartalmú vagy téves tájékoztatást kiszűrő, az objektív tények és színvonalas műsorok törvényi biztosítása.

- *Információs jogok* megvalósulása céljából a válaszadók szükségesnek látják egyrészt az adatvédelem, a személyes adatok védelmének megerősítését, a spam-ek elleni fellépést. Másrészt az adatnyilvánosság növelését, a közügyek, az állami, önkormányzati szektor teljes transzparenciáját. Állami, önkormányzati szektor adatainak, a közérdekű adatok automatikus közzétételét, a titkosításról új szabályozás kialakítását.
- *Politikai jogok* terén külön szabályozási igényként merült fel a politikai kommunikáció önálló szabályozásának az igénye, a közszereplőknek és politikusoknak minden kommunikációs tevékenységére kiterjedően. Különös tekintettel a politikusok felelősségének, ígéreteik, nyilatkozatainak, beszédek, tevékenységük, a valótlan tartalmú, megtévesztő állami és politikai tájékoztatás, a politikai reklámok, hirdetések szabályozási kérdésére. A válaszadók felvetették, politikai provokáció, nyílt színi inzultusok, uszítás, a releváns információk elhallgatását, a pártok egyenlő megjelenésének biztosítását a médiában. Valamint a kulturáltabb beszéd, írás számon kérhetőségét, és a választójog fennálló problémáit.
- *Büntetőjogot* érintő javaslat volt a valótlan állítások szankcionálásakor a szigorúbb büntetési tételek rögzítése, szolgálati titkok megsértésének (ld. egyes információk "véletlen" kiszivárogtatása) a gyűlöletkeltés, valótlanosságok, azaz valótlan szöveges és képi információk terjesztése, a rágalom, a nyilvánosan sértő megjegyzések, a sértő képek büntetőjogi konzekvenciáinak megállapítása, vagy növelése.
Igényként merült fel a belföldi problémák belföldi megoldása, a külföldi hírnévrontásért a számonkérhetőség, és a gyűlöletbeszéd külön törvényben kodifikálása.
- *Alkotmányjog* területén felmerült a sajtószabadság, információszabadság, véleménynyilvánítás és határainak, világnézeti semlegesség, hatalmi ágak elválasztása. Valamint az iskolázatlanok és tudatlanok védelme, kiskorúak védelme, a "közérkölc" világosabb meghatározása. A diszkrimináció (eredet, fajra, nemre, vallásra, korra, fogyatékosokra stb. megkülönböztetés, az egyes társadalmi csoportok méltóságának védelme), a társadalmi összefogás, az állampolgári megnyilvánulások védelmének nyomatékos szabályozása.

- *Internet- és telekommunikációs jog* tárgyában a válaszadók, a külföldi szolgáltatók hazai felelősségének, az internetes adatok visszakereshetőségének, valamint irreleváns információk terjesztésének, továbbá online (digitális) és mobiltelefon kommunikáció területeinek szabályozási igényét jelezték.
- *Szerzői jog* tekintetében az említések a nemzeti hatáskör biztosítását, a plágium, az interneten közzétett szellemi termékek felhasználhatóságának kérdéseit vetették fel a szabályozás szempontból.
- *PR-jog* terén a jóhírnévhez való jog az interneten, a rendezvényszervezés, a lobbitevékenység, és az egyes támogatási formák (pl. adományozás, szponzoráció) szabályozási igénye fogalmazódott meg.
- *Reklámjogi* említések közt szerepelt a közterületi reklám, a reklámhordozók elhelyezésének kérdése, valamint a nézők, hallgatók életkorával összefüggő tartalmi szabályozás a reklámokban.
- *Polgárjog* a személyiségi jogok területén az említések felvetették a személyhez fűződő jogok, így a magánlakás, privát élet, szféra védelmét, és a másokat sértő, "spontán performanszok" (előadás, látvány) elleni nyomatékosabb fellépést.
- *Állam- és közigazgatási joghoz* kapcsolódóan az állami felügyelet és befolyás csökkentésének (pl. Statisztikai hivatal, bírósági határozatok) szabályozási igénye merült fel.
- *Oktatásjog* kiegészítése merült fel oly módon, hogy a szabályozás egészüljön ki a közoktatásban tanulók számára a kommunikációs jog megismertetésével, oktatásával.

Kommunikációs jog egészére nézve olyan érdemi megállapítások érkeztek, miszerint az egész szabályozási struktúrát át kellene dolgozni. A vélemények szerint nem a szabályozás mennyisége a problémás, hanem annak rossz értelmezhetősége. Minden kommunikációt egységes keretek közt kellene szabályozni, ami konkrétan átlátható, követhető rendszerben rögzíti a polgárok kommunikációs jogait, kötelezettségeit, és alapelvként rögzítve: a tisztesség, méltányosság, jóhiszeműség védelmét a kommunikációban. Általános igényként merült fel: a kommunikációs szakemberek objektivitása; a közéleti, munkahelyi, közösségi kommunikáció és a közbeszéd szabályozhatósága; magyar nyelv tisztelete; kiskorúak védelme; vállalati nyilvánosság; a „double bind” kommunikációs mintázatok felszámolása.

2) A kutatás részét képezte annak feltérképezése is, hogy az információszabadság által biztosított nyilvánosságot kell-e növelni, és ha igen, azt milyen területen és formában. A

kifejtős kérdésre az érkező említések száma összesen 266 volt, melyeket tárgyuk szerinti csoportokba rendezve mutatom be.

A) *Nyilvánosság területét* tekintve, a javaslatok a nyilvánosság növelését szorgalmazzák, melyet a médianyilvánosság és az állami szektor nyilvánossága, transzparenciája területén látják indokoltnak, az alábbiak szerint:

a) Az állam, a közügyek és a közélet nyilvánosságának transzparenciája

A legtöbb említés az állam és közigazgatás tevékenységének és működésének teljes nyilvánosságát, átláthatóságát, elszámoltathatóságát tartja kívánatosnak. Különös tekintettel állami adatok, szerződések, döntések, bírálatok, indokok, valamint közpénzek újraelosztásának és felhasználásának (állami és EU-pályázatok, állami és EU-támogatások, beszerzések, közbeszerzések) minden adatának kötelező, internetes nyilvánosságra hozatala.

A válaszadók részéről megfogalmazott, leggyakoribb felvetések és azok csoportjai:

• *Adatnyilvánosság*

- beszámolási nyilvánosság általános, kötelező, automatikus beszámolási és tájékoztatási, közzétételi kötelezettség internet útján, ingyenes hozzáféréssel a társadalom tagjai részére;
- titkosítások körének szűkítése, feloldása.

• *Közpénzek nyilvánossága*

- a gazdálkodással kapcsolatos transzparencia (adatok nyilvánossága) és elszámoltathatóság (beleértve a gazdasági összefonódásokat is);
- az állami és önkormányzati gazdálkodás, az állami (és EU-) pályázatok és támogatások, közbeszerzések, tenderek, megrendelések, bevétel újraelosztását tartalmazó iratainak, elbírálásának (mind a bírálati szempontok, mind a konkrét pályázati anyagok és bírálatok tekintetében), tanulmányoknak, teljes körű kötelező nyilvánosságra hozatala, a teljes nyilvánosság megteremtése.

• *„Képviselők nyilvánossága”*

- a képviselők, közszereplők, politikai, illetve közszerepet vállalók fokozottabb átvilágítása, hatékonyabb ellenőrzése;
- az egyértelmű és széleskörű vagyonbevallása, jogsértés következményeinek rögzítése;
- a korrupció kizárása, üvegseb program újraindítása;
- az elszámoltatás formáinak, módjának szabályozása.

• *Jogszabályok nyilvánossága*

- Jogszabályok nyilvánosságának, elérhetőségének növelése. Különösen a társadalom tagjainak széles körét érintő fontos jogszabályi változások kapjanak nagyobb nyilvánosságot.

• *Jogalkotás nyilvánossága*

- a jogalkotási folyamat szélesebb nyilvánossága;
- a jogalkotást megelőző szakmai és társadalmi részvétel, párbeszéd és érdekképviseleti egyeztetés, azaz a civil részvétel növelése az állami döntés-előkészítésben, egyéb döntésekben, a rendeletalkotásban, a törvények, rendeletek előkészítésében;
- a döntéshozatali folyamatok transzparenciájának biztosítása.

• *Politikai nyilvánosság*

- a politikai részvételi jogok lehetőségeinek bővítése, szabályainak eszerinti módosítása (népszavazás);
- a politika nyilvános, szabályozott elszámoltathatósága;
- a pártfinanszírozás teljes körű közzététele, átláthatósága, elszámoltathatósága;
- 2/3 parlamenti többség esetén a sarkalatos törvények 4/3-os érvényességének rögzítése, és az ellenzék érdemi bevonása a törvényalkotásba.

• *Igazságszolgáltatás nyilvánossága*

- a jogorvoslati lehetőségek megismertetése és nyilvánosságának növelése;
- a hatalmi ágak tényleges elválasztása, a politikai, az állami és az igazságszolgáltatási tevékenység összefonódásának felszámolása;
- az igazságszolgáltatás függetlenségének, az ügyészség jogszerű, a hatalomtól független eljárásának biztosítása.

• *„Ismeretek nyilvánossága”*

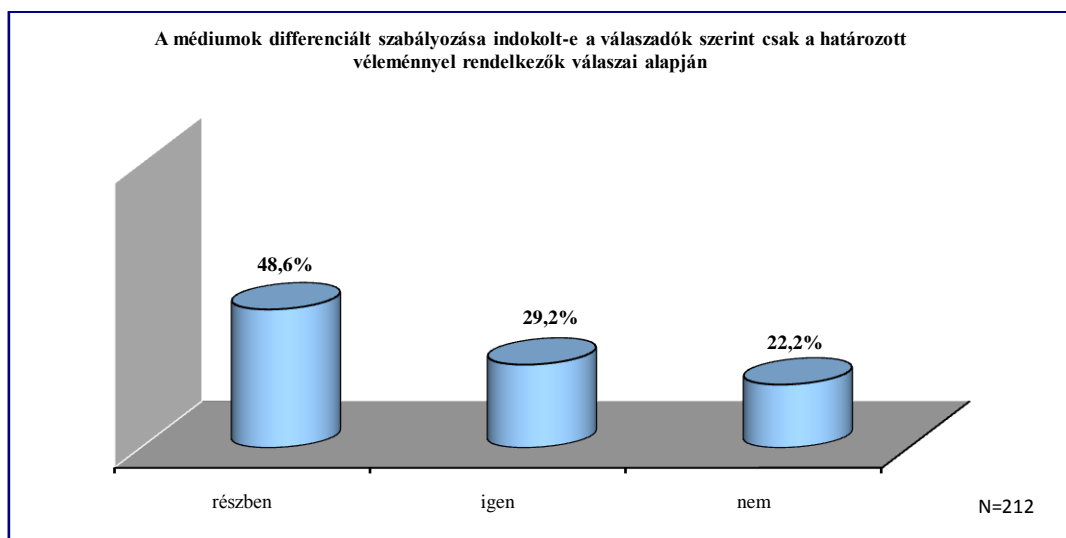
- az oktatás (köz- és felsőoktatásban egyaránt), az ismeretterjesztés állami megteremtése, a társadalom-, politika- és közigazgatási ismeret, kommunikációs jog és etika terén, annak beépítése az oktatási és állami információs rendszerbe.

b) *Médianyilvánosság* - Az említéseket megfogalmazók kívánatosnak látják, hogy

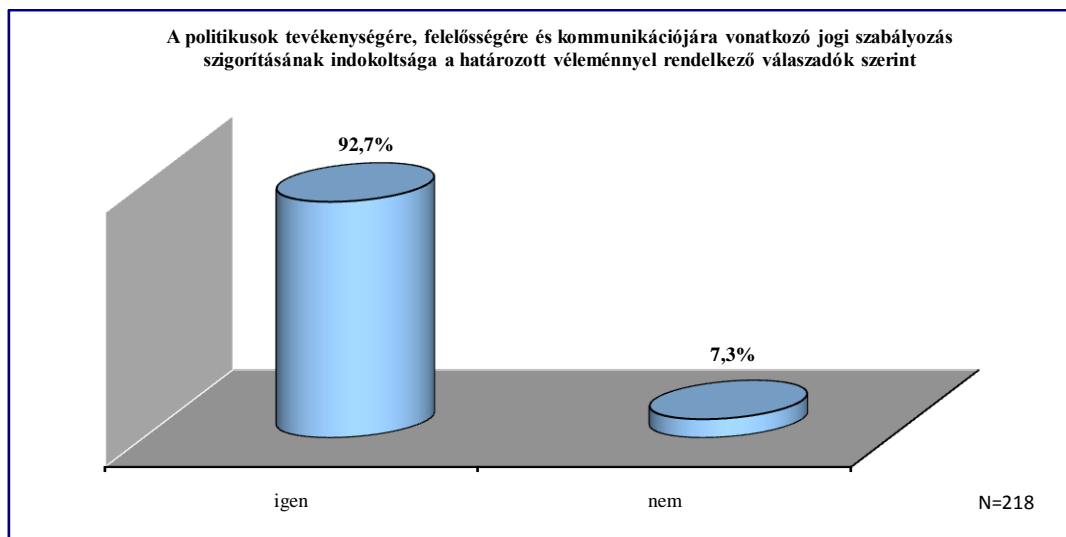
- közügyekben a média nyilvánossága növekedjen, valamint a szélesebb körű, folyamatos, objektív, kiegyensúlyozott tájékoztatás jelenlegi szintjének fokozása;
- a közmédia szabadságának növelése, egyúttal az állami függőségük csökkentése;
- a média a plurális véleményeknek nagyobb teret biztosítson;
- a megjelent, elérhető információk közérthetően legyenek közölve.

B) Formai szempontból, a válaszokból egyöntetűen megállapítható, hogy a válaszadók a nyilvánosság fokozását a média útján képzelik el, annak minden formájában (írott, nyomtatott sajtó, kiadványok (online is), rádió, televízió, internet).

3) Kiemelt figyelemben részesülő szabályozási terület a média szabályozása, melyre eltérő elképzelések és megoldások léteznek a szakirodalomban és a nemzetközi gyakorlatban egyaránt. A fő kérdés, hogy eltérő, azaz differenciált szabályok vonatkozzanak-e a különböző típusú médiumokra, mint az internet, a nyomtatott sajtó, tv, rádió, kültéri médiumok, mobilkommunikációs médiumok. Erre kerestem a választ. Látható többséget képviselnek a részben differenciált szabályozást támogatók. Az érdemi választ nyújtók egyharmada - 29,2%-a - határozott igennel „szavazott”, míg a médiumonként eltérő szabályozást elutasítók - akik minden médiumra kiterjedő egységes szabályozást tartanak indokoltnak - 22,2%-ot képviselnek.

4) Tényként rögzíthetjük, hogy a politikusaink tevékenysége meghatározó jelentőséggel bír országunk sorsának alakulása szempontjából, és közéleti kommunikáció terén is döntő módon felelősséggel bír - ahogy mondani szokás, „fejétől búzlik a hal” -, ezért is volt indokolt feltenni a kérdést, hogy a politikusokra nézve szigorúbb szabályokat látna-e indokoltnak tevékenységük, felelőségük és kommunikációjuk vonatkozásában.

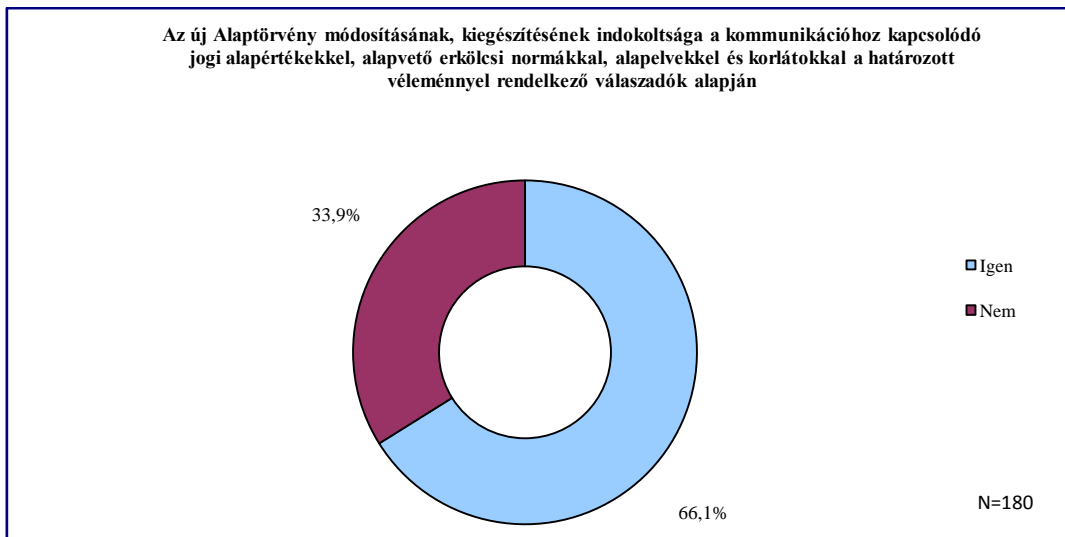

Nagyon egyértelmű kép rajzolódik ki az érdemi válaszok alapján, hisz a válaszadók 92,7%-a, azaz döntő többségük gondolja indokoltnak, hogy a politikusokra nézve szigorúbb szabályok lennének indokoltak a tevékenységüket, felelősségüket és a kommunikációjukat illetően. Alig említésre méltó az a (7,3%-os) válaszadói kör, aki ezzel ellentétesen vélekedik, azaz a jelenlegi jogi kereteket megfelelőnek tartja. Összegezve *a válaszadók egyértelműsítették a politikusokra vonatkozó szigorúbb szabályozási igényt, ezzel közvetve utalva a jelenlegi alulszabályozottságra.*

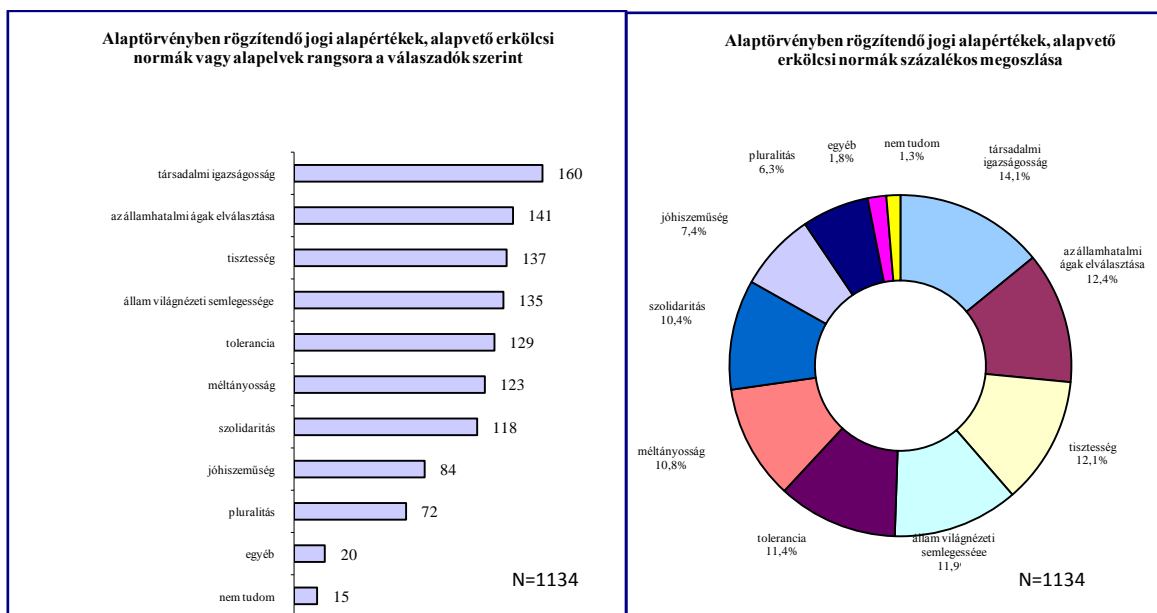
5) Magyarországnak 2012. január 1-jétől új alaptörvénye van, melyben részlegesen módosult a kommunikációs alapjogok tartalma. Adódott a kérdés, hogy megtudjuk mi a válaszadók véleménye az új alkotmányi szabályozásról. A konkrét kérdésfeltevés így szólt: „szükséges-e az új Alkotmány/Alaptörvény olyan módosítása, kiegészítése, amely a kommunikációhoz kapcsolódó jogi alapértékeket, alapvető erkölcsi normákat, alapelveket és a korlátokat alkotmányos szinten rögzítené?” Hipotézisem szerint, az Alaptörvényt ki kellene egészíteni jogi alapértékkel, alapvető erkölcsi normákkal, alapelvekkel.

Az eredmények szerint, a határozott véleménnyel rendelkezők közt, az igennel válaszolók (66,1%) a válaszadók kétharmada. Ők azok, akik *szükségesnek tartanák az Alaptörvény módosítását, illetve kiegészítését* jogi alapértékekkel, alapelvekkel, erkölcsi normákkal és az Alaptörvényben jelenleg nem szereplő korlátokkal. Ez domináns véleménytöbbséget takar, hisz a „nem” válaszlehetőséggel élők (33,9%), a válaszadók egyharmadát képviselik.⁶¹⁴

⁶¹⁴A teljes mintában (483fő=100%) nagyon magas a „nem tudom” (12,6%) és a kérdésre nem válaszolók (44,9%), azaz a kérdésben megnyilatkozni nem tudók részaránya 57,5%, a határozott véleményt képviselőkkel (igen:24,6%, nem:12,6%) szemben, ami az új Alaptörvény kellő ismeretének hiányára mindenképp utal.

6) E kérdéskörbe tartozik az a kutatói kérdésfelvetés, mely az iránt tudakozódott, hogy a válaszadó milyen jogi alapértékeket, alapvető erkölcsi normákat vagy alapelveket rögzítene az Alaptörvényben? A válaszok alapján kialakult képet az alábbi két ábra jól szemlélteti.

A válaszadók rámutattak arra, hogy az Alaptörvényben a társadalmi igazságosság (14,1%) rögzítését tartanák a legfontosabbnak. Ezt követi hasonló részarányokkal az államhatalmi ágak elválasztása (12,4%), a tisztesség (12,1%), az állam világnézeti semlegessége (11,9%), a tolerancia (11,4%), a méltányosság (10,8%), a szolidaritás (10,4%), végül a jóhiszeműség (7,4%) és a pluralitás (6,3%). Mely arra utal, hogy a válaszadók ezek mindegyikének alkotmányi szintű deklarálását hasonlóan fontosnak érzik.

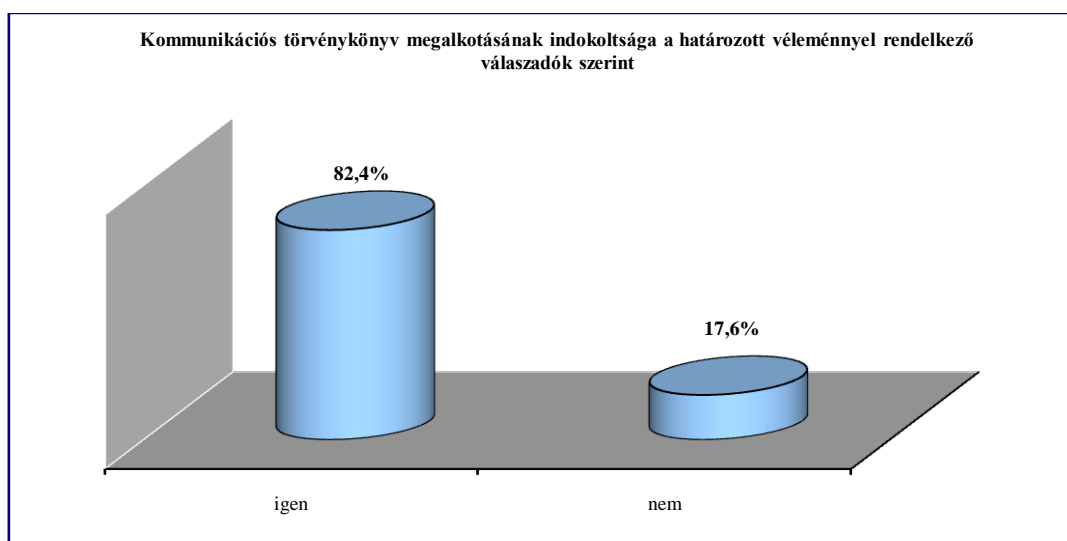
Megjegyzem, a kérdőívben válasz lehetőségként felsoroltak némelyike megjelenik már az Alaptörvényben. Ilyen például a hatalmi ágak elválasztása, mégis jelzés értékűnek számít, hogy a válaszok alapján kialakult rangsorban mégis a 2. helyre került. Ez azt érzékeltetheti, hogy a válaszadóknak hiányérzetük van, ennek tényleges megvalósulása terén. Ugyanakkor a római jogban már alapvető szinten elismert tisztesség és méltányosság sem képezi az Alaptörvényünk részét, mint az EU által fontos értéknek tartott szolidaritás sem.

A kérdésben megjelenő taxatív felsorolás mellett a válaszadóknak lehetőségük volt az „egyéb” kategóriában saját meglátásaik kifejtésére. Itt az említések száma összesen 19 volt. A felvetések közül külön említésre érdemes: a politikai felelősség, a kommunikációval visszaélés tilalmának, alkotmányi szinten történő deklarálásának a szükségessége.

4.2.4 A kommunikációs jog szabályozásának jövője

Tudományos feltételezésem, hogy a kommunikációs jog jogi normarendszerének „kommunikációs törvényben” történő integrálása, az egyes elemeinek rendszerben történő szabályozása lenne kívánatos.

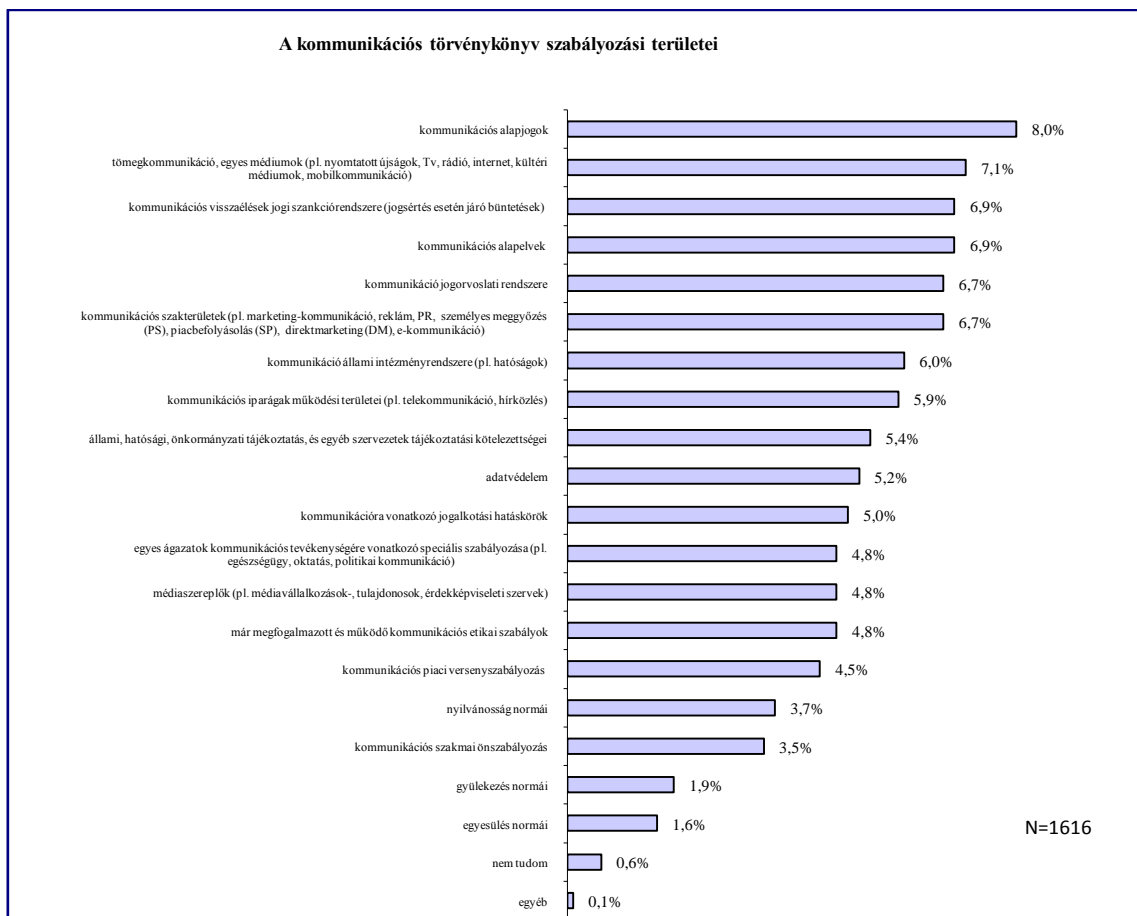
A szabályzás jelenének értékelése után, a jövőbeli megoldás gyanánt a kérdőívet kitöltőknek felvettem a kérdést, hogy indokoltnak tartanák-e olyan egységes kommunikációs törvénykönyv megalkotását, amely a jogrendszerben szétszórta megtalálható kommunikációs normákat egy törvénykönyvben szabályozná, és az mely területekre terjedjen ki. A válaszok alapján, nagyon domináns kép rajzolódott ki, melyet az alábbi ábra is jól szemléltet.⁶¹⁵

⁶¹⁵ A teljes mintában (483 fő=100%) magas a „nem tudom” (14,1%) és a kérdésre nem válaszolók (47,2%), azaz a kérdésben megnyilatkozni nem tudók részaránya 61,3%, a határozott véleményt képviselőkkel (igen:31,9%, nem:6,8%) szemben, amit a kérdés összetettsége indokolhat.

A válaszadók közül a kérdésre határozott véleménnyel 187 fő rendelkezett, akik többsége, 82,4%-a véli úgy, hogy a kommunikációs normákat integráltan, egy törvénykönyvben kellene szabályozni, eltörpül emellett a nemmel válaszolók aránya, akik nem tartanak ezt jó megoldásnak.

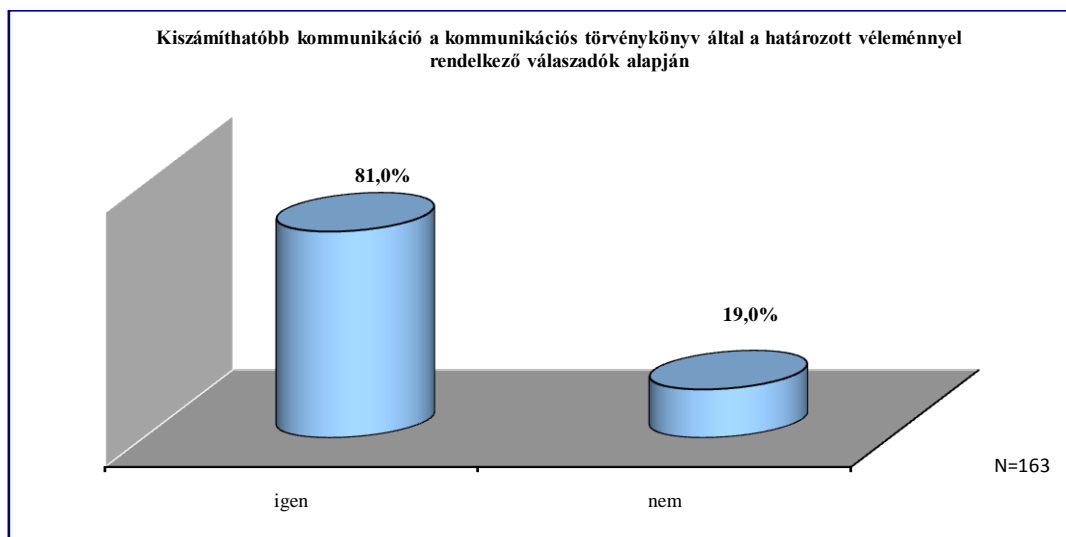
Hasonlóan izgalmas kérdés az is, hogy a kommunikációs törvénykönyvnek mi legyen a tartama, azaz milyen szabályozási részeket, területeket tartalmazzon, melyre a válaszok eredményét a következő grafikon prezentálja.

Érdekes, hogy a válaszadók (összesen 1.616 válasz) a kommunikációs alapjogokat érezték a legfontosabbnak (8,0%), melynek elsődleges helye az alaptörvény. Igaz, a törvények preambulumban meg szokott jelenni a törvényhozói cél, a kapcsolódó alapjogok meghivatkozása, és azok kifejtését, a részletszabályok megfogalmazását tartalmazza a törvény/törvénykönyv - feltételezhetően eszerint gondolták az igennel válaszolók. A kitöltők szerint, ezt követi fontossági sorrendben - minimális részarány különbséggel - a média (7,1%), a kommunikációs visszaélések szankciórendszere (6,9%), a kommunikációs alapelvek (6,9%), a kommunikációs szakterületek (6,7%), a jogorvoslati rendszer (6,7%)

szabályozásának egységes elhelyezési igénye. A kommunikációs törvénykönyvbe szabályozandó fontos résznek tartják továbbá a válaszadók a kommunikációt felügyelő, szabályzó állami intézményrendszer, kommunikációs iparágak működési, az állami és szervezeti tájékoztatás, az adatnyilvánosság és adatvédelem normáit. A válaszolók 5% pontos érték alatt, de sokan ugyancsak szükségesnek tartanák, ha törvénykönyv szabályozási körébe tartozna kommunikációra vonatkozó jogalkotási hatáskörök, ágazati szabályozás, piaci versenyszabályozás, valamint a nyilvánosság, a kommunikációs etikai normái és az önszabályozás. Az eredmény szerint, a legkevésbé preferált tartalmi szabályozási elem a gyülekezés és az egyesülés normáinak e törvénykönyvbe integrálása. Ennél a kérdésnél az „egyéb” szabályozási területként egy-két javaslattal (pl. a jóhírnév védelme) éltek a válaszadók, feltételezhetően további szabályozási területet nem láttak indokoltnak. A „nem tudom” kategória pedig olyan csekély, ami arra utal, hogy a kérdést illetően érdemi véleménnyel bírtak a kitöltők.

De vajon a kommunikációs törvény megalkotásával a személyes, a mindennapi üzleti, szervezeti és tömegkommunikáció, valamint az állam és a kommunikációs iparág szereplőinek magatartása kiszámíthatóbbá válna-e. A válaszeredmény alapján igen, hisz a kérdésfeltevésre határozott véleménnyel rendelkezők 81,0%-a válaszolt határozott igennel. Az felvetést elutasítók viszonylag csekély 19,0%-ot képviselnek.⁶¹⁶

⁶¹⁶ Ugyanakkor ennek a következtetésnek a megítélésére teljes minta szerint a kérdőívet kitöltők egy jelentős része nem vállalkozott. A 483 főből 234 fő (48,4%) nem adott választ, és 86 fő (17,8%) a „nem tudom” válaszlehetőséget jelölte meg, amellyel, hogy a határozott igent 132 fő (27, 3%), a nemet pedig 31 fő (6,4%) választotta.

Összegezve megállapítható, hogy a tézis helyessége beigazolódott, mivel *a válaszadók jelentős többsége részben látja szabályozottnak a kommunikációs élethelyzeteket.* A kommunikációs jog szabályozásának jellemzéseként a válaszok alapján egyaránt megállapítható az *alul- és a túlszabályozottság, a joghézagok megléte, a szabályozási, módosítási igény, amely szinte minden kommunikációs jogi, illetve megnyilvánulási területet érint.* Mivel a kommunikációs jog vonatkozásában sokféle álláspont létezik a válaszadók között, ezért azt feltételezhetjük, hogy a saját tapasztalataik alapján érzik a területet túl- vagy alulszabályozottnak, illetve a megjelölt joghézagok fennállását.

Az eredményekből kitűnt, hogy vannak szabályozási *gondok, feladatok,* amelyek feltehetően abból is erednek, hogy egyrészt a *jogalkotó a kommunikációs tárgyú jogi normaalkotáskor nem rendszerelemként kezeli azt, ezért nem kellően összehangoltak.* Másrészt a probléma utalhat a *szakmai érdekegyeztetés hiányára,* így a jogalkotó a *valós szabályozási igényt* nem teljes körűen ismeri meg, harmadrészt az igen gyorsan *változó környezetből is ered,* hogy a kommunikációs tárgyú jogalkotás olykor nem felel meg a társadalmi, szakmai igényeknek.

Egyetértve egy válaszadó megjegyzésével, *nem a szabályozás mennyiségével, hanem a szabályozás egyes tartalmával, illetve mértékével, és annak állandó módosításával van a baj.* Eme helyzet normalizálását szolgálná, ha kommunikációs törvénykönyv integrálná a kommunikációra vonatkozó normákat, ezzel is biztosítva ennek a *szerteágazó, a jogrendszert hálószerűen átszövő, egyes jogágnak és szabályainak az átláthatóságát, megismerhetőségét, követhetőségét, és egyben hozzájárulna a demokratikus jogállami működéshez szükséges jogismeret eléréséhez.*

4.3 Jogismeret a kutatás tárgykörében

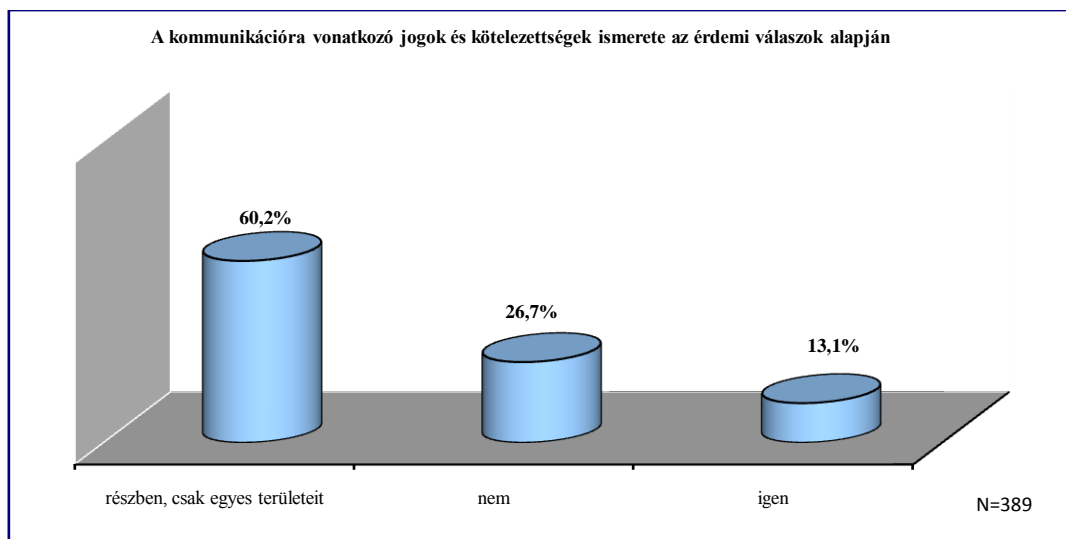
Az értekezésemben korábban már említettem, hogy a társadalmi jogismeret, a jogbiztonság alapjogi elvéből levezethető jogállami követelmény, egyben jogok érvényesülésének feltétele. Fontosnak tartottam ennek a helyzetnek a feltérképezését, hisz általános megközelítés szerint, „minden jogszabály annyit ér, amilyen mértékben megvalósul”. Az a polgár, aki nem ismeri a jogait, az feltételezhetően nem is gyakorolja, nem is érvényesíti azokat - azaz ezen egyéneknek, olyan mintha ezek a jogai nem is lennének biztosítva – ugyanakkor, ha a kötelezettségeket nem ismeri, azoknak nem tesz eleget, akkor a „jog nem ismerése nem mentesíti a felelősség alól.” (Római jog)

Az alapkérdés, hogy a kommunikációra vonatkozó szabályozás ismerete milyen szintű, így mennyiben szolgálja a kommunikációs jogok érvényesülését. Ennek megismerésének céljából tettem fel a következő kérdéssort.

4.3.1 A kommunikációs jog ismerete

A tapasztalataim alapján felállított hipotézisem szerint, a kommunikációs jogok és az abból származtatott kommunikációs jog normái nem a XXI. század fejlett, demokratikus jogállami szinten érvényesülnek hazánkban. Az alacsony jogismeret, a gyors jogszabályváltozások jogbizonytalanságot okoznak. Sok a függő jogi helyzet, a szabályozás nyújtotta „kiskapuk,” az általános fogalmi meghatározások és széleskörű értelmezési lehetőségek folytán nő a visszaélések, jogsértések száma. Emellett az alacsony jogorvoslat/jogérvényesítés folytán nagy a látencia.

a) A felmérést kitöltőknek feltettem azt az általánosságban megfogalmazott kérdést, „Ismeri-e a kommunikációra vonatkozó jogokat, kötelezettségeket?”

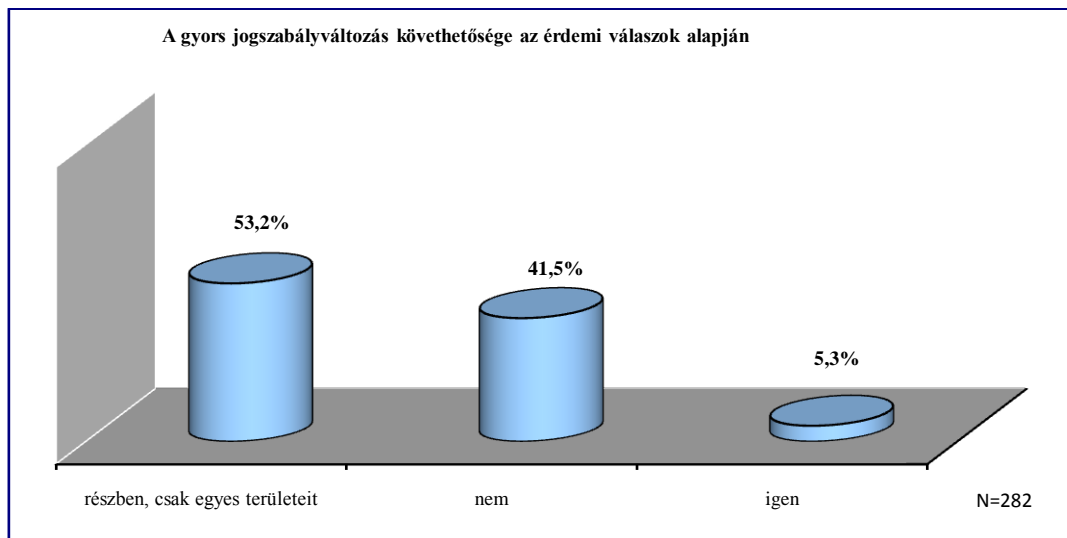

Az eredmény szerint, a választ adók meghatározóan, azaz kétharmaduk (60,2%), úgy ítélte meg, hogy ez irányú *jogismerete csak részleges*. Az egyértelmű igennel válaszolók 13,1%-ot képviselnek, míg a „nem” kategóriát 26,7%-uk választotta, melyet elég magasnak tekinthetünk.⁶¹⁷

Ennek egyik oka lehet az oktatás hiánya, de döntően a gyors jogszabályváltozásnak tudható be, amit a társadalom tagjai nem tudnak kellően követni. Ezt igazolja a válaszadóknak

⁶¹⁷A teljes mintából (483fő=100%) a feltett kérdésre nem adott választ 94fő (19,5%), így a fenti táblázat nem tartalmazza e kört, csak az érdemi válaszadókat.

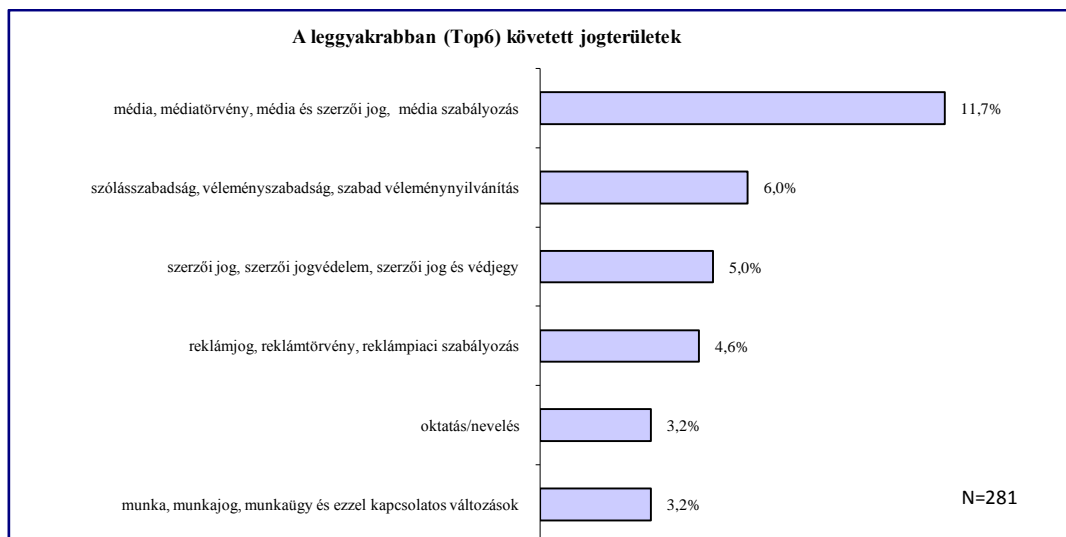
a gyors jogszabály követhetőségére adott állásfoglalásuk. Eszerint, az érdemi válaszadók⁶¹⁸ közül, nagyon kevés (5,3% az igen) válaszadó képes a folyamatos és „teljes körű” követésre, ugyanakkor azok részaránya, akik egyáltalán nem tudják követni a változásokat, megközelíti a válaszadók felét (41,5%), ami rámutat a fennálló problémára. A „részben” lehetőséget választók 53,2%, akik a saját élet- és munkaterületükhöz kapcsolódóan végzik a követést. Úgy gondolom, hogy az lenne a kívánatos, ha ez utóbbi részarány lenne jelentősen magasabb.

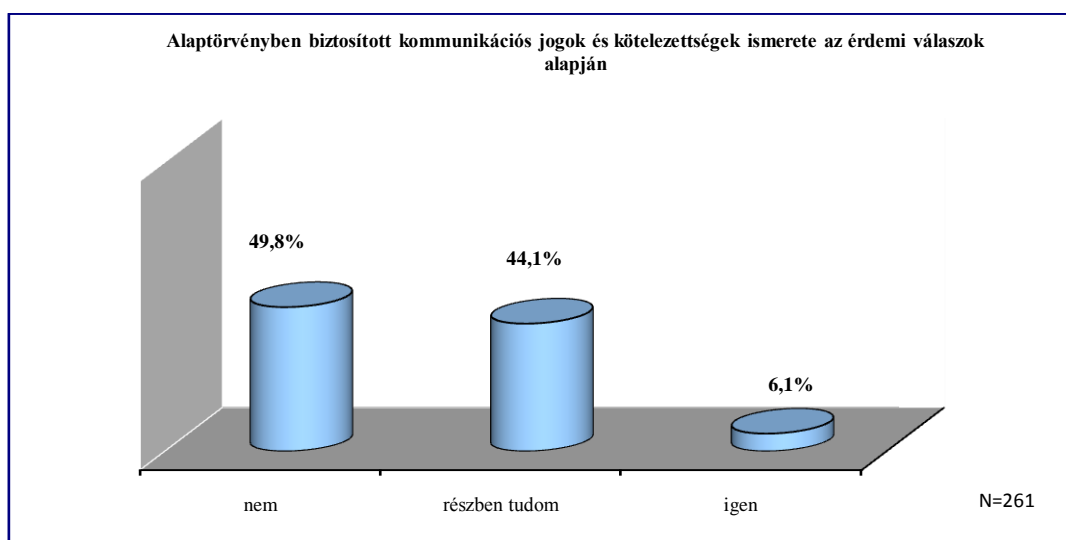
b) A jogváltozást követők 282 említést tettek arra, hogy melyek azok a területek, ahol ez megvalósul részükről. Ennek alapján hat leggyakrabban említett csoportot lehetett felállítani,⁶¹⁹ közülük az első helyre a médiajog szabályai kerültek. Ezt követi a szólás- és a véleménynyilvánítás, a szerzői jog és a reklámjog, de értékelhető részarányt képviselt még az oktatás- és a munkajog területe is.

⁶¹⁸Az érdemi válaszadók a teljes mintából (483főből) 282 fő, akiknek álláspontját a diagram prezentálja. A teljes minta szerinti megoszlás: az igen 3,1%, a nem 24,2%, a részben, csak egyes területeit 31,1%. A kérdésre nem válaszolt a kitöltők 41,6%-a. Talán nem is tudják, valójában mit is kellene, vagy hogyan tudnák követni.

⁶¹⁹A bemutatott első hat leggyakrabban megjelölt terület a teljes említés számból 33,2%-ot tesz ki, a többi ugyan 66,2%-ot képvisel, de ezek nagyon sok területet érintenek és csak 1-2 említést kaptak, így azokat nem tekinthetjük relevánsnak.

c) Ellenőrző kérdésként fogalmazódott meg: „Tudja-e, hogy az alaptörvényben biztosított kommunikációs jogok alapján milyen jogokkal és kötelezettségekkel bír?”

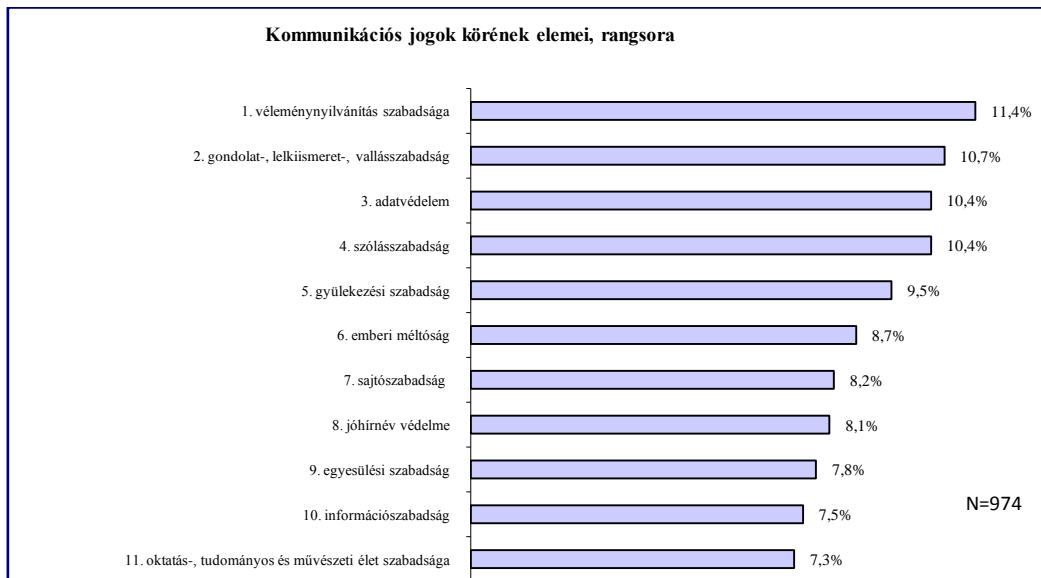

A kommunikációs alapjogokat a válaszadók⁶²⁰ mindösszesen 6,1%-a ismeri, 44,1%-a gondolja úgy, hogy csak „részben”, viszont a 49,8% egyértelműen „nem” ismeri. De még így is, ha az Alaptörvény kommunikációs jogainak változását összevetjük a kommunikációs jog általános ismeretének eredményével, akkor azt látjuk, hogy a kommunikációs alapjogokat kétszer annyian ismerik teljes körűen.⁶²¹

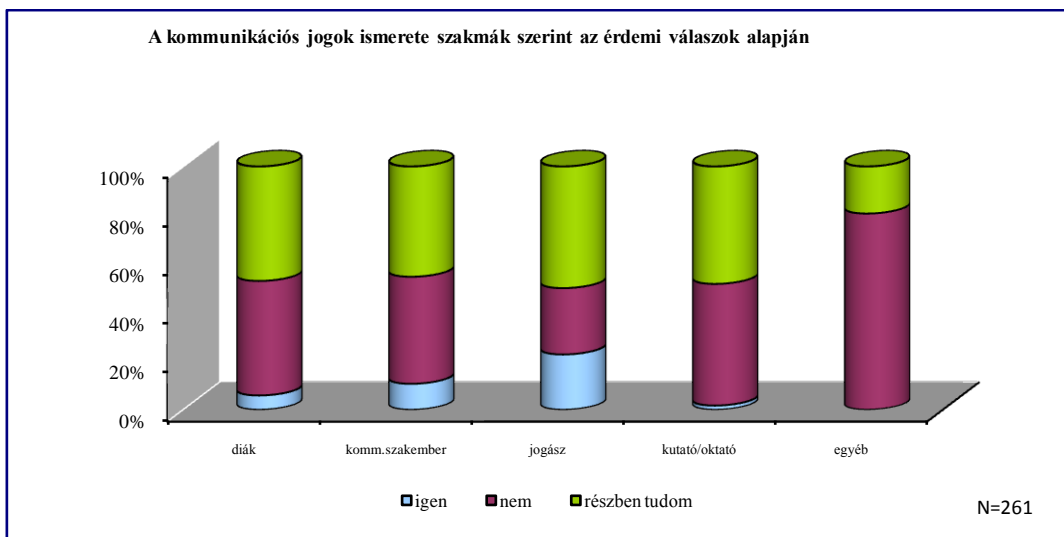
⁶²⁰Erre a kérdésre érdemi választ 261 fő adott, ennek a válaszoknak a megoszlása van feltüntetve a diagramban. De ha a teljes mintát (483 fő=100 %) tekintjük, és a nem válaszolókat (222 fő) is „nem” (130 fő) válaszként vesszük figyelembe, akkor ez a csoport a kérdőívet kitöltők 72,9%-át (nem válaszolt: 46,0% és a „nem” 26,9%) jelenti, a 3,3% igen, és a 23,8% „részben tudom” választható kategóriák mellett, ami még rosszabb képet fest az Alaptörvény általános ismeretéről.

⁶²¹Kommunikációs jog: igen 3,2% - részben 51,9% - nem 44,8%; Alaptörvényi kommunikációs jogok: igen 6,1% - részben 44,1% - nem 49,8%.

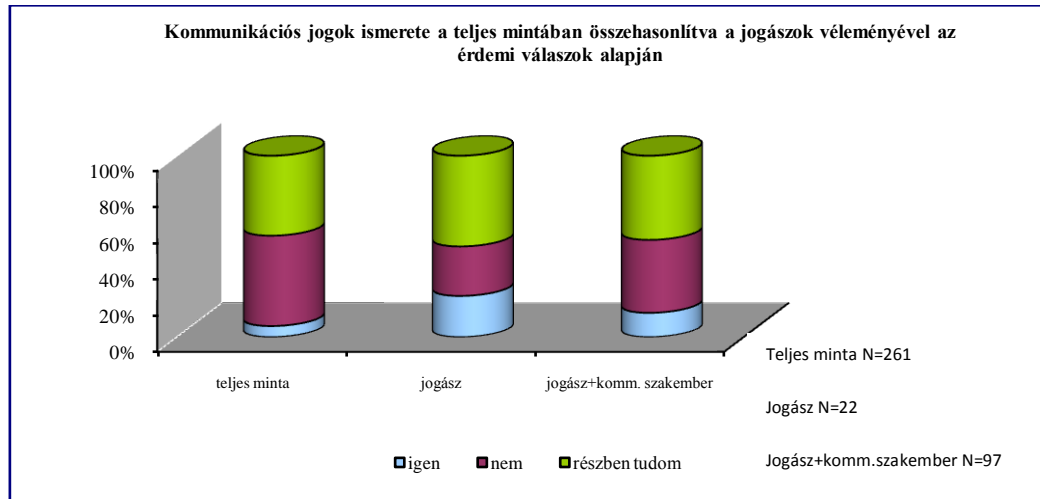
d) Fontos vizsgálni ugyanakkor, hogy a kommunikáció szabadság részét alkotó alapjogok közül melyek a legismertebbek. A válaszeredmények szerint, a *véleménynyilvánítás szabadsága a legismertebb*. Talán a mindennapi életben betöltött szerepére is utal az alábbi kialakult sorrend, miszerint a gondolat-, a lelkiismereti és a vallásszabadság, az adatvédelem, vagy a szólás- és a gyülekezés szabadságának tartalma a legközismertebb.

e) Talán már az eddigi eredmények alapján is leszögezhető, hogy Magyarországon ma alacsony a jogismeret. Ez általában is igaz, és a vizsgált tárgyban - kommunikációs jog - szintén így van. A kutatás vonatkozó kérdéseiből - a szakmák szerinti bontásban a kommunikációs jogok ismerete az érdemi válaszok megoszlása alapján - az alábbi kép bontakozik ki. Azaz, a válaszadók többsége *csak részben* ismeri a kommunikációs jogokat. Ez egyrészt nagyon negatív, mivel alacsony azok száma, akik ismerik ezeket a jogokat, másrészt őszinte képet mutat, a válaszadók tisztában vannak vele, hogy ez a jogterület annyira szerteágazó, hogy csak részben ismerhetik.

f) Mivel a jogászok véleménye különösen informatív számunkra, ezért ezt a kérdést értékeljük úgy is, hogy a jogászokat külön vizsgáljuk. A táblázat két oszlopában az egyes válaszok (igen, nem, részben) megoszlása látszik. Érzékelhetően a jogászok esetében az elutasítás - a nem - aránya jelentősen kisebb, mint a teljes mintában, illetve az igenek, és a részben közelebb van egymáshoz.

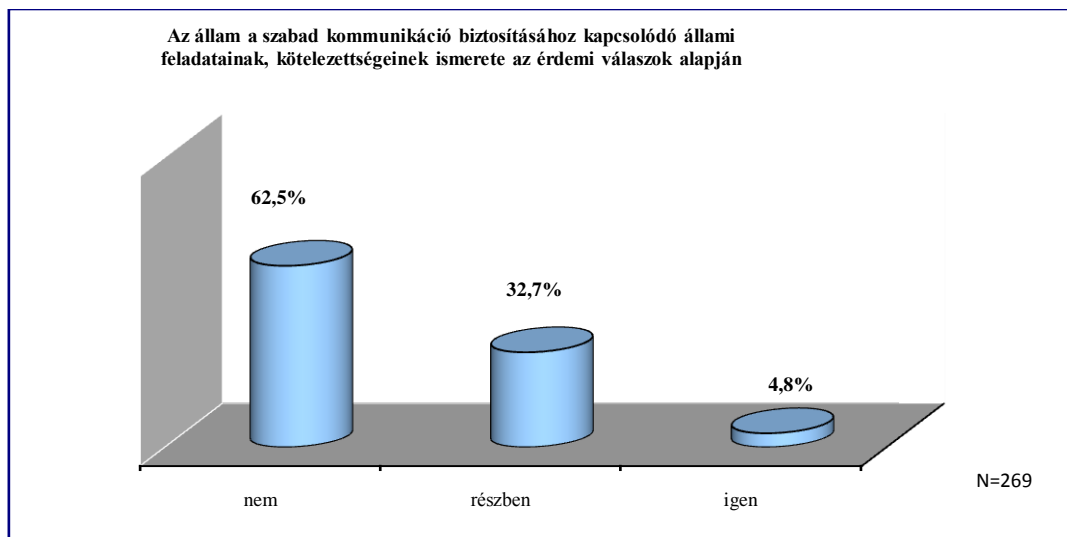
g) A kép nagyon érdekes, ha a fenti ábrát tekintjük - azaz nem vesszük figyelembe a teljes válaszadói kör és jogász válaszadók száma közötti különbséget. Jól látszik, hogy a *jogászok* esetében az „igen”-ek aránya *magasabb*, mint a teljes mintában (közel háromszor annyi), a „részben” válasz is a legmagasabb és a „nem” ismerem válasz pedig alacsonyabb érték. A kommunikációs szakembereknél az igenek aránya magasabb, mint a teljes válaszadói körben,

de alacsonyabb a jogászokénál. A „részben” ismeret viszont a teljes minta és a jogászok közt helyezkedik el.

4.3.2 A kommunikációs kötelezettségek ismerete

A kommunikáció szabadsága egyrészt jogosultságokat tartalmaz, másrészt kötelezettségeket is ró az államra és a társadalom egyéb szereplőire. A következő kérdésekkel a kötelezettségek ismeretének feltérképezése áll a középpontban.

a) Az államra, közfeladatot ellátó szervekre e jogegyüttes komoly feladatokat és kötelezettségeket ró, kérdés, hogy ezeket a társadalom tagjai mennyiben ismerik.⁶²²

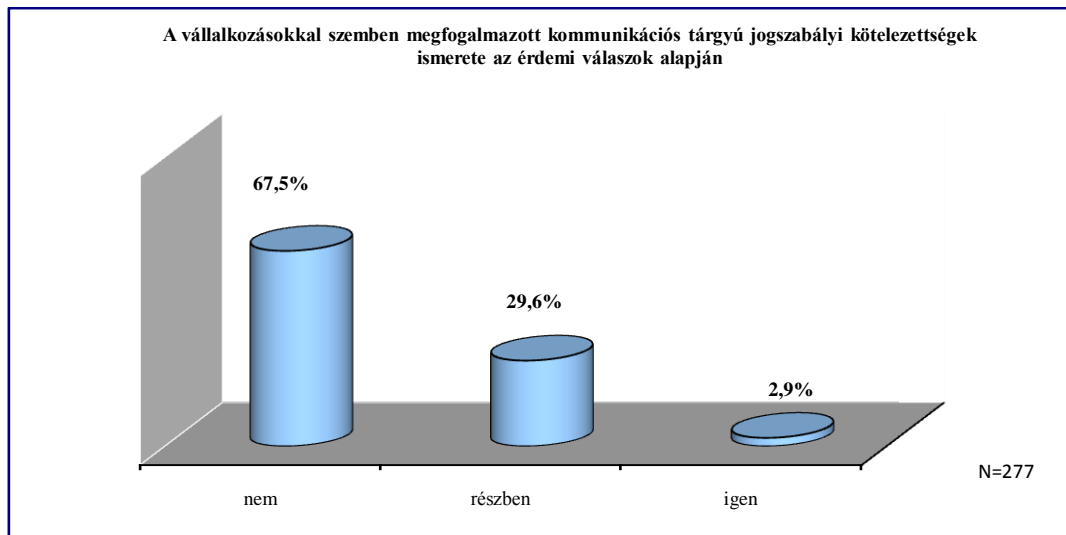

Az eredmény folytán kirajzolódott, hogy a válaszadók dominánsan (62,5%) *nem ismerik*, 32,7% nyilatkozott aszerint, hogy „részben”, és az igenek mindösszesen 4,8%-ot jelentenek. Ez azt sejteti, hogy így az állam (közfeladatot ellátó szervek) társadalmi kontrollja is elég gyenge lábakon áll.

b) Hasonló végeredmény született a vállalkozásokkal szemben megfogalmazott kommunikációs tárgyú jogszabályi kötelezettségei gyanánt.⁶²³

⁶²²A kérdésre érdemi választ 269 fő adott, ennek a válaszoknak a megoszlása van feltüntetve a diagramban. De ha a teljes mintát (483 fő=100 %) tekintjük, és a nem válaszolókat (214 fő) is „nem” (168 fő) válaszként vesszük figyelembe, akkor ez a csoport a kérdőívet kitöltők 79,1%-át (nem válaszolt:44,3%, „nem” 34,8%) jelenti a 2,7% igen és a 18,2% „részben” választható kategóriák mellett, ami még rosszabb képet mutat a kommunikációs kötelezettségek általános ismeretéről.

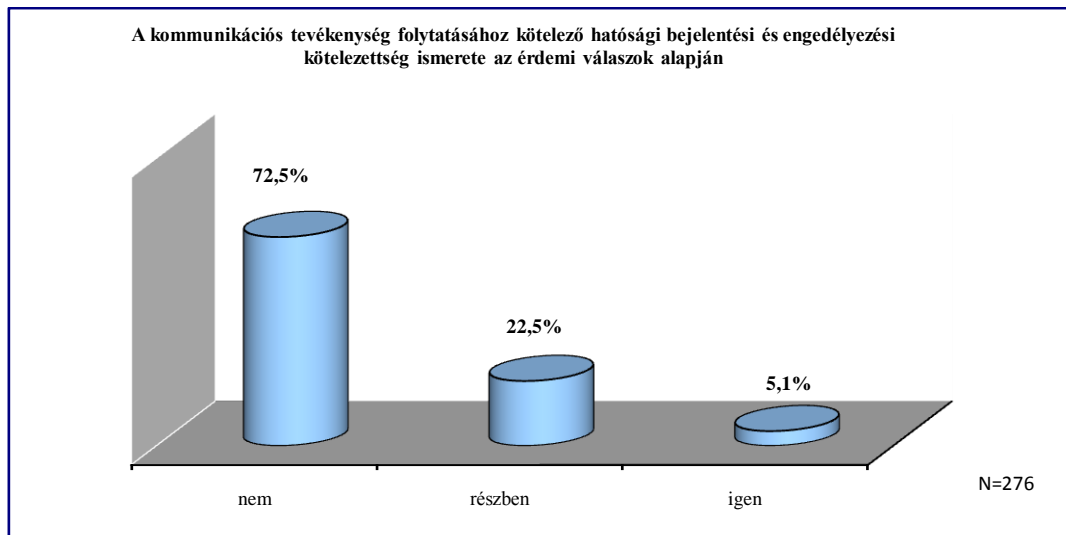
⁶²³A kérdésre 277 fő adott érdemi választ. Az érdemi válaszoknak a megoszlását mutatja be a diagram. Ha a teljes mintát (483 fő=100 %) tekintjük, és a nem válaszolókat (206 fő) is „nem” (187 fő) válaszként vesszük figyelembe, akkor ez a csoport a kérdőívet kitöltők 81,4%-át (nem válaszolt: 42,7% + „nem” 38,7%) jelenti a 1,7% igen és a 17,0% „részben” választható kategóriák mellett, ami még rosszabb képet mutat a kommunikációs tárgyú jogszabályi kötelezettségek általános ismeretéről.

A kérdésre érdemi választ adók döntően (67,5%) *nem ismerik* ezeket a kötelezettségeket, a részleges ismerettel is 29,6%-uk rendelkezik, és mindösszesen 2,9%-a rendelkezik megbízható ismeretanyaggal. Ez a jogismeret természetesen a vállalkozók és a vállalkozókkal üzleti vagy egyéb rendszeres kapcsolatban állóknál bír különös jelentőséggel, mégis informatív az eredmény.

c) Ha a kötelezettségek közül önállóan vizsgáljuk a kommunikációs tevékenység folytatásához kötelező hatósági bejelentési és engedélyezési kötelezettségek jogismeretét, melyek elmaradása rendszerint jogi konzekvenciákkal jár, azt tapasztaljuk, hogy az előző kérdésekhez képest itt még magasabb az ismerethiány.⁶²⁴ A 276 fő 72,5%-a nem, 22,5%-a részben, míg minimális, 5,1%-a bír kielégítő tudással.

⁶²⁴A kérdésre 276 fő adott a kérdőívben megjelölt érdemi választ. Az érdemi válaszoknak a megoszlását mutatja be a diagram. Ha, a teljes mintát (483 fő=100 %) tekintjük, és a nem válaszolókat (207 fő) is „nem” (200 fő) válaszként vesszük figyelembe, akkor ez a csoport a kérdőívet kitöltők 84,3%-át (nem válaszolt:42,9% + „nem” 41,4%) jelenti a 2,9% igen és a 12,8% „részben” választható kategóriák mellett, ami elég drámai képet mutat a kommunikációs tevékenység folytatásához kötelező hatósági bejelentési és engedélyezési kötelezettségek jogismeretének vonatkozásában.

d) Ezeknek a *kötelező hatósági bejelentési és engedélyezési kötelezettségek* konkrét megjelölését is kértem a válaszadóktól, melyre az alábbi fontosabb említések érkeztek:

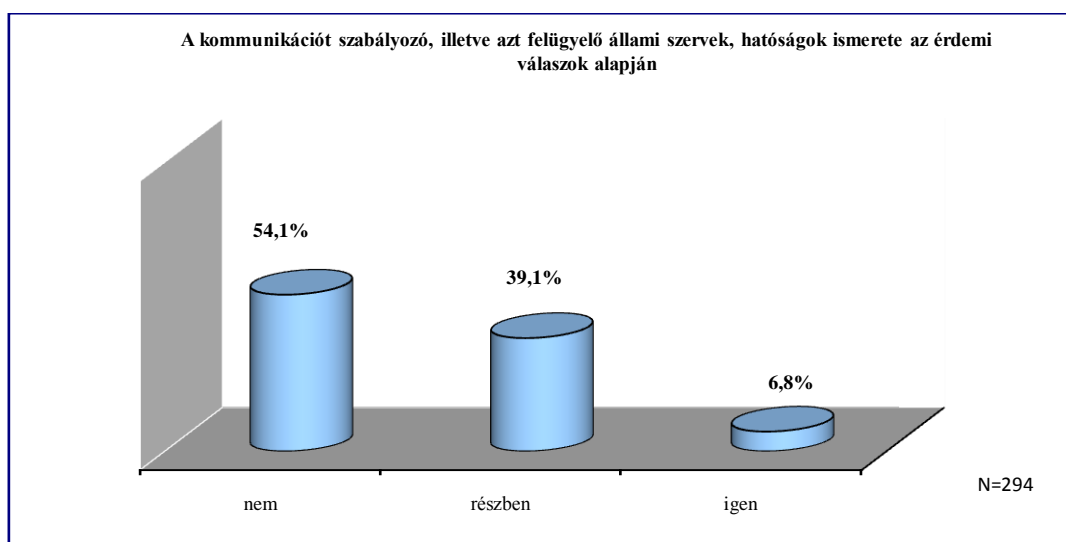
- NMHH: lapkiadás, lapalapítás, frekvencia, műsorszolgáltatás, sugárzás, kábeles műsorterjesztés;
- NAIH: adatkezelés, internetes kampány, DM;
- Cégbíróság: működés, tevékenység, névhasználat;
- Rendőrség: gyülekezési törvény hatálya alá tartozó rendezvény, demonstráció;
- Artisjus: szerzői alkotások;
- Önkormányzat (Gyülekezési törvény hatálya alá nem tartozó rendezvények, és az önkormányzati jelképek címer, zászló, azaz a szimbólumok használata);
- Egyéb alacsonyabb számú említések közt szerepelt: SZTNH: védjegy, név- és márkahasználat; NAV SZF (Szerencsejáték Felügyelet) - nyereményjáték; Országos Széchényi Könyvtár Magyar ISBN és ISMN Iroda - ISBN/ISMN szám kiadás; Érintett személyek/szervezetek: Logó, szignál, kép- és hangfelvétel-engedély; GS1 Magyarország Nonprofit Zrt: GLN szám igénylése (szórólap, plakát); NAV (VPOP) - VPID szám igénylése (szórólap, plakát).

A válaszok alapján, egyben az is kiderül, hogy a leginkább ismert a NMHH és a NAIH felé fennálló kötelezettségek, azaz a média és adatvédelem-adatnyilvánosság területén kötelező eljárások.

4.4 Az intézményrendszer ismerete

A társadalom intézményrendszerén belül külön elkülöníthető szerkezetet képez a kommunikációhoz valamilyen formában kötődő hatóságok, szervezetek összessége. Érdekes kérdésnek bizonyult, hogy ezek mennyiben ismertek. Elsőként azt nézzük meg, hogy a válaszadók mennyire ismerik a kommunikációt szabályozó, illetve azt felügyelő állami szervek, hatóságok rendszerét, feladataikat, eljárásukat, jogsegélynyújtási lehetőségeiket.

a) A válaszadók⁶²⁵ általánosságban 6,8%-a jelezte azt, hogy kellően ismeri, míg 54,1% egyáltalán *nem*, részleges információs háttérrel pedig 39,1%-uk rendelkezik. Ez az eredmény a szervezetrendszer tekintetében is *rámutat az alacsony jogismeretre*.

b) A válaszadók közül, akik *konkrétan* is meg tudták jelölni, hogy melyek ezek, azok egyben a szervezetek ismeretéről is tanúskodtak. Eszerint kiemelten ide sorolták:

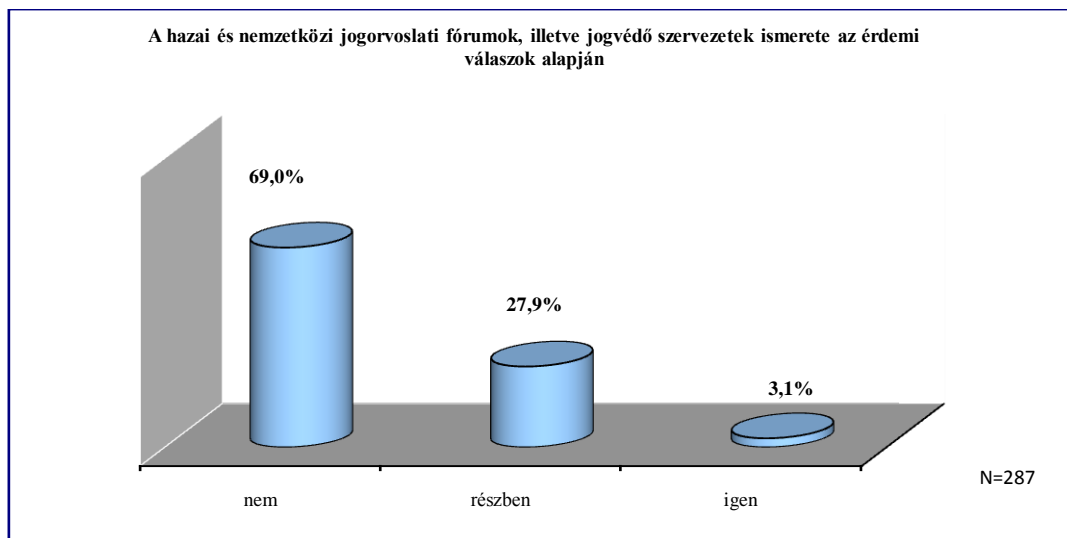
- NMHH - Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság;
- Alapvető jogok biztosa (Ombudsman);
- NAIH - Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság;
- GVH - Gazdasági Versenyhivatal;
- NFH - Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság;
- AB - Alkotmánybíróság;

⁶²⁵A kérdésre 294 fő adott a kérdőívben megjelölt érdemi választ. Az érdemi válaszoknak a megoszlását mutatja be a grafikon. Ha a teljes mintát (483 fő=100 %) tekintjük, és a nem válaszolókat (189 fő) is „nem” (159 fő) válaszként vesszük figyelembe, akkor ez a csoport a kérdőívet kitöltők 72,0%-át (nem válaszolt:39,1%, „nem” 32,9%) jelenti, a 4,1% igen és a 23,8% „részben” választható kategóriák mellett. A szervezetrendszer ismeretének eredménye is rossz képet fest, de még mindig jobb, mint ami a hatósági eljárások ismeretének tárgyában kirajzolódott.

- SZTNH - Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala;
- ÖRT - Önszabályozó Reklám Testület;
- MNB - Magyar Nemzeti Bank (Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete);

Egyéb említések: Országgyűlés, Alkotmányvédelmi Hivatal, Egyenlő Bánásmód Hatóság (EBH), Rendőrség, Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltató Központ Hivatala (KEKKH).

c) A kommunikációs jogviszonyból eredő jogsérelem esetén védelmet biztosító hazai és nemzetközi jogorvoslati fórumok, illetve jogvédő szervezetek ismeretére vonatkozóan *nagy hiányosságokat jelez a 69,0%-os nemleges eredmény,*⁶²⁶ ami természetesen közvetve hatással van a jogérvényesítésre is.

d) A konkrét megjelölésére szolgáló válaszlehetőségnél, az említések száma alapján a legnagyobb részarányban az alábbiak szerepeltek:

- Jogvédő és jogkezelő egyesületek (Artisjus, FilmJus, HUNGART, MAHASZ, TASZ);
- Bíróság;
- Kommunikációs szakmai érdekképviseleti szervek (MPRSZ, MRSZ, ÖRT, DMSZ, MÚOSZ, MMSZ, TASZ);
- Európai Bíróság (EJEB - Emberi Jogok Európai Bírósága);

⁶²⁶A feltett kérdésre 287 fő adott a kérdőívben megjelölt érdemi választ. Az érdemi válaszoknak a megoszlását mutatja be a grafikon. Ha a teljes mintát (483 fő=100 %) tekintjük, és a nem válaszolókat (196 fő) is „nem” (198 fő) válaszként vesszük figyelembe, akkor ez a csoport a kérdőívet kitöltők 81,6%-át (nem válaszolt: 40,6%, „nem” 41,0%) jelenti a 1,9% igen és a 16,6% „részben” választható kategóriák mellett. A szervezetrendszer ismeretéhez hasonlóan rossz az eredmény.

- Nemzetközi jogvédő szervezetek (Amnesty International, Transparency International, Open Society Institute, Helsinki Bizottság).

Ami szembetűnő, hogy az említések csak részleges lefedettséget takarnak, a válaszadók ismeretei alapján a jogvédő és jogkezelő egyesületeket kerültek eső helyre, és csak másodsorban jelent meg a bíróság, amelynek az utóbbi időben a társadalmi megítélése - bár nem jelentősen - de kissé romlott.

Összegezve a hipotézist a kutatás igazolta, miszerint valamennyi megközelítés *eredménye arra mutatott rá, hogy a kommunikációs jogok ismerete alacsony*, ami a jogászoknál - érthető módon - a teljes válaszadói körhöz képest magasabb. De ezek minden embert - még ha eltérő mértékben is - érintő jogok és kötelezettségek, melyek „részleges” ismeretének magasabb részaránya lenne kívánatos, különösen a XXI. században egy demokratikus jogállamként működő országban.

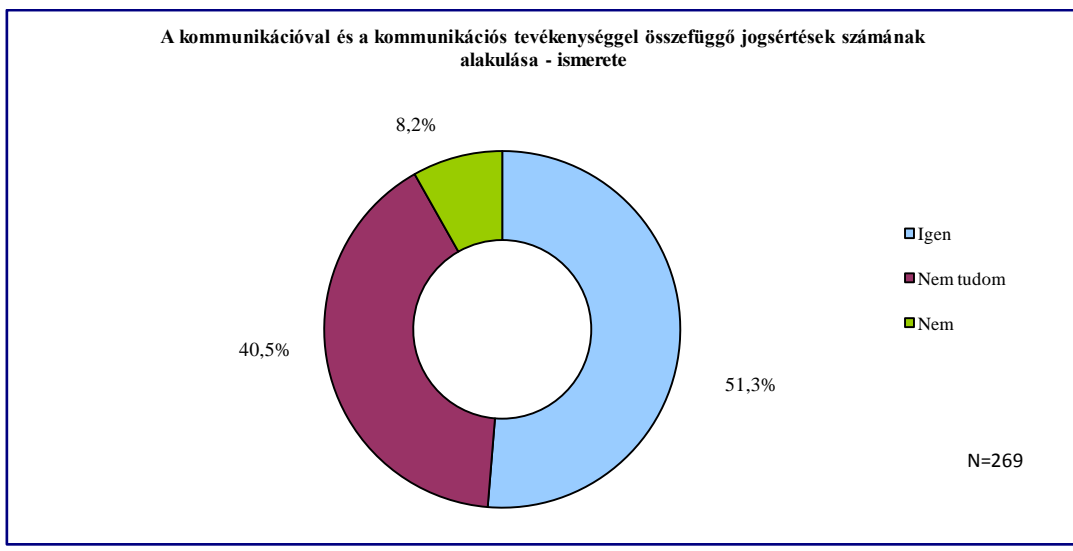
4.5 A jogsértések alakulása a kommunikációs jog terén

A jogsértések száma általános emelkedést mutat. Tudományos feltételezésem, hogy különösen igaz ez a kommunikációs jog terén.⁶²⁷ A bővülő kifejezési formák, technikai lehetőségek, új kommunikációs formák és platformok visszaéléseknek, a jogsérelmeknek és új típusú sérelmek megjelenésének egyaránt szélesedő teret adnak, ugyanakkor a jogi, technikai védelemre és megoldásokra csak a követő jelleg igaz. Azonban az alacsony jogismerettel és jogkövetéssel természetesen kölcsönhatásban áll a jogsértések számának alakulása.

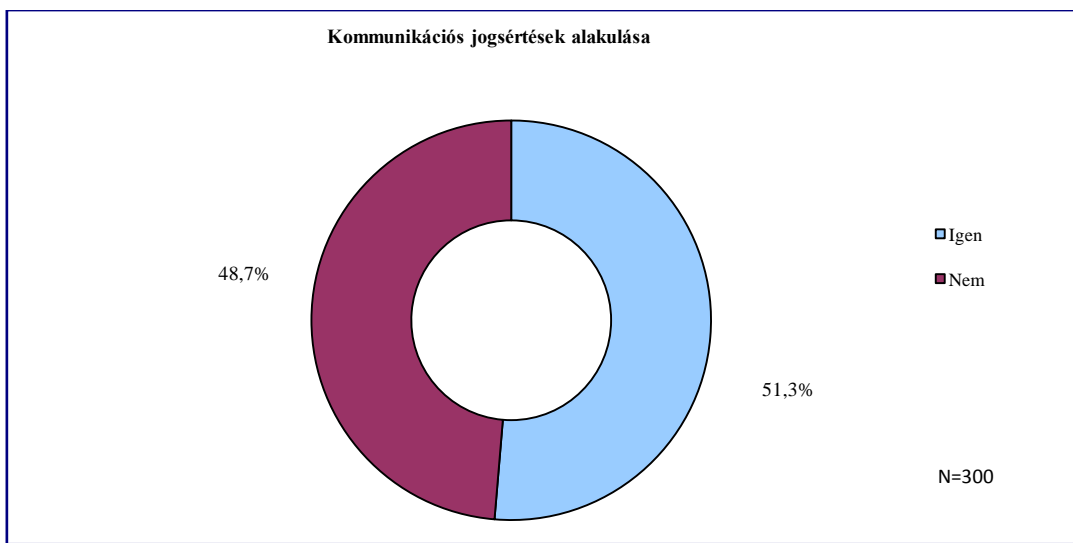
a) Az eredmény nem volt meglepő. A válaszadók⁶²⁸ több mint fele (51,3%) gondolja úgy, hogy *növekszik* a kommunikációval és a kommunikációs tevékenységgel összefüggő *jogsértések száma*, ellenben csak 8,2% gondolja azt, hogy nem.

⁶²⁷Például az adatvédelem és adatnyilvánosság terén: a NAIH-nál növekszik a hatósági, illetve a bíróságoknál a peres eljárások száma.

⁶²⁸A feltett kérdésre 269 fő adott a kérdőívben megjelölt érdemi választ, melynek a megoszlását mutatja be a grafikon. Ha a teljes mintát (483 fő=100 %) tekintjük, a kitöltők közül nem válaszolt: 214 fő - 44,3%, „nem tudom” választ adott: 109 fő - 22,6%, és a „nem” válaszok: 22 fő - 4,6%-ot jelenti, a 28,6% (138 fő) igent válaszadók mellett.

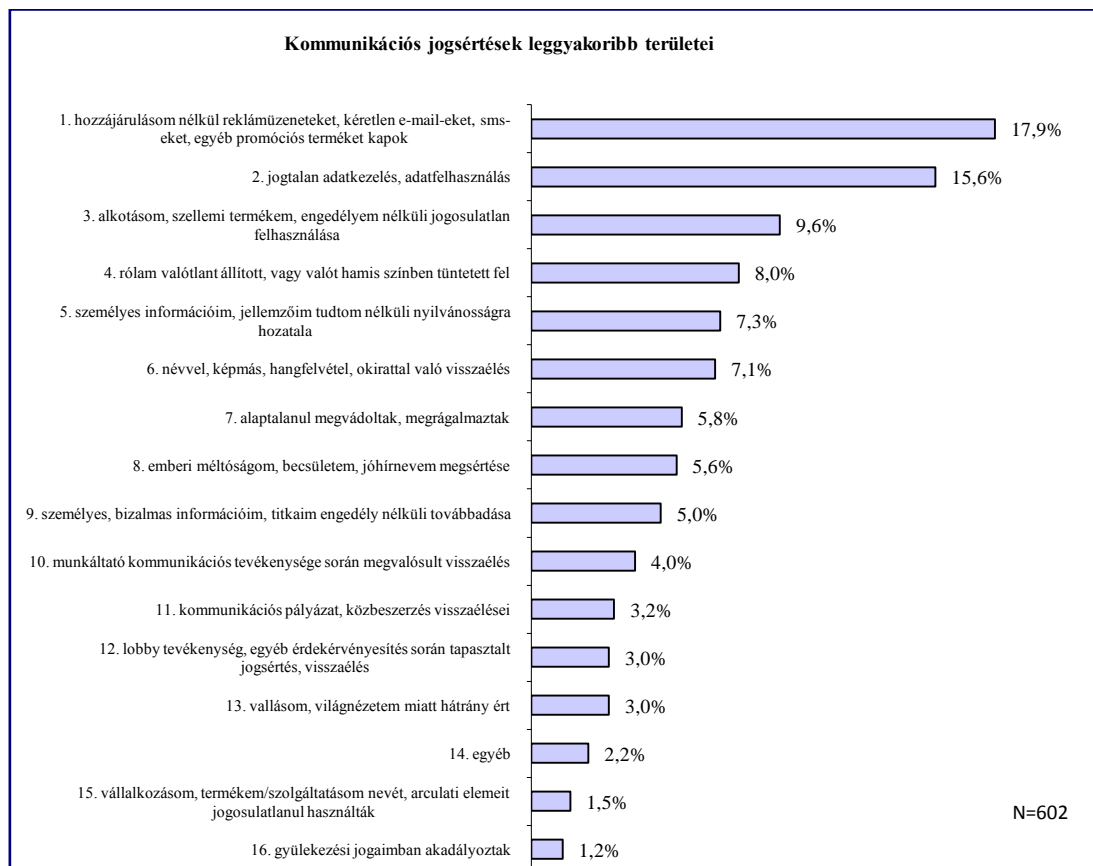
b) Arra a konkrét kérdésfelvetésre, hogy „érte-e vagy tapasztalt-e bármilyen kommunikációs élethelyzetben vagy jogviszonyban jogsértést”,⁶²⁹ közel fele-fele arányt képviseltek a nemleges (48, 7%) és az *igenlő* (51,3%) válaszok. Ez mindenképp magas érték, azaz minden második ember, legalább egyszer biztosan átesett ilyen jogsértésen.

c) Érdekes az is, hogy a válaszadókat milyen sérelem érte, vagy mely területen tapasztaltak ilyet. A 602 válasz eredményét bemutató grafikon kiválóan szemlélteti, hogy a taxatív válaszlehetőségek mindegyike jogsértések tárgyát képezi, mi több az egyéb említéseknél kiegészült továbbiakkal (állami, tájékoztatási, tömegkommunikációs, politikai tevékenység;

⁶²⁹A feltett kérdésre 300 fő adott a kérdőívben megjelölt érdemi választ. Az érdemi válaszoknak a megoszlását mutatja be a grafikon. Ha a teljes mintát (483 fő=100 %) tekintjük, és a nem válaszolókat (183 fő - 37,9%) is figyelembe vesszük, akkor a „nem” (146 fő) 30,2%, az „igen” 31,9%, azaz a kérdőívet kitöltők egyharmada, ami így önmagában is nagyon sok jogsértésre utal.

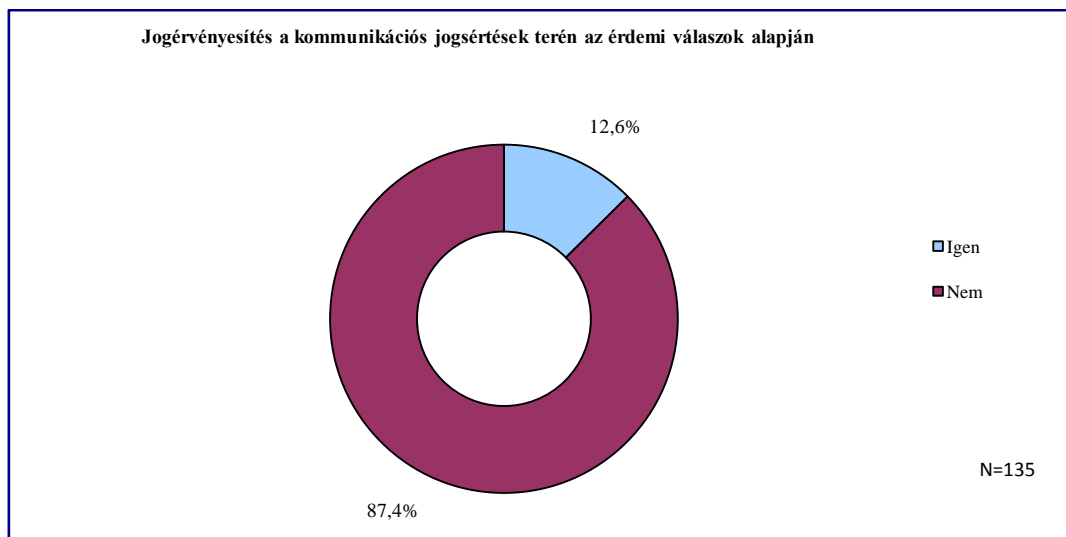
telekommunikációs zaklatás; telemarketing, szervezeti belső kommunikációs jogsértés; diszkrimináció), melyek sorrendiségére, annak vélhető gyakoriságára is utal. Eszerint a válaszadóknak a *kéretlen reklám (spam)* okozza a *legtöbb sérelmet és kárt*.⁶³⁰ A legtöbb említésszám továbbá, a jogtalan adatkezelésre és felhasználásra, valamint a szerzői jogok és a jóhírnév sérelme tárgyában érkezett.

d) Az sem mellékes, hogy a jogsértések esetén a sértett fordult-e bármely jogorvoslati fórumhoz, hatósághoz, esetleg bírósághoz.⁶³¹ Látszólag nem, hisz 87,4%-uk nem élt ezzel a lehetőséggel, míg csak 12,6% gyakorolta ezt. Ez egyben azt is jelenti, hogy nagyon nagy a látencia, a *jogsértések döntő többségében a sérelem nem kerül sem orvoslásra, sem nyilvánosságra*.

⁶³⁰Nemzeti és világgazdasági szinten egyaránt mérhető kárt jelent. Hasonlóan a kiber támadásokhoz. A katonai (politikai) és üzleti stb. kiber támadások (adatlopás, kémkedés) mindennaposak. A legnagyobb katonai kiber-hadsereggel Kína, Észak-Korea és Amerika rendelkezik a világon. Kína 30.000 - 40.000 hackert foglalkoztat folyamatosan. Amerika is több ezer embert foglalkoztat, és folyamatosan toborozza a hackereket a kiber (katonai) védelmi hadseregébe. Mindez, éves szinten 300Mrd dollár kárt okoz a szakértők szerint. In: Szakértői interjú, Hír24 Híradó esti kiadás 2015.09.18.

⁶³¹A feltett kérdésre 135 fő adott a kérdőívben megjelölt egyértelmű választ. Az érdemi válaszoknak a megoszlását mutatja be a kördiagram. Ha a teljes mintát (483 fő=100 %) vizsgáljuk, a 3,5% (17 fő) igen válasz hétszerese, azaz 24,4% (118 fő) a „nem” választ adók száma, és kiemelkedően magas 72,0% (348 fő), aki kitért a válasz elől, azt nem kívánta felfedni. Alaposan feltételezhető, hogy ezek többsége sem érvényesíti jogait az őt ért sérelmekkel szemben.

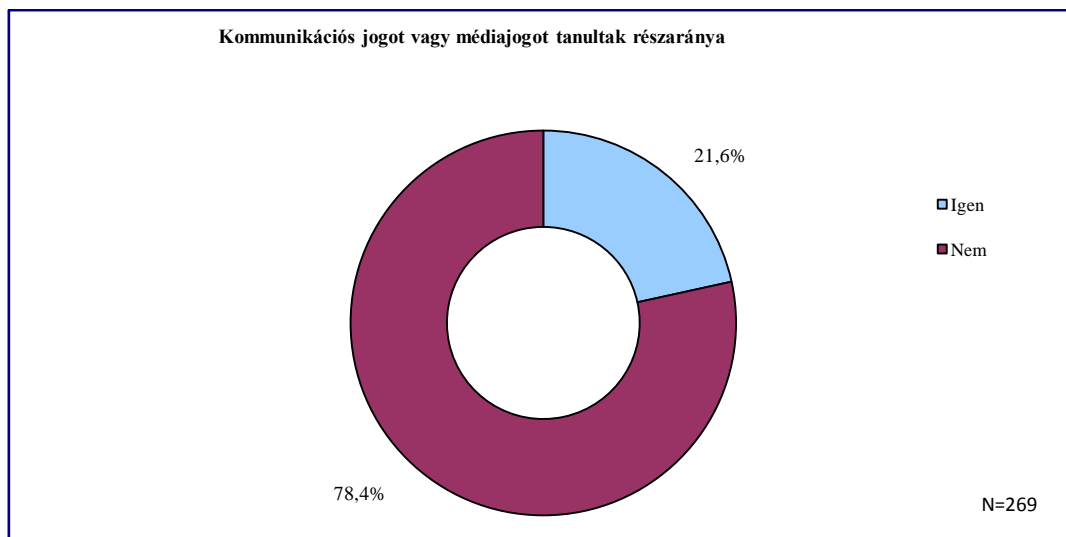
Összegezve a feltételezésem, miszerint a *kommunikációs élethelyzetek és normák folyamatosan bővülnek, változnak és ezzel párhuzamosan a visszaélések, jogsérelmek, és a jogi ügyek is szaporodnak*, visszaigazolást nyert. Nehéz lenne azonban azt megítélni, hogy eme helyzetben mekkora szerepe van a kommunikációra vonatkozó normák hiányosságainak, a jogismeret hiányának, vagy a nem teljesülő állami kötelezettségek hatásának, és az egyéb tényezőknek, mint pl. az oktatás hiányának. Annyi bizonyos, hogy nem egy-egy tényezőkön múlik, hanem azok összességének eredménye a kialakult negatív kép.

4.6 A kommunikációs jog oktatásának kérdése

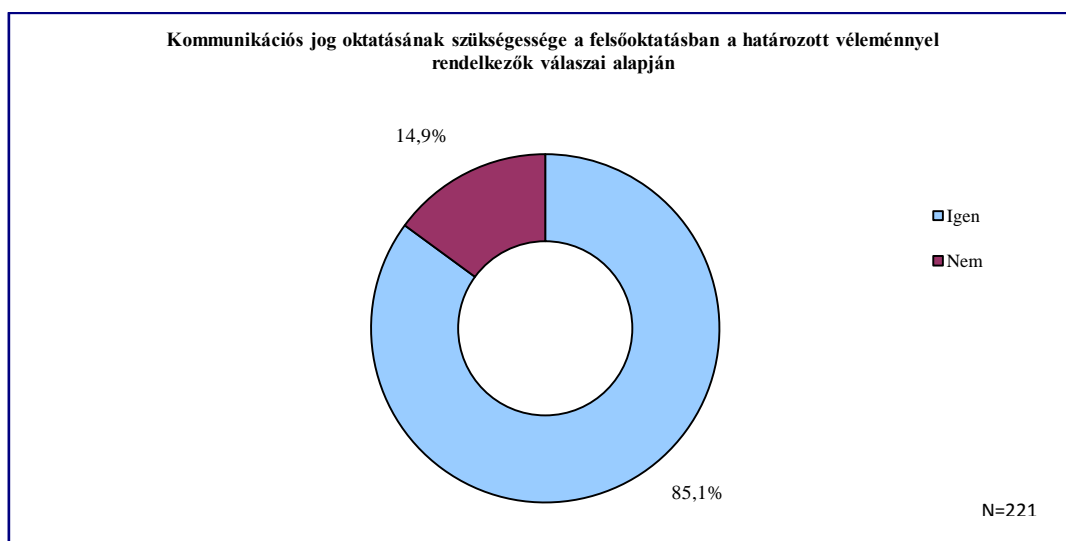
Meglátásom szerint, *a kommunikációs jog oktatása, az oktatási rendszerbe való szerves beépítése, önálló oktatási programok indítása növelné a kommunikációs jog ismeretét és érvényesülését*. E hipotézisemhez kapcsolódóan két kérdést fogalmaztam meg.

a) Az egyik kérdésfeltevés arra irányult, hogy tanul vagy tanult-e bármilyen típusú képzésen kommunikációs jogot vagy médiajogot a válaszadó. Az erre adott feleletekből egyértelműen kiderült,⁶³² hogy a felmérésben résztvevők döntő többsége (78,4%) *nem tanult*, mindösszesen 21,6%-uk vett részt ilyen irányú képzésen.

⁶³²A kérdésre 269 fő adott a kérdőívben megjelölt egyértelmű választ, és ezt mutatja be a kördiagram. Ha a teljes mintát (483 fő=100 %) vizsgáljuk: 12% (58 fő) igen, 43,7% (211 fő) „nem” választ adott, és a 44,3% (214 fő) nem jelölte meg, hogy tanulmánya kiterjed-e erre.

b) Kérdés, vajon szükséges lenne-e - legalább - a felsőoktatásban a kommunikációs jog oktatására. Döntő többséggel bír (85,1%) az *igenlők tábora*, a nem (14,9%) és azok, akik nem tudják eldönteni, a teljes minta 5,8%-a.⁶³³

Összességében, meggyőző eredmények születtek a kommunikációs jog oktatását érintően is. *Az oktatásnak* - mely csökkenti a társadalmi esélyegyenlőtlenségeket (a szegregációt), növeli a szellemi kvalitást - *követni kell a társadalmi, gazdasági követelményeket*. Ez indokolja például, hogy a „digitális írástudás” oktatása megjelent először a felsőoktatásban, majd a közoktatásban is. A demokratikus berendezkedésű jogállam (információs társadalom)

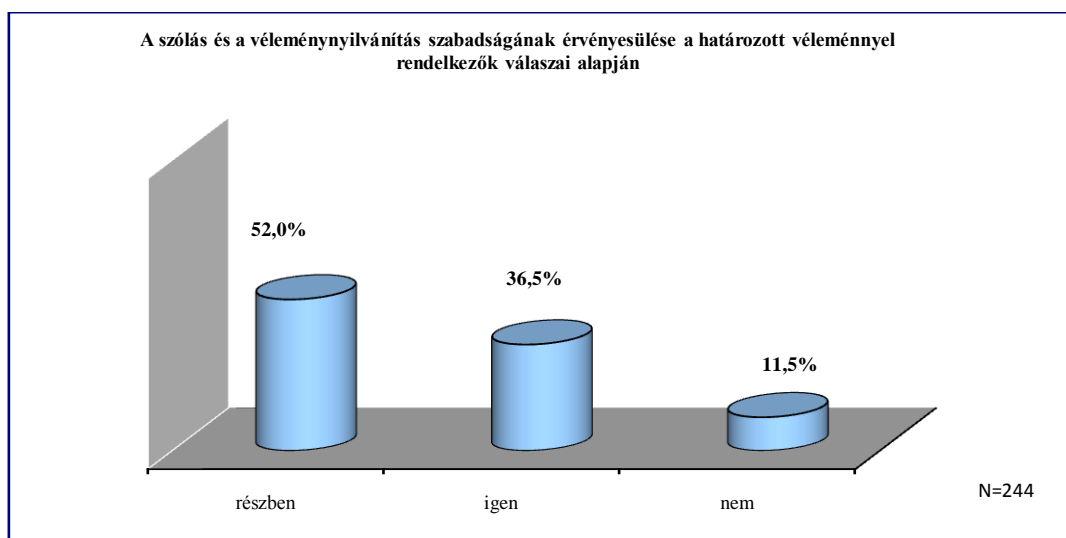
⁶³³A kérdésre 221 fő adott a kérdőívben megjelölt egyértelmű választ, és ezt mutatja be a kördiagram. Ha a teljes mintát (483 fő=100 %) vizsgáljuk: 38,9% (188 fő) igen, 6,8% (33 fő) „nem”, 5,8% (28 fő) nem tudom választ adott, és a 48,4% (234 fő) nem foglalt állást.

állami oktatásától - állami szerepvállalásként - ugyanakkor elvárható lenne, hogy a közszolgálati média támogatása mellett, az oktatási rendszer különböző szintjein megjelenjen (mint pl. Németországban) a társadalomismeret, a kommunikációs jog (oktatási rendszerbe való szerves beépítése, önálló oktatási programok indítása, mint például az informatika) oktatása. Ez megalapozná a kommunikációs jog gyakorlását, a jogkövetést, valamint a polgárok demokratikus társadalomban aktív részvételét, és érdemi szerepvállalását.

4.7 A kommunikációs alapjogok érvényesülése hazánkban

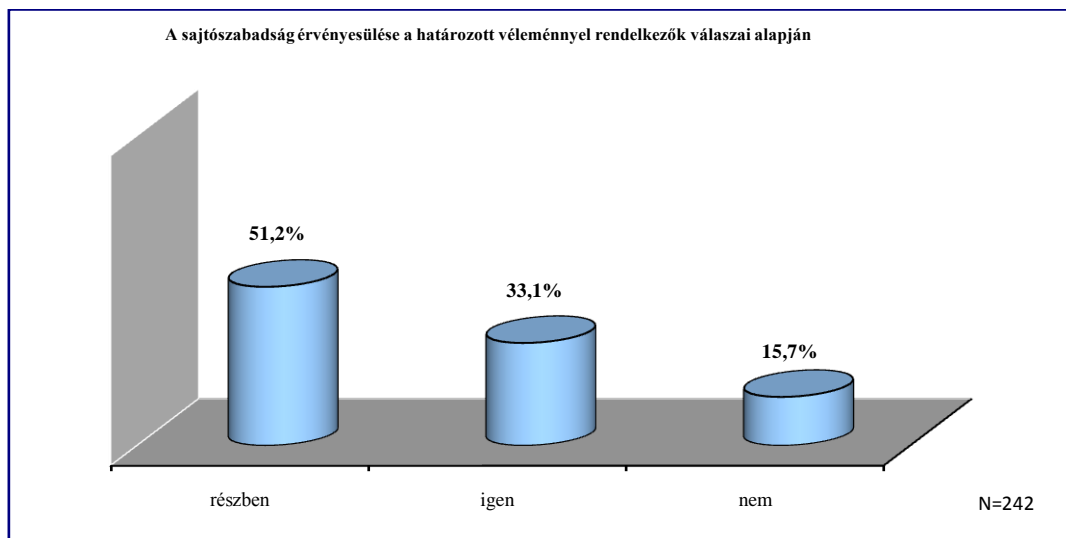
A kommunikációs jog rendszerének, hazai szabályozásának és a jogismeretnek a feltérképezése mellett érdemes megvizsgálni a kiemelt jelentőséggel bíró kommunikációs alapjogok (véleménynyilvánítás-, a sajtó-, és az információszabadság) érvényesülését. Különös tekintettel aktuális ez a kérdés, hisz az elmúlt években több, nyilvánosan megjelent hazai és nemzetközi (EU) szakmai álláspont, kutatási eredmény jelzett negatív tendenciát.

a) Elsődleges kérdés, hogy kommunikációs jogok (a szólás- és véleményszabadság), amelyek valamennyi közlés szabadságát magukba foglalják, függetlenül a közlés módjától, értékétől stb.), biztosított-e Magyarországon? Az eredmény⁶³⁴ elég negatív képet fest, hisz a válaszadók fele (52,0%) gondolja úgy, hogy *csak részben biztosított*. A két szélső vélemény közül az „igen” válaszok 36,5%-ot képviselnek, míg a kitöltők 11,5%-a, egyáltalán „nem” látja biztosítottnak hazánkban.

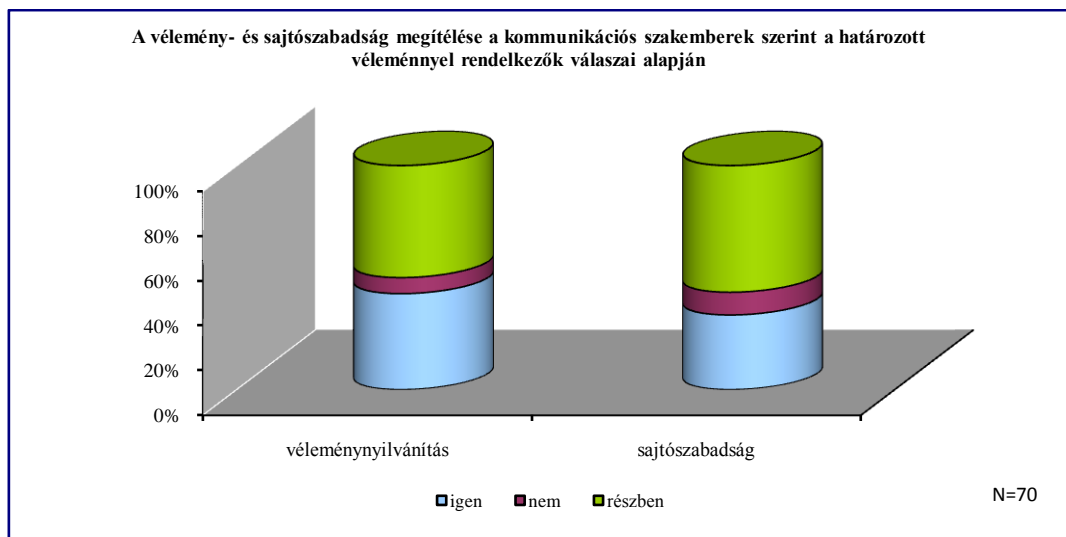
⁶³⁴A kérdésfeltevésre 244 fő foglalt határozott állást, ezek véleményének a megoszlását mutatja be az oszlopdiagram. A választ nem adókat és a nem tudom lehetőséget választók nem kerültek feltüntetésre a grafikonon, azok értékelhetetlen volta miatt. A teljes minta (483 fő=100 %) szerinti részarányok: 18,4% (89 fő) igen, 26,3% (127 fő) részben, 5,8% (28 fő) „nem”, 0,8% (4 fő) nem tudom, 48,7% (235 fő) nem adott választ.

b) Vajon a sajtószabadságot biztosítottak látják-e Magyarországon a válaszadók? Az eredmény⁶³⁵ jelentős hasonlóságot mutat az előző alapjog válaszadói értékeihez, mivel itt is a „részben” válaszok jelentik a legnagyobb részarányt, 51,2%-kal. A választ adók 33,1%-a teljesen biztosítottak látja, míg 15,7%-a gondolja úgy, hogy nem valósul meg Magyarországon a sajtószabadság.

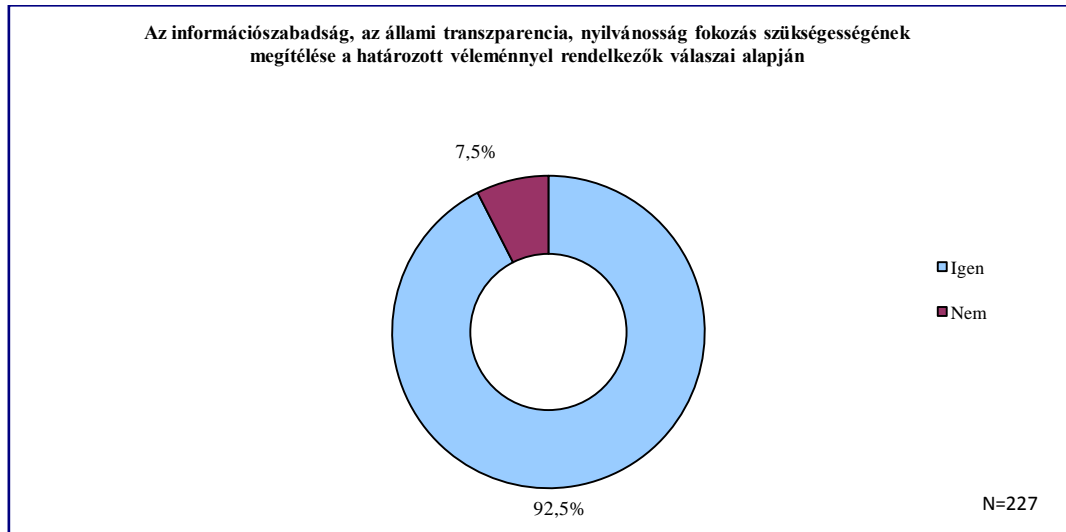

c) Ha a kommunikációs szakembereket nézzük, akkor a helyzet, a tendencia és az arányok hasonlóak, és magas a nem válaszolók aránya. A véleménynyilvánítás szabadságáról a kommunikációs szakemberek egy kicsit jobb véleménnyel vannak (20% fölötti az igenek aránya), mint az átlag.

⁶³⁵Erre a kérdésre határozott véleménnyel (igen vagy nem, részben) válasszal 242 fő rendelkezett, és ezeknek a válaszoknak a megoszlása van a diagramban. A teljes minta (483 fő=100%) szerinti részarányok: 16,6% (80 fő) igen, 25,7% (124 fő) részben, 7,9% (38 fő) „nem”, 1,2% (6 fő) nem tudom, 48,7% (235 fő) nem adott választ.

d) Az információszabadság tekintetében is vizsgáltam a kérdést, melynek keretei közt arra kerestem a választ, hogy a kérdőívet kitöltők vajon szükségesnek tartanák-e a közügyek, az állam, az állami és társadalmi szervek, valamint a hivatali munka működésének fokozottabb átláthatóságát, a nyilvánosság növelését. A kirajzolódott kép nagyon egyértelmű, a válaszadók⁶³⁶ több mint 92,5%-a növelné a közügyek átláthatóságát, és csak 7,5% az, akik nem látják indokoltnak a transzparencia növelését.

Összességében a három kérdésre az eredmények arra utalnak, hogy kommunikációs jog alkotmányi alapjait képező kommunikációs jogok nem a XXI. század fejlett, demokratikus jogállami szinten érvényesülnek hazánkban.

⁶³⁶Erre a kérdésre határozott véleménnyel (igen vagy nem válasz) 242 fő rendelkezett, és ezeknek a válaszoknak a megoszlása látható a diagramban. A teljes minta (483 fő=100%) szerinti részarányok: 43,5% (210 fő) igen, 3,5% (17 fő) „nem”, 4,1% (20 fő) nem tudom, 48,9% (236 fő) nem adott választ.

A demokratikus működésű információs társadalmak jogállami berendezkedésének alapja a kommunikációs jog elméleti alapjainak minél szélesebb körű ismerete és ennek gyakorlati megvalósulása. A fejlett társadalmakhoz hasonlóan, hazánkban is szükség lenne a kommunikációs szabadságjogok és kommunikációs jog (részterületeinek) oktatására.

A jogállamban nemcsak a jogállami berendezkedés keretei, illetve a *kommunikációs jogok* emberi jogként történő elismerése, hanem annak egyes *részelemei, azok egymáshoz való viszonya*, illetve a részelemek tényleges *megvalósulása fontos, mert amúgy csak „látszat”, azaz „kvázi jogállamról” beszélhetünk.* Ha a törvényhozás és az államapparátus a valós gazdasági, társadalmi folyamatokat nem képes tükrözni, kezelni, a jogállami fejlődést biztosítva szabályozni, és azt megfelelő ismeretterjesztéssel, oktatással a társadalom egyes tagjaival megismertetni, akkor ott a *kommunikációs szabadságjogok gyakorlása* (pl. véleménynyilvánítás és más részvételi jogok) csak *korlátozottan valósulnak meg.* Az egyén nem tud érdemi döntést hozni, mivel nincs a megfelelő ismeretek birtokában, ez olyan, mintha „kvázi” nem is döntött volna.

A kommunikációs alapjogok maradéktalan érvényesülése további demokratikus garanciákat, illetve a közjogban, a közszférában a transzparencia, a nyilvánosság további növelését, és a függő jogi helyzetek csökkentését igényli.

Végösszegzésként megállapítható, hogy érdemi választ nyújtok a tudományos feltételezéseim mindegyikére – amelyek döntően vagy túlnyomórészt, de – pozitív visszaigazolásként szolgáltak, amely *a téma fontosságára, kiemelt társadalmi szerepére is rámutat.* Az is jelzésértékkel bír, hogy gyakori a jelentős részarányú, a kérdést ténylegesen megítélni nem képes (olykor talán a válaszadást nem vállaló) válaszadói kör. Annak ellenére, hogy a felmérésben résztvevők a társadalom legképzettebb rétegét alkotják, amelyből következtethetünk arra, hogy össztársadalmi szinten a negatív eredmények lényegesen jelentősebbek.

V. A KUTATÁS FŐBB EREDMÉNYEI, KÖVETKEZTETÉSEI ÉS AJÁNLÁSAI

V. A KUTATÁS FŐBB EREDMÉNYEI, KÖVETKEZTETÉSEI ÉS AJÁNLÁSAI

5.1 Következtetések („theses”), a tudományos eredmények összefoglalása

Értekezésemben a kommunikációs jog mibenlétének, rendszerének, közjogi kereteinek feltárásával, és mindezeket reprezentáló – az íráson végigvonuló, a kommunikációs jognak a jogrendszeren belül elfoglalt bonyolult összefüggéseire utaló – „Hálómodell” kidolgozásával új jogelméleti, illetve módszertani megközelítés alapjait kívántam lerakni, amely elősegítheti a további jogfejlődést. A kommunikációs jog új, rendszerszerű megfogalmazását, a legfontosabb dogmatikai és pragmatikai kérdéseit, neuralgikus pontjait feltárva és elemezve kívánok rámutatni a kommunikációs jog status quo-jára.

Mindezekre tekintettel – a további jogfejlesztés lehetséges irányainak kijelölése érdekében – néhány összegző gondolatot és következtetést fogalmazok meg, amelyek elősegíthetik a kommunikációs jog hazai elismerését, jogalkotását, jogalkalmazását, valamint a kommunikációs szabadság érvényesülését, és ezáltal a kívánt jogállamiság szolgálatát.

5.1.1 Kommunikáció és kommunikációs jog

1. A *kommunikáció* minden emberi magatartás, cselekvés természetes velejárója (a „járuléka”, „tartozéka”). Mondhatni, *minden magatartás egyben kommunikáció*⁶³⁷ és *minden kommunikáció egyben magatartás*. Így a jogrendszerben szabályozott és nem szabályozott magatartási viszonyoknak egyaránt részét képezi a kommunikáció,⁶³⁸ amely gyakran a normatíva kizárólagos tárgya. Ezért is vélekednek többen úgy, hogy minden kommunikáció (vagy mint eszköz, vagy mint kód, vagy mint cél, vagy mint megnyilvánulás), míg mások szerint, minden adat⁶³⁹ (amelynek tartalma: információ, gondolat, érzés, meggyőződés stb.). A kommunikáció általános értelemben nem más, mint a kifejezés, a közlés útján megvalósuló információcsere.

⁶³⁷Watzlawick, Beavin és Jackson kutatók megállapítása is az volt, hogy „minden viselkedésnek van üzenetértéke, vagyis minden viselkedés kommunikáció, ebből következik, hogy mindenféle esetleges szándék vagy próbálkozás ellenére lehetetlen nem kommunikálni.” Vö.: Metacommunication and the Concept of Calculus. Megjelent: Watzlawick, P - Beavin, J A - Jackson, D D: Pragmatics of Human Communication. Co.: Faber and Faber, London 1968. 39-52. o. és In: Watzlawick, P - Beavin, J A - Jackson, D D: Az emberi kommunikáció pragmatikája. (Fordította: Buda Béla), <http://www.communicatio.hu/hg/kommelm/texts/watzlawick.htm>, 1. o., Letöltési ideje: 2015.10.05.

⁶³⁸A római dologi jogi szabály: „Accessorium naturam sequi congruit principalis.” (Reg. iuris 42.), vagyis a „dolog” a „fődolog sorsában osztozik”, ez jó hasonlatot képez a magatartás és a kommunikáció viszonyára.

⁶³⁹Dudás Gábor véleménye szerint, az „Adat” fogalmának egzakt, külön nevesítésére az Infotv.-ben azért nem került sor, mert azt a lehető legszélesebben közelíti meg a törvényhozó, ily módon e fogalmi kategória kizárólag tautologikus megfogalmazásokat tartalmazhatott volna. Lásd részletesen, Dudás Gábor: Alapfogalmak. In: Adatvédelem és információszabadság a mindennapokban. (Szerk.: Péterfalvi Atila), HVGORAC Lap és Könyvkiadó, Budapest 2012. 60. o.

2. A kommunikációnak *végtelen tartalmi összetevője, megnyilvánulási alakzata* (a kokárdán át a Facebookig) és jelentéstartalma van. A kommunikáció tartalmát képező információ korszakunkban már egyrészt tömegigény (szükséglet), másrészt tömegtermék. A kommunikáció természete, hogy *generatív hatású. A kommunikáció kommunikációt szül.* A médiumok a kommunikáció generatív hatását sokszorozzák, ezáltal képződik a többszintű nyilvánosság (publicitas), a modern társadalom kommunikációs rendszere (TKR). Egyúttal a medializálódás eredménye az interaktív, tömegmértéű kommunikáció, a nyilvánosság szerkezetváltozása.
3. A jelzett tényezők mozgatják az információs-kommunikációs társadalom fejlődését. Az információs társadalom alapja a kommunikáció, erre épül az új társadalmi rendszer.⁶⁴⁰ Az *információs társadalom* - meglátásom szerint - az információáramlásra, a digitális írástudásra épülő olyan *információközpontú tudástársadalom*, amelyet az egyéni, társadalmi, gazdasági, politikai fejlődés, a folyamatos növekedés motorja a versenyképességet biztosító információs technikák, technológiák innovatív alkalmazása és annak széleskörű, minden területre (pl. politikai, gazdasági, szociális, kulturális és humán jogrendszerre) kiterjedő beágyazódása jellemez. Jelenleg ennek mértéke, formája és módja országonként eltérő. Az információ azonban mindenhol hatalmi tényező, ezért megy a verseny. Világszintű jelenségei pl. az információ-, a vélemény-, médiamonopóliumok, az információgyarmatosítás vagy a kommunikációval való visszaélés. A megfelelő jogi környezet elérése komoly feladat és felelősség elé állítja a törvényhozó-, a végrehajtó hatalmat, az igazságszolgáltatást, a jogi „kontrollszerveket”, valamint a társadalom egészét.
4. A *szabályozás* szükségességének elsődleges indoka, egyben *célja* a *szabad kommunikáció* gyakorlásának védelme, garanciális intézményi háttérének, működési feltételeinek biztosítása, másrészt az *államhatalom*, az állami szervek tevékenysége és működése feletti társadalmi *kontroll*, a kommunikáció által kiváltott jogsérelmek (violaciones, praeiudicio, delictum) visszaszorítása, az igazság, a törvényes és felelős társadalmi kommunikáció érdekében.

⁶⁴⁰Fontos megjegyezni, hogy az információs robbanás hatását az ipari forradalomhoz szokták hasonlítani. Az információs társadalom számtalan elméleti megközelítése létezik. Ám ez az új típusú társadalom kialakulása nemcsak az új technikai eszközök megjelenésével köthető össze, annál sokkal összetettebb. A Castells-féle értelmezés szerint, a gépek helyett inkább a „tapasztalat, a hatalom és a kultúra új folyamatai” jelentik az információs társadalmat. Lásd Vö: Castells, M.: A hálózati társadalom kialakulása. Az információ kora: Gazdaság, társadalom és kultúra. I. kötet. (Ford.: Rohonyi András), Gondolat - Infonia, Budapest 2005

A jelzett céloknak egyre nagyobb jelentősége van az egyéni és társadalmi kommunikáció, a nyilvánosság és a média szerkezetváltozása miatt, amelyet a hálózatosodás, és a tömegmértékű fokozódása jellemez. Ez növeli egyrészt a kommunikáció szabadságfokát, a társadalmi fejlődés lehetőségét, másrészt termeli az új, rendezetlen életviszonyok jogi tisztázásának, a megfelelő jogi normarendszer kialakításának igényét, amelyben kiemelkedő szerep hárul az alkotmányi és törvényi szabályozásra. Az információs társadalmakban jelenlévő integrált kommunikációt integrált jogalkotásnak kell követnie.

5. A terminus technikus a *kommunikációs jog*, amely *önálló fogalmi rendszerrel bír*. Magában foglalja a részterületeit képező jogágazatok normáiban rögzített alapfogalmakat, a már kialakult jogintézmények fogalmi körét. Jogfogalmi rendszere - amely szorosan összefonódik TKR,⁶⁴¹ a média, nyilvánosság, a kommunikációs jogok, a demokrácia és jogállamiság fogalmi összetevőivel - azonban hiányos. Az alapfogalmak egy része nem teljes (pl. információ fogalma), illetve túl általános, olykor eltérő tartalmakat hordoznak más tudományterület definícióitól. A szakmabeli és a jogi megközelítés, olykor a jogi szabályozáson belül lényeges különbséget mutat (pl. a reklám fogalma),⁶⁴² vagy a jogrendszerben egyáltalán nem definiált (pl. kommunikáció, a kommunikációs jog, információgyarmatosítás, információs társadalom, információfogyasztó, információs környezetszennyezés). Fogalmi megközelitésem szerint a *kommunikáció: a kifejezés bármikor, bárhol, bármely formájában vagy módon megvalósuló információkérés, -gyűjtés, -átadás, -továbbítás vagy megtagadás, illetve tartózkodás*.
6. A kommunikációs jog a jogtudomány olyan *önállóan körülhatárolható*, új, interdiszciplináris meghatározottságú, *plurális, fejlődő, sui generis* (különös, egyedi) *jogágazat*,⁶⁴³ amelynek normái hálószerűen átszövik az egész jogrendszert. Integratív jellege folytán egyesíti – a nemzetközi, alkotmányi kommunikációs jogokból

⁶⁴¹A rövidítés jelentése: társadalmi kommunikációs rendszer.

⁶⁴²Pázmándi Kinga a reklámjog fogalmi rendszerének vizsgálatakor ugyanezen megállapításra jutott. Külön rögzíti, hogy a jogi szabályozásban eltérést találhatunk a médiajog illetve a reklámjog és a versenyjogban rögzített vagy alkalmazott fogalmak között, amely rávilágíthat a szabályozásban fellelhető összefüggésekre és ellentmondásokra egyaránt. Vö.: Pázmándi Kinga: A reklám a tisztességtelen verseny elleni jog és a modern reklámjog határán. HVGO-RAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2005. 33-35. o.

⁶⁴³Ambrus professzor álláspontja szerint, a kommunikációs jog a közjog viszonylag új ág. Átfogó fogalmi tartománya kiterjed a részterületeit képező jogágak fogalmi körére, a társadalmi kommunikáció minden területére és minden médiumra. E jogág azoknak a normáknak összessége, amelyek a személyek, a média, a közhatalom és a társadalom közötti közvetlen és közvetett kommunikációban kialakuló társadalmi viszonyokra vonatkoznak. A kommunikációs jogágazat szervesen kapcsolódik a jogrendszer többi összetevőjéhez. In: Ambrus, Z: Dreptul comunicării (Kommunikációs jog). Status Printers Siculeni, Miercurea-Ciuc 2010. 11-17. o.

származtatott – a kommunikáció egyes megjelenési, gyakorlási formáira már kifejlődött jogintézményeket, jogterületeket, (mint pl. médiajog, reklámjog, PR-jog, adatvédelmi jog, szerzői jog, infokommunikációs jog, internet jog, gyülekezési és egyesülési jog, állami egyházjog stb.).

7. A kommunikációs jog olyan *komplex, vegyes* jogágazat, amely a különböző *jogágak* (mint a kommunikációs jog al-ágazatai) *speciális halmazát alkotja*. Mindezt a kommunikáció ténye, valamint *a kommunikáció szabadsága, a közös elvek*, célok és alkotmányi alapértékek *fogják össze*. Eme jogágazat sosem lesz olyan, mint a tradicionális jogágak. A többi jogágazathoz képest számtalan specifikummal (pl. alkotmányjogi, polgárjogi, közigazgatási, büntetőjogi stb.) rendelkezik. A kommunikációs jog *jogágként* való megközelítése *generálisan kettős*.
8. Tárgyi értelemben (*norma agendi*), a kommunikációra vonatkozó jogszabályok összessége. Így a pozitív jogi értelemben vett kommunikációs jog hazánkban azoknak a jogszabályoknak, jogszabályi rendelkezéseknek, a Magyarországra kötelező nemzetközi jogi és szupranacionális előírásoknak, közjogi normatív aktusoknak, valamint magánjogi jogosultságoknak, kötelezéseknek és alkotmánybírósági általános határozatoknak, illetve egyéb kommunikációs tárgyú normák rendezett összessége, amelyek a kommunikáció szabadságára, nyilvánosságára, valamint a kommunikáció eszköz-, illetve intézményrendszerére vonatkoznak.
9. Alanyi értelemben (*facultas agendi*), a tárgyi jogi értelemben vett kommunikációs jog normái által biztosított – sajátos tárgyú és tartalmú – alanyi jogosultságoknak, lehetőségeknek és kötelezettségeknek, felelősségi elemeknek és szankcióknak az összessége. Így tehát a kommunikációs jog, *a kommunikáció alanyainak kifejezési-, kommunikációs jogaik, lehetőségeik és kötelezettségeik, felelősségeik* olyan *összessége*, amelyek
 - az alanyok kommunikációs alakzataira, kifejezés módozataikra, tevékenységük autonómiájára és az egymáshoz, illetve az államhoz fűződő partneri jogállására, valamint kapcsolati formáira;
 - a kommunikációt, információt közvetítő médiumokra, egyéb infokommunikációs eszközökre, és ezek technikai hátterére;
 - az államnak (önkormányzati szerveknek és közszoigálati intézményeknek) a kifejezés és kommunikáció szabadságság érvényesülésére, a szabad kommunikációt biztosító jogintézményekre, a megnyilvánulási formák támogatási, együttműködési és tájékoztatási kötelezettségeire;

- a szabad kommunikáció intézményi háttérét biztosító szervezetrendszer alakítására, jogszerű és demokratikus működési feltételeinek állami biztosítására;
- a kommunikáció által kiváltott jogsérelmek szankcionálására és megelőzésére,
- az általuk létrehozott, fenntartott és működtetett (oktatási, művészeti, tudományos, kulturális stb.) intézményekben folytatható kommunikációs tevékenységre és a kommunikációs jog oktatására; valamint
- a társadalom kommunikációs rendszerében működő szervek, illetve személyek (munkajogi stb.) védelmére, támogatásaira, adófizetési és más kedvezményeire vonatkoznak.

Megjegyzem, hogy a szabályozási tárgyak felsorolása nem kimerítő, nem tarthat igényt sem a teljességre, sem a lezártagra, tekintettel állandóan fejlődő és változó voltára.⁶⁴⁴

10. A kommunikációs jog - integratív jellege folytán - az általa egyesített jogágak, jogterületek jellemzőivel sok esetben egyezőséget mutat, ugyanakkor e különös jellege révén *speciális jegyekkel* (species) is *bír* alanyai, tárgyai, tartalma, jogforrási rendszere, alapelvei (stb.) tekintetében.
11. A kommunikációs jog *alanyainak köre rétegzett*, tekintettel arra, hogy a kommunikációs jogok (lehetőségek) és kötelezettségek (tilalmak) egymáshoz szervesen kapcsolódnak.⁶⁴⁵ A jog alanyai minden jogviszonyban *sokszorozódnak* (multiplikatív hatás). A joggyakorlók a cselekvő (aktív) alanyok (*subject active*), míg a kötelezettek a jogviszony inaktív (passzív) alanyai (*subject passive*), akik egyben a jogosultsághoz kapcsolódó kötelezettségek aktív alanyaivá válnak.⁶⁴⁶ Az adott jogviszony függvénye, hogy a passzív alanyok tartózkodásra (manere), tűrésre (tolerantia) vagy épp konkrét cselekvésre (dare, facere, praestare) kötelezettek. A joggyakorló már a jogérvényesítéssel (a generatív hatás következtében) felelősség, kötelezettség, tilalom és feladat alanyává is válik.
12. Megkülönböztethetünk *primer* (jogosult) és *szekunder* (más joggyakorlása által a kommunikációs jog alanyává lett) *alanyi kört*. A konkrét jogosultság jellegétől függ, hogy az adott jogviszonyban ki(k) válik(nak) jogalannyá. Ugyanis vannak olyan kommunikációs jogok, illetve kötelezettségek, amelyek csak egyént illetik meg (pl. a gondolatszabadság), de vannak olyanok, amelyeknek jogosultja vagy kötelezettje

⁶⁴⁴Ez igaz más vegyes jogágakra is.

⁶⁴⁵Az EU Alapjogi Chartájának (Nizza 2000) preambulumban rögzíti, hogy „a biztosított jogok gyakorlása együtt jár más személyek, az emberi közösségek, és a jövő nemzedék iránt viselt felelősséggel és kötelezettségekkel.”

⁶⁴⁶Ambrus az információhoz való jog tárgyában az aktív (cselekvő) és inaktív (passzív) kettős alanyiség álláspontját képviseli. Lásd In: Ambrus, Z: Dreptul comunicării (Kommunikációs jog). Status Printers Siculeni, Miercurea-Ciuc 2010. 35. o.

szervezet, közösség vagy maga az állam (pl. állami kommunikációs kampány, közérdekű tájékoztatási kötelezettség stb.).

13. A kommunikációs jog közös *tárgyát* a *kommunikációval kapcsolatos közjogi és magánjogi életviszonyok, illetve társadalmi viszonyok alkotják*. A tárgykör általános értelemben igen tág, mivel magához a kommunikációhoz, a kifejezéshez kapcsolódik. A kommunikáció azonban mindig mindenhol megjelenik, mindenre befolyással van. Ilyen értelemben, tárgykörébe tartozik a kifejezés bármely formájában vagy módján megvalósuló információ (üzenet) csere (vagy attól való tartózkodás) által keletkező élet- és jogviszony. Szűkebb értelemben csak a kommunikációs jogszabályok (ius) által szabályozott, illetve keletkeztetett jogviszony képezi tárgykörét. A kommunikációs jogot alkotó normák tárgyában a *genus (közös) de facto a communicatio (kommunikáció) és annak részét képező informatio (információ) csere* mint a kommunikáció célja. A két értelmezés között lényeges különbség van, hisz számtalan a jog által szabályozatlan kommunikációs viszony.
14. A kommunikációs jog közös *tartalmát* a kommunikációs folyamat – megnyilvánulási alakzataira, annak központjában álló, az információ-átadást biztosító, közvetítő (stb.) – elemeihez köthető részletszabályok képezik. Az alanyaihoz hasonlóan, rétegződés figyelhető meg a kommunikációs jog összetevőinél, kötelezettségeinél, korlátainál vagy akár felelősségeinél, szankcióinál egyaránt, hisz a kommunikáció egyes megjelenési, gyakorlási formái felsorolhatatlan sokfélék. Ennek magánjogi, közjogi kodifikációját, illetve jogágazati kötődéseit a jogrendszerben jelenleg bonyolult összetettség jellemzi. A kommunikációs jog tartalmi elemeit nemcsak *a konkrét jogosultságok, lehetőségek*, hanem aktív, passzív, tevőleges és tartózkodó *kötelezettségek, felelősségek, korlátok és szankciók összessége alkotja*. A kommunikációs jog tartalmi jellegére leginkább a kifejezési formák, a kommunikációs szakterületek (reklám, PR, direkt marketing, eladásösztönzés, rendezvényszervezés stb.), illetve a kommunikációs ágazatok (hírközlés, mobil-, telekommunikációs ágazat, médiagazdaság, stb.) mutatnak rá.
15. A közös tárgykör hálószerű, és a sokféleség (*heterogenitás*) jellemzi. A kommunikációs jog *tartománya* kiterjed az egyéni és a szervezeti kommunikációra, valamint az egyes ágazatokban – az igazságszolgáltatásban (bíróságok, ügyészségek, rendőrség, végrehajtó- és büntető intézetek, ügyvédek, közjegyzők), az állami, a kormányzati és önkormányzati szektorban (államigazgatási és egyéb kormányzati szervek, önkormányzatok) a politikában (politikai pártok, politikusok,

érdekképviselőket), a médiában (elektronikus média, nyomtatott média, online média és intézményrendszere, érdekképviselő), a gazdaságban (gazdasági szervezetek, vállalkozások, érdekképviselőket), és a civil szférában (lakosság, civil szervezetek, személyek) – megjelenő bármilyen tárgyú, jellegű vagy tartalmú kifejezésre, kommunikációs tevékenységre, információ kibocsátásra vagy szerzésre, továbbításra, illetve ezek tényleges megnyilvánulási formáira.⁶⁴⁷

16. A kommunikációs jog *irányultsága* alapján megkülönböztethetjük: a formai, az eljárási, a tartalom-, a piaci, az ágazati, az intézményi, a tömegkommunikációs, a technikai, a technológiai és az infrastrukturális szabályozást.⁶⁴⁸
17. A kommunikációs jog személyi, tárgyi, területi, időbeli *hatálya* általános értelemben *erga omnes* (mindenre kiterjedő). A kommunikáció a konkrét élet- és jogviszonyban *ius* (jogi) és *non ius* (erkölcsi, önszabályozási) meghatározottságú. Ezek kijelölik az adott helyzetben a kommunikációs jogosultság vagy kötelezettség adekvát hatályát, amely a rá vonatkozó jogforrás jellegéhez is igazodik.⁶⁴⁹
18. E jogágazat *jogforrási rendszerének* vizsgálata révén megállapítható, hogy *heterogén joganyagában valamennyi jogforrási elem* (a szokásjogtól az esetjogig, az önszabályozástól az alapjogokig, EU-normákig) *megtalálható*.⁶⁵⁰ Szabályozási célja szerint, megkülönböztethetünk köztük *primer (lex primaria)* és *secunder (lex subsidaria)* jogi normákat. A kommunikációs jog *species (különös jegyei)* a kommunikáció szabadságát alkotó vagy ahhoz kapcsolódó alaptörvényi rendelkezésekből származtatott, olyan heterogén jogegyüttes, amelynek *rétegzett normarendszerében* egyaránt megtalálhatók az anyagi (tartalmi követelmények) és alaki (formai, eljárási, szervezeti keretek), a szabályozási módszere szerint *cogens* (kötelező) és *diszpozitív* (eltérést engedő) jogi normák. Diszciplináris megközelítésben jól körülhatárolható általános és különös (szabályok által alkotott), valamint definiálható *közjogi (ius publicum)* és *magánjogi (ius privatum)*, illetve büntetőjogi (*criminalis legis*) résszel rendelkezik. A közjogi és magánjogi elemek a szoros kapcsolódásuk miatt gyakran keverednek, sokszor nehezen elkülöníthetők. A

⁶⁴⁷Vö. Buday-Sántha Andrea: Kommunikáció, mint versenylőny a XXI. században. PTE KTK RPDGI Évkönyv 2004-2005. (Felelős szerk.: Buday-Sántha Attila), PTE KJK, Pécs 2005. 233-243. o.

⁶⁴⁸Eme osztályozási szempontot tekintetében hasonlóan gondolkodik Gálik és Polyák a médiajog terén. Lásd In: Gálik Mihály - Polyák Gábor: Médiaszabályozás. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005. 32. o.

⁶⁴⁹Példaként, a személyi hatóköre alapján megkülönböztethetők személyi (természetes és jogi személy vagy intrapersonális, interperszonális), szervezeti (csoport, közösség), szupranacionális (globális) aktusok. Területi hatóköre szerint, elkülöníthető a nemzetállamon belüli és a nemzetek feletti (regionális, globális) normákra. Vö.: Buday-Sántha Andrea: Kommunikációs jog. PTE ÁJK Doktori Iskola PhD Tanulmányok 6. (Szerk.: Ádám Antal), PTE ÁJK, Pécs 2007

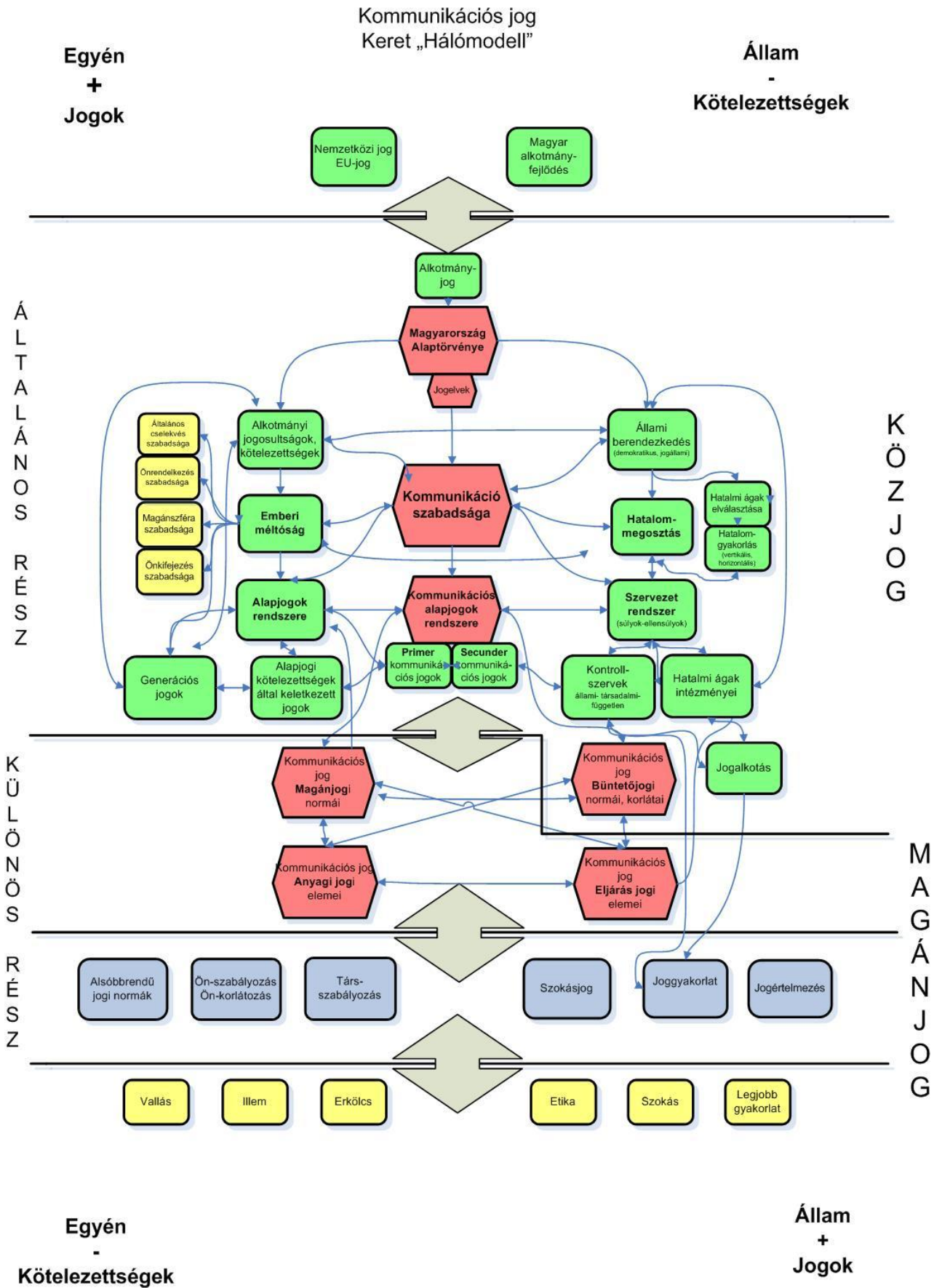
⁶⁵⁰Daristi és Davie az angolszász amerikai jogrendszer valamennyi jogforrását a kommunikációs jog forrásaiként említi. Vö.: Daristi, D - Davie, W: Communication Law. Electronic Publishing Services, United States of America, New Jersey 2012

kommunikációs szabályok összefüggő rendszerének elemei - mint az „emberi idegrendszer”- behálózzák⁶⁵¹ a jogrendszer teljes joganyagát. Szinte valamennyi jogszabályban valamilyen formában megtalálható, vizsgálható kommunikációs jogi megnyilvánulás, amit összefüggésében kell kezelni és szabályozni.

19. A kommunikációs jog *alapelveit* áthatják a nemzetközi, illetve az EU-alapdokumentumok jogelvei. *Általános* alapelvei közé tartoznak az alkotmányi alapelvek, alapértékek, valamint a kommunikációs szabadsághoz, a demokrácia, a jogállamiság elvéhez közvetlenül kapcsolódó jogelvek, valamint a kommunikációs jog primer jogágainak (pl. médiajog, adatvédelmi jog, reklámjog, szerzői jog stb.) általános elvei.⁶⁵² Emellett a kommunikációs jog önálló, *sajátos* alapelvekkel is bír. Mindezek *megadják* eme jogágazat *jogdogmatikai egységét*. Ezek közül kiemelt jelentőségű: a törvényesség elve, igazság védelmének elve, kommunikációs alapjogok tiszteletének elve, arányosság és szükségesség elve, a jóhiszeműség, a tisztesség, a méltányosság, az elvárható magatartás és együttműködés elve, jogbiztonság és jogismeret elv, hiteles tájékoztatás elve, információs esélyegyenlőség elve, értékluralizmus elve, nyilvánosság és átláthatóság elve, kommunikációs joggal visszaélés tilalmának elve, felelősség és az ártatlanság védelmének elve.
20. A kommunikációs jog főbb elemeit szemlélteti a „Hálómodell” alábbi keret ábrája.

⁶⁵¹Bill Gates az informatikai rendszerek világszintű hálózatát jellemezte eme hasonlattal. In: Bill Gates: Üzlet a gondolatok sebességével, Geopen Könyvkiadó, Budapest 1999 Bevezető.

⁶⁵²Példaként említhető a büntetőjog általános, római jogból eredő nullum crimen sine lege, nullum poena sine lege elve, vagy a diszkrimináció tilalma (stb.).

5. számú ábra: Kommunikációs jog „Hálómodell” keretábra
 Forrás: Saját szerkesztés

5.1.2 Kommunikációs jogtörténet

21. A kommunikációs jog jelentős fejlődésen ment keresztül az évszázadok alatt. Kitejedése világszerte szorosan *összekapcsolódott az emberi jogok nemzetközi elismerésével*. Fejlődésének különböző stádiumai az emberiség számára kiemelkedő jelentőségű történelmi eseményekhez, nemzetközi dokumentumokhoz köthetők, amelyek motorjai a társadalmi berendezkedések változásai és a médiaforradalmak. Az információs társadalmak kialakulása újabb lendületet adott a kommunikációs jogok folyamatos bővülésének, egyúttal *a kommunikációs jog az információs társadalmak alapját képezik*.
22. A napjainkban zajló világméretű tendenciák, mint pl. az információs és kommunikációs forradalom, a hálózatosodás (kommunikációs, gazdasági, politikai), a globalizáció és a gazdasági világválság nem csak fókuszba állították az információs társadalmak szerepét, ezek továbbfejlesztésének, illetve a megfelelő jogi környezet megteremtésének szükségességét, mint a „kilábalás” útját, hanem tisztázták versenyképességre gyakorolt kiemelt szerepét. Így napjaink központi tényezői lettek: a kommunikáció, a tájékoztatás, a hírnév, a közvélemény, a nyilvánosság. Az információs társadalmak működésének fontos feltételét képező, a digitális világhoz kapcsolódó és egyéb kommunikációs élethelyzeteket szabályozó kommunikációs jog robbanásszerű fejlődése folytán jelentős új törvények, jogi normák születnek világszerte. A kommunikációs jog (Communication law) ma már a világ valamennyi fejlett országának jogrendszerében nyomon követhető. Mindezek alapját nemzetközileg elismert kommunikációs alapjogok, *nemzetközi és szupranacionális dokumentumok* képezik.
23. Az újkor különös jellemzője, hogy már egyre nagyobb nyilvánosságot kapnak a *kommunikációs joggal való visszaélések* (egyéni, szervezeti, államhatalmi, nemzetközi szintű) megjelenési formái (Mint pl. gazdag érdekcsoportok felvásárolják a reklámidő nagy részét;⁶⁵³ a választási kampányidőszakban adott város valamennyi közterületének lefoglalásával lehetetlenítve el a többi képviselőjelölt ilyen jellegű megnyilatkozását.⁶⁵⁴ De gyakori a rosszhiszemű ösztönzés, a rejtett vagy hamis kifejezés és információnyújtás, a kényszerű önkorlátozás, a dezinformáció, a megtévesztő vagy félrevezető tájékoztatás, a hírkiszivárogtatás, a bennfentes

⁶⁵³ Tom Lewis, az Egyesült Királyság Nottingham Trent University professzora a politikai reklám tárgyában hivatkozott a drága, de nagyhatású TV reklámok területén megjelenő, visszaélésszerű jelenségre. Kiemelte, hogy a demokrácia lelke a lehetőségek egyenlősége, mely ily módon csorbul. In: Tom Lewis: Az aktívizmustól az önkorlátozásig. Az Európai Bíróság különös esete a politikai reklámok közzétételi tilalmának magváltoztatásával. New Media World, Budapest 2015

⁶⁵⁴ A 2013. évi önkormányzati választásokon, Szigetváron konkrétan megtörtént eset.

információk „átruházása”, a politikai propaganda, a kommunikációs manipuláció, a „karaktergyilkosság” stb.).

A nemzetközi emberi jogi szervezetek és az Európai Unió is deklaráltan küzd ezek ellen. Az kommunikációs (emberi) jog terén az *EU* egyik fő kihívása az információs társadalmak új prioritásaikhoz alkalmazkodó *integrált jogi környezet megteremtése*, a jogfejlesztéssel a visszaélési formák elleni eredményes fellépés. Az *EU* jogalkotásában egyre több jel mutat arra, hogy fel kívánja tární és gátat kíván szabni a kommunikációs jog sérelmével járó visszaéléseknek. Amely új gondolkodásmódot, a kommunikációs jog összefüggésrendszerében történő kezelését igényli. Erre kézzelfogható jogalkotási jelek is mutatkoznak.⁶⁵⁵

24. A kommunikációs jog *magyar jogtörténeti* (historia iuris) *fejlődésének korszakait eltérő közjogi megoldások jellemezték*. A tradicionális jogban a társadalom széles rétegeit érintő közjogi védelem teljes hiánya, a tiltó normatívák, egyúttal az uralkodó osztály kommunikációs kiváltságai jellemzőek. Míg a modern korban a kommunikációs alapjogok deklarálása, tárházának bővülése és garanciális intézmények megjelenése. Az újkori jogfejlődés tendenciái: a kommunikációs jog alapjogi elemeinek, új, önállóvá váló részjogoknak folyamatos gazdagodása, új jogintézményeinek megjelenése, a közjogi és magánjogi normarendszer szélesedése, valamint ezek interdependenciájának fokozódása és a gyors átalakulás.
25. *Alaptörvényünk* a modern jogállam alkotmányi elemeit felvonultatja. Megoldásai európai példákön nyugszanak, mégis több alapvető hiányosság tárható fel, amelyek pótlása újabb kihívások elé állítja az alkotmányozó hatalmat.
26. A kommunikációs jog általános, illetve közjogi részét képezik a jogág fejlődésének nemzetközi, *EU*-i és hazai alkotmányi jogalkotás eredményei, önálló jogintézményei, mint a kommunikációs jog jogforrási elemei. Mindezt a kommunikációs jog „Hálómodell” történeti szintű ábrája vázolja.⁶⁵⁶
27. Meggyőződésem, hogy a kommunikációs jog eddigi fejlődése az emberiség történetében csak a „kezdeteket” jelző szakasz. Óriási átalakulás kapujában állunk, *jogi paradigmaváltásra* (jogi dogmatikai szemléletváltásra) *van szükség*, amelynek következtében a tradicionális jogrendszer – az eljövendő világ kommunikációs és technikai átalakulási folyamatait követő – új formát ölthet.

⁶⁵⁵A kommunikációs jog integratív megközelítésére illetve a visszaélések formáira is kitérő jogalkotási termék kiváló példaként szolgál a 2014-ben elfogadott az online és offline kifejezés szabadságról szóló (9647/14) iránymutatás. *EU* tagállamok közt találkozunk a kommunikációs jog olyan alkotmányi szabályozásával, ahol a kifejezési jog deklarált, mint pl. a Román Alkotmány.

⁶⁵⁶Lásd az értekezés II. fejezetében.

5.1.3 A kommunikációs jog és az Alaptörvény

28. Az jogirodalomban a kommunikációs jog alaptörvényi fogalmainak használata, alkotóelemei, jellemzői és viszonyuk tárgyában eltérő megközelítésekkel találkozhatunk. Álláspontom szerint, a kommunikációs jog (communication law) alkotmányi alapfogalma a *kommunikációs szabadság* (freedom of communication), amely *rokon értelmű a kifejezés szabadságával* (freedom of expression), lényegében a két terminus technikus egybeesik. Egyaránt a szabad kommunikáció, a társadalmi (média) nyilvánosság biztosítása a céljuk.
29. A kommunikációs jog – *alaptörvényi status quo-ja* szempontjából – kiemelkedő jelentőségű a *humanitas* (az emberi méltóság) mint *semina rerum* („a dolgok magjai”), és a *kommunikáció szabadsága* (freedom of communication) mint *genus proximum* (törzs, osztályozó, gyűjtő kategória). Védelme nem a tartalomra, hanem a kommunikáció szabad gyakorlására, a szinte felsorolhatatlan sokféle megnyilvánulási alakzatainak biztosítására irányul. A nem nevesített (ezáltal közvetlenül nem védett) kommunikációs megnyilvánulások védelmében meghatározó jelentőséggel bír: az emberi méltóság alapjoga (mint szubszidiárius alapjog, amelyből minden alapjog levezethető), annak részét képező kommunikáció szabadság. Ez olyan – nemzetközi dokumentumok által intézményesített – *univerzális emberi jog, egyetemes alapjog, amelyből a kommunikációs jog valamennyi* (primer és secunder) *összetevője levezethető*, és általa a nem nevesített megnyilvánulási alakzatok is védelmet élveznek. Ezáltal *minden kommunikáció egyben a kommunikációs szabadság alapjoggyakorlását jelenti*.
30. A kommunikációs jogokat a jogtudomány többféleképpen – mint pl. szabadságjogok, politikai jogok, kommunikációs jogok – csoportosítja, de van olyan megközelítés is, amely szerint a kommunikációs alapjogoknak csak média által közvetített tartalmi elemei tekinthetők e jogok körébe. Véleményem szerint, ezek a nézetek az alapjogoknak egy-egy funkciója alapján osztályoznak. A kommunikációs alapjogok *több funkciót látnak el*, ezek mindegyikét egyesíti a *kommunikáció szabadsága* mint a „*közös többszörös*”.
31. A kommunikációs jog elsődleges (primer) és másodlagos (secunder) alkotóelemekből tevődik össze, amely utal a kommunikáció szabadsággal fennálló (közelebbi, illetve távolabbi) viszonyára. A *background libertatem* („előzményi” szabadságok) a gondolat, és a meggyőződés (lelkiismeret) szabadsága, a *sine qua non* (alapfeltétel) az információszabadság (amely

a kommunikációs alapjogok közül a legnagyobb jelentőséggel bír az információs társadalmak korában, mivel a kommunikációs jog minden összetevőjének alapfeltétele az információ, hisz ez maga a tartalom), a *praecipua* (főelem) véleményszabadsága, a *sui generis* (sajátos) a médiaszabadság (mint medium, generatív altílium), az alkotás (mint symbolic speech) és az oktatás szabadsága (mint egyedi közlésforma), valamint a gyülekezés és egyesülés szabadsága (mint collective liberties) alkotják a primer (lex primaria) nevesített kommunikációs alapjogok körét.

A kommunikációs jog secunder (*lex subsidiariae*) összetevőinek (mint pl. kommunikációs jellegű jogok, részjogok, eljárásjogok, kommunikációs kötelezettségek, tilalmak, felelősségek, és jogállami követelmények), ezek intézmény- és szervezetrendszere, valamint a kommunikációs eszközrendszer) csak *másodlagos funkciójuk a szabad kommunikáció védelme*, azt közvetve szolgálják.

Mindezek együttesen alkotják a kommunikációs jog alaptörvényi jogforrási keretrendszerét.

32. A kommunikációs jog *összetevő elemeinek kapcsolódásait a szinergia* (együttműködés), *az interdependencia* (kölsönös függés), és *a generativitás* (generáló, továbbgyűrűző hatás) *jellemzi*. Ez annyit jelent, hogy valamely kommunikációs alapjog gyakorlása egyúttal megvalósít más kommunikációs jogosultság(ok) teljesülését is, és kivált kötelezettségeket, amelyek újabb jogosultságokat és kötelezettségeket indukálnak, és ezzel valósul meg a társadalom szabályozott kommunikáció folyamata, a kommunikációs jog gyakorlása.
33. A kommunikációs jogot alkotó jogosultságok széles kiterjedésűek, e jogokhoz azonban *kötelezettségek is társulnak*. A kommunikációs kötelezettségeket nemzeti alkotmányok nem tartalmazzák, azok nem az alapjogok részei, nem alapjogot gyakorol a kötelezett, de a kommunikációs jog rendszerének alkotóelemei, tekintettel arra, hogy ezek nélkül sok esetben nem valósulhat meg a szabad kommunikáció, mivel e jogok érvényesülését a kötelezeti oldalon megjelenő teljesítések (pl. az állami intézményvédelem, az állam vagy egyéb kötelezettek tartózkodásának vagy épp aktív tevékenységének) hiánya aláásná. A jogokat és kötelezettségeket csak *együtt lehet és kell kezelni*. A jelzett szoros összefüggésrendszer képi ábrázolását tartalmazza a kommunikációs jog alaptörvényi szintű „Hálómodell”.⁶⁵⁷

⁶⁵⁷ Lásd az értekezés III. fejezetében.

34. A kommunikációs jogok kiemelt védelemmel bírnak, azonban *nem korlátlanok*. A kommunikációs jogoknak igen kevés joggal szemben kell csak engednie, és a *korlátozó törvényeket szűkítően* kell alkalmazni, e szabadságokat, *jogosultságokat* pedig *a legtágabban kell értelmezni*, hiszen a társadalomban a szabad kommunikációt ezek biztosítják, annak tartalmára, kifejezési módjára, formájára és mibenlétére (stb.) tekintet nélkül.

A jogkorlátozásnak ad absurdum, több típusa is van. Megkülönböztethetjük az általános (nemzetközi egyezményekben és a hazai jogrendben rögzített törvényi korlátokat, mint pl. az állam-, nemzetbiztonság, a közbiztonság, a köznyugalom, a közrend, a közérkölc, a közegészség, a nemzetgazdasági érdek, a bűnmegelőzés, mások jogai, a jóhírnév, a becsület, a bizalmas információk, bíróságok és más kontrollszervek tekintélye és függetlensége). Valamint a különös (ágazati, elsődlegesen magánjogi és büntetőjogi korlátok és tilalmak, de speciális védelmet élvez pl. a kiskorúak személyiségfejlődése is) korlátozásokat, amelyek a jog lényeges tartalmát nem érinthetik. Ám vannak de facto direkt (közvetlen, mint a jogalkotási vagy alapjogi jogelvekből eredő, illetve konkrét kötelezésből adódó), valamint indirekt (közvetett, mint pl. állami, hatósági korlátok, vagy gyakorlási, fogalmi, tartalmi korlátok, vagy a hiányos jogállami működés által képződő) korlátok. *A ius és non ius korlátok összessége képezi a kommunikációs jog kontrollrendszerét*, amely összetevőinek száma bővülő tendenciát mutat.

35. A kommunikációs joghoz társulnak *felelősségi elemek*. A jogalanyok felelősek a kommunikációs jogosultságok rendeltetésszerű, jogkövető magatartást tanúsító gyakorolásukért. A kommunikációs jog keretrendszerében előírt tilalmak, korlátok betartása, illetve betartatása, és kötelezettségek teljesítése felelősséggel jár. Mások kommunikációs jogainak megsértése, kommunikációs kötelezettségek elmulasztása, vagy kommunikáció korlátokba, tilalmakba ütköző magatartás (jogsértés) esetén a felelősség és a *helytállási kötelezettség* fennáll. A felelősségi formák és azok jogi konzekvenciái – a korlátokhoz hasonlóan – szinte minden jogforrási szinten megtalálhatóak, egyaránt vannak közjogi és magánjogi és büntetőjogi elemei.

36. A kommunikációs jog megsértésének jogi konzekvenciáit kommunikációs normák *szankciórendszere* tartalmazza. A kommunikációs jogsértéseknél elsődlegesen hivatkozhatunk delictuális⁶⁵⁸ (szabálysértési, büntetőjogi),⁶⁵⁹ civiljogi (polgári jogi),

⁶⁵⁸Lásd a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és szabálysértési nyilvántartás rendszerről szóló 2012. évi II. törvény, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény, a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (stb.) normáit.

ágazati (médiajog, reklámjog, fogyasztóvédelmi jog stb.) normákra, valamint számos egyéb (pl. adójogi, a hatóságok⁶⁶⁰ kommunikációs tárgyú eljárásaik során megállapított szankciók) jogi konzekvenciáira. Ezek tartalmazzák a kommunikációs jog szankcióinak anyagi jogi szabályait, míg a felelősségre vonás *eljárási kereteit* az eljárás törvények.

37. A *jogi ügyek számának emelkedése* a jogkövető magatartás hiánya mellett, olykor visszavezethetők a megfelelő szabályozás hiányára is. Ugyanis *a tisztázatlan szabályozási háttér jogi konfliktusokhoz vezet, a „kiskapuk”, a joghézag pedig kriminalizál.* A jogesetek egy részében megfigyelhető, hogy a meghozott bírói döntések az alapjogok értelmezésén alapulnak. Végezetül fontos kiemelni, hogy az AB 30/1992. (V.26.) határozatában már rögzíti, hogy a büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az ultima ráció, a szankciók zárköve, alkalmazására akkor kerülhet sor, amikor már más jogágak szankciói nem segítenek.
38. A kommunikációs jog *demokratikus jogállami* berendezkedéssel fennálló funkcionális *kapcsolatát az interdependencia jellemzi*, akárcsak a kommunikációs alapjogok és jogosultságok egymás közötti viszonyát. Eszerint *kölcsönös függést és korlátot jelentenek, és ellenőrző szerepet gyakorolnak egymás viszonylatában.* Így egymás érvényesülésének előmozdítását, de akadályait is képezhetik.
39. A kommunikációs jog önálló *intézmény- és szervezetrendszerrel bír*, amely *sokszereplős* (kommunikációs funkcióval és feladatokkal bíró, azt művelő, védő, kutató, elemző, szabályzó, ellenőrző, szankcionáló (stb.) államhatalmi, közszolgálati (hatósági, hivatali) szervektől a kommunikációs (média) iparág gazdasági, szolgáltatói szereplőin át, a politikai és a civil szektor közérdekű kommunikációs érdekképviselői tevékenységet folytató társadalmi szervekig), *heterogén szervezeti struktúrát egyesít.* Ez a rendszer állami, társadalmi, gazdasági, szakmai és politikai szervezeteket egyaránt magába foglalja (mint pl. az Országgyűlés, központi kormányzati szervek, állami hatóságok, hivatalok, önkormányzatok, a tudományos intézetek, civil szervezetek, gazdasági társaságok). *Számuk, a kommunikációhoz köthető feladatkörük és tevékenységi területük folyamatosan növekszik. A kommunikáció szabadsága mint alkotmányos jog, valamint ezt biztosító, garantáló szervezetrendszer egyaránt a demokrácia lényegéhez tartozik.* Ennek részei közötti *kapcsolat, a szinergia javítása*

⁶⁵⁹Ez igaz valamennyi kommunikációs részterület szankciórendszerére. Pázmándi Kinga a reklámjog terén ugyanilyen állítással él. In: Pázmándi Kinga: Modern reklámjog. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2007. 174. o.

⁶⁶⁰Számtalan büntető és szabálysértési tényállás kapcsolódik e jogághoz. Hatósági eljárásokra példaként említhető a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság, a Nemzeti Adatvédelmi- és Információ Hatóság, a Fogyasztóvédelmi Hatóság, a Versenyhivatal (stb.). Részletesen lásd az értekezés IV. fejezetében.

révén demokratikus szufficit mint többleteredmény érhető el, de a kommunikációs jog rendszerében kezelve lehet és kell értelmezni. A kommunikációs jogok, valamint az alkotmányos jogállam demokratikus elvei és jogintézményei együttesen szolgálják a szabad kommunikációt, a nyilvánosságot, amelyek az alkotmányosság alappillérei. A szervezeti struktúra főbb összetevőit prezentálja a kommunikációs jog szervezeti „Hálómodell” ábra.⁶⁶¹

5.1.4 A kommunikációs jog és jogszociológia

40. Gyorsan változó világunk újra és újra termeli az újszerű kommunikációs élethelyzeteket, és megváltozott digitalizált társadalmi, gazdasági berendezkedés irányába haladunk, ahol a kommunikáció determinálja életünket, meghatározó és szerves része a mindennapi társadalmi, gazdasági és politikai életnek. Ennek következtében a kommunikációs jog kiemelten fontos jogágként funkcionál, az egyik *legnagyobb joganyagot felölelő, és leggyorsabban fejlődő rendszert alkot a jogrendszerben*. Jelentős hatást gyakorol tradicionális jogi berendezkedésünk alakulására. Ennél, illetve társadalmi szerepe, hasznossága folytán megállapítható, hogy jelenleg a kommunikációs jog helye és szerepe még formálódik, de a tendenciák folytán nemcsak *a jelen*, hanem *a jövő különös, újszerű, egyben domináns jogága*.
41. A kommunikációs jog primer és secunder vizsgálata visszaigazolta *önálló jogágazati létét*, kiemelt társadalmi szerepét, megnyilvánulásainak szinte feltérképezhetetlen sokféleségét. A kommunikációs jog elsődleges (primer) részterületeinek – a mindennapi életben betöltött szerepkörére, jelentőségére utaló rangsor szerint – a médiajog, reklámjog, PR-jog, infokommunikációs jog (telekommunikációs és internetjog), adatvédelmi jog, szerzői és védjegyjog, gyülekezési és egyesülési jog, állami egyházjog, oktatásjog (normái részben vagy egészben) mint jogágazatok halmaza. Teljességében nézve a jogrendszer valamennyi kommunikációs közjogi és magánjogi vonatkozásai, ennek a sajátos jogágnak általános, illetve különös részét képezik. Ennek velejárója, hogy önálló jogintézményekkel és alapelvi alapokkal rendelkezik.
42. *A kommunikációs élethelyzetek, jogviszonyok és szabályozások is folyamatosan bővülnek*. A kommunikációs jog normaalkotásának általános megítélése – a primer argumentum szerint – a jogalkotók a társadalmi, gazdasági átalakulással nem tudnak

⁶⁶¹ Lásd az értekezés III. fejezetében.

(vagy nem azzal egyező módon) lépést tartani. Számptalan *probléma* észlelhető. A kommunikációs viszonyok *alulszabályozottak* (pl. termékbemutató,⁶⁶² politikai kommunikáció, állami transzparencia, az új típusú kommunikációs jogsértések, bűncselekmények), vagy *túlszabályozottak* (pl. médiaszabályozás). Nem megfelelőek, elavultak (pl. a tartalomszabályozásban: közszolgálati médiumok centralizálása, a központi hírműsor-készítés, -gyártás, híradás; a kommunikációs platformok terén: az Internet normái; a kommunikációs elemeknél: CSR, szponzoráció, mecenatúra, gyógyszer promóciós szabályozás hiányosságai), valamint sok a *joghézag* (pl. a lobbitevékenység, a rendezvényszervezés törvényi aktusának hiánya). Egyúttal megfigyelhető a párhuzamosság (pl. az eljárási törvényekben, mint a Pp., Be., Ket., Ctv., Vetv., Szetv. és az Infotv. 15. §. által biztosított tájékoztatási jog párhuzamosan érvényesíthető, a két jog nem zárja ki és nem is írja felül egymást), és az *ellentmondásosság* (pl. a fogalomhasználatban). Összességében az állapítható meg, hogy a kommunikációs jog jelenlegi normarendszere csak részben megfelelő.

43. A jelzett *szabályozási gondok* eredménye, hogy a társadalomban széleskörű *igény van a változtatására*, amely szinte minden kommunikációs jogi területet érint. Ezek közt is kiemelten: a médiajog, az információs jogok (adatvédelem és adatnyilvánosság), valamint a politikai jogok (politikai kommunikáció) és a nyilvánosság (média, állami, politikai, jogszabály, jogalkotás, igazságszolgáltatás nyilvánossága stb.).
44. A normaalkotási problémák, feladatok több okból erednek. Ezek a következők: a jogalkotó a kommunikációs tárgyú jogi normaalkotást *nem rendszer elemeként kezeli és ezért azok nem kellően összehangoltak; a kívánt szakmai érdekegyeztetés elmaradása; a valós szabályozási igények feltárásának a hiánya; a változó környezet. Nem a szabályozás mennyiségével, hanem a szabályozás egyes tartalmával, illetve mértékével, és annak állandó módosításával van a baj.*
45. Hazánkban *alacsony* szintű a kommunikációs *jog ismerete*, de még ennél is hiányosabb a társult kötelezettségekről, eljáró szervekről tudomással bíró polgárok köre. Ennek három fő oka van: az oktatás hiánya, a „jogalkotási bumm” (a gyors,⁶⁶³ átláthatatlan, követhetetlen⁶⁶⁴ jogszabályváltozás) és az információs környezetszennyezés (a tömegméretű információáramlás, a reklámzaj nehezíti az egyén információs szelekcióját). Mindezek *jogbizonytalanságot okoznak*. A sok függő

⁶⁶² A visszaélések miatt a termékbemutató szabályozása módosítás alatt van.

⁶⁶³ Az Országgyűlés 1010-2014 közti ciklusban 800 törvényt, a 2015. évi tavaszi ülészakban 140 törvényt fogadott el.

⁶⁶⁴ Az joganyagban kulcsszavas keresés kutatási eredménye: az információra 53, az információszabadságra 29; az adatra 53; az adatvédelemre 48; a tájékoztatásra 52; a közzétételre 47; a nyilvánosságra 47 oldalnyi jogi norma felsorolása található.

jogi helyzet, a szabályozás nyújtotta „kikapuk,” az általános fogalom meghatározások és széleskörű értelmezési lehetőségek (stb.) folytán nő a visszaélések, jogsértések száma.⁶⁶⁵ Emellett *alacsony a jogérvényesítés, nagy a látencia.*

46. A kommunikációs jog *oktatása* nagyon szűk körű. Az információs társadalmi, gazdasági követelményeknek az oktatási rendszer nem képes megfelelni. A *demokratikus berendezkedésű jogállam (információs társadalom) állami oktatásától – állami szerepvállalásként – elvárható, hogy a közszolgálati média támogatása mellett, az oktatási rendszer különböző szintjein megjelenjen* (mint pl. Németországban) a társadalomismeret, a kommunikációs jog (oktatási rendszerbe való szerves beépítése, önálló oktatási programok indítása) oktatása. Mely megalapozná e jogok gyakorlását, a jogkövetést és a polgárok demokratikus társadalomban aktív részvételét, érdemi szerepvállalását, és a megalapozott döntést.

47. A kommunikációs jog *érvényesülésére* sok külső (világgazdaság, világpolitika, etc.) és belső (alkotmányos berendezkedés, alapjogok rendszere stb.) tényező hatással van, melyek olykor nem előremutatóak hazánkban. Említhetjük az illiberális állammodell, a demokráciadeficit, a jogbizonytalanság, a jogállami súlyok-ellensúlyok kérdését, de negatívan hatnak az – előzőekben jelzett – szabályozási problémák is.

A primer és secunder kutatási eredmények arra utalnak, hogy kommunikációs jog *normái nem a XXI. század fejlett, demokratikus jogállami szintjén érvényesülnek hazánkban*, a gyors jogszabályváltozás (törvények inflációja) az alacsony jogismeret, a sok függő jogi helyzet (mely a joggal való visszaélés melegágya), és a szabályozás nyújtotta „kikapuk”, illetve „fékek” következtében. Problémát jelent továbbá a jog túlpolitizálódása (túlzott politikai behatás), valamint kommercializálódása (üzletiesedés, azaz a gazdasági lobbis, az oligarchák gazdasági befolyása, érdekérvényesítő hatása a jogalkotásra, a jogalkalmazásra).

48. A kommunikációs jog sajátos tartalmú kategória, amelynek *korszerű újszerűségeinek összegzését*, a kommunikációs jog több szintű, rétegzett és integratív rendszerét bemutató *teljes „Hálómodell” reprezentálja.*

A modellnek *horizontálisan* két fő „lába” van: az alapjogok és az állam (demokrácia, jogállami berendezkedés). Ezek összetevő elemei, összefüggései szoros és elválaszthatatlan kapcsolatban, egymáshoz való viszonyuk kölcsönhatásban, kölcsönös függésben, ellenőrzésben állnak egymással, ezért egyik sem valósulhat meg

⁶⁶⁵ Az adatvédelmi ügyek területén 2008 óta folyamatosan nő az adatigénylés, a pere száma is ugrásszerűen növekedtek, az adatvédelmi ügyek száma 2001. és 2007. között háromszorosára emelkedett. Lásd In: Péterfalvi Attila (Szerk.): Adatvédelem és információs szabadság a mindennapokban. HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó, Budapest 2012. 8. o., 10. o. és 54. o.

a másik nélkül, és csak ekként is kezelhetők. Az is tény, hogy nem azonos súllyal jelennek meg a kommunikációs jogban.

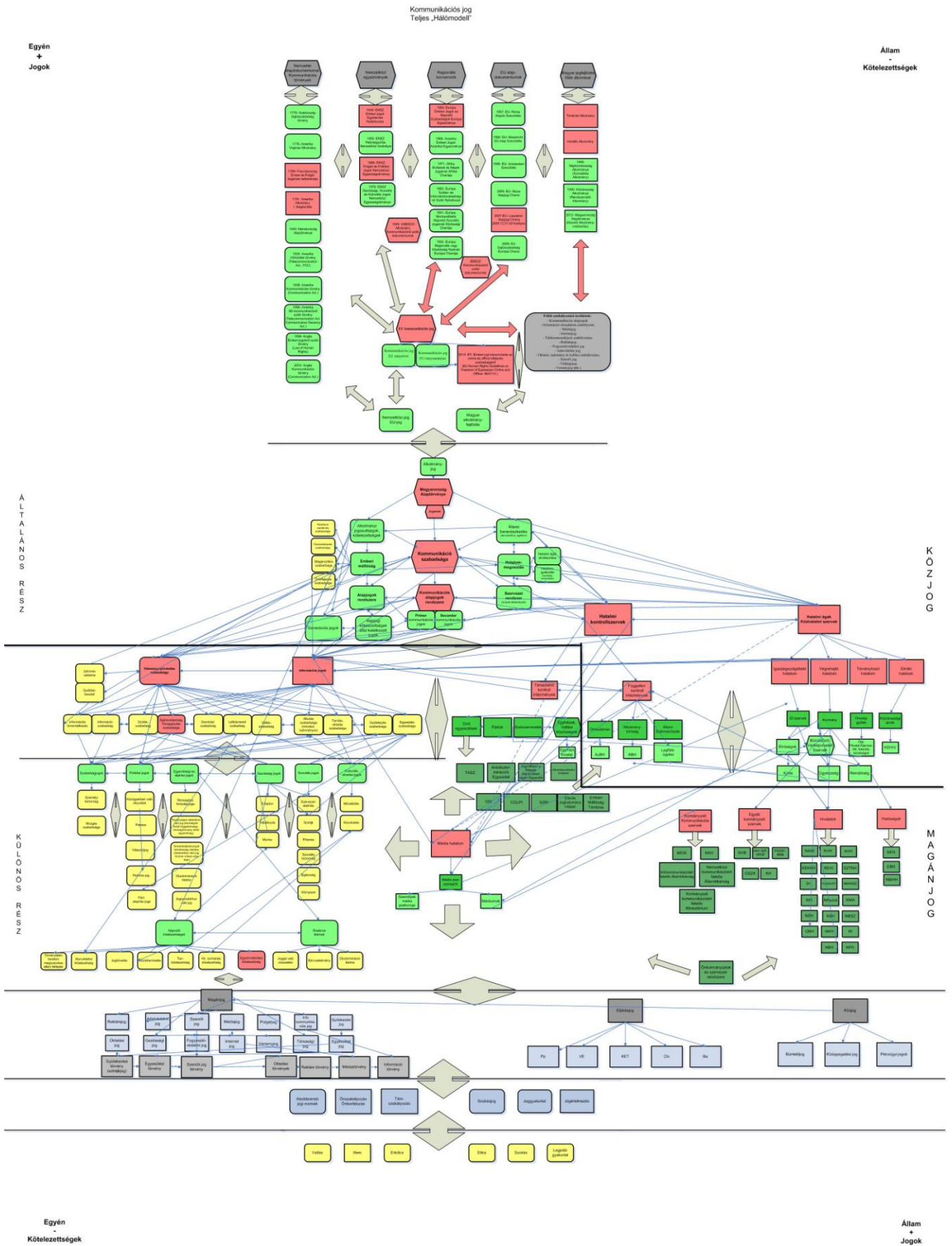
Vertikálisan, az alapjogi forrásait a kommunikációs alkotmányi jogok, jogosultságok, az ahhoz kapcsolódó jogelvek, és egyéb alaptörvényi normák kommunikációs kapcsolódásai képezik, melyek a kommunikációs jog általános részeként, közjogi elemei közt foglalnak helyet. A kommunikációs jog különös részét, a kommunikációs magánjogi normák összessége alkotja, amelyek többnyire a kommunikáció megnyilvánulási alakzataira, kommunikációs iparág illetve eszközök, médiumok (stb.) jogintézményeire tartalmazzak szabályokat.

Az emberi jogok (+, *aktív*) oldalán a jogosultságok, míg a jogállami (-, *passzív*, tartózkodás) oldalon a kötelezettségek dominálnak, és ezek inverzei csak másodlagosak, mégis elmaradhatatlan részei. Hisz a kommunikációs jogosultságok érvényesüléséhez komoly állami feladatok és kötelességek teljesítése nélkülözhetetlen. Az egyéni, közösségi, szervezeti kommunikáció megvalósulásának garantálásában az államnak és egyéb szervezeteknek is fontos feladata, illetve felelőssége van. A kommunikációs jogot a kommunikációt biztosító, megvalósító vagy annak érvényesülését elősegítő alapjogok, jogintézmények, az alkotmányi kommunikációs jogokhoz kapcsolódó egyéb alaptörvényi rendelkezések és jogelvek, valamint az abból származtatott egyéb jogosultságok, lehetőségek együttesen alkotják. Mindezek nemcsak az egyén önkifejezését és önmegvalósulását szolgálják, hanem közérdekű rendeltetéssel (pl. a nyilvánosság, a közhatalmi szervek működésének ellenőrzése) is bírnak. A kommunikációs jog ágazati rendszerében megjelenő jogok összességét „kommunikációs jogok” együtteseként jelölhetjük meg,⁶⁶⁶ és ezek mindegyikének védelmét a kommunikáció szabadsága mint univerzális, szubszidiárius alapjog biztosítja.

Jogforrási rendszerében minden típusú ius (jogi kötelező) és non ius (társadalmi szokás, erkölcs, vallás, önszabályozás stb.) normacsoport megtalálható. A közjogi elemek alkotmányi fejlődéséről áthelyeződött a hangsúly a sarkalatos törvények részletszabályaira, és a magánjogi szabályozásra.

A teljes „Hálómodell” ábrája a kommunikációs jog főbb tartalmi elemeinek és azok összefüggéseinek, többsíkú összetett rendszerének képi összegzését tartalmazza.

⁶⁶⁶ Az AB a német alkotmánybíróságtól vette át a „kommunikációs jogok” elnevezést.

6. számú ábra: Kommunikációs jog teljes „Hálómodell”
 Forrás: Saját szerkesztés

5.2 Javaslato (de lege ferenda), a tudományos eredmények hasznosítási lehetőségei

Az értekezés mind a jogelmélet, mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás számára hasznosítható eredményeket tartalmaz. A kommunikációs jog feltárt problémáira megfogalmazott, „de lege ferenda” javaslataimat az alábbiakban összegzem.

5.2.1 A jogalkotás számára hasznosítható eredmények

A szabályozási problémák felszámolásának szükségessége alapvető jogalkotási kérdések tisztázását, a rendszerszerű normaalkotás igényét vetíti elő. Az információs jogállami működés szükségessége a kommunikációs jog rendszerszerű elméleti, tudományos rendszerbefoglalása, a folyamatokat kellően képező jogi környezet kialakítása - a megfelelő jogbiztonság, jogkövetés, jogérvényesítés szempontjából is -, ennek gyakorlati alkalmazása és tényleges érvényesülése elengedhetetlen. Ennek érdekében a következő ajánlásokkal élek.

A törvényhozás és más jogalkotó számára felhasználható eredményként értékelhető, *mutatis mutandis* (a szükséges változtatások) különösen a következők.

- 1) A kommunikációs jog *fogalmi rendszerének felülvizsgálata*, kiegészítése, fejlesztése szükséges. Jelenleg probléma, hogy a kommunikációs jogok normaszövegeiből nem lehet mindig egyértelműen következtetni az alkotmányi rendszerben elfoglalt helyükre, csak rendeltetésük ad ehhez támpontot. Kiemelendő továbbá, hogy a kommunikációs jogosultságok és kötelezettségek kölcsönös feltételezettségük okán szerves egységet képeznek, és csak együttes jogi kezelésükkel, illetve gyakorlati teljesülésükkel érvényesülhetnek a kommunikációs jogok, a szabad kommunikáció a társadalomban. Így nemcsak a kommunikációs jogok minél szélesebb körét, hanem a hozzá kapcsolódó kötelezettségeket, illetve a létező korlátokat – a jogok mellé rendeltén, egzakt módon – kellene nevesíteni.
- 2) Az általános, többértelmű jogi fogalmi meghatározások pontosítása, a hiányzó kommunikációs jogi *alapfogalmak pótlása* érdekében szükséges lenne az online és offline kifejezés szabadságáról szóló EU-s emberi jogi iránymutatás fogalmi meghatározásainak jogharmonizációja, azok beépítése a magyar jogrendszerbe, jogalkalmazásba.

A kommunikáció, a kommunikációs jogok rendszerszerű kezelésének és az egyértelmű, egzakt fogalmak hiánya az eltérő jogértelmezésre, de akár a joggal való visszaélésre is lehetőséget nyújt. Ezt a hiányt a jogalkotónak a kommunikációs jog

alapfogalmainak rögzítésével sarkalatos törvényi szinten kellene pótolni, illetve egyértelműsíteni.

- 3) Az EU egyik fő célkitűzése, hogy információs társadalommá váljon, és a szabad kommunikáció, a kifejezés, az információ szabad mozgásának, áramlásának elvét vallja. Szükség lenne arra is, hogy az EU a négy alapszabadság mellett a kommunikáció szabadságát, az információ szabad mozgását, áramlását mint *az ötödik alapszabadságjogot* deklarálja. Nem áruk módjára kellene kezelni, valamint az áruk és személyek szabad mozgásának keretei közt értelmezni, hanem önállóan.
- 4) Széleskörű *nemzetközi egyezségokmányt* kellene elfogadni az információs társadalmi környezetben működő fejlett jogállamoknak, amelyek nemcsak az egyéni, szervezeti és állami, hanem a szupranacionális és nemzetek közti kommunikációt érintő deklarációkat is tartalmazná, valamint modern kommunikációs eszközök nyújtotta visszaélési lehetőségek, illetve a multinacionalizálódás, a hálózatosodás folytán felmerülő sokszor kényes kérdéseket is rendezné. Gondolok itt például a már hivatkozott *információgyarmatosítás* jelenségére. Értem ez alatt, a nagyhatalmaknak, illetve a kommunikációs iparágban működő multinacionális nagyvállalatoknak olyan világszintű és méretű, jogszerű vagy jogszerűtlen eszközökkel végzett információ szerzését, birtoklását, kizárólagos kezelését (információmonopólium), amelynek folytán országok széles körének belső működésére, irányítására döntő befolyással bír, ezzel szolgálva – személyes vagy országa – gazdasági, politikai, jogi vagy egyéb érdekeit. E visszaélési lehetőséget csak nemzetközi szinten lehetne kezelni. Hatékonyabb nemzetközi kodifikációs lépéseket kellene tenni az információforrások és szolgáltatások monopóliumainak, valamint ezek multinacionalizációjának megakadályozása érdekében.
- 5) Az *EU Alkotmányában* nevesítve kellene deklarálni a kommunikáció szabadságát (freedom of communication,[expression]) mint a kommunikációs jog genus proximumát. A kifejezés szabadság 2014. évi iránymutatását továbbfejlesztve, olyan – a tagállamokra is kötelező érvényű – dokumentumot (pl. irányelvet) kellene elfogadni, amely képes a kommunikációs jog *alapjogi normarendszerének integrálására, egyben a speciális elemeinek önálló kezelésére, szeparatív, illetve differenciált szabályozására*. Ez a tagállamok szintjén lehetővé tenné a kommunikációs jog egységes, előre mutató fejlődését.
- 6) Átfogó tartalmú EU-dokumentumnak *kellene rögzíteni* a kommunikációs jog legfontosabb alapelveit, a jogág terminus technikusait (alapfogalmait), amely egyben

meghatározná az egyes kommunikációs iparágak és szakmák működésének alapvető kommunikációs normáit, valamint a kommunikációs üzeneteket, információkat közvetítő eszközöket, platformokat, a tömegkommunikáció szabályozásának egységes működési elveit (pl. az internet kültéri médiumként történő kezelését, jogi megítélését), valamint az általános és különös felelősségeket, korlátokat.

7) Véleményem szerint, nincs demokratikus jogállami fejlődés a kommunikációs jog fejlesztése nélkül, azaz a kommunikációs jogosultságok kiterjesztő, a korlátjait szűkítő értelmezése mellett – a bővülő kommunikációs élethelyzeteket és alakzatokat követő – új részjogosítványok nevesítése, a védelmi, részvételi kommunikációs jogokat garantáló jogintézmények bővítése nélkül. Ezt a szükségszerűséget a jogalkotóknak kell realizálni. *Hazánk Alaptörvényét* ennek szellemében kellene *módosítani, illetve kiegészíteni:*

- *erkölcsi alapértékekkel, alkotmányi alapelvekkel* (pl. a társadalmi igazságosság, a tisztesség és jóhiszeműség, a tolerancia, a méltányosság és szolidaritás, a hatalommegosztás és az államhatalmi ágak elválasztásának, a világnézeti semlegesség és pluralitás, a szabad verseny tisztességének a jogelveivel sb.), és alapvető nemzetközi elvekkel (mint pl. a médiamonopóliumok tilalmának visszaállítása, információs esélyegyenlőség⁶⁶⁷ stb.);
- *alapvető kötelezettségekkel* (elsődlegesen az alapjogi védelemből eredő kötelezettségek önálló nevesítésével, a mások alapjogainak tiszteletben tartását, a jogok rendeltetésszerű gyakorlását, illetve a joggal való visszaélés tilalmának kötelezettségét stb.);
- *a felelősség önálló alkotmányi értéké nyilvánításával* (külön a politikai felelősség egzakt nevesítése);
- *a tilalmak körének bővítésével* (pl. diszkrimináció újabb alakzataival, mivel a tilalmak tartózkodásra köteleznek, egyben más értékeket is védenek, szolgálnak, keletkeztetnek);
- *a kommunikációs jog speciális jogelveivel;*⁶⁶⁸
- *a kommunikáció szabadságának önálló deklarálásával*, és a kommunikációs alapjogok, illetve részjogok minél teljesebb körű nevesítésével (pl. információs szabadság);

⁶⁶⁷ Ádám professzor egész munkássága alatt szorgalmazta az alkotmányi alapértékek körének jelentős bővítését, a tilalmak, kötelezettségek és felelősségek tárházának kiterjesztése mellett. Köztük az általam megjelölt alapelveket is. Részletesen lásd Ádám Antal publikációit, megjelölve az irodalomjegyzékben.

⁶⁶⁸ Lásd korábbi utalásom.

- *az információs szabadság (tartalmi összetevői) nevesítésével* (a közérdekű adatok megismerésénél szélesebb körű jogosultságokat biztosítana a közszféra, a közérdekű információk szabad átláthatóságának és az állam elszámoltathatóságának, az információk szabad áramlásának a társadalomban);
- *a kommunikációs részjogosítványokkal, új részelemekkel* (utalva az összetevők lezáratlanságára, a megjelöltek taxatív jellegére, illetve e jogok kiterjesztő értelmezési kötelezettségére, mivel a kommunikációs jogok, részjogok nem lezártak, kimerítőek, hisz a folyamatos fejlődés, gazdagodás jellemzi. Ezt a kívánalmat jogtechnikailag oly módon kellene megoldani, hogy bármelyik összetevő tovább részletezhető legyen, pl. a jogértelmezési és végrehajtási rendelkezések útján);
- *jogállami garanciákkal* (amely a kommunikációs jog keretfeltétele);
- *a fékek és ellensúlyok rendszerének* (pl. nemzeti konzultációval lefolytatott és népszavazással záruló alkotmányozás, mivel az alkotmányozó és a törvényhozó hatalom nem eshet egybe, ⁶⁶⁹ AB hatáskörének stb.) *visszaállításával*;
- *alapvető jogalkotási követelményekkel* (pl. a jogszabályok visszaható hatályának tilalmával, vagy kétharmados parlamenti többség esetén, az Alaptörvényt, illetve a sarkalatos [kétharmados] törvényeket csak képviselők négyötödének szavazata mellett lehessen elfogadni, módosítani).

Általános értelemben *a jogintézmények összefüggéseiben történő alkotmányozás szükségessége jelenik meg.*

- 8) A társadalmi kommunikációban a plurális érdekek és értékek képviselőitének garanciája a kommunikációs jog szervezetrendszerének *intézményi, gazdasági és politikai függetlensége* („az államtól való szabadság”),⁶⁷⁰ amelynek növelése és a függő viszonyok csökkentése – mint jogalkotási cél – indokolt.

Szükséges lenne továbbá a kommunikációs szabadság védelmi intézményeinek, az állami és civil *szervezetrendszerének*, ezek feladat- és hatáskörének, illetve eljárásuknak *a felülvizsgálata*, az esetleges hatósági visszaéléseket megelőző, valamint a civil kontroll minél szélesebb körű funkcióellátás garanciáinak beépítése érdekében. Ilyen lépés lenne, pl. az AB korábbi jogkörének és az államigazgatás decentralizációjának visszaállítása, az ombudsmani rendszer továbbfejlesztése (pl.

⁶⁶⁹ Ádám Antal: Az alkotmányozásról. In: A világ mi vagyunk.. Liber Amicorum Imre Vörös. (Szerk.: Fekete Balázs - Horváthy Balázs - Kreiszig Brigitta), HVG-ORAC, Budapest 2014. 14-28. o.

⁶⁷⁰ A 47/1994. (X.21.) AB határozat intézményesítette „az államtól való szabadság” fogalomhasználatát, és deklarálta ennek szükségességét.

jogállami kontroll funkciót jól szolgáló korábbi megoldások, mint az adatvédelmi ombudsman intézménye, kivéve ezt a funkciót a NAIH hatósági jogköréből).

- 9) „Újra kellene gombolni a kabátot.”⁶⁷¹ Kívánatos lenne a szabad kommunikációt biztosító normarendszert integráló, átfogó tartalmú *kommunikációs törvénykönyv megalkotása*, amellyel a jogalkotó a kommunikációs jogok rendszerszerű kezelését megvalósítaná mint *modus vivendi* (megoldás a különböző értékek egymás melletti összehangolt létezésére). Mindezt – a jelenleg hiányzó – átlátható szerkezeti struktúrájú (általános és különös rész) és tartalmi (kommunikáció elemeihez, megnyilvánulási területeihez igazodó) szabályozás formájában, amely *megteremtené a kommunikációs jog koherenciáját* hazánkban.
- 10) A Kommunikációs törvénykönyvnek le kellene fektetni a kommunikációs jog *tartalmi összetevőit* (az EU-dokumentum kívánatos elemei mellett), amelyek elsődlegesen a következők:
- az alapelvek (különösen tekintettel a kommunikáció, a kommunikációs iparágak és szakmák működésének alapvető normáira, valamint a kommunikációs üzeneteket, információkat közvetítő eszközök [médiumok] szabályozásának az egységes alapelveire, valamint figyelembe véve az online és offline kifejezés szabadságáról szóló EU emberi jogi iránymutatás alapelveit, tartalmi követelményeit, a kommunikációs jog speciális alapelveit és ezzel, a hazai jogrendszerben jogilag kötelező érvényt szereznének ezeknek az európai uniós előírásoknak);
 - az alapfogalmak egyértelmű, egzakt rögzítése;
 - az alapvető jogok, követelmények, korlátok (pl. a kommunikációs joggal való visszaélés tilalma);
 - az általános, speciális és ágazati szabályok alkotása (oly módon, hogy kiiktassa a párhuzamosságokat, ütközéseket, felszámolja a joghézagokat és a túlszabályozást);
 - a szervezetrendszer (a feladat és hatáskörök, kötelezettségek megfelelő meghatározása);
 - a jogvédelmet biztosító és a jogérvényesülést elősegítő garanciák (pl. a garanciális jogintézmények számát, funkcionális tartalmát növelni kellene, mint pl. a közszférában a transzparencia, a nyilvánosság fokozása).

⁶⁷¹Sárközy Tamás az információs társadalom joga tárgyában él e gondolattal, Pázmándi Kinga pedig a reklámjog vizsgálatának eredményeként vélekedik oly módon, hogy a magánjogban a hagyományos jogi gondolkodás ideje lejárt. A „harmadik generációs” kommunikációs alapjogok önálló jogági törekvésének idejét éljük. Hangsúlyozza a szakmai normatív önszabályozás, a gyakorlati fejlesztés integrálásának fontosságát, szemben a jelenlegi rugalmatlan állami szabályozással. Lásd részletesen, In: Sárközy Tamás: Az információs társadalom és a jog. Az információs társadalom és jogrendszere. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest 2002. 16. o. és Pázmándi Kinga: A reklám a tisztességtelen verseny elleni jog és a modern reklámjog határán. HVGORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2005. 312-313. o.

A törvénykönyvet szerkezetileg *általános és különös részre kellene tagolni*. Az általános rész rögzítené az alapelveket, alapfogalmakat (stb.). A különös rész tartalmazná az ágazati normákat és egyedi szabályokat, valamint a szervezetrendszerére vonatkozó rendelkezéseket (stb.).

- 11) A *modus vivendi*, az általam javasolt megoldás a kommunikációs jog *normarendszerének* „kommunikációs törvényben” *egységesítése*, elemeinek rendszerben történő alkalmazása, amely növelné a jogismeretet, a jogtudatot, a jogkövetést, a jogérvényesítést, a jogbiztonságot, valamint segítené a jogalkalmazást, az oktatást, kiküszöbölne az ellentmondásokat, egyben hozzájárulna a demokratikus jogállami működés fejlődéséhez. Mindez társadalmi, gazdasági és politikai haszonnal járna.
- 12) A jogismeret, jogtudat, jogérvényesítés és a jogkövetés érdekében a kommunikációs jogok minél szélesebb körű *oktatása* (lifelong learning), és az *információs esélyegyenlőség* megteremtéséhez az állampolgári jogon járó internetes szolgáltatás állami biztosítása lenne kívánatos és javasolt, amely *az információs szegregáció felszámolásában* fontos demokratikus lépés lenne.
- 13) A politikai kommunikáció során felmerülő visszaélésekkel szemben a jogalkotónak nevesítenie kellene a „*politikai felelősség*” fogalmát és konkrét elemeit, valamint alkotmányi kötelezéseként rögzíteni kellene a végrehajtó hatalomnak a *kormányprogram* készítését, egyeztetését, elfogadását és nyilvánossá tételét. Továbbá a pártok választási ígéreteinek meghatározott szempontrendszer szerinti – az egyes ágazatokra, közfeladatokra figyelemmel – a főbb célokat pontokba foglaló *választási információs táblázatba* összegzése és közzététele – a Nemzeti Választási Bizottság által – a nyilvánosság számára, amely alkalmas a célok áttekintésére, az ígéretek összehasonlításra, és az utólagos számon kérhetőségre. Nincs még egy olyan szakma, ahol nincsenek konkrétan megfogalmazott elvárások, vállalások rögzítve és konkrétan a „megbízók” által ellenőrizve, a széleskörű és egzakt fellelőségek jogi telepítése mellett. A választópolgárok ez esetben tudnának felelős döntést hozni. Hisz addig, amíg a megválaszthatósághoz elegendő pl. „folytatjuk” megjelöléssel nevesíteni a kormányzási célokat, addig ismeretlen célokra, a konkrét elképzelések, információk hiányában fejeznek ki politikai véleményt a választó polgárok. Ez esetben felmerülhet a kérdés, hogy voltak-e olyan információk birtokában, hogy érdemi döntést hozhassanak. Lásd példaként a devizahitelesek ügyében a Kúria jogegységi döntését,

miszerint az árfolyamkockázatról szóló banki tájékoztatás hiányos volt, ezért tisztességtelen. A tisztességtelen elemek pedig semmiek.

- 14) *A közérdekű adatokat, információkat az információ birtokosnak (a kezelő szervezetnek) teljes körűen nyilvánossá kellene tenni és elérhetőségét határozatlan ideig biztosítani kellene az interneten.* Ezzel radikálisan csökkennének az információszabadság gyakorlása során felmerülő állami, önkormányzati kiadások, egyúttal nem merülhetne fel a visszaélészerű adatkérés esete. Ez indokolatlanná tenné az infotörvény (és kapcsolódó alsóbb fokozatú jogszabályok) a közelmúltban elfogadott e tárgykörű módosítását, illetve az adatigénylők költségviselési kötelezettségét.

5.2.2 A jogelmélet számára hasznosítható eredmények

A jogtudomány számára hasznosítható eredmények közül, a következőket hangsúlyozom:

- 1) a kommunikációs jog alkotóelemeinek, aspektusainak rendszerezett (rendszerszerű) vizsgálata;
- 2) új jogelméleti, módszertani szemlélet megteremtése;
- 3) a kommunikációs jog összehasonlító vizsgálata a nemzetközi dokumentumokon, az EU-szabályozáson és egyes országok, illetve kutatók megközelítésén keresztül;
- 4) a nemzetközi és hazai (alkotmányi) kommunikációs jogi szabályok elméleti és gyakorlati problematikájának feltárása, vizsgálata;
- 5) a kommunikáció és kommunikációs jog definíciójának, fogalmi elemeinek (terminus technikus) kidolgozása;
- 6) a kommunikációs jog sui generis (sajátos) alapelveinek megfogalmazása;
- 7) a kommunikációs jog rendszerbefoglalása (Hálómodell kidolgozása), megalapozhatja a hazai tudományos életben az újszerű, integrált gondolkodást.

5.2.3 A jogalkalmazás számára hasznosítható eredmények

A jogalkalmazók részére az értekezés fontosabb eredményei közül, taxatíván az alábbiakat emelem ki:

- 1) a kommunikáció, információ, adat, információs társadalom, információgyarmatosítás (stb.) fogalmának, jellegzetességeik bemutatása;
- 2) a kommunikációs jog időszerűségének, meghatározó társadalmi szerepének bizonyítása;
- 3) a kiterjesztő (védelmi funkció terén), és szűkítő (korlátozó funkció) jogértelmezési javaslatok;

- 4) a kommunikációs jog fogalmának kiterjesztése a közjogi és magánjogi jogintézményekre;
- 5) a kommunikáció-, a kifejezés-, a véleménynyilvánítás-, az információ-szabadság és egyéb kommunikációs alapjogok szerepének tisztázása, egymáshoz fűződő viszonyának, interdependenciájának meghatározása;
- 6) a kommunikációs jog alul- és túlszabályozott területeinek nevesítése, illetve a joghézagok, szabályozási igények feltárása, konkretizálása.

Mindezek segítséget nyújtanak a joggyakorlat számára az adott ügyben a kommunikációs megnyilvánulások differenciáltabb vizsgálatában, vagy akár annak mögöttes céljának feltárásában, ezzel előmozdítva a valós élethelyzetekhez illeszkedő tényállás felderítését, a megalapozott döntést, az igazság szolgálatát.

ÖSSZEFOGLALÁS (SUMMARY)

ÖSSZEFOGLALÁS

„Haza csak ott van, hol jog is van” – írta Petőfi Sándor. A jog feladata az igazság szolgálata (iurisdictio). A jog azonban annyit ér, amennyiben megvalósul, de a „fegyverek” közt elnémulhat a jog is. Korszakunkban a kommunikáció egyéni és társadalmi létszükséglet, vagyis „communicare ergo sum”. A kommunikáció azonban olyan kétélű „fegyver”, amely az igazság keresésének fontos eszköze, a jogot és az igazságot előmozdíthatja, de gátja is lehet. Ezért is tartom kiemelten fontosnak a kommunikáció társadalmi és jogi összefüggéseinek, feladatának minél szélesebb körű feltárását.

Kutatásom célja, hogy a globalizálódás, a multinacionalizálódás, a digitalizálódás, a hatalmi centralizálódás, az információgyarmatosítás jelenségeivel, a robbanásszerű technikai fejlődéssel jellemezhető világunkban kialakult, új információs társadalom jogrendszerében modellezem a kommunikáció jogi normarendszerét, annak összetevő elemeit, kapcsolódásait és összefüggéseit. Keresve a választ arra, hogy a kommunikációs jog önállóan körülhatárolható rendszert alkot-e, és ez jogágazatnak tekinthető-e.

Teszem mindezt primer és secunder kutatásaimra alapozott tényfeltárással, a jogtörténeti előzmények vizsgálatával, a főbb hazai és nemzetközi szakirodalomban megjelent jogtudományi eredmények, jogalkotói és jogalkalmazói döntések összehasonlító és teoretikus elemzése útján. Kiegészítve ezt az elmúlt 25 évben a kommunikációs jog területén szerzett saját szakmai, elméleti és pragmatikus ismereteim, valamint kutatási eredményeim felhasználásával, a valóság széleskörű feltárása, téziseim (thesis), és de lege referenda javaslataim megfogalmazása érdekében.

A kommunikációnak de facto végtelen tartalmi összetevője, megnyilvánulási alakzata (az állatok táncán és a kokárdán át a Facebookig) és jelentéstartalma van. A kommunikáció tartalmát képező információ ma már egyrészt tömegigény (szükséglet), másrészt tömegtermék. A kommunikáció természete, hogy generatív hatású. A kommunikáció kommunikációt szül. A médiumok a kommunikáció generatív hatását tovább sokszorozzák, így képződik a többszintű nyilvánosság, a modern társadalom kommunikációs rendszere. Ennek kialakulása évezredek alatt végbement fejlődés eredménye.

A kommunikációs normák gyökereinek megjelenése az emberrel egyidős. A polgári forradalmak, majd a II. világháború sokkját követő nemzetközi dokumentumok által elismert kommunikációs alapjogok, majd a kommunikációs-információs forradalom hatására születő újabb jogok jelentették fejlődésének főbb állomásait, amelyekre nagy hatással voltak a médiaforradalmak. Mindennek terminus technicus a kommunikációs jog, amelynek egyre

bővülő, heterogén joganyaga (jogforrási rendszere) behálózza az egész jogrendszert, az esetjogtól a szupranacionál normáig. Olyan, mint az emberi idegrendszer. Szabályozásnak a célja a szabad kommunikáció biztosítása, az államhatalom feletti társadalmi kontroll, a kommunikáció által kiváltott jogsérelmek korlátozása, esetleg szankcionálása, az igazság, a törvényes és felelős társadalmi kommunikáció.

A kommunikációs jog a jogtudomány önállóan körülhatárolható, új, fejlődő, interdiszciplináris jellegű, plurális, sui generis jogágazata, amely integratív jellege folytán egyesíti a kommunikációt szabályzó normákat, jogintézményeket. A különböző jogágak speciális halmazát alkotja. A genus (közös) de facto a kommunikáció. A hálószerű rendszerben kiemelkedő jelentőségű a humanitas, mint semina rerum („a dolgok magjai”), az információszabadság, mint sine quo non (alapfeltétel) és a kommunikáció szabadság (freedom of communication), mint genus proximum. Eme alapjog a kommunikációs jogok alapszabadsága, amelynek védelme a szabad kommunikáció szinte felsorolhatatlan sokféle megnyilvánulási alakzatának biztosítására irányul. A kommunikációs jog jogágazata sosem lesz olyan, mint a tradicionális jogágak, hisz vegyes jellege és több funkciója okán számtalan specifikummal (species) rendelkezik.

Alkotóelemi közt vannak primer (lex primaria), nevesített kommunikációs alapjogok – mint a gondolat, a lelkiismeret, a vallás szabadsága, a véleményszabadság, a szólás és a médiaszabadság, valamint az alkotás (művészeti, irodalmi, tudományos) és az oktatás szabadsága, a gyülekezés és az egyesülés szabadsága –, amelyek a kommunikációt közvetlenül és elsődlegesen szolgálják. Vannak ún. secunder elemei (lex subsidiariae), mint pl. kommunikációs jellegű részjogok, eljárásjogok, kommunikációs kötelezettségek, tilalmak, felelősségek és jogállami követelmények. Valamint az ezekhez társuló kommunikációs eszközrendszer, intézmény- és szervezetrendszer, amelyeknek csak közvetett, másodlagos funkciójuk a szabad kommunikáció, a társadalmi nyilvánosság szolgálata. Mindezek kapcsolódásait a szinergia (együtműködés), az interdependencia (kölsönös függés), ellenőrző szerep és a generativitás (továbbgyűrűző hatás) jellemzi.

Alanyainak köre rétegzett (egyén, szervezet, állam), minden jogviszonyban sokszorozódik (multiplicavit hatás). A joggyakorlók a cselekvő (aktív) alanyok, míg a kötelezettek a jogviszony inaktív (passzív) alanyai, akik egyben a jogosultsághoz kapcsolódó kötelezettségek aktív alanyaivá válnak, és egymáshoz szervesen kapcsolódnak.

A kommunikációs jog tárgykörébe tartozik minden a kommunikáció – bármely formájában vagy módján megvalósuló információkérés, -gyűjtés, -átadás vagy -megtagadás – által keletkező jogviszony. Ezek védelme azonban nem korlátlan. Általános és különös, ius

(jogi) és non ius (erkölcsi, önszabályzó normák) korlátok képezik a kommunikációs jog kontrollrendszerét.

Normarendszere rétegzett, egyaránt megtalálhatók az anyagi és alaki, cogens és diszpozitív, valamint közjogi, magánjogi és büntetőjogi normák. Személyi, tárgyi, területi, időbeli hatálya általános értelemben erga omnes (mindenre kiterjedő), konkrétan az adott jogviszonyra vonatkozó szabályok határozzák meg.

Intézmény- és szervezetrendszere sokszereplős (kommunikációs funkcióval és feladatokkal bíró, azt művelő, védő, ellenőrző, szankcionáló stb.) államhatalmi, közszolgálati, hatósági, hivatali szervektől a kommunikációs iparág gazdasági, szolgáltatói szereplőin át, a politikai és a civil szektor közérdekű, kommunikációs érdekképviselői tevékenységet folytató társadalmi szervekig heterogén szervezeti struktúrát egyesít. A kommunikációs jog mindezen sajátos jellemzőit a „Hálómodell” reprezentálja.

De lege referenda javaslataim közül a legfontosabb mutatis mutandis (megváltoztatandók): a definíciók egzakt rögzítése; a kommunikációs szabadság genus proximum-ként, és ötödik alapszabadságként deklarálása az EU-ban, valamint a kommunikációs jog nemzetközi egyezségokmányának elfogadása. Hazánkban a kommunikációs jogintézmények összefüggéseiben történő alkotmányozása szükséges. Különösen az Alaptörvény kiegészítése, mint pl. kommunikációs alapértékekkel, a kommunikációs szabadság, a kommunikációs jogok, részjogosítványok, kötelezettségek, felelőségek szélesebb körű nevesítésével, valamint jogállami (jogvédelmi, szervezeti, intézményi) garanciák bővítésével.

A modus vivendi, a megoldás a kommunikációs normarendszert integráló, átfogó tartalmú kommunikációs törvénykönyv megalkotása. Ez növelné a jogismeretet, a jogtudatot, a jogkövetést, a jogérvényesítést, a jogbiztonságot. Valamint segítené a jogalkalmazást, az oktatást, kiküszöbölne az ellentmondásokat, egyben hozzájárulna a demokratikus jogállami működés fejlődéséhez. Mindez társadalmi, gazdasági és politikai haszonnal járna.

Szilárd meggyőződésem, hogy a kommunikációs jog eddigi fejlődése az emberiség történetében csak a „kezdeteket” jelző szakasz. Óriási átalakulás kapujában állunk. A fejlődés által megkívánt, integrált jogi környezet kialakítása komoly kihívást jelent a törvényhozás és az egész társadalom számára. Jogi paradigmaváltásra (jogdogmatikai szemléletváltásra) van szükség, amelynek következtében a tradicionális jogrendszer – a világ kommunikációs és technikai átalakulási folyamatait követő – új formát ölt. Jelenleg a kommunikációs jog helye és szerepe még formálódik, de a tendenciák folytán a jelen és a jövő jogága. „Alea iacta est.” - „A kocka el van vetve.”

SUMMARY

As Sándor Petőfi wrote: „Homeland is only where there is also law”. The main task of the law is to serve the justice (*iurisdictio*). The law is worth as much as comes true from it, but among the “weapons” the law may also go silent. In our era, communication is an individual and social need, that is to say „*communicare ergo sum*”. But communication is a double-edged “weapon”, which can be not only an important tool for searching the truth, and can enhance the law and the truth, it can hinder it, too. That is the reason why I find important the wide range exploration of social and legal context and the task of communication.

The purpose of my research is to model the legal standards of communication and its elements, connection and context in the law system of the new information society, which can be characterized by the phenomenon of globalisation, multinationalization, digitalization, centralization of power, colonialism of information and explosive technical development. I am searching for the answer, whether the communication law can be an independent system and whether it could be considered as one branch of law.

In the interest of the wide range exploration of reality, as well as to draft my thesis and de lege referenda proposals, I have applied primer and seconder research methods, legal historical backgrounds, comparative and theoretical analysis of results in research on law/science of law, and legislative and judicial decisions of the main domestic and international bibliography. In addition, my 25 years’ experience in communication law, my professional, theoretical and pragmatic knowledge is significant, too, complemented by the use of my research results.

Communication has de facto never-ending components, modes of manifestation (the dance of animals, cockade, Facebook) and meaning of contents. The information - which provides the content of communication – today is a mass need on the one hand, and a mass product on the other. The nature of communication is to be generative. Communication generates communication. The media multiplies the generative effect of communication, that is how multi-level publicity, the communication system of modern society can be developed. This formation is the result of development of thousands of years.

The appearance of the roots of communication standards and humanity are the same age. After the shock of bourgeois revolutions and World War II, the fundamental rights recognised by international documents and the new born rights were the main stations of its development, on which the media revolutions had a huge impact. The technical terminology of these is the communication law and it’s continuously expanding, heterogeneous legislation (sources of

law system), networking the whole legal system – from case-law to the supranational standards. It is like the human nervous system. With the regulation of communication law the aim is to ensure free communication, social control over the state, restriction or sanction of the violation caused by communication, the justice, the legal and responsible social communication.

Communication law is an individually definable, new, developing, interdisciplinary, plural, sui generis branch of science of law, which - because of its integrative nature - unifies the standards regulating communication, institutions of law –, and it forms a special set of different branches of law. The genus (mutual) de facto is the communication. In the reticulated system the humanitas is paramount as semina rerum („the seeds of things”), the freedom of information as sine quo non (basic condition) and freedom of communication as genus proximum. This fundamental right means the basic freedom of communication rights, the protection of which is aimed at the provision of several manifestation forms of free communication. The legal branch of communication law will never be like traditional branches, since its mixed nature and its numerous features make it take the form of countless specificities.

Among its components there are primer (lex primaria), specified fundamental rights of communication, like the freedom of thought, of conscience, the freedom of religion, freedom of opinion, freedom of speech and of the media, freedom of creation (art, literature and science) and the freedom of education, freedom of assembly and of association – which serve directly and primarily the communication.

Its range of subjects are stratified (individuals, organisations, state), multiply in every legal relation („multiplicavit” effect). Law appliers are the doer (active) subjects, while the obliged parties are the inactive (passive) subjects of legal relations, who turn into active subjects of obligations related to the entitlement and are closely interrelated with each other.

Every legal relation created by communication – request, collection, sharing or refusal of information by any form or means - falls into the category of communication law. However, their protection is not unlimited. General and special, ius (legal) and non ius (moral, self-regulatory norms) limits make up the control system of communication law.

Its norm system is stratified; it consists of both substantive and formal/procedural, cogens and dispositive, as well as public, private and criminal law norms. Its scope of entities, income, territory and time in general terms is erga omnes (comprehensive), determined by the regulations related to the legal relation in question.

Its institutional and organisational system has multiple bodies (ranging from state and public authorities, offices having communication, protection, control and sanctioning functions, through the economic and service provider actors of the communication industry to the public authorities or civil bodies engaged in activities of communication and interest representation) encompassing a heterogeneous organisational structure. All of these specific characteristics of communication law are represented by the “Network Model”.

The most important *mutatis mutandis* (things being changed that have to be changed) of my *de lege ferenda* suggestions: the setting of exact definitions; declaration of communication freedom as *genus proximum* and as the fifth fundamental freedom in the EU, and the adoption of the International Covenant of communication law. In Hungary, legal institutions engaged in communication need to be part of the constitution comprehensively, and especially supplement the Fundamental Law, by adding for example communication fundamental values, and by broadening the concept of communication freedom, communication rights, partial entitlements, obligations, responsibilities, and also the expansion of the guarantees of the rule of law (legal, organisational, institutional).

The *modus vivendi* (solution) is the establishment of communication law which integrates the communication norm system and would enhance the knowledge of law, legal awareness, compliance and enforcement, legal certainty, as well as help law enforcement and education, eliminate contradictions, and would also contribute to the development of a democratic constitutional state operation. This would bring social, economic and political benefits.

I firmly believe that the development of communication law in human history so far is only the beginning. We are just before a major transformation. The development of an integrated legal environment is a serious challenge for the legislation and the entire society. A change in legal paradigm is required – following the communication and technical changes taking place in the world - for the traditional legal system to take a new form. At present, the place and role of communication law is still taking shape but the trends make it the branch of the present and the future. „*Alea iacta est.*” („The die is cast.”)

IRODALOMJEGYZÉK

IRODALOMJEGYZÉK

MAGYAR NYELVŰ SZAKIRODALOM

Alapkövetelmény lesz a digitális írástudás. Hetek Országos Közéleti Hetilap 2010.03.12. XIV. évf. 10. sz.

A Google vezeti a márkák rangsorát. Figyelő 2007. 16. sz.

A reklámjog nagy kézikönyve. (Lektor: Dr. Tóth Tihamér) Complex Kiadó, Budapest 2009

Ádám Antal: A biztonság az értékek között. Jura 2005. 1. sz.

Ádám Antal: A posztdemokráciáról mint posztmodernitás különös változatáról. Jura 2012. 1. sz.

Ádám Antal: A tömegközlés alkotmányi szabadsága. Acta Humana 1998. 30. sz.

Ádám Antal: Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás. Osiris Kiadó, Budapest 1998

Ádám Antal: Az alkotmányba illő alapértékekről. Magyar Jog 2002. 4. sz.

Ádám Antal: Az alkotmányos jogállam újszerű feladatai és működése. In: Ünnepi kötet

Ádám Antal: Az alkotmányozásról. In: A világ mi magunk vagyunk... Liber Amicorum Imre Vörös (Szerk. Fekete Balázs – Horváthy Balázs – Kreiszig Brigitta). HVG-ORAC, Budapest 2014. 15-28. o.

Ádám Antal: Az egyházak és az állam. Dunántúli Napló, Pécs-Baranya 2006.08.25.

Ádám Antal: Az értékek pluralitása és versengése. In: Jog - értékek - erkölcs. (Acta Humana Studiosorum) Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány, Budapest 2006

Ádám Antal: Bevezetés a közjogtanba. JPTE ÁJK, Pécs 1999

Ádám Antal: Biztonság, köteleességek, felelősség, mint alkotmányos alapérték c. előadás, PTE Doktori képzés, Pécs 2006

Ádám Antal: Bölcelet, vallás, állami egyházjog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2007

Ádám Antal: Az emberi törekvés és elégedettség jelentőségéről, valamint a haladó, az elavult és a káros minták szerepéről Csíkszentmihályi Mihály kutatásai alapján. JURA 2009. 1. sz.

Ádám Antal: Bölceletek, vallások, jogi alapértékek. MTA-PTE, Kódex Nyomda, Pécs 2015

Aradi Nóra – Fukász György: Technika és művészet. Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1974

Az alapokmány magyarázata. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2003

Bajomi-Lázár Péter: Média, hatalom. A Média imperializmus tézise. Médiakutató 2001. II. évf. 1. sz.

Balogh Zsolt György: Jogi informatika. Dialóg Campus, Budapest-Pécs 1998

Balogh Zsolt György: Cím nélkül. Fundamentum 2004. 4. sz.

Balogh Zsolt György: Az infokommunikációs jogról. Infokommunikáció és Jog 2004. 2. sz.

Bayer Judit: A háló szabadsága. Új Mandátum Kiadó, Budapest 2005

Béres István – Horányi Özséb (Szerk.): Társadalmi kommunikáció. Osiris Kiadó, Budapest 1999

Buda Béla: A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei. Animula Kiadó, Budapest 1994

Buday-Sántha Attila: Agrár- és vidékpolitika: Tanulságok nélkül. Saldo Kiadó, Budapest 2011

Buday-Sántha Attila: Környezetvédelem - vidékfejlesztés - agrártermelés. PTE KTK, Pécs 2009

Chronowski Nóra – Drinóczi Tímea – Petrétei József – Tilk Péter – Zeller Judit: Magyar alkotmányjog III. Alapvető jogok. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2006

Chronowski Nóra – Petrétei József (Szerk.): Tanulmányok Ádám Antal professzor emeritus születésének 80. évfordulójára. PTE ÁJK, Pécs 2010

Csefkó Ferenc (Szerk.): Iváncsics Imre egyetemi docens decan emeritus 70. születésnapjára. PTE ÁJK, Pécs 2008

Cseporán Zsolt: A művészeti alkotás szabadsága a gyakorlatban - Az alanyi kört megillető kiegészítő jogosultságok. Jura 2014. 2. sz.

Drinóczi Tímea – Petrétei József: A gyülekezési jog a Magyar Köztársaságban. Jura 2002. 1. sz.

Drinóczi Tímea: A kommunikációs jogok áttekintése. Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny, Romániai Magyar Jogászok Egyesülete, Média Index Egyesület, Kolozsvár 2005. 1. sz.

Drinóczi Tímea: A vallásszabadság és egyházalapítás az alkotmányos párbeszéd tükrében. Jura 2014. 2. sz.

Dudás Gábor: Alapfogalmak. In: Adatvédelem és információszabadság a mindennapokban. (Szerk.: Péterfalvi Attila), HVGORAC Lap és Könyvkiadó, Budapest 2012

Dunántúli Napló: A technológia irányítja az életünket. Pécs 2011.05.21.

Emberi jogok a nemzetközi jogban. MTA Emberi Jogok Magyar Központja, Budapest 1994

Enyedi Nagy Mihály – Farkas Zoltán – Molnár Adél – Soltészky Tibor: Magyarország médiakönyve 2000-2001. Tények és Tanok 1-2. Enamiké Kiadó, Budapest 2001

Erdősi Ferenc: A kommunikáció szerepe a terület- és településfejlődésben. Komáromi Nyomda és Kiadó Kft., Komárom 2000

EU iránymutatás az internetes szólásszabadságról. Pesti Ügyvéd 2014. 5. sz.

Európa A-tól Z-ig, Európai Integráció Kézikönyve, Belgium 1997

EU tények kiadványa. Az Európai Közösség Hatodik Kutatási, Technológiafejlesztési és Demonstrációs Keretprogramja (2002-2006). Európai Tájékoztató Központ, Budapest 2003. 05.

Fazekas Judit: Fogyasztóvédelmi jog. Complex Kiadó, Budapest 2007

Finta István: A helyi-területi szintű közigazgatási szervezetek gazdaságirányítási, támogatási-fejlesztési funkcióinak jogszabályi háttere. Versenyképesség és igazgatás Tanulmánykötet. MTA RKK, Pécs 2004

Fleck Zoltán: A véleménynyilvánítás határai a magyar bírói gyakorlatban. Alkotmány és Jogpolitikai Intézet, Budapest 1996

Forgó Sándor – Tóth Tibor: Médiumismeret II. Eszterházy Károly Főiskola, Budapest 2011

Gadó Gábor – Németh Anita – Sáriné Simkó Ágnes: Ptk. Fordítókulcs Oda - Vissza. HVGORAC Kiadó, Budapest 2013

Gál István László: Gazdasági büntetőjog közgazdászoknak. Akadémia Kiadó, Budapest 2007

Galambos Katalin: A kommunikáció elmélete és gyakorlata. JPTE FEFI, Pécs 1997

Galánfi Csaba: Ki ellenőrzi a kommunikációt az új évezredben? PR Herald 1996. 5. sz.

Gálik Mihály – Polyák Gábor: Médiaszabályozás KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005

Glatz Ferenc (szerk.): Információs társadalom és jogrendszer. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest 2002

Gombár Csaba: A politika parttalan világa. Kozmosz könyvek, Budapest 1986

Göllner András: A hazai pr szakma. Budapest 2005. 4. sz.

Grimm Balázs: Magyarország az Internet Balkánja. Magyar Nemzet (Kulturális melléklet), Budapest 2002.11.09.

Halmai Gábor: A kifejezés szabadsága az Alkotmánybíróság gyakorlatában. Alkotmány és Jogpolitikai Intézet, COLPI, Budapest 1996

Halmai Gábor: A kommunikációs jogokról. Médiakutató 2001. 3. sz.

Halmai Gábor: A véleményszabadság határai. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest 1994

Halmai Gábor: Alkotmányjog - emberi jogok - globalizáció. Az alkotmányos eszmék migrációja. L'Harmattan Kiadó, Budapest 2013

Halmai Gábor: Kommunikációs jogok. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest 2002

Halmai Gábor – Tóth Gábor Attila: Emberi jogok. Osiris Kiadó, Budapest 2003

Róna Péter: Globális vírusfertőzés, avagy a kapitalizmus átalakulása. Interjú Róna Péterrel. Harvard Business Review 2011. 4. sz.

Heller Mária – Rényi Ágnes: A nyilvános kommunikáció szociológiai modellje. Jelkép 1996. 4. sz.

Holló András (Szerk.): Az értelmezett Alkotmány. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest 2005

Horváth Gyula: Európai regionális politika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 1998

Hrubi László: Sikeres régió. MTA RKK, Pécs 1999

Jakab András: A jogrendszer horizontális tagozódása. Jura 2005. 2. sz.

Jakab András: „Távolabb kerültünk az európai mainstreamtől” Mérlegen az új alaptörvény. Interjúkötet hazánk új alkotmányáról. (Szerk.: Molnár Benedek – Németh Márton – Tóth Péter), HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2013

Juhász Gábor: Cenzúra vagy cenzúra. HVG 2014.04.26.

Kecskés László: Polgári jog - A személyek joga. Dialóg Campus Pécs 2007

Kende Tamás – Szűcs Tamás (Szerk.): Az Európai Közösség politikái. Osiris Kiadó, Budapest 2002

Kilényi Géza: Az Alkotmánybíróság és a gyűlöletbeszéd. In: Tanulmányok Ádám Antal professor emeritus születésének 80. évfordulójára. (Szerk.: Chronowski Nóra – Petrétei József), PTE ÁJK, Pécs 2010

Király Miklós (Szerk.): Az európai Közösség kereskedelmi joga. KJK-KERSZÖV Kiadó, Budapest 2003

Kiss Gergely: Szabályozzák a rendezvényszervezők tevékenységét. MFOR (www.mfor.hu) 2007.03.30.

Kiss László: „Elképzeléseim a jogállamról” c. előadás, BGF KKK, Budapest 2012.03.12.

Kiss László: Különvélemény a 12/2013.(V.24.) AB határozatról. Az Alkotmánybíróság hivatalos lapja, (www.alkotmanybirosag.hu) 13. 12. sz.

Kiss Tibor: Elmélet és gyakorlat diszharmóniája a sajtójog területén. Infokommunikáció és Jog 2006. 2. sz.

Kókai György – Buzinkay Géza – Murányi Gábor: A magyar sajtó története. MUOSZ, Pécsi Nyomda Rt., Pécs 1994

Koltay András: A szólásszabadság alapvonalai. Századvég Kiadó, Budapest 2009

Koltay András: A véleménynyilvánítás és a sajtó szabadsága. In: Alkotmányjog-Alapjogok. (Szerk.: Schanda Balázs – Balogh Zsolt), Pázmány Press, Komáromi Kiadó Kft., Budapest 2014

Koltay András – Nyakas Levente (Szerk.): Magyar és európai médiajog. Complex Kiadó, Budapest 2012

- Komenczi Bertalan: Információelmélet. Eszterházy Károly Főiskola, Eger 2002
- Kondricz Péter – Tímár András: Az elektronikus kereskedelem jogi kérdése. Osiris Kiadó, Budapest 2000
- Kukorelli István: Alkotmánytan. Osiris, Budapest 1998
- Kukorelli István: „Miért nem figyeltek a tűzoltókra? ” In: Mérlegen az új alaptörvény. Interjúkötet hazánk új alkotmányáról. (Szerk.: Molnár Benedek – Németh Márton – Tóth Péter), HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2013
- Kun Attila: Új irányvonalak az uniós CSR stratégiában. Lex-HR-Munkajog 2012. 12. sz.
- Lamm Vanda – Peschka Vilmos (Főszerk.): Jogi Lexikon. KJK - Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest 1999
- Láncos Petra: A tudományos és művészeti élet szabadsága. In: Az Alkotmány kommentárja. (Szerk: Jakab András). Századvég, Budapest 2009
- Lékó Zoltán: A lobbitorvény kézikönyve. HVG-ORAC Kiadó, Budapest 2006
- Liber Ádám: A reklám és a szabad véleménynyilvánítás. Magyar Jog 2006. 10. sz.
- Majtényi László: Intézmények uralma, jogállami forradalom, információs jogok. In: A köztársasági alkotmány 20 éve. Pécsi Alkotmányi Műhely Alapítvány, (Kódex), Pécs 2009
- Majtényi László: Közérdekű - személyes - nyilvános - titok. Beszélő 2005. 8. sz.
- Malkovics Tibor: Nyilvánosság és közvélemény. Tanulmányok a társadalmi kommunikáció témaköréből. L'Harmattan, Budapest 2007
- Marton Géza: A római magánjog. (Egyetemi jegyzet), JPTE, Pécs 1985
- Médiaszabályozás: pro és kontra. Simon Éva, Széky János, Hanák András, Polyák Gábor, Koltay András, Nyakas Levente és Lapsánszky András a 2010-es médiatörvény-csomagról. Lampé Ágnes interjúi. Médiakutató 2011. 4. sz.
- Molnár Bíró György: Távközlési politika. In: Kende Tamás - Szűcs Tamás (Szerk.): Az Európai Közösség politikái. Osiris Kiadó, Budapest 2002
- Munk Sándor: Katonai informatika a XXI. század elején. Zrínyi Kiadó, Budapest 2007
- Nyárády Gáborné – Szeles Péter: Public Relations II., Perfekt Kiadó, Budapest 2005
- Pálinkás Jenő: Kognitív marketing-kommunikáció. Marketing & Menedzsment 2003. 6. sz.
- Pálné Kovács Ilona: Regionális politika és közigazgatás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest - Pécs 1999
- Pálné Kovács Ilona: Helyi kormányzás Magyarországon. Dialóg Campus Kiadó, Budapest - Pécs 2008

Pálné Kovács Ilona: Fejlesztő állam, fejlesztési koalíciók és regionalizmus. In: Tanulmányok Ádám Antal professor emeritus születésének 80. évfordulójára. (Szerk.: Chronowski Nóra - Petrétei József), PTE ÁJK, Pécs 2010

Patyi András: „Szokatlan idők, szokatlan megoldásokat szülnek” In: Mérlegen az új alaptörvény. Interjúkötet hazánk új alkotmányáról. (Szerk.: Molnár Benedek - Németh Márton - Tóth Péter), HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2013

Pázmándi Kinga: A reklám a tisztességtelen verseny elleni jog és a modern reklámjog határán. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2005

Péterfalvi Attila (Szerk.): Adatvédelem és információszabadság a mindennapokban. HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó, Budapest 2012

Petrétei József: A törvényhozás elmélete és gyakorlata a parlamentáris demokráciában. Osiris Kiadó, Budapest 1998

Petrétei József: Az alkotmányozó hatalomról. Jura 2008. 1. sz.

Petrétei József: Jogállam és hatalommegosztás. In: Válogatott fejezetek a rendszeres alkotmánytan köréből. (Szerk.: Kiss László), PTE ÁJK, Pécs 1996

Polyák Gábor: A médiarendszer kialakítása. HVG-ORAC, Budapest 2008

Polyák Gábor – Nagy Krisztina: A médiatörvények kontextusa, rendelkezései és gyakorlata Jura 2014. 2. sz.

Révész Balázs – Somogyvári Katalin: Az információszabadság jelentése, tartalma. In: Révész Balázs – Somogyvári Katalin: Információszabadság. A hazai szabályozás rendszere. In: Adatvédelem és Információszabadság a mindennapokban. (Szerk.: Péterfalvi Attila), HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2012

Romániában közterületnek minősülnek a személyes Facebook oldalak. Pesti Ügyvéd 2015. 1. sz.

Sajó András: A szólásszabadság kézikönyve. MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Budapest 2005

Sándor Imre: Marketing-kommunikáció. Szépiró Kft., Budapest 1992

Sári János: Alapjogok. Alkotmánytan II. Osiris Kiadó, Budapest 2000

Sárközy Tamás: Az információs társadalom és a jog. In: Az információs társadalom és jogrendszere. (Szerk.: Glatz Ferenc), MTA Társadalomkutató Központ, Budapest 2002

Schanda Balázs – Balogh Zsolt (Szerk.): Alkotmányjog-Alapjogok. Pázmány Press, Budapest 2014

Sólyom László: „A határig el kell mennem” In: Mérlegen az új alaptörvény. Interjúkötet hazánk új alkotmányáról. (Szerk.: Molnár Benedek – Németh Márton – Tóth Péter), HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2013

Sólyom Péter: A művészet szabadsága és az esztétikai ítéletek. Iustum Aequum Salutare III. 2007. 2. sz.

Somogyvári Katalin: Információszabadság. A hazai szabályozás rendszere. In: Adatvédelem és Információszabadság a mindennapokban. (Szerk.: Péterfalvi Attila), HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2012

Somogyvári Katalin: Érintettek jogai és érvényesítésük. In: Adatvédelem és információszabadság a mindennapokban. (Szerk.: Péterfalvi Attila), HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2012

Somogyvári Katalin – Révész Balázs: A hazai szabályozás rendszere. In: Adatvédelem és információszabadság a mindennapokban. (Szerk.: Péterfalvi Attila), HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó, Budapest 2012

Szabó Katalin: Kommunikációs felsőfokon. Kossuth Kiadó, Budapest 2002

Csaba László: Szabó Katalin – Kocsis Éva: Digitális paradicsom vagy falanszter c. könyv recenziója. Külgazdaság 2003. 4. sz.

Szabó Miklós: Kommunikáció általában és a jogban. Bíbor Kiadó, Miskolc 2002

Szalayné Sándor Erzsébet (Szerk.): Az Európai Unió alapidokumentumai. Studia Europea, Pécs 2010

Szeles Péter (Főszerk.): Nagy PR könyv. Management Kiadó, Budapest 2006

Székely László: Magyar sajtó- és médiajog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2007

Szűts Márton: Europe. Külgazdaság 2002. 9. sz.

Tattay Levente: A közszereplők személyiségi jogai. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2007

Tordai Csaba: „Az ország nem tűri a zsarnokságot” In: Mérlegen az új alaptörvény. Interjúkötet hazánk új alkotmányáról. (Szerk.: Molnár Benedek – Németh Márton – Tóth Péter), HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2013

Tölgyessy Péter: „Van alkotmányos kiút a válságból” In: Mérlegen az új alaptörvény. Interjúkötet hazánk új alkotmányáról. (Szerk.: Molnár Benedek – Németh Márton – Tóth Péter), HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2013

Török Ádám: Az elektronikus gazdaság kibontakozása az Európai Unió közép-európai tagjelölt országában. Külgazdaság 2002. 5. sz.

Trócsányi László – Schanda Balázs: Bevezetés az alkotmányjogba. HVG-ORAC Kiadó, Budapest 2013

Trócsányi László: „Nem azonos startvonalról indulunk” In: Mérlegen az új alaptörvény. Interjúkötet hazánk új alkotmányáról. (Szerk.: Molnár Benedek – Németh Márton – Tóth Péter), HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2013

Trócsányi László: Magyarország alaptörvényének létrejötte és az alaptörvény vitatott rendelkezései. Kommentár 2011. 4. sz.

Trócsányi Sára: A kommunikáció jogi alapjai. Osiris Kiadó, Budapest 2010

Trükkös reklámdömping. Kisalföld 2004.11.31.

Udvary Sándor: A médiaszabályozás alkotmányos alapjai, a kommunikációs alapjogok. In: Magyar és európai médiajog. (Szerk.: Koltay András – Nyakas Levente), Complex Kiadó, Budapest 2012

Vásárhelyi Mária – Halmai Gábor: Nyilvánosság rendszerváltása. Új Mandátum Kiadó, Budapest 1998

Vécsei Tamás: A gyülekezési szabadság a mai alkotmányokban. Budapesti szemle 1884. 38. kötet 89. sz.

Verebics János: Szellemi tulajdon az információs társadalomban. MIE Közlemények 2000. 41. sz.

Vincze Ildikó: „Médiatörvények-szabályozási kényszer vagy lehetőség.” Médiatörvény problémái c. Konferencia, MUOSZ Budapest 2013

Werbőczy István: Tripartitum. Franklin Társulat Kiadó, Budapest 1897, Új kiadás: Werbőczy István Hármaskönyve. Szikra Nyomda, Pécs 1989

Zétényi Zsolt (Szerk.): A történeti alkotmány - Magyarország ősi alkotmánya. Magyarországért Kulturális Egyesület, Budapest 2010

Zrinszky László: Ágazati kommunikáció. JPTE FEFI, Pécs 1998

Zsolt Péter: Médiaháromszög. EU-Synergion Kft., Vác 2006

KÜLFÖLDI SZAKIRODALOM

Alexander, L: Is There a Right of Freedom of Expression? Cambridge University Press, Cambridge 2005. 7. sz.

Ambrus, Z: Dreptul comunicării (Kommunikációs jog). Status Printers Siculeni, Miercurea-Ciuc 2010

Antonio, W: Fighting - Cibercine-what are the Challeges facing Europa. Cybercine conference, EP, Brüsszel 2000.09.19.

Barbier, F – Lavenir, C B: A média története. Osiris Kiadó, Budapest 2004

Barendt, E: Freedom of Speech. Oxford University Press, Oxford 2005

Lord Birgham: McCartan Turkington Breen versus Times Newspapers. (<http://www.mprsz.hu/ContentShow.aspx?ContentID=371>) 2001

Caristi, D – Davie, W R: Communication Law. Electronic Publishing Services. United States of America, New Jersey 2012

Castells, M: A hálózati társadalom kialakulása. Az információ kora: Gazdaság, társadalom és kultúra. I. kötet. (Ford.: Rohonyi András), Gondolat-Infonia, Budapest 2005

Watzlawick, P – Beavin, J A – Jackson, D D: Pragmatics of Human Communication. Co.: Faber and Faber, London 1968

Constant, B: Államfői hatalom. Mérlegen az Alaptörvény. Fogalommagyarázat. (Szerk.: Molnár Benedek – Németh Márton – Tóth Péter), HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2013

Daristi, D – Davie, W: Communication Law. Electronic Publishing Services. United States of America, New Jersey 2012

Feintuck, M – Varney, M: Médiaszabályozás, közérdek, törvény. Alkalmazott Kommunikációtudományi Intézet, Gondolat Kiadó, Budapest 2010

Gates, B: Üzlet a gondolatok sebességével. Geopen kiadó, Budapest 1999

Gershuny, J – Miles, I: The New Service economy: The Transformation of Employment in Industrial Societies. London Pinter, London 1983

Von Glasenapp, H: Az öt világvallás - bráhmánizmus, buddhizmus, kínai univerzizmus, kereszténység, iszlám. (Ford.: Pálvölgyi Endre), Akkord Kiadó, Budapest 2005

Gregory, A: Planning & managing a Public Relations Campaign 8A step-by-step guide. PR in Practice series. Institute of Public Relations/Kogan Page, London 1996

Grof, A: Versammlungs-contra Meinungsäußerungsfreiheit: Anmerkungen zu einer richtungsweisenden Entscheidung des VfGH. Österreichische Juristen-Zeitung 21/1991

Habermas, J: Communication and the Evolution of Society, Beacon Press 1979

Habermas, J: Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft, 1962 (Habermas, J: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Gondolat Kiadó, Budapest 1971)

Sir K. Reid KCB, W: „Nyitott államigazgatás”. Az ombudsman szerepe és feladatai a közép- és kelet-európai országokban a rendszerváltás után. Nemzetközi konferencia. Országgyűlési Biztosok Hivatala, Budapest 1996

Keane, J: „Structural transformation of the public Sphere”, The Communication Review 1966. 1. sz.

Kotler, Ph: Marketing management. Műszaki Könyvkiadó, Budapest 1991

Küpper, H: A közvetlen demokrácia Magyarországon és Németországban. JURA 2009. 1. sz.

Küpper, H: „Hol vagyok én a szövegemben?” In: Mérlegen az új alaptörvény. Interjúkötet hazánk új alkotmányáról. (Szerk.: Molnár Benedek - Németh Márton - Tóth Péter), HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2013

Lewis, T: Az aktívizmustól az önkorlátozásig. Az Európai Bíróság különös esete a politikai reklámok közzétételi tilalmának magváltoztatásával. New Media World, Budapest 2015

Von Mangoldt, H – Klein, F – Starck, Ch (Szerk.): Kommentar zum Grundgesetz. Franz Vahlen, München 2010

Marshall, G: Press Freedom and Free Speech Theory, Public Law 1992

Marton, W J: The global information society Asliblgover Hampshire. England, Vermont. USA 1995

Mazzoleni, G: Politikai kommunikáció. Osiris Kiadó, Budapest 2002

Meyer, Ph: „Eltűnt újságok” tanulmányáról. MFOR (www.mfor.hu), 2005

Meyrowitz, O : No Sense of Place. The Impact of Electronic Media on Social Behavior. Oxford University Press, New York - Oxford 1986

Montesquieu, Ch L de S: A törvények szelleme. (Ford.: Csécsy Imre, Sebestyén Pál.) Osiris Kiadó, Budapest 2000

Mumford, L: Kunst und Technik. Stuttgart 1957

Ogris, W: A 200 éves OPTK honoris causa doctor et professor-i székfoglaló előadás. PTE ÁJK Jogtörténeti Tanszék kiadványai 2012. 12. sz.

Price, E: Rights of Access to the Media. Kluwer Law International, Boston 1966

Randal, D: Jurnalistul Universal, Editura Polirom, Iasi 1998

Rogers, E. M.: Theoretical Diversity in Political Communication In: Handbook of political communication research. (ed. by Lynda Lee Kaid Mahwah), Lawrence Erlbaum Associates, 2004

Rowbottom, J: Media Freedom and Political Debate in the Digital Era. The Modern Law Review (MLR 2006) (Sajtószabadság és politikai vita a digitális korban.) Fundamentum 2007. 2. sz.

Sachs, M: Verfassungsrecht II. Grundrechte. Springer Verlag, Berlin-Heidelberg-New York 2003

Schiller, F: Levelek az ember esztétikai neveléséről. Válogatott esztétikai írásai. Magyar Helikon, Budapest 1960

Seitel, F P: The practice of public relations. Macmillan Publishing Company, New York 1992

Seitel, F P: The practice of Public Relations. Prentice Hall, Upper River, N. Jersey 2006

Susskind, R: Az ügyvédség vége? Complex Kiadó, Budapest 2012

Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft, (<http://wap.phil-inst.hu>) Neuwied 1962

Thomson, S – John, S: Public affairs, lobbizás. Akadémiai Kiadó, Budapest 2009

Webster, F: Theories of the Information Society. Routledge London - New York 1995

JOGSZABÁLYOK

1946. évi I. törvény (Magyarország államformájáról)

1949. évi XX. törvény (A Magyar Köztársaság Alkotmánya)

1952. évi III. törvény (a polgári perrendtartásról)

1972. évi I. törvény (az 1949. évi XX. törvény módosításáról és a Magyar Népköztársaság Alkotmányának egységes szövegéről)

1976. évi 8. törvény (a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányáról)

1978. évi IV. törvény (a Büntető Törvénykönyvről)

1983. évi II. törvény (az Alkotmány módosításáról)

1985. évi VI. törvény (az Alkotmány és a választási törvény kiegészítéséről)

1986. évi II. törvény (a sajtóról)

1987. évi XI. törvény (a jogalkotásról)

1989. évi II. törvény (az egyesülési jogról)

1992. évi LXIII. törvény (a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról)

1993. évi LXXIX. törvény (a közoktatásról)

1993. évi. X. törvény (a termékfelelősség)

1995. évi LXV. törvény (az államtitokról és a szolgálati titokról)

1995. évi CXVII. törvény (a személyi jövedelemadóról)

1995. évi CXIX. törvény (a kutatás és a közvetlen üzletszerzés célját szolgáló név- és lakcímadatok kezeléséről)

1995. évi CXXV. törvény (a nemzetbiztonsági szolgálatokról)

1996. évi I. törvény (a rádiózásról és televíziózásról)

1996. évi LVII. törvény (a tisztességtelen piaci magatartásról)

1997. évi XI. törvény (a védjegyről)

1997. évi CLV. törvény (a fogyasztóvédelemről)

1997. évi CLIX. törvény (a fegyveres biztonsági őrsegről, a természetvédelmi és a mezei őrszolgálatról)

1998. évi XIX. törvény (a büntetőeljárásról)

1999. évi LXXVI. törvény (a szerzői jogról)

1999. évi XLIII. törvény (a temetőkről)

2000. évi CXLVIII. törvény (az internetről, információs társadalmi szolgáltatásokról)

2000. évi C. törvény (a számvitelről, 1. sz. Melléklet - az immateriális javakról)

2001. évi XLVIII. törvény (a formatervezési mintákról)

2001. évi XCVI. törvény (a reklámfeliratokat szabályairól)

2001. évi CVIII. törvény (az elektronikus kereskedelmi szolgáltatásokról, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatásokról)

2001. évi CXX. törvény (a tőkepiacról)

2003. évi C. törvény (az elektronikus hírközlésről)

2003. évi CXXIX. törvény (a közbeszerzésekről)

2004. évi I. törvény (a sportról, sportszponzorációról)

2004. évi CXL. törvény (a közigazgatási hatósági eljárásokról)

2005. évi XC. törvény (az elektronikus információszabadságról)

2005. évi CLXIV. törvény (a kereskedelemről)

2006. évi V. törvény (a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról)

2006. évi XLIX. törvény (a lobbitevékenységről)

2007. LXXIV. törvény (a műsorterjesztés és digitális átállítás szabályairól)

2008. évi XLVII. törvény (a fogyasztási cikkek adatvédelméről)

2008. évi XLVIII. törvény (a gazdasági reklámtevékenységről)

2009. évi CLV. törvény (a minősített adat védelméről szóló törvény)

2010. évi törvény (az anyakönyvi eljárásról, névváltoztatásról)

2010. évi CI. törvény (a magán-nyugdíjpénztári befizetésekhez kapcsolódó törvénymódosításokról)

2010. évi CIV. törvény (a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól)

2010. évi CXXII. törvény (a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról)

2010. évi CLXXXV. törvény (a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról)

2011. évi CCVI. törvény (a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról)

2011. évi CLXXV. törvény (az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról)

2011. évi CXI. törvény (az alapvető jogok biztosáról)

2011. évi CXII. törvény (az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról)

2011. évi CLXXXIX. törvény (a helyi önkormányzatairól)

2011.04.25. (Magyarország Alaptörvénye)

2012. évi I. törvény (a munka törvénykönyvéről)

2012. évi II. törvény (a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és szabálysértési nyilvántartási rendszerről)

2012. évi C. törvény (a Büntető Törvénykönyvről)

2013. évi V. törvény (a Polgári Törvénykönyvről)

2013. évi XXXVI. törvény (a választási eljárásról)

23/2011. (III.8.) kormányrendelet (a zenés, táncos rendezvények biztonságosabbá tételéről)

20/1984. (XII.21.) KM rendelet (a közúti hirdetések, reklámok elhelyezését szabályzó, az utak forgalomszabályozásáról és a közúti jelzések elhelyezéséről)

16/2001. (X.18.) NKÖM rendelet (a műemléken elhelyezett reklámról)

2/2013. (II. 18.) sz. határozat (a történelem kiemelkedő személyisége nevének cégnévként, civil szervezet nevéként, valamint felsőoktatási intézmény nevéként való névhasználat engedélyezésének szabályairól)

10/2013. (III.14.) ORFK utasítást (a médiatartalom-szolgáltatók részére adható tájékoztatási rendről)

AB HATÁROZATOK

8/1990. (IV.23.) AB határozat

23/1990. (X.31.) AB határozat

15/1991. (IV.13.) AB határozat

48/1991. (IX.26.) AB határozat

30/1992. (V. 26.) AB határozat

37/1992. (VI. 10.) AB határozat
30/1992. (V. 26.) AB határozat
37/1992. (VI. 10.) AB határozat
74/1992. (XII.28.) AB határozat
4/1993. (II.12.) AB határozat
34/1993. (II. 12.) AB határozat
18/1994. (III. 31.) AB határozat
22/1994. (IV.16.) AB határozat
34/1994. (VI.24.) AB határozat
36/1994. (VI. 24.) AB határozat
47/1994. (X.21.) AB határozat
60/1994. (XII.24.) AB határozat
21/1996. (V. 17.) AB határozat
24/1996. (VI. 25.) AB határozat
20/1997. (III. 19.) AB határozat
38/1997. (VII. 1.) AB határozat
39/1997. (VII.1.) AB határozat
12/1999. (V. 21.) AB határozat
13/2000. (V. 12.) AB határozat
14/2000. (V. 12.) AB határozat
18/2000. (VI. 6.) AB határozat
13/2001. (V. 14.) AB határozat
5/2001. (XI. 29.) AB határozat
55/2001. (XI. 29.) AB határozat
57/2001. (XII. 5.) AB határozat
8/2004. (V. 25.) AB határozat
18/2004. (V. 25.) AB határozat
34/2004. (IX. 28.) AB határozat
4/2007. (II. 13.) AB határozat
75/2008. (V. 29.) AB határozat
61/2011. (VII. 13.) AB határozat
165/2011.(XII. 20.) AB határozat
22/2012. (V. 11.) AB határozat
3/2013. (II. 14.) AB határozat

13/2013. (VI. 17.) AB határozat
22/2013. (VII. 19.) AB határozat
25/2013. (X. 4.) AB határozat
34/2013. (XI. 22.) AB határozat
4/2013. (III. 1.) AB határozat
7/2013. (III. 1.) AB határozat
8/2013. (III. 1.) AB határozat
7/2014. (III. 7.) AB határozat
13/2014.(IV. 18.) AB határozat
19/2014. (V. 30.) AB határozat

KÜLFÖLDI JOGI AKTUSOK

1976/768/EK irányelv
1984/450/EK irányelv
1989/104/EK irányelv
1989/552/EK irányelv
1989/662/EK irányelv
1992/28/EK irányelv
1995/46/EK irányelv
1997/55/ EK irányelv
1999/44/EK irányelv
2000/13/EK irányelv
2001/29/EK irányelv
2002/19/EK irányelv
2002/20/EK irányelv
2002/21/EK irányelv
2002/67/EK irányelv
2002/91/EK irányelv
2003/51/EK irányelv
2004/48/EK irányelv
2005/29/EK irányelv
2006/114/EK irányelv
2008/95/EK irányelv

2009/140/EK irányelv

2010/13/EK irányelv

2014/9647 EU Human Right Guidelines on Freedom of Expression Online and offline direction, Annex I., 16, Council of the European Union, Foreign Affairs Council meeting, (<http://www.consilium.europa.eu/Newsroom> és www.eucra.hu) Brussels 12 May 2014

CDL-AD (2011) 001 on Three Legal Questions Arising in the Process of Drafting the New Constitution of Hungary 28 March 2011

CDL (2011) 032 Draft Opinion on the New Constitution of Hungary, 2012/2130 (INI) EU, (<http://eur-lex.europa.eu>) 06 June 2011

2002/2. EU Recommendation Rec, 2 of the Committee of Ministers and explanatory (<http://www.consilium.europa.eu/Newsroom>) 2002

IP/09/891. EC (Európai Bizottság Média Munkacsoport közlemény) www.eucra.hu, Brussels 2009

INTERNETES FORRÁSOK

Balogh Éva – Fazekas Flóra: „Kívánjuk a sajtó szabadságát!” Az interneten is? Tanácsai iránymutatás az online és offline véleménynyilvánításról. MTA TKJI, <http://jog.tk.mta.hu/blog/2014/06/>, Letöltés ideje: 2014.06.20.

Cseporán Zsolt: A művészet szabadságának mozgásterét az Alaptörvény keretei között. <http://onszak.hu/folyoirat/wp-content/uploads/2014/06/Cseporan01.pdf>, Letöltés ideje: 2014.07.23.

Csink Lóránt: Gondolatok az Alaptörvény X. cikkéről. http://www.jogiforum.hu/files/felsooktatasi_jog/20110629csink_lorant_gondolatok_az_alapto_rveny_x_cikkerol.pdf, Letöltés ideje: 2014. 06. 02.

European External Action Service (EEAS): Human Rights Guidelines. http://eeas.europa.eu/human_rights/guidelines/index_en.htm, Letöltési ideje: 2015.07.22.

Habermas, J: Az értelmiségnek kulcsszerepe van. http://hvg.hu/vilag/20140530_Habermas_Az_ertelmisegnek_kulcsszerepe_van, Letöltés ideje: 2015.01.20.

Hajas Barna: A gyülekezési jog aktuális elméleti és gyakorlati kérdései. PTE ÁJK Doktori Iskola, Pécs, www.ajk.pte.hu/doktori-iskola, Letöltés ideje: 2015.01.12.

Heller Mária: Új kommunikációs helyzetek és szükségletek: A hierarchikus nyilvánosságok kialakulása. http://wap.phil-inst.hu/2001_marc/brosura_htm/heller.htm, Letöltés ideje: 2014.05.05.

Tattay Levente: A tudás alapú társadalom és a szerzői jogból mint tudásgazdaságból eredő jövedelem. http://epa.oszk.hu/01900/01963/00037/pdf/EPA01963_informacios_tarsadalom_2012_2_090-104.pdf, Letöltés ideje: 2014.10.23.

Tattay Levente: Az EU és az információs társadalom. www.jak.ppke.hu/tanszek/polgarjog/letoltes/eu2.doc, Letöltés ideje: 2010.01.08.

Trócsányi László: Magyarország alaptörvényének létrejötte és az alaptörvény vitatott rendelkezései. http://kommentar.info.hu/iras/2011_4/magyarorszag_alaptorvenyenek_ltrejotte_es_az_alaptorveny_vitatott_rendelkezesei, Letöltés ideje: 2015.01.14.

Ügyvédi Kamarai hivatalos tájékoztató, 2013.12.19. <http://www.pbkik.hu/hu/enterprise-europe-network/cikkek/az-uzleti-titok-vedelmenek-megerosítése-az-europai-unióban66755>
http://ec.europa.eu/internal_market/iprenforcement/trade_secrets/index_en.htm#maincontentSec1, <http://ec.europa.eu/news/business/131128>, Letöltés ideje: 2015.01.20.

A SZERZŐ SAJÁT PUBLIKÁCIÓI

Buday-Sántha Andrea: Kommunikáció, mint versenyelőny a XXI. században. In: PTE KTK RPDGI Évkönyv 2004-2005. (Felelős szerk.: Buday-Sántha Attila), PTE KTK Pécs 2005

Buday-Sántha Andrea: A kommunikációs jogokról. In: PTE ÁJK Doktori Iskola (Szerk.: Ádám Antal), PhD Tanulmányok 6. Pécs 2007

Buday-Sántha Andrea: Az önkormányzati kommunikáció elméleti és jogi vonatkozásai. In: PTE KTK RPDGI Önkormányzatok gazdálkodása - Helyi fejlesztés. (Felelős szerk.: Buday-Sántha Attila), PTE KTK Pécs 2008

Buday-Sántha Andrea: Spam - elektronikus, kéretlen reklámlevél és annak jogi konzekvenciái. CEO 2008. 4. sz.

Buday-Sántha Andrea: Az Európai Unió és az információs társadalom. In: PTE KTK RPDGI Évkönyv 2010/3. (Felelős szerk.: Buday-Sántha Attila), PTE KTK Pécs 2010

Buday-Sántha Andrea: „Jog, Világ, Stádium” - A kommunikációs jog világszintű fejlődésének a stádiumai. Társadalom és Gazdaság (Különszám) 2011

Buday-Sántha Andrea: „Merre tovább kommunikációs jog? A kommunikációs jog, mint realitás és esély.” In: BGF Tudományos Évkönyv 2011. (Felelős szerk.: Majoros Pál), BGF, Budapest 2011

Buday-Sántha Andrea: A kommunikációs és médiapiac szabályozásának változásai és kihívásai a XXI. században. In: MTA VEAB „A huszonegyedik század kihívásai és Magyarország jövőképe” c. Tanulmánykötet. (Szerk.: Beszteri Béla – Majoros Pál), MTA VEAB, Veszprém 2011

Buday-Sántha Andrea: The European Union and the information society. In: European Economic Recovery. Bábes - Bolyai University, Kolozsvár 2011

Buday-Sántha Andrea: A jogi környezet változásának hatása a marketing-kommunikációs tevékenységre. I. In: Kecskeméti Főiskola Erdei Ferenc Tanulmánykötet. (Szerk.: Ferencz Árpád), Kecskemét 2011

Buday-Sántha Andrea: A hírnévépítésének jogi lehetőségei és korlátai. Országos Hírnévmenedzsment Konferencia Kiadványa, Budapest 2011

Buday-Sántha Andrea: A jogi környezet változásának hatása a marketing-kommunikációs tevékenységre. II. In: Kecskeméti Főiskola Erdei Ferenc Tanulmánykötet. (Szerk.: Ferencz Árpád), Kecskemét 2011

Buday-Sántha Andrea: The legal environment of marketingcommunication in the EU. In: Global Business Conference Proceedings, Innovation Institute, Zagreb 2011

Buday-Sántha Andrea: Az információ hatalom - Kihívások és megoldások az információs társadalmakban. In: Társadalomtudományi gondolatok a harmadik évezred elején. c. szakkönyv. (Szerk.: Karlovitz János), International Research Institute, Stúrovo 2013

Buday-Sántha Andrea: Régiófejlesztés a kommunikációs jog tükrében. In: PTE KTK RPGDI Régiók fejlesztése c. Tanulmánykötet. (Felelős szerk.: Buday-Sántha Attila), PTE KTK, Pécs 2013

Buday-Sántha Andrea: A kommunikációs jog ismeretének jogszociológiai aspektusai. In: Public Relations elmélete és gyakorlata. (Szerk.: Sós Péter János – Szécsi Gábor), PTE FEEK - MPRSZ, Budapest-Pécs 2015

Buday-Sántha Andrea: A kommunikációs jog és rendszere. In: Fejlődő jogrendszer és gazdasági környezet. c. szakkönyv. (Szerk.: Karlovitz János), International Research Institute, Stúrovo 2015

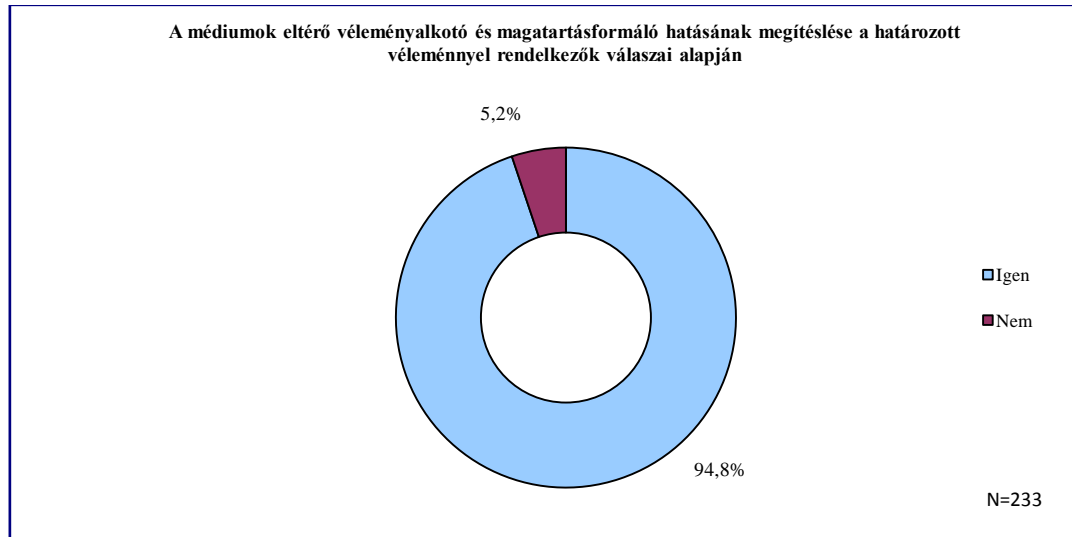
FÜGGELÉK

FÜGGELÉK

1. számú Melléklet - Kutatás és médiaszokások

A média szerepe az információs társadalomban

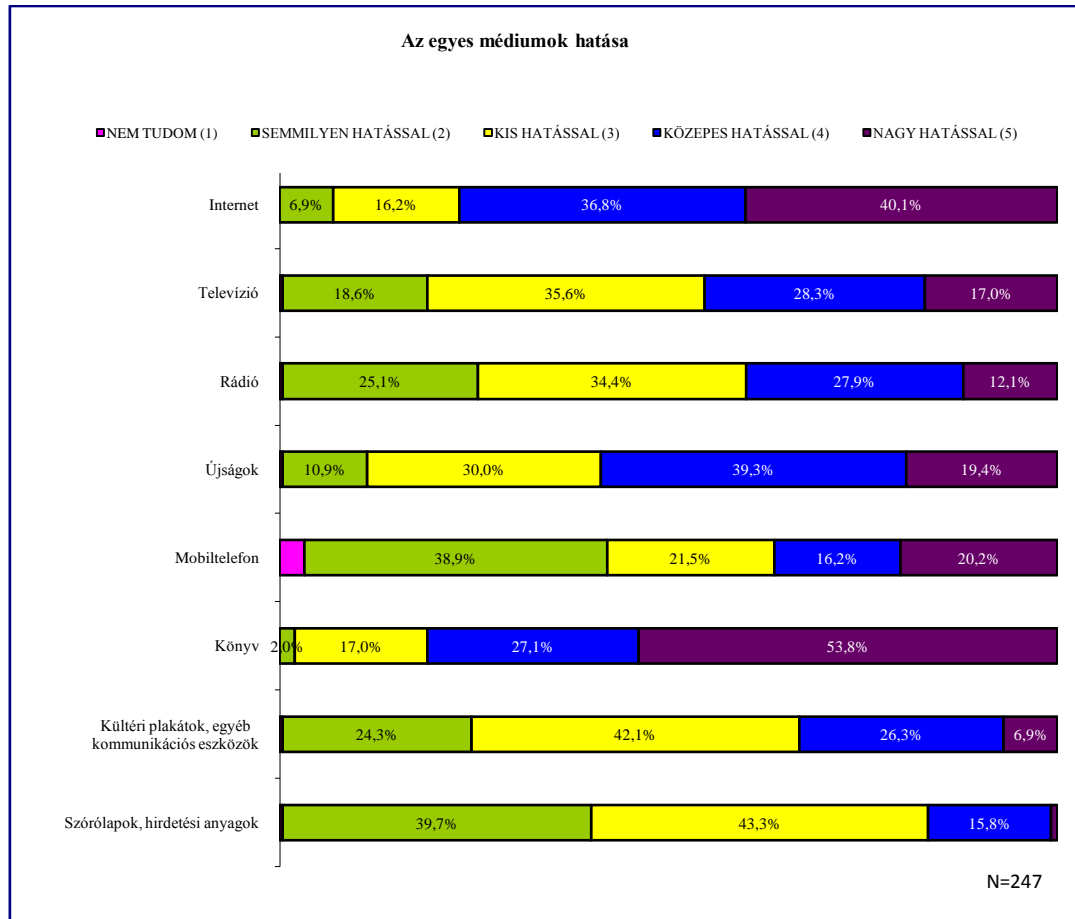
Az értekezésem hipotézise, hogy a negyedik hatalmi ággként (mint befolyásolási hatalomként) meghatározott, a közbeszédet tematizáló és „kapuőr” szerepet betöltő médiumok szerepe az információs technológia és kommunikációs szakmák fejlődésének eredményeként a kommunikáció jelentőségével párhuzamosan tovább nő, de eltérő mértékben. Ennek igazolásául vagy cáfolatául tettem fel a kérdést, hogy az egyes médiumok - a nyomtatott sajtó, az elektronikus média (tv., rádió) és az internetes média (stb.) - a közönségre eltérő véleményalkotó és magatartásformáló hatással bírnak-e.⁶⁷²A válaszadók 94,8%-a igen válasszal illette a kérdést, azaz eltérő hatást párosít az egyes médiumokhoz, mindössze 5,2% gondolja ellenkezőképp.

De ezt igazolja az alábbi ábra is, amely azt mutatja be, hogy a kérdőíves felmérésben résztvevőkre milyen hatással vannak az egyes médiumok. A mintavétel magasan képzett és kulturált voltát támasztja alá, hogy a legnagyobb hatással a könyv és az internet van rájuk. A

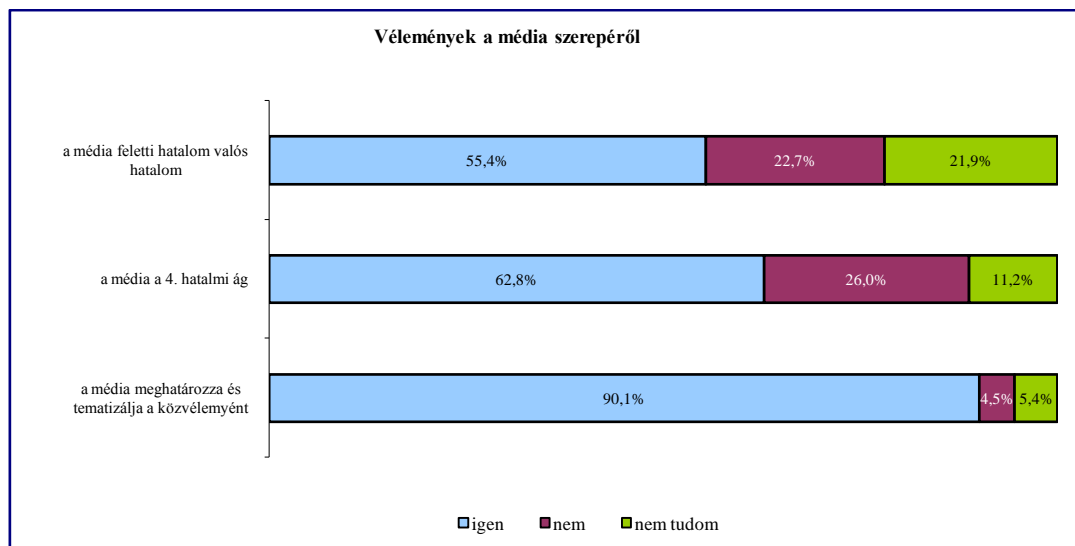
⁶⁷²Erre a kérdésre határozott véleményt (igen vagy nem) 233 fő képviselt, melyet a kördiagram mutat be. A teljes minta (483 fő=100 %) szerinti részarányok: 45,8% (221 fő) igen, 2,5% (12 fő) „nem”, 2,9% (14 fő) nem tudom, 48,9% (236 fő) nem válaszolt.

válaszadókra a legkevésbé gyakorol hatást a szórólapok, hirdetési anyagok, valamint kültéri kommunikációs eszközök. A közepes hatást gyakorlók közé sorolták a mobilkommunikációt, televíziót, újságot és rádiót.

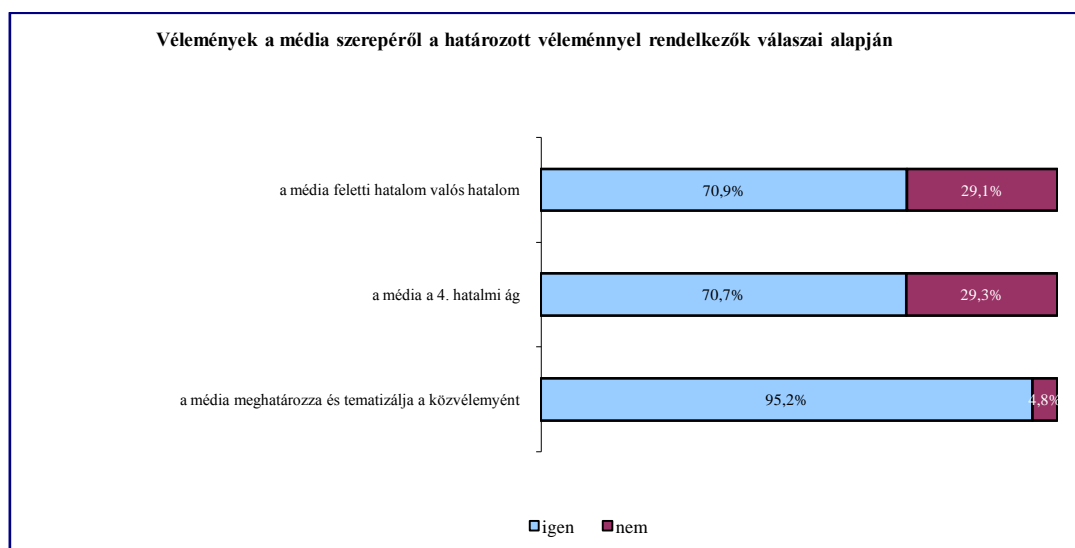

Ugyancsak markáns többség jellemzi az alábbi kérdéseket is, mely azt igazolja, hogy a média meghatározza és tematizálja a közbeszédet (90,1%), és a mai társadalomban az a hatalom birtokosa, aki a médiumot, mint negyedik hatalmi ágat⁶⁷³ (62,8%) tulajdonolja, felügyeli (55,4%).

⁶⁷³Korábban már jeleztem, de hangsúlyozni kívánom, hogy a média, mint önálló hatalmi ágról alkotott elképzelésem szerint, olyan új hatalmi ágazatról beszélhetünk, amely társadalmi - befolyásolási - közhatalom, de nem közjogi közhatalom, mivel de iure állami kényszerítő eszközökkel nem bír, és nem is alkalmaz.

A három kérdés együttes kezelése jól mutatja, hogy minél konkrétabb a kérdésfeltevés, annál magasabb a nem válaszolók, vagy a „nem tudom” választ adók aránya.⁶⁷⁴ Ha ezt nem vesszük figyelembe, a kép a következőképpen változik:

Akik állást foglaltak, abban közel 100%-ig egyetértettek, hogy a média tematizál, akkor ebből az is következik, hogy a média hatással van a társadalom tagjainak gondolkodására, cselekvéseire. A másik két kérdésben szinte azonos a vélemény, bár kicsivel többen gondolják, hogy a média feletti hatalom valós társadalmi hatalmat jelent (70,9%), minthogy a média a negyedik hatalmi ág (70,7%), de mindkét kérdés esetében az „igen” válaszok aránya kicsivel meghaladja a 70%-ot.

⁶⁷⁴Teljes minta 483 fő=100%.

Összegzésként leszögezhető, hogy a válaszadók nagyobb része úgy gondolja, a média fontos szerepet tölt be a közbeszéd alakulásában, jelentős pozíciója van, és aki a médiában hatalommal bír, az más társadalmi (gazdasági, politikai) területeken is jelentős befolyást mondhat magáénak, főként, akik ezeket a médiumokat tulajdonolják, e hatalmi tényező birtokosai. A hipotézis beigazolódott.

KUTATÁSI KÉRDŐÍV

Alapinformációk

Kitöltési tudnivaló: a kérdőív önkéntes és anonim, a kitöltése kb. 15 percet vesz igénybe.

Kutatást végző: dr. Buday-Sántha Andrea, PTE ÁJK Doktori Iskola doktorjelölt

Kutatás célja: "A kommunikációs jog" c. PhD értekezés kutatása

Kutatás tárgya, összefoglalása: Értekezésem központi kérdése, hogy valóban létezik-e, önállóan megfogalmazható és körülhatárolható a kommunikációs jog, mint vegyes jogág, illetve az hol helyezkedik el a jogrendszerben, mi a tárgyköre, tartalma, melyek a megnyilvánulási csoportjai/formái, valamint az e tárgykörben felmerülő problémák.

Ezekre a kérdésekre kívánom megadni a választ az értekezésben, azaz a kommunikációs jog tudományos igényű definiálására, rendszerbehelyezésére, ismeretrendezésre, problémafelvetésre, valamint néhány egyéni megállapítás, következtetés és javaslat kifejtésére egyaránt irányul. A felmerülő kérések tisztázásához kérem segítségét, véleményét az alábbi kérdések megválaszolásával, melynek eredménye, a kommunikációs jog tudományos tisztázása, ami nemcsak a kutatók és jogtudósok számára, hanem az egész társadalom számára szükséges, ugyanakkor kellő hasznossággal jár.

1. Az Ön neme?

(Egy válasz adható!)

- férfi
 nő

2. Az Ön kora?

(Egy válasz adható!)

- 18-30 év
 31-40 év
 41-50 év
 51-60 év
 61 év feletti

3. Az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?

(Több válasz adható!)

- érettségi bizonyítvány
- egyetemi, főiskolai diploma
- tudományos fokozat
- Egyéb:

4. Az Ön foglalkozása?

(Több válasz adható!)

- egyetemi, főiskolai hallgató
- kommunikációs szakember
- jogász
- kutató, oktató
- Egyéb:

5. Ismeri-e Ön a kommunikációra vonatkozó jogokat, kötelezettségeket?

(Egy válasz adható!)

- igen
- nem
- részben, csak egyes területeit

Ha az “Ismeri-e Ön a kommunikációra vonatkozó jogokat, kötelezettségeket” kérdésre „igen” vagy “részben” a válasz, akkor

6. Tudja-e követni a gyors jogszabályváltozásokat?

(Egy válasz adható!)

- igen
- nem
- részben, csak egyes területeit

Ha a “Tudja-e követni a gyors jogszabályváltozásokat?” kérdésre „igen” vagy “részben” a válasz, akkor

7. Melyik az a legfontosabb három terület, melyet követ? (Kitöltése nem kötelező?)

(Több válasz is adható!)

- Első terület:
- Második terület:
- Harmadik terület:

8. Mennyire tartja szabályozottnak hazánkban a kommunikációt, illetve az ebből eredő élethelyzeteket, jogviszonyokat?

(Egy válasz adható!)

- egyáltalán nem
- alulszabályozott
- részben
- elég jól
- teljesen kielégítően
- túlszabályozott
- nem tudom

9. Érte-e vagy tapasztal-e bármilyen kommunikációs élethelyzetben vagy jogviszonyban jogsértést?

(Egy válasz adható!)

- igen
- nem

Ha az “Érte-e vagy tapasztal-e bármilyen kommunikációs élethelyzetben vagy jogviszonyban jogsértést?”kérdésre „igen” a válasz, akkor

10. Milyen tárgyú sérelem érte vagy mely területen tapasztalt ilyet?

(Több válasz adható!)

- jogtalan adatkezelés, adatfelhasználás
- névvel, képmás, hangfelvétel, okirattal való visszaélés
- személyes információim, jellemzőim tudtom nélküli nyilvánosságra hozatala
- emberi méltóságom, becsületem, jóhírnevem megsértése
- gyülekezési jogaimban akadályoztak
- személyes, bizalmas információim, titkaim engedély nélküli továbbadása
- alkotásom, szellemi termékem, engedélyem nélküli jogosulatlan felhasználása

- alaptalanul megvádoltak, megrágalmaztak
- rólam valótlant állított, vagy valót hamis színben tüntetett fel
- vallásom, világnézetem miatt hátrány ért
- vállalkozásom, termékem/szolgáltatásom nevét, arculati elemeit jogosulatlanul használták
- hozzájárulásom nélkül reklámüzeneteket, kéretlen e-mail-eket, sms-eket, egyéb promóciós terméket kapok
- munkáltató kommunikációs tevékenysége során megvalósult visszaélés
- kommunikációs pályázat, közbeszerzés visszaélései
- lobby tevékenység, egyéb érdekérvényesítés során tapasztalt jogsértés, visszaélés
- Egyéb:

Ha az “Érte-e vagy tapasztal-e bármilyen kommunikációs helyzetben, jogviszonyban jogsértést?”kérdésre „igen” a válasz, akkor

11. Fordult-e bármely jogorvoslati fórumhoz, hatósághoz, esetleg bírósághoz?

(Egy válasz adható!)

- igen
- nem

12. Ismeri-e a kommunikációt szabályzó illetve azt felügyelő állami szervek, hatóságok rendszerét, feladataikat, eljárásukat, jogsegélynyújtási lehetőségeiket?

(Egy válasz adható!)

- igen
- nem
- részben

13. Melyek ezek?

A válaszadó ide fog írni

14. Ismeri-e a kommunikációs jogviszonyból eredő jogsérelmek védelmét biztosító hazai és nemzetközi jogorvoslati lehetőségeket illetve jogvédő szervezeteket?

(Egy válasz adható!)

- igen
- nem
- részben

15. Melyek ezek?

A válaszadó ide fog írni

16. Tudja-e, hogy a vállalkozásoknak milyen kommunikációs tárgyú jogszabályi kötelezettségei vannak?

(Egy válasz adható!)

- igen
- nem
- részben

17. Ismeri-e a kommunikációs tevékenység folytatásához kötelező hatósági bejelentési és engedélyezési kötelezettségeket?

(Egy válasz adható!)

- igen
- nem
- részben

Ha, az előző kérdésre “igen, vagy részben” válasz volt, akkor:

18. Kérem, sorolja fel a kommunikációs tevékenység folytatásához kötelező hatósági bejelentési és engedélyezési kötelezettségeket!

A válaszadó ide fog írni

19. Ismeri-e, hogy az államnak (közfeladatot ellátó szerveknek) a szabad kommunikáció biztosítása végett milyen feladatai, kötelezettségei vannak?

(Egy válasz adható!)

- igen
- nem
- részben

20. Ön szerint növekednek a kommunikációval és a kommunikációs tevékenységgel összefüggő jogsértések száma?

(Egy válasz adható!)

- igen
- nem
- nem tudom

21. Tanul/tanult-e bármilyen típusú képzésen kommunikációs jogot vagy médiajogot?

(Egy válasz adható!)

- igen
- nem

22. 2012. január 01-től új alaptörvénye van Magyarországnak, melyben módosultak a kommunikációs alapjogok tartalma. Szükségesnek tartaná-e az új alkotmány/alaptörvény olyan módosítását, kiegészítését, amely a kommunikációhoz kapcsolódó emberi alapértékeket, alapvető erkölcsi normákat, alapelveket (pl. jóhiszeműség, méltányosság) és a korlátokat (pl. gyűlöletbeszéd, közérkölc) alkotmányos szinten rögzítené?

(Egy válasz adható!)

- igen
- nem
- nem tudom

23. Milyen emberi alapértékeket, alapvető erkölcsi normákat vagy alapelveket rögzítene az Alaptörvényben?

(Több válasz adható!)

- tisztesség
- szolidaritás
- méltányosság
- jóhiszeműség
- tolerancia
- társadalmi igazságosság
- állam világnézeti semlegessége
- pluralitás
- az államhatalmi ágak elválasztása
- nem tudom
- mást tartanék fontosnak, mint pl.:

24. Tudja-e, hogy mint állampolgár az alaptörvényben biztosított kommunikációs jogok alapján milyen jogokkal és kötelezettségekkel bír?

(Egy válasz adható!)

- igen
- nem
- részben tudom

Ha az előző kérdésre „igen” vagy “részben tudom” válasz jött, akkor

25. Kérem, válassza ki, hogy melyek ezek a jogok és kötelezettségek!

(Több válasz adható!)

- szólásszabadság
- véleménynyilvánítás szabadsága
- sajtószabadság
- információszabadság
- adatvédelem
- gyülekezési szabadság
- egyesülési szabadság
- gondolat-, lelkiismeret-, vallásszabadság
- oktatás-, tudományos és művészeti élet szabadsága
- emberi méltóság

jóhírnév védelme

26. A kommunikációs jog önálló, vegyes jogágként, a kommunikáció bármely megnyilvánulásra vonatkozó jogi szabályok összességéként definiálható?

(Egy válasz adható!)

- igen
- nem
- nem tudom

27. Mely jogterületek szabályait sorolná a kommunikációs jog körébe?

(Több válasz adható!)

- médiajog
- reklámjog
- pr jog (jóhírnév építésének, védelmének, valamint megsértésének normái)
- adatvédelmi jog
- internetjog
- infokommunikációs jog
- telekommunikációs jog
- személyhez fűződő jogok (pl. becsület, névjog, kegyeleti jog)
- szerzői jog, szellemi alkotások joga
- védjegyjog
- egyesülési jog
- gyülekezési jog
- oktatásjog
- nem tudom
- Egyéb:

28. Indokoltnak tartaná-e olyan egységes kommunikációs törvénykönyv megalkotását, amely jelenleg a jogrendszerben szétszórta, különböző törvényekben, rendeletekben és más jogforrásokban megtalálható valamennyi kommunikációs viszonyra, élethelyzetre vonatkozó normát egy törvénykönyvben szabályoznák?

(Egy válasz adható!)

- igen

- nem
- nem tudom

Ha az előző kérdésre „igen” válasz jött:

29. Mely területekre terjedjen ki?

(Több válasz adható!)

- kommunikációs alapelvek
- kommunikációs alapjogok
- kommunikációs iparágak működési területei (pl. telekommunikáció, hírközlés)
- kommunikációs szakterületek (pl. marketing-kommunikáció, reklám, PR, személyes meggyőzés (PS), piacbefolyásolás (SP), direktmarketing (DM), e-kommunikáció)
- egyes ágazatok kommunikációs tevékenységére vonatkozó speciális szabályozása (pl. egészségügy, oktatás, politikai kommunikáció)
- tömegkommunikáció, egyes médiumok (pl. nyomtatott újságok, Tv, rádió, internet, kültéri médiumok, mobilkommunikáció)
- kommunikációs visszaélések jogi szankciórendszere (jogsértés esetén járó büntetések)
- kommunikáció állami intézményrendszere (pl. hatóságok)
- kommunikáció jogorvoslati rendszere
- már megfogalmazott és működő kommunikációs etikai szabályok
- kommunikációs szakmai önszabályozás
- kommunikációs piaci versenyszabályozás
- médiaszereplők (pl. médiavállalkozások-, tulajdonosok, érdekképviselői szervek)
- egyesülés normái
- gyülekezés normái
- nyilvánosság normái
- adatvédelem
- állami, hatósági, önkormányzati tájékoztatás, és egyéb szervezetek tájékoztatási kötelezettségei
- kommunikációra vonatkozó jogalkotási hatáskörök
- nem tudom
- Egyéb, és pedig:

30. Kiszámíthatóbbá válna a kommunikációs törvény megalkotásával a mindennapi üzleti, szervezeti és személyes kommunikáció, valamint az állam és a kommunikációs iparág szereplőinek magatartása?

(Egy válasz adható!)

- igen
- nem
- nem tudom

31. Eltérő, azaz differenciált szabályok vonatkoznak a különböző típusú médiumokra, mint az internet, a nyomtatott sajtó, tv, rádió, kültéri médiumok, mobil-kommunikációs médiumok?

(Egy válasz adható!)

- igen
- nem
- részben
- nem tudom

32. Szükségesnek tartaná-e a felsőoktatásban a kommunikációs jog oktatását?

(Egy válasz adható!)

- igen
- nem
- nem tudom

33. A véleménynyilvánítás szabadsága valamennyi közlés szabadságát magában foglalja, (függetlenül a közlés módjától, értékétől, stb.). Ön szerint a szólás-, véleménynyilvánítás szabadsága biztosított-e Magyarországon?

(Egy válasz adható!)

- igen
- nem
- részben
- nem tudom

34. Ön szerint a sajtószabadsága biztosított-e Magyarországon?

(Egy válasz adható!)

- igen
- nem
- részben
- nem tudom

35. Ön szerint az egyes médiumok - a nyomtatott sajtó, az elektronikus média (tv., rádió) és az internetes média (stb.) - a közönségre eltérő véleményalkotó és magatartásformáló hatással bírnak?

(Egy válasz adható!)

- igen
- nem
- nem tudom

36. Az egyes médiumok milyen hatással vannak Önre?

	SEMMIYLEN HATÁSSAL	KIS HATÁSSAL	KÖZEPES HATÁSSAL	NAGY HATÁSSAL	NEM TUDOM
internet	☐	☐	☐	☐	☐
televízió	☐	☐	☐	☐	☐
rádió	☐	☐	☐	☐	☐
újságok	☐	☐	☐	☐	☐
mobiltelefon	☐	☐	☐	☐	☐
könyv	☐	☐	☐	☐	☐
kültéri plakátok, egyéb kommunikációs eszközök	☐	☐	☐	☐	☐
szórólapok, hirdetési anyagok	☐	☐	☐	☐	☐

37. Szükségesnek tartaná-e a közügyek, az állam, az állami és társadalmi szervek, valamint a hivatali munka működésének fokozottabb átláthatóságát, nyilvánosságát?

(Egy válasz adható!)

- igen
- nem
- nem tudom

Ha az előző kérdésnél „igen” válasz jött:

38. A nyilvánosság növelését milyen formában és területen képzeleli el?

-
-
 -
 -

39. A politikusokra nézve szigorúbb szabályokat látna-e indokoltnak a tevékenységük, felelősségük és kommunikációjuk vonatkozásában?

(Egy válasz adható!)

- igen
- nem
- nem tudom

40. Ön szerint a média meghatározza és tematizálja a közbeszédet, a közvéleményt?

(Egy válasz adható!)

- igen
- nem
- nem tudom

41. Ön szerint a törvényhozó-, a végrehajtó hatalom, az igazságszolgáltatás mellett a média a negyedik hatalmi ág?

(Egy válasz adható!)

- igen
- nem
- nem tudom

42. A mai társadalomban az a hatalom birtokosa, aki a médiumokat tulajdonolja, felügyeli?

(Egy válasz adható!)

- igen
- nem
- nem tudom

43. A kommunikációs szabályozás területén számtalan joghézaggal (a szabályozás hiányával) találkozhatunk. Ön milyen területek szabályozását látja indokoltnak?

(Több válasz adható!)

-
-
-

44. Köszönjük!
